

Others of a different and more balanced temperament emerge from the struggle with purified mind and tranquillized heart. Of such are the mighty, significant prophets of humanity and ideal artists. Shakespeare and Milton, Dante and Goethe, Valmiki and Kalidasa are of this type.

‘We are the music makers
And we are the dreamers of dreams
Yet we are the movers and shakers
Of the world for ever it seems.’

Truly is there to be found in all supreme emotional effort that oneness which surprises as well as delights the student of comparative art. How often in Tagore do we not listen to the Upanishads and in Sarojini to Sappho. How alike in ultimate essence are Valmiki and Homer !

Nevertheless there are racial and national characteristics that stamp certain varieties of art with a definite individuality. Not the least marked of such characteristics is the efflorescence of the Tamil mind and soul. In the highest forms of art, poetical and musical, evoked in the Dravidian Home Land, there is to be found a touching and perennial yearning towards Divinity as of a little child crying in the dark for its mother and an utter trust in the unseen forces of the Universe coupled very remarkably with a subtlety and clarity of intellectual perception which in other climes is most perceptible in the great Agnostics. There is moreover a fiercely monotheistic realisation of Providence which is somewhat different from the general Indian outlook. Tayumanavar and Kambar are unforgettable illustrations.

Saint Tyagaraja, a sketch of whose life is appended, at once exemplifies the outer difficulties and handicaps of the

artistic existence and the inner temperament which has been sought to be sketched. His genius was of the essential Devotee or Bhakta type and in an age and country of rigid Advaitism he utilised his wonderful poetical and musical equipment in the idealisation of the orchetype as conceived by him his special revelation having come to him in the guise of Sree Rama as his Ishta Devata.

Competent critics have agreed in regarding him as the most finished and inspiring composer that Southern India has produced. All that can understand the mellifluous Telugu tongue in which he wrote his songs can appreciate the soul of the poet and the style of the perfect artist in words.

Many of his compositions are said to have been burnt and even those that survive are disfigured by interpolations and mutilations.

Those who have sung his Kritis have sometimes thought only of the ineffable music and ignore the underlying poetry.

The oral tradition which has preserved his compositions has also tended towards the concealing and forgetting of some of them—a not infrequent phenomenon in a country where personal idolatry takes too often the form of a too jealous worship of the manuscript and a refusal to divulge its contents.

Great credit is therefore due to Vidvan K. V. Srinivasa Aiyangar who has made a resolute attempt to collect all the available Kritis of the great composer, critically to examine their content and to restore the purity of the tongue, to expurgate spurious texts and to produce an authentic compilation of the great man's work.

Mr. Srinivasa Aiyangar has also done valuable service by acquainting the public with the meaning of the Kritis and by careful and discriminating assistance afforded both to the learner of music and the lover of the devotional spirit whereof Saint Tyagraja was an unsurpassed exponent.

Thanks are also due to Mr. M. Adikesavulu Naidu, Proprietor of Messrs M. Adi & Co., Madras, in having undertaken to publish this valuable work, the getup and execution of which leave nothing to be desired.

Ootacamund,
22nd June 1922. C. P. RAMASWAMI AIYAR.

PREFACE

Saint Tyagaraja Aiya, with whose musical composition this book deals, stands highest in the musical hierarchy of Southern India. A brief sketch of the saint's life with an explanatory note on the scope and purpose of this work may not, therefore, be out of place. As the tradition goes, he was born in 1764, in Tiruvarur, a place of great religious importance in Tanjore District. His family enjoyed literary distinction, although it was blessed very little with earthly possessions. The saint's grandfather was a poet and was known by the name of Giriraja Kavi. His son Ramabrahmam is not known to have been distinguished otherwise than for his scholarship, piety, and poverty. Ramabrahmam had three sons, one of whom was the saint. Under the stress of penury he migrated with his family from Tiruvarur to Tiruvaiyar where he lived on public charity. The young Tyagaraja studied Sanskrit and Telugu under his father and received for a short time musical lessons from one Sonti Venkataramana Aiya, who was then the Samasthanam Vidvan attached to the Tanjore palace. He early exhibited a remarkable aptitude for music and was able to acquire a sound knowledge of it in the surprisingly short period of a year or two. He was left early to shift for himself, in life, as he lost his father in his fourteenth year and his mother in his fifteenth. As living was not a serious problem in those days, it did not very much disturb the even tenour of early life which was mainly devoted to the cultivation of the art of music and religious worship. It is said that in his eighteenth year he met his guru who instructed him in

compositions of Tyagaraja. But a critical examination of the language, diction and level of thought, in the light of the well known krithis of the saint, has not failed to reveal their cloven feet.

The author of the present work has laboured in this field for about twenty-five years in winnowing the chaff and in collecting the saint's compositions from the *Sishyas* of the 2nd and 3rd degrees who, in the truly oriental fashion, cherish the kritis in secrecy and grudge to give them to the public. He has collected about 350 kritis of which 300 are published in the four volumes of the present work. The language, prosody and even the authorship in each case have passed through a critical examination and no attempt has been spared to make the work authentic as far as possible. The meaning also of each kriti is given with running commentaries to enable the reader to understand the poet's mind. This has been done with a view to bring into greater prominence the rich puranic allusions scattered plentifully among the kritis and the spiritual, devotional and moral aspects which characterise them. Svarams for each kriti and a short explanatory note on the ragas, have also been added to help the student of music.

The author would feel amply repaid for his labour if he has helped, in however small a degree, to rescue the compositions of the great Saint from further deterioration and to provide the music loving public with an authentic and useful exposition of the popular kritis.

K. V. S.

పీఠిక

దాక్షిణాత్య గాన శాస్త్రప్రవర్తకులై వెలసిన వాగ్గేయ కారకులలో శ్రీత్యాగరాజ అయ్యగారే అగ్రేసరులని కొనియాడఁదగినవారు. శ్రీత్యాగయ్యగారు బాల్యమునందే గీర్వాణాంధ్ర భాషలయందు మంచి పాండిత్యమును బడసియు, సాంగముగ వేదాధ్యయనము చేసియు ఇతిహాస పురాణములను జదివియు అనేకవిషయముల నెఱిగినది మాత్రమేగాక సంగీతశాస్త్రమును లక్ష్యలక్షణములతో నభ్యసించి యా శాస్త్రమునందలి రహస్యములను కరతలామలకముగ నెఱిగి సాటిలేని గాయకులై వెలసియుండిరి. అయ్యగారు, భక్తియందన్ననో, శ్రీరామచంద్ర చరణారవింద సేవా దురంధరులు. ద్రావిడ వేదకారులైన శ్రీ తిరుక్కరుదై నంబికి భగవంతునియందుఁ గలిగిన వ్యామోహమెట్టిదో అట్టిదే యగును శ్రీత్యాగయ్యగారికి శ్రీరామచంద్రునియందుఁబుట్టిన వ్యామోహము. మఱియు శ్రీ శతగోపులమొక్క శ్రీసూక్తులచే ద్రావిడ భాషకు మిక్కిలి శౌరవము గలిగినటులే శ్రీత్యాగయ్యగారి కీర్తనములచే తెనుఁగుభాషకును మిక్కిలి శౌరవము గలిగినదన చెప్పట యెంతమాత్ర మతిశయోక్తి కానేరదు. ఎట్లనిన తెనుఁగుభాషయందు మితిలేని శృంగారగ్రంథములు గనఁబడు

చున్న వేగాని భక్తిరసముతోఁ గూడుకొన్న గ్రంథము భాగవ
తము తప్ప మఱేదియుఁగనబడలేదు. ఈవలివారలచే రచియిం
పబడిన గ్రంథములలో దాశరథిశతకము, అధ్యాత్మ రామా
యణ కీర్తనములు మున్నగు కొలది మాత్రమే తెనుఁగు
భాషయందు భక్తిరసముతోఁ గూడుకొనియున్న పుస్తకము
లని చెప్పదగినయవి. అయ్యగారి కీర్తనము లన్ననో శ్రీరామ
భక్తియను బ్రహ్మానంద పయోనిధియందుఁ బుట్టిన యసమాన
రత్నములై తనరారుచున్నయవి. మఱియు, పైఁ జెప్పిన
దాశరథిశతకము మున్నగు పుస్తకములు త్రిలింగదేశమునందు
మాత్రమే ప్రసిద్ధికెక్కినవి. శ్రీ అయ్యగారి కీర్తనములన్ననో
త్రిలింగ ద్రావిడ కర్ణాటక కేరళ దేశములయం దెల్లను
మతాదిభేదములు లేక అందఱచేతను గానము చేయఁబడినవియై
ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నవి. ఇదిమాత్రమే గాక, ఆంధ్రభాషను
ఎంతమాత్రము గౌరవింపక యుండిన ద్రావిడులును, అయ్య
గారి కీర్తనములను గానము చేయుటయం దభిరుచి గలవారై
తెనుఁగుభాషను గౌరవించినది మాత్రమేగాక కీర్తనములు
గానయోగ్యముగ నుండవలయునని అవి తెనుఁగునదే
యుండవలయుననియుఁ గొనియాడఁదొడఁగిరి. పండితు లన్న
నో, ద్రావిడమునందు తిరువాయ్మొళి ఎట్టిదో అట్టిదే యగును
తెనుఁగునందు శ్రీ అయ్యగారికృతులు, అని పొగడఁదొడఁగిరి.

ఇకను అయ్యగారి కీర్తనములచే తెనుగు భాషయొక్క గౌరవము చాలప్రసిద్ధి కెక్కినదని చెప్పటకు సందియమేమి?

శ్రీత్యాగయ్యగారు రచించిన కీర్తనముల సంఖ్య యింతయని నిర్ణయించుటకు వీలులేకయున్నది. కొందఱు పదివేలనియు, కొందఱు ఇరువదివేలనియు, మఱికొందఱు ఇరువది నాలుగువేలనియును చెప్పుచున్నారు. శ్రీ అయ్యగారు తమ 18-వ ప్రాయమున నొక పెద్దలయొద్ద శ్రీరామ మంత్రోపదేశమునుబడసి, ఆ మంత్రమును ఇరువదిసంవత్సరములలో 96కోట్లమార్లు జపించి రామార్పణముగావించి, 38-వ ప్రాయమునుండి కీర్తనములను రచింపఁదొడంగిరి. అది మొదలు 45 సంవత్సరములు రామభజనముచేసి లోకాంతరము నలంకరించిరి. పైనఁజెప్పిన నలుబదియైదు సంవత్సరములలో ప్రతిదినమునుకొత్తగ నొకకీర్తనచేసినను శ్రీరామునిఁ గొనియాడక భోజనముచేసినది లేదని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. ఈ కారణముచే అయ్యగారి కీర్తనములసంఖ్య పదివేలకుఁ బైఁజెల్లునని తెలియుచున్నది. ఈకీర్తనము లెల్లు మఱుఁగువడినవని విచారించిన యపుడు అవి, అయ్యగారు లోకాంతరము నలంకరించిన కొన్ని దినములలోనే, మతాంతరము నవలంబించి అయ్యగారి యందు భేదబుద్ధి గలిగియుండిన కొందఱుచే అగ్నియందు దగ్ధము చేయఁబడెనని తెలియవచ్చెను. ఈగొప్ప యాపదనుండి

తప్పి ఇప్పుడు మనచే జిక్కి-యున్న కీర్తనముల సంఖ్య సుమారు ఐదువందలే. ఇప్పుడు ప్రచురింపబడియుండు కొన్ని పుస్తకములలో సుమారు 450 కీర్తనములు గనబడుచున్నవి. ఈ కీర్తనములలో సుమారు 150 కీర్తనములు అయ్యగారివి కావని తెలియుచున్నది. అయ్యగారి పేరిట కొన్ని కీర్తనములును ప్రబంధములను కొందఱచే రచియింపబడి వచ్చెనను విషయము ప్రశస్తమే గదా ? కనుక ఆ విషయమును గుఱించి యిచట వక్కాణింప నక్కఱలేదు.

ఏతత్కాలమున మనచే జిక్కి-యున్న కీర్తనములను గుఱించి కొంత విచారించుము. భావభూయిష్టముగను, భక్తి పూరితముగను, చక్కని తెనుఁగునందు లక్ష్యలక్షణ రహితముగ రచింపబడిన యీ కీర్తనములయందు దిపుడు, గ్రాహ్యపదములు, ప్రాసములేని పల్లవ్యనుపల్లవులు, యతిలేనిపజ్జులు, గీర్వాణాంధ్రపద మిశ్ర సమాసములు, అస్వయములేని వాక్యములు, 'ధనపతిసఖుడైన త్యాగరాజ వినుతుడగు రాముడు' అనునట్టి యాబాస సమాసములు, పూర్వాభిప్రాయము ననుసరించని యుత్తరపజ్జులు మున్నగు పెక్కు పొరపాటులు సేరి యున్నవి. ఇందుకు కారణమేమి యనినచో నీ కీర్తనములను గానముచేయు గాయకులలో పెక్కుమంది భాషాపరిచయములేక యుండుటయే. త్యాగరాజకీర్తనము అను

గ్రంథము భాషాజ్ఞానములేని గాయకులనెడు చెదలనోటఁజూచి పెద్దభాగము జీర్ణమాయెనని చెప్పినచో నొప్పియుండును.

కీర్తనముల సాహిత్యమును శుద్ధముగఁ బాడుట, కవి హృదయము నెఱింగి ఆయా భావముల ననుభవించి రసా భాసములేక సంగతులను దిట్టముగ నమర్చి పాడుట మున్నగు కొన్ని విషయములను గాయకులు గమనింపవలయును. అట్లు గాక, కీర్తనములయందు అపారముగ సంగతులను మాత్రము వేయవలయునను తలంపుతో సాహిత్యమునందలి పదములను ననులియు మ్రింగి యు కీర్తనములకు ప్రాణముగ నుండు భావములను తలయెత్తనీయక చేయుటకన్న కీర్తనమును గానము చేయక వచనకావ్యమువలెఁ జదువుటయే యుత్తమ మని పెద్దల మతము. గాయకులలో కొందఱు అయ్యగారి కీర్తనములయందు సంగతు లిన్నిన్నియనియు, ఆసంగతుల శైలి ఇట్టిటిదనియు నెఱింగిన వారలవలె సిద్ధాంతముచేయఁ దొడఁగి జనులకు భ్రమ గలుగఁజేయుచున్నారు. అయ్యగారి కీర్తనములు గాయకుని జ్ఞానబలమునకుఁ దగినటులు లాగినంతవఱకు సాగెడి పాగు పుట్టిదని నీ రెఱింగినవాడుకారు. అయ్యగారి కీర్తనలయందలి గానశైలి కించిత్ జ్ఞాన మొదలుకొని సర్వజ్ఞనివరకును గల గాయకులందఱుచేతను గానముచేయుట కైనదియై యున్నది. కీర్తనములయందుసంగతుల నుపయోగించునపుడు ముఖ్యముగ

కీర్తనముయొక్క- వర్ణమెట్లు తొలగక యుండునట్లులు నాలుగు
 సంగతులను జేర్చిగాని రెండు సంగతులను తగ్గించిగాని శక్త్య
 నుసారము పాడుటవల్ల దోష మెంతమాత్రమును గలుగదు.
 శ్రీ అయ్యగారే వారి శిష్యులకు కీర్తనలను జెప్పనపుడు
 శిష్యుని యోగ్యత కొలది సంగతుల నమన్ని చేప్పచుండిరట.
 ఆ కీర్తనములను అయ్యగారు తామే గానము చేయునపుడు
 వానియం దపారముగ సంగతుల నుపయోగింతురట. అట్లుం
 డునపుడు అయ్యగారి కీర్తనములయందలి సంగతు లిన్నిన్నియని
 యెవ రెఱుంగగలరు? మఱికొందఱు గాయకులు తప్పుగాని
 యొప్పుగాని తమకు పాఠముగనుండు కొన్ని కీర్తనములను మఱి
 యొకనికి జెప్పకయే కాలము గడుపుటయు దాసక్తి గల
 వారలు. గాయక సమూహమునం దిట్టి ఈర్ష్యామానము
 గలిగియుండినచో కీర్తనములుగాని పదములుగాని తుదకు
 సంగీత శాస్త్రముగాని సశింపకయుండునా? ప్రకృతము శ్రీ
 అయ్యగారి కీర్తనములే గాయకులకు కల్పవృక్షముగ నున్నవి.
 ఈ కీర్తనముల నుద్ధరింపక యుండుగాయకుం డెవడైనను అన్న
 దాతను చెంప వాయించినవాడేగదా? ఇది నైనను గాయక
 సమూహమునం దీర్ష్యగలవారు మరభిమానమును మాని
 అందఱతో నైకమత్యము గలవారై ఈ కీర్తనములను జ్ఞో

ధారణము చేయ ముందునకు రావలయునని యేను వమస్కార పూర్వకముగ ప్రార్థించుచున్నాను.

నేను 25 సంవత్సరములుగ అచ్చటచ్చటి సహృదయులైన గాయకుల సాహాయ్యమువలన కొన్నివందల కీర్తనములను సంపాదించితిని. అందు 300 కీర్తనములను శుద్ధపఱచి వానికి అవతారిక, మూలము, ప్రతిపదార్థము, పాఠాంతరము, విశేషార్థము, రాగలక్షణము, స్వరసాహిత్యములను రచించి త్యాగరాజ హృదయమును నీ గ్రంథమును ప్రచురింపబూనితిని. ఇంకను దొరకఁగల కీర్తనములను సేకరించి మఱియొకమాటు ప్రచురింప నుద్దేశించి యున్నాను. ఈ మొదటి సంపుటమును రచించినపుడు నాకుపకరించిన శ్రీమాన్ కాడూరు-కృష్ణమాచార్యులకు నేనెంతయు కృతజ్ఞుఁడను. ఈ గ్రంథము సంగీతాభిమానులకు యథాశక్తి ఉపకారిగ నుండునని నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇట్లు,

కె. వి. శ్రీనివాస అయ్యంగారు.

విషయ సూచిక

క్రీ.ర.సము.	రాగము.	తాళము.	పుట.	క్రీ.ర.సము.	రాగము.	తాళము.	పుట.
వీల వీడయ రాదు	ఆరాజా	ఆది	2	ఎందుకు దయరాదురా	త్రోడి	తాళము,	65
ఏమందు నే విచిత్రమును	శ్రీమణి	"	18	దాచుకోవలెనా	"	త్రిపుట	94
పరియాచకమా	వనస్పతి	రూపకము	19	తప్పి బ్రతికి పోవఁ	"	రూపకము	100
అపరాధముల నోర్య	రసాలి	ఆది	27	నీదయ రావలెగాక	"	ఆది	109
ఎవరితోనేఁ దెల్పుదు	మానవతి	దేశాది	38	బృందావనలోల	"	రూపకము	119
ఏమని మాటాడితివో	త్రోడి	ఆది	40	కడలేర రాదా	"	దేశాది	127
కడను వారికిఁ గడు	"	"	48	ఆరగింపవే	"	రూపకము	132
నిను వినా కుఱుము	"	రూపకము	57	చేసిందెల్ల మఱచితివో	"	ఆది	139
కొలువనులెఁ గదా	"	ఆది	66	రే మానస చింతయ	"	రూపకము	148
దాళఁగి నీ బులుగును	"	"	80	ఏమిచేసివ నేమి	"	త్రిపుట	155

క్రీర్తనము.	రాగము.	తాళము.	పుట.	క్రీర్తనము.	రాగము.	తాళము.	పుట.
ప్రాద్దు పోవున శ్రీరాముని తోడి	రాగము.	చాపు	166.	రామోభీరామ మనసు భస్మాని		అది	270
శ ముఖజైపై	"	త్రిపుట	176	ధ్యానమే వ్యమన	"	"	276
ఎందు వానినాడో	"	చాపు	181	శ్యామసుందరాంగ	"	రూపకము	282
ఎటులు కాపాడుదునో అహిరి	"	త్రిపుట	195	ఎందుఁబా యశాదయ	"	"	288
చల్లచే రామ చంద్రుని	"	చాపు	205	సంగీత భాసమున	"	"	291
ఇది నీకు మేరగాదు పున్నాగవరాళి	"	అది	211	నీ చిత్రము నిర్మలము	"	చాపు	297
వారి వారి నీయొక్క	"	"	218	శ్రీరామ వాసవానోహం	"	"	308
ఎవరు తెలియఁ బోయెదరు	"	చాపు	225	భాసకీ గమణ శుద్ధవీరవంతిని	"	అది	308
ఇంత భాగ్యమని నిర్ణయ	"	"	234	తెలియలేదు రామ భగవంతుక	"	దేశాది	316
తనదానోహం	"	అది	238	సరివారిలోనఁ	"	"	321
పాపి కల్యాణ	"	చాపు	246	పరాకు చేసిన	"	అది	327
లేకయా నిన్ను	"	అది	252	ఏరాముని సమీపివో వతుకాధరణము	"	త్రిపుట	332
విజనితో జన్మించితిని	"	"	261	విదులకు మ్రొక్కెద మా యామాళవనాథ	"	అది	343
సమయము దెలిసి	"	చాపు	267	తులసి దళములచే	"	రూపకము	351

కీర్తనము.	రాగము.	తాళము.	పుట.	కీర్తనము.	రాగము.	తాళము.	పుట.
మేరుసమానధీర	మాయామాలవగౌళి	దేశాది	353	సుగుణములే	చక్రవాకము	రూపకము	455
దుడుకుల నన్నే	గౌళ	అది	364	ఎటులు ప్రాతువో	"	త్రిపుట	462
గ్రహబలమేమి	రేవగుప్తి	దేశాది	376	శీతమృదూయమృ	లలిత	రూపకము	468
రామబాణత్రాణ	సావేరి	అది	382	ఎన్నడు చూతును	కళావతి	అది	474
దరిద్రాపులేక	"	దేశాది	390	చల్లగ నాటో	వేగవాహిని	"	480
తెర తీయగరాద	గౌళిపంతు	అది	397	ఎంతమర్దో	బిందుమాలిని	"	486
మోసపోతు వినవే	"	"	404	వనసా యెటు	మలయమారుతము	రూపకము	491
ఇంతనుచు వర్జింప	గుండక్రియ	"	410	ముద్దుమేము	నూర్మకాంతము	అది	499
వరా లందుకొమ్మని	ఘుర్జరి	"	413	మరియాద గాదయా	త్వైరకము	దేశాది	504
మామన నభవం	జగన్మోహిని	"	427	ఫణిపతిశాయి	యుంకారధ్వని	అది	511
కోళ్ళిల్లు నన్నన్నద	"	రూపకము	433	కొలువై యున్నాడే	త్వైరది	"	515
సుధామారుద్రస్య	సింధురామక్రియ	"	438	ఉపచారములను	"	"	524
కరుణాజలధి	నాధ నామక్రియ	"	443	ఉపచారము జేసెను	"	రూపకము	528
ఎట్లు వొంకితివో	వసంత	"	450				

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీత్యాగరాజ హృదయము

అవతారిక:— ఈ శ్రీరత్నమందు, అయ్యగారు తమ గురువులవారి యానత్రిప్తకారముగ దిన మొకటింటికి 1,25,000 మార్లు శ్రీరామమంత్రమును జపించుచు నిరుపది సంవత్సరముల కాలములో 96 కోట్ల నామములను పూర్తిచేసి శ్రీరామార్చనము చేయు సమయమున, విశ్వామిత్రుని యాగసంరక్షణార్థమే వేంచేసిన చందమున తన తమ్ముడగు లక్ష్మణునితో శ్రీరామచంద్రమూర్తి ప్రత్యక్షమై తమ దివ్యమంగళ విగ్రహమును అయ్యగారికి కన్నులార నేవింపజేసి అంతర్ధాన మొందిన తోడనే, శ్రీరాములవారి దివ్యమంగళ విగ్రహము నెడఁబూసి యొక క్షణమైనను నుండఁజాలక, ఎందుకు నీడయరాదు? నిన్ను నేవింపకముందు యుగకాలమునుగూడ క్షణముగఁ గడపితినిగాని నిన్ను నేవించి యెడఁబాసిన తగువాత క్షణ

మొక్క యుగముగ నున్నదికావున ముందువలె పరాకుచేయుట కిది సమయముగాదు; నా కెప్పుడు నెడఁబ్రాయక నేన నొసంగవలయుననుచు విశ్లేషమును సహింపఁ జాలక తా మనుభవించిన భగవంతుని స్వరూప రూపగుణవిభూతులను నీ కీర్తనమునందు ప్రవాహ రూపముగ ననుభవించుచున్నాఁడు.

(1) అతానా - ఆది.

ప. ఏల నీదయ రాదు పరాకు * చేసెద - వేల సమయముకాదు (5)

అ. బౌల కనకమయచేల సుజనపరి - పాల శ్రీరమాలోల విధృతశర

జాల శుభద కరుణాలవాల ఘన - నీల నవ్యవసమాలికాభరణ (5)

చ. రారా దేవాదిదేవ - రారా మహానుభావా-రారా రాజీవనేత్ర - రఘువరపుత్ర

సారతర సుధాపూరహృదయపరి - వార జలఁగంధర దనుజనం

హార + మదనసుకుమార బుధజనవి-హార నకలశ్రుతిపార నాదుపై (5)

* 'చేకేవేల' అను సాతము గ్రామ్యము. + 'దశరథ, కుమార' అని యొక సాతము.

2. రాజాధిరాజ ముని - పూజితపాద రవి - రాజు లోచన శరణ్యా అతి లావణ్య
రాజధరనుత విరాజతురగ సుర - రాజవందిత పదా జ జనక దిన
రాజకోటి సమతేజ దనుజగజ - రాజనిచయమృగరాజ జలజముఖి (ఏ)
3. యాగరక్షణ పరమ భాగవతార్చిత - యోగీంద్రసహద్యౌవిత - ఆద్యంతరహిత
నాగశయన వరనాగవరద పు - న్నాగసుమధర సదాఘమోచన స
దాగతిజగ్ధృతపదా గమాంతచర - రాగరహిత శ్రీత్యాగరాజనుత (ఏ)

ప్రతి పదార్థము.

నీదయ యేలరాదు - నీ కృప యెందుకు రాదు కనకమయచేల - బంగారువస్త్రములనుధరించినవాడా
పరాకు చేసెదవేల - ఉషేక్ష చేసెదవేల మజన పరిపాల - మంచివారలను కాపాడువాడా
సమయముకాదు - ముందువలె నీవు కేవల సంగ శ్రీరమాలోల - శ్రీలక్ష్మీదేవియం దాసక్తిగలవాడా
కుండుటకు సమయముకాదు విగృతశరణాల - ధరింపఁబడిన బాణ సముదాయము

బూల - బాలాదా

గలవాడా

కుద్ద - కుద్దము నొంగుచువాడొ
 కరుణాలవాల - దయకు పొత్తెనవాడొ
 ఘననీల - మేఘమువలె నల్లనివాడొ
 నవ్య - నూతనమైన
 వనమాలికాభరణ - కులనీమలను ఆధరణముగల
 వాడొ (ఏల నీవచురాగు)

జీవాదిజీవ - జీవజ్వలకెల్ల మొనకీర్తవనూ

రారా - రారా

మహానుభావా - మహానుభావుడొ

రారా - రారా

రాజీవశ్రీత - తామరశ్రేకులకంటె కన్నులుగలవాడొ

రారా - రారా

రఘువరభూతా - రఘువంశ శ్రేష్ఠుడైన వక్తరగుని

మొక్క భక్తుడొ

భావా - భావా

[హృదయము.

సారతరసుధాపూరహృదయ పరివారా - అమృత

ప్రవాహమువంటి మనస్సుగల పరిజనులుగలవాడొ
 జలధిగంధీర - సముద్రమువంటి గాంధీర్యముగలవాడొ
 దనజనంహార - రాక్షసులను సంహరించినవాడొ

మదనసుకుమార - మన్మథునివలె కోమలమైనవాడొ

బుద్ధజనవిహార - పండితులతో విహరించువాడొ

గళలశ్రుతిసార - గమన జేదములయొక్క సారమైన

వాడొ

నాగుత్తిక్ - నాత్తెని

(ఏల నీవయరాగు)

గాజుధీరాబా - రాజులకెల్ల రాజైనవాడొ

మునిపూజితవదా - మునులచేత పూజింపబడిన పాద

ములు గలవాడొ

రణిగాజులోభన - మూర్ఖచంప్రభు శ్రేష్ఠముగలవాడొ

శరణార్థ - రక్షకుడొ

అతిలాభ్యం - మిక్కిలి శరీరకాంతిగలవాడా
రాజధరనుత - చంద్రశేఖరునిచే కొనియాడబడినవాడ
విరాజతురగ - గరుడవాహనా
సురరాజవందితపదా - ఇంద్రునిచే నమస్కరింపఁ

బడిన పదములు గలవాడా

ఆజ జనక - చతుర్ముఖుని గన్నవాడా
దిశరాజకోటి సమలేజ - కోటినూర్వలతో సమాన
మైనట్టి లేజస్సుగలవాడా

దనుజగజరాజనిచయమృగరాజా-రాక్షసుల నెడియేను
గుల సమాహమునకు నింహమువంటివాడా

జలజముఖ - తామరపుష్పమువంటి ముఖము గలవాడా
(ఏల నీదయరాదు)

యాగరక్షణ-విశ్వామిత్రయాగమును తాపాదీనవాడా
పరమభాగవతార్చిత - పరమ భాగవతులచేత పూజింప
బడినవాడా

యోగీంద్రుడుహృద్యావిత - యోగులయొక్క మంచి
మనస్సుచేత ధ్యానింపబడువాడా

అద్యంతరహిత - మొదలు తుదియు లేనివాడా

నాగశయన - ఆనిశేషునిపై పరుండువాడా

వరనాగవరద - గజేంద్రునకు వరమొసంగినవాడా

పున్నాగ సుమధర-పొన్నపుష్పములను ధరించినవాడా
సదాఘమోచన-ఎల్లప్పుడు పాపమును పోగొట్టువాడ

సదాగతిజగ్గృతపదా - వాయుపుత్రుడగు హనుమం
తునిచే పట్టబడిన పాదములుగలవాడా

ఆగమాస్తవర - వేదాంతములందు విహరించువాడా
రాగరహిత - ముఖదుఃఖము లంటనివాడా

శ్రీత్యాగరాజనుత - శ్రీత్యాగరాజుచే నుతింపబడిన
వాడా (ఏల నీదయరాదు)

అతానా. రాగలక్షణము :— ఇది భాషాంగరాగము. దేశీయ రాగము. ఎల్లప్పుడును బాడడగినది. ఈ రాగము ఒకప్రత్యేక ననుసరించి యుండలేదు. పూర్వులు కొందఱు ఈ రాగమును 28-వ మేళ జన్యమనియు, మఱి కొందఱు 29-వ మేళ జన్యమనియుఁ జెప్పచున్నారు. ఈ రాగమునందు ధైవతములు కైశికీ నిపాద సంబంధముగాఁ బలుకుటచే నిది హరికాంభోజి జన్యమనియును, 'సనిసధా' మొదలగు ప్రయోగములలో కాకలి నిపాదమే పలుకుటచే నిది 29-వ మేళమైన ధీరశంకరాభరణ జన్యమనియును వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. మఱియు నీ రాగమునందు ప్రయోగింపఁబడు గాంధారమునకు కొంచెమైనను వ్యవసర్థేదు. ఎట్లనిన 'గగారిస' అని ప్రయోగించునపుడు 'రిమరీమరీస' అని పలుకుచున్నదే గాని గాంధార స్వరూప మెంత మాత్రముఁ గనఁబడలేదు. 'నిసధాపమగారిస' అను ప్రయోగములలో 'గామరిస' అని సాధారణ గాంధారము మధ్యమ సంబంధముగఁ బలుకుచున్నది. 'గగారిసరిమపధ' అను ప్రయోగములో 'రిమరిగరిస' అని సాధారణ గాంధారము పలుకుచున్నది. 'నిసరిగారిసనిసధా' అను ప్రయోగములలో అంతరగాంధారము పలుకుచున్నది. 'ధనిసరిగరిసనిసధా' అను ప్రయోగములలో

గల గాంధారము సాధారణ గాంధారమునకు తీవ్రముగాను, అంతర గాంధారమునకు ణోమ లముగాను బలుకుచున్నది. ఈరాగమును పూర్వులు 'గపధన' అని ప్రయోగించియున్నారు. ఇప్పటి వాడుకలో ఈ ప్రయోగము గనబడలేదు. 'సనిసనిసధా-పధని సరిసనిసదా-ధానీస దనిసరి సనిసధా' మొదలగు ప్రయోగములలో నిషాదములు కైశికీ నిషాదములుగాను ధైవ తములు కైశికీ నిషాద సంబంధము గలవిగాను పలుకుచున్నవి. ఇప్పుడు వాడుకయందున్న ప్రకారముగ నీరాగ ప్రయోగము ఈ క్రింద వ్రాయబడియున్నది.

ఆరోహణము.

అవరోహణము.

సరి మ ప ని స

స ని ధా ప మ గా రి స

చ. సరిసరిస - సరిసరిస - పధనిధ - ధనిసని

| సా :: - ధస

| గా ; - రి మసా ||

ప ల

| నీ :: - డ.

| య ; - రా. . ||

మపనిప - ధా, నిషా - :: - పని

| సా ; - సీసా

| ధా, నిషా మా ||

ప ధా, సె. ప.

| రా ; - . కు

| చే , సె. ||

; * పసిదా ; పాపూ - మధపథ
 ; * వే. ల ; సమ - య...
 పా ; - యి - యి ; రీ
 . ; - యి - యి ; ప
 పా * పసిదా ; - పాపూ - ధాపథ
 . * వే. ల ; - సమ - య...
 అ. ; * పనిధిపా - పథపథమూపా
 ; * బాల... క - న. క. మయ
 పి ; పా - రిసినిసి - సినిసి
 పా ; ల - క్రి... ర - మా...
 ; * పాపూ - పాపూ
 ; * బాలకు - ధమక. మ

గా ; - రి మపా
 ము ; - గా...
 సరిగరిసినిసి
 రా...
 గా ; - రి మపా
 ము ; - గా...
 పా ; పా - పా
 పా ; ల - మ
 పా ; - పా - సిని
 లా ; - ల - వి.
 పా ; పా - సిని
 బా ; ల - పా.

పమధప - గా
 ... - రు.
 పా, రి - సిని
 పా, ... - సా. ర
 మరీ, పా ;
 రు, ... ;
 పా - పా
 జన - స ర
 రాధా - నిధిపా
 ధృత - శ. ర
 రాపా - పాపా
 . ల - ధు

శ్రీత్యాగరాజ

9

[హృదయము.

సా, రీసని - పానీపానీ

ని, .ల. - క.వృద

స. ; * దాదా; దా; ధా;

; * రారా; రే; వా;

పా - సాసా; సా; సా, రీ

. - రారా; మ; హ, .

ధప. * సనిధా; పా; పమధప

. . * రారా; రా; జీ. . .

లి; సా; - :: - సీస

క్రా; , ; - :: - రఘు

; * పనిపానీ - పానీపానీ

; * సా ర త - ర సుధా .

| పానిపానీ - పా

| మా. . లి - కా

| ధా; - ::

| ని; - ::

| పినిపా. - ::

| సు. . - ::

| గా; ::

| వ; ::

| సా, ని - ధా;

| వ, . - ర;

| సా; సా - సా

| పూ; ర - హృ

| నిపమా - పానీ

| . . భ - రణ

| ; - దాధా;

| ; - కేవా;

| ; పథనీ;

| ; భా. వా;

| నిపమా - మసనిప

| శే.

| ; ని సా;

| ; పుత్రా;

| సాసాసాసా

| దయపరి

నిజస్థానీశ్వరీ - నినిసేరి
వా. ర జ ల థి - గం . .
; * నిజస్థానీశ్వరీమృదురీ
; * హారమదన సుకు .
స్థా , రీనిపా - నిపాపానీ
హా , . ర . న - కలశ్రుతి
2, ; * దాదా ; దా ; దా ;
; * దాదా ; థి ; రా ;
; - స్థానీ ; - స్థా ; స్థా ;
; - పూజి ; - ల ; పా ;
; * నినిపా ; - పా ; - మాపా
; * రా . జ ; - లో ; - జ .

నినిసేరిహా - నిని	రాదాదాహా	
వీ . . . ర - చ .	సు జ . గం	
స్థా ; స్థానీ	ధానీహా	
మా ; ర బు	ధ జ న ని	
పానీహా - హా	పామా - హారీ	
హా . ర - నా	. రు - పై .	
ధా ; ;	; - పధనిధహా	
జ ; ;	; - ము.ని . .	
నినిసేరి - నినిపా	; - హా - నిధహా	
. . . . దా . .	; - ర - వి . .	
పమాగా - ;	నిమహా - మపనిప	
న . . - ;	శ . . - ర . .	

[illegible]

ॐ
ॐ
।
ॐ
।
ॐ
।
ॐ

పరిశీలనా పత్రములు

6
 10
 12
 10
 1
 10
 1
 23
 10
 *
 1

$$\begin{array}{c} \textcircled{\bullet} f_1 \\ \textcircled{\bullet} f_2 \\ \textcircled{\bullet} f_1 \\ \textcircled{\bullet} f_2 \end{array}$$

၁၆
၁၇
၁၈
၁၉
၂၀
၂၁
၂၂
၂၃
၂၄
၂၅

1000
 22
 22
 1
 1000
 22
 1
 1000
 22
 22
 *
 1000

• •
*
20-23
24
•
25
•
26
•
27

१०
१२
१४
१६
१८
२०
२२

రే. , . 23 - 22 - 2009

3. ; * ; ; ; ; ; ;

..
xng
..
y
..
X
yb
*
..

[ప్రతి పదార్థము.

విచిత్రమును - ఆశ్చర్యమునుగూర్చి

ఏమందును - ఏమి చెప్పుదును

ఇలలోనక - లోకములోపల

మనుజులు - మనుష్యులు

అడుగది - చెప్పునది

ఏమందునే - ఏమి చెప్పుదును (రామ!)

నీ మంత్రమహిమను - నీ తారకమంత్ర ప్రభావమును

ఎఱుంగలేక - తెలిసికొనలేక

సామాన్యులై - సామాన్య జ్ఞానముగలవారై (తారక

మంత్రమునుగూడ ఇతర మంత్రములతో నను

ముగించుచువారలై)

పలికెదరు - చెప్పెదరు

క్రిలోక - క్రిలో

ఏమందును - (నేను) ఏమి చెప్పుదును

తామసంబుచేతక - తమోగుణముచేత

తత్త్వము - వేదాంతార్థము

పలుకుచుక - చెప్పుచు

కామదాసులై - కామమునకు లోబడినవారలై

మదిని - మనస్సునందు

కగుణమాలి - తమ తామస వేదాంతోపదేశముచేతను

కెడిపోయెదరను దయయులేక

భూమిక - భూమియుందు

సంచరించి - తిరిగి

పాట నింపుచును - పాట పోసికొనుచును

తామే - ఇట్టి దుష్కర్మచేయు తామే

కెదలఁడు - తెలిసిక వారలఁడు!

త్యాగరాజమత - త్యాగరాజుచే గొనియాడఁబడు ఓ,

రామ (ఈ విచిత్ర మేమందును).

విశేషారము:— 'రమణ' అనినోననే సత్యానందే చిదాత్మని । ఇతి రామపదేనాసా
 పరబ్రహ్మభిధీయతే ॥' అనునట్లు, జ్ఞానస్వరూపుడై, అపరిచ్ఛిన్నుడై, సత్యానందఘనమైన
 పరబ్రహ్మమునందు యోగులు విహరించుచున్నారు. అందుచేతనే ఈ రామశబ్దమునకు కేవల
 పరబ్రహ్మమనియే తాత్పర్యము. మరియు 'రాశబ్దోచ్చారణాదేవముఖాన్నిర్యాని పాతకాః -
 పునఃప్రవేశభీత్యా చ మకారస్తత్కవాటవత్ ॥' అనునట్లు 'రా' అను అక్షరమును ఉచ్చరిం
 చినతొడనే పాపములన్నియు పరుగెత్తిపోవుచున్నవి అనియు, ఒక సమయమున ఆ పాపములు
 మఱల ప్రవేశింపకుండుటకై తలుపు వేసిన చందముగ బంధన బీజమగు మకారము నోటిని
 మూచుచున్నదనియును చెప్పబడియున్నది. ఇట్టి రామమంత్ర ప్రభావమును సాంగోపాంగ
 ముగ నుడువుటకు వేనోళ్లనుడువ గల యాదిశేషునికి సాధ్యముగాదు. ఈ మహామంత్ర తత్త్వ
 మును ఎఱుంగక యీ తారక మంత్రమును ఇతర మంత్రముః తోపాటు చూచువారు
 సామాన్యులనియు, వీరల కిట్టి భ్రమ గలుగుటకు వీరి తమోగుణమే కారణమనియు, ఇట్టి
 అనరమైన వేదాంతమును పామరులైన జనులకు బోధించి వారి సామ్యులవలన పొట్ట పోసి

కొనుచు కామమునకు లోబడి చిత్తశుద్ధి లేక నోట వేదాంతము చెప్పవారు పెద్దలు కారనియుఁ దెలుపుచున్నారు.

శ్రీమణి రాగలక్షణము:— ఇది శుద్ధ కర్ణాటకరాగము. రెండవమేళమైన రత్నాంగి రాగమునందు జనించినది. శుద్ధగాంధారపంచమ శుద్ధదైవతములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయఁదగినది. ఈ రాగమునందుగల శుద్ధగాంధారమును శుద్ధముగ చతుశ్శ్రుతి ఋషభస్థానమునందే పట్టి పలికించవలయును. 'పగారిస' అను అవరోహణ ప్రయోగమునందు సాధారణ గాంధారమును వాడినచో రాగకళకు లోపము గలుగునని యెఱుంగవలయును.

అవరోహణము,

స రి గ ప ధ స

అవరోహణము.

స ని ధ ప గ రి స

నీనరిససా - సనిధాక్షిసా - నిధసాసరి - గపాపా - గపాధా - ధాసాసనిధా - ధాక్షిసా - ధాసాసరిసా - మున్నగు ప్రయోగములు రాగ సంజనములు.

కొనుచు కామమునకు లోబడి చిత్తశుద్ధి లేక నోట వేదాంతము చెప్పవారు పెద్దలు
కారనియుఁ దెలుపుచున్నారు. [హృదయము.

శ్రీమణి రాగలక్షణము:— ఇది శుద్ధ కర్ణాటక రాగము. రెండవమేళమైన రత్నాంగి
రాగమునందు జనించినది. శుద్ధగాంధారపంచమ శుద్ధదైవతములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు.
ఎల్లపుడును గానము చేయఁదగినది. ఈ రాగమునందుగల శుద్ధగాంధారమును శుద్ధముగ
చతుశ్చరి ఋషభసానమునందే పట్టి పలికించవలయును. 'పగారిస' అను అవరోహణ
ప్రయోగమునందు సాధారణ గాంధారమును వాడినచో రాగకళకు లోపము గలుగునని
యెఱుంగవలయును.

ఆరోహణము,

స రి ప ధ స

నీనరిససా - సవిధాక్షిసా - నిధసాసరి - గపాపా - గపాధా - ధాసాననిధా - ధారీసా -
ధసాసక్షిసా - మున్నగు ప్రయోగములు రాగ సంజనములు.

అవరోహణము,

స ని ధ ప గ రి స

ప. ; ;	*	రీ ; సా ; రీ
; ;	*	చి ; మం ; దు
రీ సా ;	*	సరిగా - రిససారీ
మొను ;	*	చ. . - మం . దు
రీ సా ;	*	సరిగా - రిససారీ
మొను ;	*	చ. . - మం . దు
రీ సా ;	*	పల్లవ - గా ; రీ
మొను ;	*	చ. . - మం ; దు
రీ సా ;	*	సాధాసా ; సా
మొను ;	*	ఇ అ లో ; న
గా , రీస	*	
న , రి,	*	(ఏమందునె)
చ. ; ;	*	సాధాసా ; సా
; ;	*	చి మం . ; ప్ర

—	అ. ; ;	—	రీ ; సా ; రీ	==
—	అ. ; ;	—	చి ; మం ; దు	==
—	అ. ; ;	—	సరిగా - రిససారీ	==
—	అ. ; ;	—	చ. . - మం . దు	==
—	అ. ; ;	—	సరిగా - రిససారీ	==
—	అ. ; ;	—	చ. . - మం . దు	==
—	అ. ; ;	—	పల్లవ - గా ; రీ	==
—	అ. ; ;	—	చ. . - మం ; దు	==
—	అ. ; ;	—	సాధాసా ; సా	==
—	అ. ; ;	—	ఇ అ లో ; న	==
—	అ. ; ;	—		==
—	అ. ; ;	—	(ఏమందునె)	==
—	అ. ; ;	—	సాధాసా ; సా	==
—	అ. ; ;	—	చి మం . ; ప్ర	==

అవతారిక :— ఇది శరణాగతి కీర్తనము. ఇందు అయ్యగారు శ్రీరాముల పాదారవిండములయందే శరణాగతిచేసి ద్రాపది మొదలగు భాగవతుల శరణాగతిని ఉదాహరణముగఁ జెప్పి వేడుకొనుచున్నారు.

(శి) వనస్పతి - అది.

ప * పరిచూచకమా మాట - పదుగురిలోఁ బొగడినది (ప)

అ. వెఱచున † నవమాసంబున - ‡ వెనసంబున నేఁ గోరి

శరణాగత రక్షక నిను - సంతతమును శరణాగత (ప)

* ఇచ్చట 'పరిచూచకమా' అని కొందఱు, ఇది శుద్ధపాఠమే. అయినను కవిప్రయోగము 'పరిచూచకమా' అను ఆంధ్ర ప్రయోగము.

† ఇచ్చట 'అనమాసంబున' అని కొందఱు వ్రాసినారు. ఇది అబద్ధపాఠము.

‡ 'వెనసంబునచేకోరి' అని కొందఱు, ఈ పాఠమును అబద్ధమే.

ఛ, ఒక మునికై ద్రాపది ద్వా - రకనిలయా శరణనఁగ
ఒక మాటకు విభీషణుఁడు - ఓర్వలేక శరణనఁగ
సకలేశ్వర! ప్రహ్లాదుఁడు - జాలిచే శరణనఁగ హే-
తకరుఁడవై ప్రోచితివే - త్యాగరాజనిమాట

(ప)

ప్రతి పదార్థము

మాట - (రామ) శరణన్యమాట
పరియాచకమా - పరిహాసమా శి
బేదుగురిలోక్ - భక్తిమందితా
పొగడినది - స్తోత్రము చేసినది
పరియాచకమా - ఎగతాళిమా శి
తెలుపునక్ - భయముచేతను
అవమానమునక్ - అవమానముచేతను
తెననంబునక్ - దుఃఖముచేతను
నేక్కోరి - శను ప్రార్థింపి

శరణాగతరక్ష - శరణు చొచ్చువారలను రక్షించు
నినక్ - నిన్ను
సంతతమును - ఎల్లప్పుడును
శరణు అనక్ కక్ - కాపాడుచునిన
పరియాచకమా - పరిహాసమా శి
ఒకమునికై - దూర్వాస్యముహాబుష్మికై
ద్రాపది - ద్రాపది
ద్యావరకనిలయా - ద్యావకాపటణిమన
వాఁడా (శ్రీకృష్ణ)

తెలుకొన్న

శరణు అనకొక - కాపాడుమనఁగను
ఒకమాటకుకొ - చీ! యను నొక పరుషోక్తికి
విభీషణుఁడు - విభీషణుఁడు
క్షీరసరేక - అపమానమును సహింపక
శరణుకొ అనకొక - కాపాడుమనఁగను
సకలేశ్వర! - సర్వేశ్వర!
ప్రహరఁడు - ప్రహరఁడు

జాలిచేకొ - దుఃఖముచే
శరణు అనకొక - శరణమనఁగను
హితకరఁడవై - మేలుచేయువాడవై
ప్రోచితివే - కాపాడితివే
త్యాగరాజునిమాట-ఈ వెలుపు, అపమానము, వెను
నము అను మూటిచేతను కష్టపడు త్యాగరాజు
శరణన్నమాట (పరియాచకమా - ఎగతాళియా)

విశేషార్థము:— ఈ కీర్తనమునందు అయ్యగారు ప్రాకృసిద్ధమైన కొన్ని శరణార్థములను నుడివి, అశరణార్థములు ఒక్కొక్క కష్టమునకై చేయఁబడిన పనియును, అయ్యగారు తాముచేయు శరణార్థి అట్టి యనేక కష్ట పరిహారార్థమై చేయఁబడిన దనియును దెలుపుచున్నారు.

దుర్యోధనునిచే ప్రేరేపింపఁబడి ఆ కాలమునందు అరణ్యములో భోజనమునకు వచ్చిన దుర్యోధనో మహాఋషిని ద్రావణి జూచి భయపడి శ్రీకృష్ణుని ప్రార్థించి శరణార్థి చేయఁగ

శ్రీ కృష్ణపరమాత్ముడు తత్క్షణమున వేంచేసి ద్రావది కడిగిపెట్టిన అక్షయభాండమును దీసి యందుండిన యొక మెత్తుకును భుజియించి యందుచే దుర్వాసో మహాముషిని ఆశలి లేని వానిగచేసి పాండవులను రక్షించి పోయెను. ఇట్లు ద్రావదిచేసిన మానసశరణాగతివల్లనే దుర్వాసో మహాముషి శాపమును నొందక పాండవులుకూడ కాపాడబడిరి యని భావము. 'ఇచట పాండవులందఱును శ్రీకృష్ణుని శరణాగతిచేసినారేనియు ద్రావది శరణాగతిని మాత్రమే అయ్యగారు విశేషమని సూచింపుదున్నారు.'

విభీషణుడు 'అస్మిన్మహారేస భవేత్ త్యాంతుధిక్కులపాంసనం' అని అన్నయైన రావణాసురునిచే ధిక్కారము నేయబడినవాడై ఆ మాట కోర్వక 'సర్వలోక శరణ్యయ రాఘవాయ మహాత్యనే' ఇత్యాదులచే శ్రీరామచంద్రమూర్తిని శరణాగతి చేయఁగా ప్రోచినాడని భావము.

[ప్రహరస్వామి 'తన్ను నిశాచరు ల్వాడువ దైత్యకుమారుడు మాటిమాటికో, పన్న శాయి యొ దనుజభంజన' అని భగవంతుని శరణుచొచ్చిన యంతట శ్రీమన్నారాయణుడు వారసింహమూర్తియై యవతరించి కాచెనని భావము.

వనస్పతి రాగలక్షణము:— ఇది నాల్గవ మేళకర్త. శుద్ధ కర్ణాటకరాగము. ఇది సంపూర్ణరాగముగ నుండినను ఇందు సర్వస్వర గమక పరికలు రానేరవు. ఇందుగల శుద్ధ గాంధారమును శుద్ధముగనే పలికించవలయును. 'సరిగ' అను తావులో ఋషభమునకు కొంచెము దీర్ఘమునిచ్చి, 'సరిగ' అని పలికించినచో నీ రాగపు కళ చక్కగ క్షల్పియగును. అవరోహణమునందు, 'మగరి' అను తావులో శుద్ధగాంధారమును వర్జించి, 'మమారి' అని పలికించుట సంప్రదాయముగ నున్నది. తక్కిన ప్రయోగములను సర్వసాధారణముగ గమక పరికలతో నుపయోగించవచ్చును. ఈ రాగమునందు సాధారణ గాంధారము నుపయోగించినచో రాగకళకు బొత్తిగ మాటుపు గలుగునని యెఱుంగవలయును. ఎల్లప్పుడును వాడఁదగినది.

అవరోహణము.

స రి మ ప ధ ని స

అవరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి స

ప. 1 * పమ | గా ; రిస్థా || సా ; | - సనిధాన్తి ||
; * పరి | యా ; చ క || మా ; | - మా . ట్ట ||

ః * పమ	గా ; రీపా	== స నిర్భాని	
ః * పరి	యా ; చక	== మా, ట	
సాగి	గా మా పా ;	== మాగా - సాగి	
పదు	గు రి లో ;	== టి న - రి .	
ః * పమ	గా ; - స రి స రి	== స నిర్భాని	
ః * పరి	యా ; - చ . క .	== మా, ట	
సాగి	X మపా - మపధా	== మా - పమగా ;	
పదు	గు . రి - లో .	== టి - స . రి ;	
ః * పమ	గా ; - సాగి	== ; - ;	
ః * పరి	యా ; - చక	== ; - ;	
తి. ; * నిధా	, ప - మాగామా	== సాగి	
ః * సతి	, పు - న న ప	== నం ; మ న	

;	* ధని		ని సినిధ		ని సిరిసికి ;
;	* కెన		నం ; బున		గో...రి ;
;	* గియ		గా ; - కీస్తే		నీధా - పామా
;	* శర		డా ; - గత		క్షక - నిన్న
ప ధనీ			ధనిస్తో - నిధపమ		గా - రీసారీ
భం..			త, త - మూడు.		ణ - నగ.
;	* పమ		గా ; - సారీ		ః ; - ః
;	* పరి		యా ; - చక		ః ; - ః
భ. ;	* పద		దా - దాధా ;		దాదా - ధాపా
;	* క్షక		హ - నికై ;		పది - ద్వాం.
గామా			పాధానీధా		పామాగా ;
రక			ని లయా		ణనగ ;

;	* ధని	పా ; - పమగా	రిసక్తిధ్	పి - సాసాపా	
;	* ఒక	మా ; - ట . క	వి. ఫి.	. - ప. బాడు	
పాగి		క మపా ; పా	దాధని	పో - నిధపా	
క్ష .		ర్య. లే ; క	శ ర .	బ - . నక	
;	* పధ	పా ; - మగమా	ధా ;	పి ; పోపా	
;	* ఒక	లే ; - శ్య. ర	ప్ర ;	ప్పా ; రు డు	
ధని పా		నిధ - నిసనిధపా	ధాని	పోరిసి - క్తి క్తి	
జా . .		లి . - ప్ప . . .	శ ర	బ న . - గాహి	
;	* సిహి	గా ; - క్తిసా	సినిధని	పధసి - ధపమా	
;	* చ క	రు ; - డ్డలై	ప్రో . .	చి. పి - పే . .	
పధని		ధనిసా - నిధపమ	దధపమ	గా ; - రిసరి	
త్యా .		క. రా . . . జా .	ని . . .	మా ; - ట . .	

అవతారిక :— ‘ అపరాధ సహస్రభాజనం’ అనునట్లు అయ్యగారు తమ యపరాధములను ముందు పెట్టుకొని శరణాగతిచేసి నైచ్చానుసంధాన మొనర్చుచున్నారు.

(4) * రసాళి - అడ.

ప. అపరాధముల నోర్వసమయము - కృపఁజూడుము ఘనమైననా (యప)

అ. చపలచిత్తుడై మనసెఱుంగకయే - † జాలి, బెట్టుకొని మొఱలనిడిననా (యప)

చ. సకలలోకుల ఫలముల నెఱిగి - సంరక్షించుచునుండఁగ న
నొకనిబ్రోవఁ దెలియదా కీర్తన శ - తక మొనర్చిన త్యాగరాజని (యప)

ప్రతి పదార్థము.

ఘనమైన - గొప్పలగు

కీర్వక్ - సహించుటకు

అపరాధములకు - నా యొక్క అపచారములను

సమయము - సరియైన కాలము

* ‘సనాళి’ యని కొందఱు.

† ‘జాలి గలుగఁజేసికొని’ అని కొందఱు, ఇది అధికపాఠము.

కృపఁజూడుము - దయతోఁజూడుము
చపలచిత్తుడై - సంపలమనను గలవాడనై
మనసు ఎఱుంగకయే - కరుణారసపూరితమగు నీహృద
యమును తెలిసికొనకయే

బాలిక పెట్టుకొని - పెసనమును గలఁగఁజేసికొని
మొఱలనిడిన - మొఱలఁజెట్టి చెప్పకొన్న
(నాయకరాధములను నోర్వ నమము)
సకలలోకులక - అన్ని లోకములవానిని

విశేషార్థము :— 'అపరాధములనోర్వ' అనుటవలన 'రావణో నామదుర్వృత్తో రాక్షసో రాక్షసేశ్వరః! తస్య హమనజోభ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః॥' అని విభీషణుఁడు శ్రీరాములను శరణుజొచ్చినపుడు తాను మహాదుర్మార్గుఁడగు రావణునిరుగొక్క- తమ్ముడనియు, అతని వలె తాను సయితము దుర్వృత్తిగలవాడనియు, తన యపరాధములను ముందు పెట్టుకొని యాశ్రయించినట్లు అయ్యెగారు శ్రీరాములను శరణుచొచ్చి కటాక్షించు మనుచున్నారు.

ఫలములక - వారివారి కియ్యవలసిన ఫలములను
ఎఱిగి - తెలిసి
సంగఱించుచుండక - కత్ - తొప్పాడుచుండఁగ
కీర్తన శతకము - నూలు కీర్తనములను
బసగ్గిన త్యాగరాజుని - చేసిన త్యాగరాజును
నన్నుక - ఒకని - నన్నొకనిని
ప్రోవక - తెలియదాకి - తొప్పాడుటకు తెలియదాకి
(అపరాధముల నోర్వ నమము)

‘సమయము’ అనుటవలన ‘చంచలంహిమనః కృష్ణః’ అనునట్లు కొంచెమైనను స్థిమితము లేని మనస్సు ఏదో యొకసమయమున కొంచెము నిలుకడఁ జెందినపుడు నా పుణ్యచాపములను విచారింపబోని కాలవిశ్రాంతి మొనర్చినయెడల ఇతఁడు ముందెఱుంగునో కావున ‘సధర్మనిష్ఠాస్థి న చాత్మవేదీ’ అనునట్లు వేరు ధర్మాచరణము, ఆత్మజ్ఞానము మొదలగు సుగుణము లేమియు లేనివాఁడనైనను జెనుకముందు చూడక కటాక్షింప సమయముచున్నారరు.

‘కృపఃప్రాదుము’ అనుటవలన యోగుని రక్షించుటకు వానియొక్కతయే యుపాయముగ నున్నది. అయోగుని రక్షించుటకు రక్షకుఁడగు నీయొక్క నిర్లేతుక జాయమాన కటాక్షము తప్ప వేఱు మార్గములేదు కనుక నాయొక్క యోగ్యతను పరీక్షించెదననుచు కాలహరణము నేయక కృపాసముద్రుడవగు నీవు సన్నివృథ రక్షింపవలయుననుచున్నారు.

‘చపలచిత్తుడై... మొఱలనిడిన’ అనుటవలన ‘అభయం సర్వభూతేభ్యో దనామేతద్ ద్యోతయతు’ అనియు, ‘మిత్రభావేన సంప్రాప్తం సత్యజేషు కథంచన’ అనియు, ‘విభీషణోనా

[త్యాగరాజ]

30

[హృదయము,

సుగ్రీవ యదివా రావణస్వయం' అనియు, 'సుదుష్టోవాప్యదుష్టోవా కి మేవరజనీచరః' అనియు శ్రీరామచంద్రమూర్తి తన్ను శరణుదొచ్చినవాని అర్హానర్హ విచారము చేయకయే తత్క్షణమే రక్షించు ఔదార్యము గలవాడైనను, ఉద్దేశ్య గౌరవభయముచేతను, ఉపాయ లాఘవము చేతను సగృహీతదోషభూయస్త్యము అనగ తానొనర్చిన పాపభూయిష్టముచేతను తన్ను రక్షించునో రక్షింపజోయను చపలచిత్తముగలవాడై భగవంతుని యుదారస్వభావము నెఱుంగక తనకై తాను దుఃఖపడుచున్నానని భావము.

'సకలలోక...త్యాగరాజని' అనుటవలన 'సకలఫలప్రదోహి విష్ణుః' అని యెల్లవారలకు నెల్ల ఫలములనిచ్చు నీవు, నూతుకీర్తనముల సర్వణమొనర్చి సదానిన్నే భజనము నేయు ఈ త్యాగరాజనొక్కకి మాత్రము 'నుచేకవర్జం కిమిదప్రవతంతే' అనునట్లు, రక్షింపఁదలఁచి యుండలేదా?

రసాలి రాగలక్షణము :— ఇది నాల్గవ మేళమైన వనస్పతి రాగమునందు జనించినది. పాడవ ఔడవరాగము గమక పరికలచే రక్తిగలిగి యుండును. ఇందు శుద్ధ మధ్యమ చతుర్వీతి ధైవతములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. గాంధారము వర్జము. ఎల్లప్పుడును గానము నేయఁదగినది.

అరొహణము.

స రి మ ప ధ ని స

అవరోహణము.

స ధ ప మ రి స

‘కీసా - ధనిగరి - రిమరీ - సారీరీరీ’ మున్నగు చీర్ట ఋషభములే ఈ రాగమునకు ముఖ్యమైన కళాస్పదములు. ‘ధనిసాధాపా - పధనీసా - నధనీసధప - రిమరి - పనుప - ధనిసనధప’ మున్నగునవి రంజకప్రయోగములు. ‘సరీఘరీ’ అను తాగస్థాయి మధ్యమమునకు పైని గల స్వర ప్రయోగములచే రాగకళలు చెడిపోవునని యెఱుంగునది.

ప. పాధానీ ; ; - సోధాపా

అపరా ; ; - ధ ము ల

పాధా - ధ ని సో ; - సోధాపా

అ ప - రా . . - ధ ము ల

పాధానీ ; ; సోధాపా

అపరా ; ; ధ ము ల

| ; - పా ; మా

| ; - నో ; ర్వ

| మపధా - ధపమా

| నో ర్వ

| ప ధనిధపామా

| నో ర్వ

| రీమా రీమా

| సమయము

| రీమా రీమా

| సమయము

| రీమారీసా

| సమయము

||

||

||

||

||

||

ప్రతిష్ఠాపకము

ధాన్యము ; ; ; రీ రీ
కృష్ణము ; ; ; రీ రీ

అ. పాదానీసా ; రీ రీ ;
చ ప ల చి ; పుష్ప ;

రీ ; సో - సోధాపాపాపా
వా ; రీ - చె . పుష్పాని

ధ. పాపాపా - పా ; పాపా
స క ల - లా ; ; కు ల

ధాన్యము ; రీ ; రీ సా
సం ర ; పుష్ప ; చుచు

పాదానీసా ; సో - సో రీ
వాన్యము ; ప - పాని

విధి

రీమాపాదా
పుష్పము .

సోధానీసా
మ స సాము

పాదానీసా
ములని

పాదానీసా
పు ల ము ల

రీమాపాపా
ము . రీ

పాదానీసా ; - రీ
వాన్యము ; - రీ

[ప్రతిష్ఠాపకము]

నీధా - సీ ధపము
స - నా . . .

సోధానీసా
స ; X క రీ

పాదానీసా
సీ న నా .

పాపానీసా ;
సా తీ గి ;

పా ; పా ;
X ; న ;

సోధానీసా
స ; రీ న క

ధానీపాదా ; ; పాపా
క కమన ; ; ద్వి న

| ; - పాదాధా | పాపాపాదా ||
| ; - త్యాగ | రా . జా ని ||

అవతారిక :— ఈ కీర్తనమునందు అయ్యగారు ప్రార్థకర్తముయొక్క బలిమినిగూర్చి చింతిల్లుచున్నారు.

(5) మానవతి - దేశాది.

- ప. ఎవరితోనే, డెల్పుదురామ - ఈ నాలోనిజాలి (నె)
అ. కవఁగొని సదా భజనసేయఁ - గార్వములన్ని వేటాయె (నె)
చ. గణనాథుఁ జేయఁగోరఁగఁ - గడు వానరుడై వీరెఁగ
గుణమయా మయాంబుద నమీర - గోపాల త్యాగరాజవినుత (ఎ)

ప్రతి పదార్థము.

రామా - రామా

ఈనాలోనిజాలిని - ఇటువంటినామననునందలిదుఃఖ

మును

శేక్ - శేను

ఎవరిలోక్ - ఎవరిలోను

తెలుపుదుక్ - ఎటుకపఱతును

కవగాని - జరపడి

సదా - ఎల్లప్పుడు

భజనశేయక్ - నీశవయ్యునర్పుచుండగ

కార్యములుఅన్ని - అన్ని కార్యములు

వేలుఅయెక్ - మఱియొకవిధముగ నెఱవేఱెను

(నీని నే నెవరిలోఁ చెల్లుదును)

గుణమయామయాంబుద సమీర - త్రిగుణవ్యాధియను

మేఘమునకు గాలివంటివాఁడా

గోపాల! - భూమిని పరిపాలించువాఁడ [వాఁడా

త్యాగ రాజునినుత - త్యాగరాజుచే స్తోత్రమునేయుబడిన

గణనాథుక్ - వినాయకుని

చేయక్కోరక్ - చేయదలంపగ

కడువానరుడై - పెదకోఁతియై

తీరక్ - తీరగదా

విశేషార్థము:— ప్రార్థకర్తమనునది సత్వరజ సమోగుణములచేఁ గలుగు ఊపాధి
యనియు ఈ యుపాధిచే మనుజుఁడు చేయు కార్యములు సంకల్పప్రకారముగ నెఱవేఱక విరోధ
ముగఁ బోవుచున్నవనియు, 'దైవీహ్యేషాగుణమయీ మమమాయాదురత్యయా' అను భగవ

ద్వాక్యప్రకారముగ నీ మామూలుగిని దాటుట మానవునికి సాధ్యముగాదనియు అట్లుండి నప్పటికిని, 'మామేవయే ప్రపద్యంతే' మామామేతాంతరన్తి' అనునట్లు భగవంతుని ఎల్లప్పుడును పాసించినవానిని పరమదయానిధియైన భగవంతుడే దానిని దాటునట్లుల చేయుచున్నాడనియు నీకీర్తనమునందుఁ దెలియుచున్నది.

'అయ్యగారి యారాధన విగ్రహములను కావేరిలో వేయఁగా చింతిల్లిన కీర్తనములలో నిది యొకటి'

మానవతి రాగలక్షణము :— ఇది ఏదవ మేళకర్త. శుద్ధ కర్ణాటకరాగము. గమక వరికలచే రక్తి గలిగియుండును. ఇందు ఋషభ గాంధార నరూగమము గలుగునపుడు గమకము లేక శుద్ధముగ నుపయోగించినచో రక్తి గలుగును. ఋషభమును పడముతోఁ జేర్చునపుడు గమకముచే రక్తి గలుగును. మత్రియు గాంధార నిపాదములను దీరముగ నాడుట వలనను రక్తి గలుగును. శుద్ధ గాంధార శుద్ధ మధ్యమములును, చతుస్స్వత్రి ధైవత కాకలీ నిపాదములును రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయఁదగును.

ఆవరోహణము.

అవరోహణము.

క రి గ మ ప ధ ని స

ప ని ధ ప మ గ రి స

‘సారిసనిధా - ధనిసరీ - సరీగమగా - గాసరిస - పనిధాపమగా - రీరిస - నీసరీపమగా’
మున్నగు ప్రయోగములు రాగ రంజకములై న యవి. కొన్ని దినములు నోట పాడియెనను
వాద్యమునందు వాయిచియెనను సాధించినంగాని ఈ రాగకళలు చక్కగ న్యర్పరింపవు.

ఛ. ;	*	ధానిస - నిధా - సా ;	; - సా , మ గా	మా ; సా ;	
;	*	ఎ ప రి - రో . - శే ;	; - కె , యగు	రా ; మ ;	
;	*	” - ” - పద్ధనిగ	ఛ. - ”	”	
;	*	” - ” - శే - ”	”	
;	*	ధానిసరీ - నిధా - పద్ధనిగ	”	”	
;	*	ఎ. రి - రో . . - శే . . .	”	”	

; * " " " "
 ; * " " " "
 ; * " " " "
 ; * " " " "
 ; * గమక గా - కీసాకీ ;
 ; * కా. రమ్యము - లన్ని ;

మప *

(ఎడవో)

చ. ; * బాదా ; - బా ; బాధా
 ; * గళా ; - వా ; . భు
 ; * నిపిధా ; - మూకాగా ;
 ; * గడువా ; - నరుడై ;
 ; * పాధానీసా ; కీ కీ
 ; * ను బ మయా ; మయాం

| " " " "
 | " " " "
 | " " " "
 | " " " "
 | ; - సినిధనిసా
 | ; - కే. . . .

| పద్ధనిధ - భవమా ప భసి - భనిసా
 | కే. య నా . . . ర . స
 | ; - రీసాకీ గామసా ;
 | ; - కీ ర . గా ;
 | ; - కీసాకీ సా ; సాసా
 | ; - బుదన నా ; . ర

[శ్రీ త్యాగరాజ]

29

[హృదయము]

;	*	"		"		సీతీసేనిదాధా	
;	*	"		"		మీ... ర	
;	*	"		"		సీతీసేనిదాపా	
;	*	"		"		మీ... ర	
;	*	"		"		సీతీసేనిధపమా	
;	*	"		"		మీ... ర	
;	*	"		"		పా; రీసీతీ	
;	*	"		"		మీ; ..ర	
;	*	శక్తూ, గా - గా; - రీ సీతీ		;	సీనిధనిపా	;	
;	*	గో, పా - ల; - త్యాగ.		;	రా... జ	;	

మప *

(ఎవరిలో)

... *

అవతారిక :— ఈ కీర్తనమునందు శ్రీరామలవారియొక్క శాశ్వల్యము 'అనగ' కలసి మెలసి యుండుట' జెలుపబడుచున్నది.

(6) తోడి - అది.

- ప. ఏమని * మాట్లాడితిరో రామ - ఎవరిమనసుకే విశమో తెలిసి (యే)
అ. మామ మఱచు లున్నాము తలదండ్రులు - భామలు పరిజనులు స్వవశమాట (కే)
చ. రాజులు మునులు సురా సురులు వరది - గ్రాజులు మఱిశూరులు శశిధరదిన
రాజులు లోబడినను త్యాగ - రాజ వినుత నయ భయముల ముద్దుగ (నే)

ప్రతి పదార్థము.

రామ - రాముడా

ఎవరిమనసుకే - ఎవరిమనసునకు

ఏదియు ఓ - ఎట్టివిధమో (అట్టివిధమును)

తెలిసి - ఎఱింగి

ఏమి అని - ఎట్లని

మాట్లాడితివి ఓ - మాట్లాడితిని

'మాట్లాడితిని' అను పాదము వ్యాకరణయుక్తముకాదు.

మాను మహిమలు - మామలు మహిమలు

అనులు - తమ్ములు

తలిదండ్రులు - తల్లి ను తండ్రి

భామలు - స్త్రీలు

పరిజనులు - పరిచారకులు

స్వపశుము - స్వాధీనము

బౌటకుక్ - అగుటకు (ఏమని మాటాడితివా)

రాజులు - రాజులు

మునులు - ఋషులు

సురాసురులు - దేవదాసపులు

వరదిగ్రాజులు - స్థులైన అష్టదిక్పాలకులు

మఱి - ఇంకను

రులు - పరాక్రమకాలులు

శశిధర దినరాజులు - చంద్రమాద్యులును

ర్వాగ్రరాజవినత - ర్వాగ్రరాజుచేతను కొని డ

బడినవాడ

నయభయములకొ న్నాయముతోను భుజి

లోబడి - అణగి

నడువను - నడచుకొనను (ఏమని మాటాడితివా)

విశేషార్థము:— 'ప్రియవాదీచ భూతానాం - సత్యవాదీచ రాఘవః' అనియు, స్మిత పూర్వార్వాభిభాషీచ ధర్మం సర్వాత్మనాశ్రితః' అనియు 'ఉత్తరోత్తర యుక్తౌచ వక్తాహుచస్పతి ర్యథా' 'పూర్వార్వాభాషీచ రాఘవః' అనియు, ప్రియముగ మాటలాడఁదగిన వారలతో పియముగ మాటలాడుటయు, అట్టి ప్రియార్థ సత్యమై యుండుటయు, అందు చిఱునవ్వు ముందు

పెట్టుకొని యుండుట అది ధర్మము ననుసరించి ండుటయు, ముందు ముందు యుక్తలకు వశపడక తమ వాక్యమే సిద్ధాంతముగ నుండుటయు, తానుగ ముందు పలుకరించుటయు, ఇట్లు నానావిధముల అతి మనోహరమై యొప్పురు శ్రీరాములవారి మృదుమధురములగు మాటలనే మంత్రముగఁదలంచి, ఆశ్చర్యపడియు, మఱియు నివి సర్వజన సంమోహనాస్త్రముగ నున్నవే! ఎల్లరు ఏవిధమగు భేదము లేక వశపడి యుండిరే! అనియు; శస్త్రాస్త్రముల చేత చేయవలసిన కార్యములను గూడ మంచిమాటలచేతనే వశపఱచుకొని న్నాఁడే యని యును; ఇట్లు అవతార ప్రయుక్తమగు పాలభ్యమునేగాక, 'భిక్షుజేతి సూర్య .. అగ్నిశ్చేచ్చి సౌశ్చి' అనునటులు సూర్యచంద్రులు, ఇంద్రాది దిక్పతులు స తము నయ భయములతో వశపడియుండిరే యనియు, అవతారము నప్పడవ్వకు చూపిన పరత్వ భవః ను దల చియు శ్రీ అయ్యగారు ఆశ్చర్యపఱచున్నారు.

శ్లోడి రాగలక్షణము: ఇది 8-వ మేళకర్త. సర్వస్వర సంపూర్ణ గమక వరిక రక్తిరాగము. పూర్వాచార్యులు ఈ రాగమును శుద్ధ కర్ణాటక రాగమని చెప్పియున్నారు.

అయినను ఇందుప్రయోగింపఁబడు హిందూస్థాని రాగ మూర్చ్ఛనలవలన జౌత్తరాహా రాగ మనియే చెప్పఁదగినదియై యున్నది. ఆరోహణావరోహణములయందు, సాధారణ గాంధార శుద్ధ మధ్యమ శుద్ధ ధైవతములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఇందు 'సరిగమధనిస - సనిధమగరిస' అను షాడవప్రయోగమువలననే విశేషముగ రక్తి గలుగుచున్నది. 'గరిగా' అను ప్రయోగములో చతుశ్శ్రుతి ఋషభములును, 'మగమ' అను ప్రయోగమునందు అంతర గాంధారమును వాడుచున్నారు. ఈ వాడుక శాస్త్రసమ్మతము కానేరదని కొందఱు మతము. ఎల్లప్పుడును గానము నేయఁదగిన రాగము. సాయంకాలములయందు గానము నేయఁదగినదని కొందఱు గ్రంథకారుల యభిమతము.

ఆరోహణము.

సరిగమపధనిస

అవరోహణము.

సనిధపమగరిస

'గమగా - దధమగా - నిగరిగా - సమాగరిస - ధగరిగా - ధనినిధ' మున్నగు ప్రయోగములు రాగరంజకములు. 'సగా' అను ప్రయోగము ధనాసరి రాగకళ గావున ఈ ప్రయోగము మాత్ర మీ రాగమునందు వర్తింపఁదగినదని యెఱుంగవలయును.

ప. ; * సా ; రీసా - నిసేద - థా ;	ధాసా ;	సా ; - సేనిదాధా ;
; * ఏ , మని - మా . . . - టా ;	డిలిసా ;	. ; - రా . . మ ;
; * నిసారీసా - సా ; నిసేరిసే - నిదధా ;	”	”
; * ఏ . మని - మా ; - టా . ;	”	”
; * నిసారీసా - సేరిగరీ - నిసేరిసే - సేనిధా - నిధపమ	”	”
; * ఏ . మని - మా - టా	”	”
; * ”	ధాగరీరీ ;	”
; * ”	డిలిసా ;	”
; * సేరిసేని - గని - రీసేని - ధపమా - గరసా	సరిగమధా ;	నిసేరిసే - నిధపమ
; * ఎవరి . మ సు కే . .	లి.ద. మో ;	తె.లి. . . ని . . .

పద్య *

(ఏమని)

. . *

అ. ; * గా, గేసా - గరిశుగరిశాః
; * మా, మమ - జ.దు.ల.ను
; * నిగారిశా - రీనిధప - ధాసే
; * థా, మలు - ప.రి. - జ.మ

| ; - సే సేరిశాః
| ; - జాలుచల్లి
| శా - సేనిధపమా
| లు - న్నవ.శ

| నిసేనిధ - నీసాః
| దం... - డ్రులు
| పధనిసే - నిధపమ
| మో... - ట...

పధ *

... *
(కేనుని)

ఉ. ; * శా, నిధా - నిసేరిశే - సేనిసాధా;
; * రా, జాలు - ము.ను. - లు. - ను;
; * పమగా ; - గమా - పధనిసే - ని దధా
; * గ్రా. ; - జాలు - మ.టి. - శూ. .
; * గా, గేసా - గరిశుగరిశాః
; * రా, జాలు - లో... - డి

| ; - శా, ని ధప
| ; - రా, మరు.
| ; - నిసారిశాః
| ; - రులుశి
| ; - సేరిశాః
| ; - పడువను

| పమధప - పమగా
| లు.వ. - ర. డి
| నిధనీ - శాః
| ధ.ర - డి న
| ని సేనిధ - నీసాః
| త్యా... - గ

; * నిగోరిస - రీనిధప - థాసి
; * రా. జవి - ను.త. - నయ

పథ *

.. * (ఏమని)

| సాసేని - ధ పమా | పథనిసే - నిధపమ ||
| భయ. - ము.ల | ము... - ద్దు.గ. ||

అవతారిక :— ఈ కీర్తనముచే, శ్రీత్యాగరాజ స్వామిలవారు భావనయోగంబున శ్రీరామచంద్రుని దివ్యమంగళ విగ్రహము ననుభవించి నాస్తికులను సయితము ఆస్తికుల నొనర్చ బూనుచున్నారు.

(7) తోడి - ఆది.

ప. * కద్దనువారికిః గద్దు కద్దని మొలలనిడు-పెద్దలమాటలు నేడబద్ధ † మానా (క)

* 'కద్దనవారికి' అని కొన్ని ప్రతులందుఁ గానంబడియోసి. ఇది దూరాన్వయము గనుక 'కద్దనువారికి' అను ప్రయోగ మే సరళమైన యది.

† 'బై'నా' యనుచోట 'బై'నో' యని గాయకులు గాన శృకర్యాదముగఁ బాడుచున్నారని యెఱుంగునది.

అ. అద్దంపు * చెక్కిళ్ళతో - ముద్దుగారు మోముజూడ
బుద్ధి గలిగినట్టి † మా - యొద్ద రావడేమిరా ?

(క)

చ. నిద్దుర నిరాకరించి - ముద్దుగాఁ దంబురబట్టి
శుద్ధమైన మనసుచే - సుస్వరముతో
పద్మతప్పక భజించు ‡ - భక్తుల పాలనమునేయు
స్థితదయా శాలిని నీవే - త్యాగరాజ సన్నత

(క)

[ప్రతి పదారము.

కద్దనువారికిఁ - దేవుఁ డున్నాఁడని చెప్పవారికి మొఱలనిడు పెద్దలమాటలు - మొఱలెట్టి చెప్పనట్టి
కడుకదు అని-(దేవుఁడు) ఉన్నాఁడు ఉన్నాఁడు అని పెద్దవారల పలుకులు

* 'చెక్కిళ్ళచే' అని యొక పాఠము. ఇది బావ భూయిష్టము గా నేరదు. 'చెక్కిళ్లతో' అనునది శుద్ధపాఠము.

† 'మావద్ద' అని పాడుట యశుద్ధము.

‡ 'భక్తపాలనమునేయు' అను పాఠము అన్యాయము లోపముగను వ్యాకరణవిరుద్ధముగను ఉన్నదనియొలుంగునది.

స్థితదయాశాలి' యను పాఠము అశుద్ధము.

నేడు - ఇప్పుడు

అబద్ధము - ఔనా - ఆసత్య మగునా? (నిప్పటికిని

ఆసత్యముగాదని భావము)

అదంపు చెక్కిళ్ళలో - అదములవంటి చెక్కిళ్ళలో

ముదుగారు మోము - ముదులుమాటగట్టు నీముఖమును

చూడక - చూచుటకు

బుద్ధిగలిగినట్టి మాయొద్దక - అశవదునట్టి మాదగఱు

రావు - అడేమిరా? ఎందుకురావురా? రావ!

నిదుర - నిదురను

నిరాకరించి - నిలిపి

ముదుగక - ముదుగ

విశేషార్థము:—'కదన...మహా...యనుటవల్ల 'అసన్నే వనభవతి-అసత్ బ్రహ్మ'వేద
చేత్-అస్తి బ్రహ్మ'చేత్ వేద-సంలభమేనంత... విదుః' అను శ్రుతివాక్యార్థప్రకారముగ దేవుడు
లేడని చెప్పవారు లేకుండునే కాక దేవుఁ డెప్పుడొక్కచోచుచున్నాడు.

తంబురబట్టి - తంబురబూని

శుద్ధమైన మనసుచేత్ - నిర్మలమైన మనస్సుచేత్

మన్వరముతో - మంచినర్వరముతో

పదుతప్పక - పట్టు విడువక

భజియించు - శేవించు

భక్తుల - భక్తులయొక్క-

పాలనమునేయం - రక్షణ మొనర్చు

తదయాశాలిని - అట్టి మహాకృప గలవాడవు

త్యాగరాజ సన్నత - త్యాగరాజుచే స్తోత్రము చేయ

బడు నిరాను!

నిశే - నిశే

‘అద్దంపు చెక్కిళ్ళతో’ అను సరళ ప్రయోగమువల్ల శ్రీరామునియొక్క మోము నిరంతరము ముద్దు గులుకుచున్నదనియు, అట్టి అద్దమువంటి ముద్దు చెక్కిళ్ళచే మోడుగ వృద్ధి వొందుచున్నదనియు స్ఫురించుచున్నది.

‘నిద్దుర...సన్నుత’ నిద్రాహారములను వదలి దృఢవ్రతులై శ్రుతిలయాదులతో సుస్వరపు గానముచే నిరంతరము భగవంతుని భజనము నేయు త్యాగరాజస్వాములవంటి మహానీయుల ముంగల శ్రీరామచంద్రమూర్తి తన ముద్దు గులుకు మోముతో ప్రత్యక్షమగుచున్నాడని భావము.

ప. 1. ; * మానీ ; థా ; పా ;	మా ; గా ;	; రీసారి	
; * కద్ద ; ను ; వా ;	రి ; కి ;	; కద్దు.	
గారిగాసారిన్గి - పా ;	; - సభిభాన్గి	సా ; సా ;	
క . ద్ద . . . ని - మొ ;	; - అ . . . ల	ని ; డు ;	
2. ; * మానీ ; థా ; - భనిసా	సేవిభవ - నిభవమ	గరి - రీసారి	
; * కద్ద ; ను ; - పా . .	రి . . . - కి - కద్దు.	

గారీగాసారీన్ - సరిసరి

క. ద్ద. ని. - మొ. . .

3. ; * మానీ ; ధా ; - ధనిసరి

; * కద్ద ; ను ; - వా. . .

గారీగాసా - సరిగరిససా

క. ద్ద. . - ని. . . . మొ

4. ; * మానీ ; దా ; - ధనిసరి

; * కద్ద ; ను ; - వా. . .

సారీ - సరిగమగా ; - సరిగరి

క. - ద్ద. . . ని ; - మొ. . .

5. ; * మానీ ; ధా ; - సా ;

; * కద్ద ; ను ; - వా ;

| సరి - సద్ధిధాన్యే

| . . - అ. . . ల

| గరిసేని - రీసేనిధ

| రి. . . - క్రి. . .

| ; - సద్ధిధాన్యే

| ; - అ. . . ల

| గమగా, - రీసేని

| . . రి , - కి. . .

| సద్ధి - సద్ధిధాన్యే

| . . - అ. . . ల

| ; - సేనిధాసా

| ; - రి. . .

| సా ; సా ;

| ని ; డు ;

| పమ - గరిసారీ

| . . - కద్దు. .

| సా ; సా ;

| ని ; డు ;

| ధప - మగరిసాన్య

| . . - క. . . ద్దు.

| సా ; సా ;

| ని ; డు ;

| పమగరి - సారీ

| కి. . . - కద్దు

ప్రీత్యాకరాజ

దా; - భవమగ్రీవా - స రిగిరి

క; - ద్ద... ని. - మె...

; * రీవాగ్గా - గామా;

; * పెద్ద.ల - మా;

సీరీనా - సీరీసీరీ - నీనీనా;

ద్ద... - బ.ద్ద;

,గ* రీవాగ్గా; - మగమప

;గ* పెద్ద.ల; - మా...

రీగోనాగ్గీ - నీనీనా;

ద్ద... - బ.ద్ద;

,గ*

,* (ఇచట 5-వ సంకతిని పాడవలెను)

రీ1

| రిస - సద్ధిభాన్తి

| ...తి. . ల

| ధాపాధా;

| ట. . లు;

| పాధానీధా

| మా. . .

| పమపధ - ధపధని

| ట... - లు...

| పాధానిసాని

| మా. . .

[హృదయము.

| నా; నా;

| ని; దు;

| నీనీనా;

| శే...;

| పా - మధపమగమ

| . - నా... .

| నిధనిసే - సీనిసీరీ

| శే... -

| ధప - మధపమగమ

| . - నా... .

1. I. ; * కీహాః నీః ధాః ;	; పామపా	పామా - గామా	
; అష్టంః పుః ధైః ;	; కిరీ...త్	లో... .	
; హాహాః ధాః ని - హాః ని	ధానీధానీ	హాః హాః ;	
; ముదుః గా... . , రు	మో...ము	జూః డ ;	
2. ; * హాహాః నీః ధాః ;	; పశ్యన్తద	మ గపమగామా	
; అష్టంః పుః ధైః ;	; కిరీ...త్	లో... .	
; ధాహాః ధాః ని - హాః ని	ధానీధానీ	హాః ; - సినిగ్ధప	
; ముదుః గా... . , రు	మో...ము	జూః ; - డ... .	
3. హాః * హాహాః నీః - పశ్యన్తి	రిస - నిరిసినిగ్ధప	మ గ్ధపమగామా	
.. * అష్టంః పుః - ధై... కిరీ...త్.	లో... .	
; ధాహాః - ధాః ని - హాః ని	ధానీధానీ	హాః ; - సినిగ్ధప	
; ముదుః గా... . , రు	మో...ము	జూః ; - డ... .	

4. ధని *	నీసా; ని; - పథనిసే	రీసే - ని రీసేనిధప	మధపమ - గమా,	
.. *	అదంతం; పు; - సె..	.. క్కి..ల్ల.	లో.. - ..,	
; *	ధాపా; - ధా, ని - సా, ని	ధాని - ధాని	సా; - సా; ;	
; *	మద్దు; - గా, - .., రు	మో.. - ము	జా; - జా; ;	
; *	ధాపాధా - నీసే - సా, రీ	సా - సాసాతే	నీసే - సా; ;	
; *	బిత్తి - సా - ల్లి, .	. - సా..	ల్లి. - మా; ;	
సా రీగ - నీసా - నీసేరీ - సాసే	ధానిసా - నిధా	ధానిసా - నిధా	పాధా - నినిధప	
యో.. - స - రో.. - ప	రో.. - మి	రో.. - మి	రా.. - ..	

మగ *

.. * (కట్ట) (ఇచట పల్లవి 4-వ సంగతిని పాడుకొనవలెను.)

చ. ; *	దాదా; ధా; పా; ;	; పామాపా	పామా - గమా,	
; *	నిదు; ర; ని; ;	; రా. క	రిం. - ..చి,	

;	*	మానీ ; ధా ; పా ;		పామా - గా ;	
;	*	ముద్దు ; గా ; తం ;		బ . - ట్టి ;	
;	*	రాదా ; ధా ; - పద్ధన		పామాగమా ,	
.	*	నిర్దు ; ర ; - ని .		రిం . . చి ,	
;	*	మానీ ; ధా ; పా ;		పామాగా ;	
;	*	ముద్దు ; గా ; తం ;		బ . ట్టి ;	
;	*	రాదా ; ధా ; - పద్ధన		పామా - గమా ,	
.	*	నిర్దు ; ర ; - ని . .		రిం . . . చి ,	
;	*	గామా - మాదా - ధాన		పామా - గా ;	
;	*	ముద్దు . - గా . - తం .		బ . - ట్టి ;	
;	*	రాదా ; ధా ; - పద్ధన		మధపమగామా	
;	*	నిర్దు ; ర ; - ని . .		రిం . . . చి	

;	* గామాదా - ధానీ - సారీసే - సేనిధా	పా - ధపమాపా	పమగా - గా ;	
;	* ముద్దు . - గా తం .	. - బు . . ర	బ . . - ట్టి ;	
ర	* రీసారీ - గా ; మా ;	పధనీ - ధపమ	గా ; - గా ;	
.	* శుద్ధ . - మై ; ర ;	మ . . - న . . .	ము ; - చే ;	
;	* రీసారీ - గా ; మా ;	పాధా - ధపమ	పా ; ; ;	
;	* ముద్దు - ర ; ము ;	తో ; ; ;	
;	* నీసా ; - నీ ; ధా ;	పామా - ధాపా	పామా - గామా	
;	* పద్దు ; - త ; పు ;	క . . - భ జి	యిం . - చు .	
;	* పాపా ; ధానీసానీ	ధా - నీధా నీ	సా ; - సా ;	
;	* భ క్తు ; ల . పా .	. - ల నము	సే ; - యు ;	
;	* నీసా ; నీ ; ధా ;	పధనీ - ధాపా	మధపమ - గామా	
;	* పద్దు ; త ; పు ;	క . . - భ జి	యిం చు	

;	*	నాదాః ; - నానానానా	ధా - నీధానీ	సాః ; - సీ నిధప	
;	*	భక్తుః ; - ల.పా.	. - ల నము	సే ; - యు...	
ధని	*	నానానా ; ది ; - పద్ధనిస	రీసే - నిరీసేనిధప	మధపమ - గామా	
...	*	పద్ధు ; త ; - ప్ప...	క. - భ... జి.	యిం... చు	
;	*	ధానా ; - ధానానానా	ధా - నీధానీ	సాః ; - సీ నిధప	
;	*	భక్తుః ; - ల.పా.	. - ల నము	సే ; - యు...	
ధని	*	నానానా ; ది ; - పద్ధనిస	రీసే - నిరీసేనిధప	మధపమ - గామా	
...	*	పద్ధు ; త ; - ప్ప...	క. - భ... జి.	యిం... చు	
;	*	ధానా ; - ధా, ని - సా, ని	ధా - నీధానీ	సాః ; - సాః ;	
;	*	భక్తుః ; - ల, . - సా, .	. - ల నము	సే ; - యు ;	
;	*	ధానానా - నిస - సా, రీ	సా - గారీసా	నిసే సా ;	
;	*	తద్ధు - యా - తా, .	. - లి. వి	ని. సే ;	

నాగేశ్వరీశ - నీసీరీవాసీ
త్యాగ - రాజ

| ధానిస - నీధా | పాధానినిధప ||
| స . . . న్న | తా . . . ||

మప *

. . * (కృష్ణు)

అవతారిక:— ఇందు త్యాగయ్యగారు భగవదనుభవముకన్న నిరవశికమైన ఆనందానుభవము లేదనుచున్నారు.

(8) తోడి - రూపకము.

- ప. నిను వినా సుఖము గాన - నీరజనయన (ని)
- అ. మనసు కెంతో యానంద - మయి మెయి పులకరించెఁగ (ని)
- చ. రూపము ప్రతాపము శర - చాపము నల్లపము గల (ని)
2. కరుణారసపరిపూర్ణ - వరద మృదువార్తలు గల (ని)
3. రాగరసిక రాగరహిత - త్యాగరాజభాగధేయ (ని)

ప్రతిపదార్థము.

నిరజనయన - తామర పూకులవంటి కన్నులగలరాను
 నినువినా - నిన్నువదలి
 సుఖము - ఆనందము
 కానక - ఎలుంగను
 మనసుకుక్ - మనస్సునకు
 ఎండో ఆనందము ఆయ - నిర్దులంచుతుకు పిలులేని
 ఆనందముగలిగి
 మెయి - శరీరము
 పులకరించెక్ క - గగుర్పాటు కొంపెంగరా?
 రూపము - చక్కని ఆకారము
 ప్రతాపము - పరాక్రమము

విశేషార్థము : —లోకములో ప్రతిమనుజునను సమాజముగ సుఖమునకై ప్రయత్నించుచున్నాడు. ఆ సుఖము ఐహికము, ఆచుష్మికము అని రెండు తెలియగునున్నది. ఇట్టి

శరదాపము - బాణముగల ధనుస్సును
 సల్లాపము - సంభాషణయు
 కల నినుక్ విసా - కలిగిన నిన్నుతప్ప (సుఖముగాన)
 కరుణారస పరిపూర్ణ - దయారసముచే నిండినవియై
 భరద - కోర్కెల కొనంగునట్టి
 మృదువార్త - తిన్నని మాటలు
 గల (నినుక్) - కలిగిన (నిను విసా సుఖముగాన)
 రాగరసిక - రాగమునందు రసము నెరింగినవాడా
 రాగరహిత - ప్రకృతినంబంధము లేనివాడా
 త్యాగరాజుగల్గెను - త్యాగరాజుహరిటి భాగ్యమా
 (నినువిసా సుఖముగాన)

సుఖము సనుభవించుటకు దశేంద్రియములఁ బరివారముగఁ గొన్న మనస్సు సాధనమై యున్నది. ఇట్టి మనస్సుచేతనే పైని జెప్పిన అల్పాస్థిరములగు సుఖములనుగాని, యెడతెగని కేవల ఆనంద రూపమగు భగవదనుభవసుఖమును గాని అనుభవించవచ్చును. ఈ కీర్తనము నందు శ్రీ త్యాగయ్యగారు ఈ లోకభోగములనుగాని ఇంద్రాది పరలోక భోగములనుగాని భాగుగ విచారించి తుచ్ఛములని త్రోసి, సుఖమన భగవంతుని నేవించుటయే సుఖము, 'ఆనందో బ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానాత్' అనునట్లు ఆనందమనఁగ బ్రహ్మనుభవమే యానందమనియు, 'ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్, నభిభేతి కుతశ్చనేతి' అనునట్లు, అట్టి బ్రహ్మనందము సనుభవించినవాఁడు మీసాలపై తేనియలుగ నున్న యీ తుచ్ఛ సుఖముల లక్ష్యము నేయఁడనియు వెల్లడించి ప్రకృతము తాము భ్యాసయోగముచే మనస్సునం దనుభవించిన శ్రీరాముని దివ్యమంగళ విగ్రహాదులను బాహ్యేంద్రియములచేతను అనుభవించి సొక్కి సోలి మొయిమఱచి యుండుతఱిని తెలివి వచ్చునప్పక్షై తమ యనుభవమును నీ కీర్తనమునందు పొడి యానందించుచున్నాఁడు.

అందు నేత్రానందము :— 'హృషము ప్రతాపము శరణాపము నల్లాపము' అను పీడికి ఉపమానము లేకుండుటచే పారెంత నిరవధిఃముగ ననుభవించినను న్యభావోక్తిగనే నుజివిరి.

అందు శ్రవణానందము :— (కరుణారస... గలు) 'మధురమౌగిరా' అనునట్లు తీయని మృదువుదయై దయాకరమున ముంచి తేల్చినట్టి భగవంతుని మాటలను చెవులారవిని సొక్కుచున్నారు.

అపాక్షాన్తనగోష్ఠరానందము :— 'రాగరసిక... భాగశేయ' ఇందు తామనుభవించిన మానందము ఇట్టటిదని యేయిప్రియముచేతను నిర్దుండచుట కశక్తులై కట్టకడకు, ఓ త్యాగరాజ భాగ్య విశేషమా' అని స్థాపించుచున్నారు.

ప. పాపా		రీగా ; ;		చూచూ		మాగా ; కి	
ని న		నినా ; ;		సుఖ		ముగా ; న	
"		"		"		మా - గ మగార్	
"		"		"		ము - గా . . న	

”		మప - భవ		పమ - మగ - గరిసన్ని	
”		సు. - భ.		ము. - గా. . . . న.	
”		పమభవ		నిధ - పమగరిసన్ని	
”		సు. భ.		ము - గా. . . . న.	
”		మాపా		ధాపా; - మా	
”		సు భ		ము గా; - న	
		పా;		; - భవమగరిస	
		నా;		; - అ.	
		పమభవ		నీ - భవమగరి	
		సు. భ.		ము. గా. . . న.	
		నిధభవ		పమ - మగగరిసన్ని	
		న.	
గా;		మాధాపాధా			
నీ;		ర జ న య			
నీసా		రీగా			
ని సు		వి నా			
గా;		మానాదాధా			
నీ;		ర జ న య			

సాపా రీగా;;
 ని ను వినా;;
 గా; మాదాదాధా
 పి; ర జ న య
 సాపా రీగా;;
 ని ను వినా;;
 గా; మాదాదాధా
 పి; ర జ న య

	పమధప	సీ - భపమగరి	
	సు. ఖ.	ము. గా. . . న	
	ధనిసా	నిభపమగరిపధి	
	న.	
	మాపా	మాగా; రీ	
	సు ఖ	ముగా; న	
	గా. రీ	నీధామాగా	
	న.	
	మాపా	మాగా; రీ	
	సు ఖ	ము గా; న	
	ధనిసేరి	గా - రీనిభపమగరి	
	న.	

కీ సా	రీగా;;	మాపా	మాగా; రీ	
ని సు	వినా;;	సు ఖ	ముగా; న	
గా;	మూడా - ధనిసే రీ	శగరిసే	నిధ - సేనిధపమగ	
నీ;	ర జ - న.య.	న...	...	
కీ సా	రీ - గమపధనిసే	స రిగమ	పా - ధనిసేరీగో	
ని సు	వి - నా.....	సు.ఖ.	ము.గా. . న	
పధనిసే	రీ - మపధనిసా	గమపధ	నిపాని - ధపమగ	
నీ...	ర - జ.న.య	న...	...	
కీ సా	రీ - గ మపధనిసే	రీసే - సే ని	ధా - పమగారీ	
ని సు	వి - నా.....	.. - సుఖ	ము - గా. , న	
సురిగమ	పధనిసే - ధని సేరీ	గ మేగరీ	సేనిధపమగారి	
నీ...	ర.జ. - న.య.	న...	...	

నానా	కి - గమపద్ధతి		, ని - భవ	మానా ; రీ	
నిన	కి - నా		, . - సుఖ	మునా ; వ	
నాకీ	నూధా - పాధా		పా - ;	; ; - ; ;	
నీ .	ర జ - నయ		నా - ;	; ; - ; ;	
అ. ధాపా	మా - గామగరిన		నిన - పా	రీగామపా	
నున	సు - కెంతో - యా	. నం . ద	
ధాపా	మా - గామపద్ధత		మవ - గా	; మా ; పా	
మన	సు - కెంతో - యా	; నం ; ద	
నినిన	ధవ - పామపద్ధత		మవ - గా	”	
ని	సు - కెంతో - యా	”	
ధ నిపా	ప మనీ - భవమా		నిదధవి	చధవమ - గరిన	
మయి.	మోన . - భు . లి		క . . .	80 . . . - షె . గ .	

చ. నీ;	ధనిదా - దాదా
రూ;	ప. ము - . ప్ర
గామా	పథ నిసి - రీగా
చా.	ప. ము - స.
2. పథప మ	గ మపథపమగమ
క. రు.	జా... ర... స.
సరిస	ధ్విసరిగమపథ
వ. ర.	ద... మృ. దు
3. స రిగా	రిరిగరిరిసా
రా...	గ. ర. సి. క
ధాగా	గా - రీగరీగరీ
త్యా.	గ - రా... జ.

	ధ పసా		పామా - దాధా	
	తా..		ప ము - శ ర	
	రీ సి		ధామా - గమగా	
	ల్లా.		ప ము - గ. ల	
	గమపథ		ప మ - గారీసా	
	ప. రి.		పూ. - . . ర	
	ధనిసా		నిధపమగమగరి	
	వా.		ర్. లు. గ. ల.	
	నిధగా		గామాదాధా	
	రా..		గ ర హిత	
	రిసిసిని		నిద - ధపపమగ రి	
	భా...		. గ - ధే... య.	

అవతారిక :— ఈ కీర్తనయందు, అయ్యగారు భగవంతునికి త్రికాలములయందు దారాధనము చేయుచు అప్యడపృథమరియన్న కొలువును కన్నులార నేవించి, 'అహా! నాకు నేడు దొరకిన యీ కొలువుకూటముయొక్క నేవనంటి నేన ఆ బ్రహ్మ సరస్వతులకుఁగాని, కృష్ణావతారమున ఆ రుక్మిణీదేవికిఁగాని, రామావతారమునందతనికి సహధర్మచరిగనుండిన నీతికుఁగాని, అంతరంగభక్తుడుగా నుండిన లక్ష్మణునికిఁగాని దుర్బలములు. ఇట్టి కొలువు కూటము నేవగదా నాకు లభించినదని తా మనుభవించిన యనుభవమును మనస్సుతో నుడివి యానందించుచున్నారు.

(9) తోడి - అది.

ప. కొలువమరె గదా - కోడండపాణి (కొ)

అ. నలువకు పలుకుల చెలియకు పుక్కిణికి - లలితకు నీతకు లక్ష్మణుని కరుడైన (కొ)

చ. వేకువజామున వెలయుచు తంబుర - చేకొని గుణముల చెలువొందఁ బొడుచు

క్రీకరునికి శ్రీతచింతామణికి - నాఁకలివీర పాలారగింపను * జేయు (కొ)

* 'జేసెను' అని యొక పాదము. 'జేసె' అను పాదము గ్రామ్యము.

2. విసవయ్య సరిప్రొద్దువేళ నాథునికి - చనవున పన్నీట స్నానము గావించి
ఘనునికి దివ్య భోజనమును బెట్టిక - మృని విడైమొనంగుచు మఱవక * నేవించు (కొ)
3. భాగవతులు గూడి బాగుగ ఘన నయ - రాగములచే దీపారాధన మొనరించి
వేగమే శ్రీహరి విరులపైఁ బవ్వళింప - జోగొట్టి త్యాగరాజు చుముఖుని † లేపు (కొ)

ప్రతి పదార్థము.

కోడండపాణి - కోడండరాముడు

నలువకుక్ - బ్రహ్మకుక్ గాని

పలుకుల చెలియకుక్ - సరస్వతికిగాని

రుక్మిణికిక్ - రుక్మిణీదేవికిగాని

లలితకుక్ - నీతకుక్ - మిక్కిలి శీలావలియగు నీతా

దేవికిగాని (లలితకు అనగా పార్యతికిగాని

అని యొక అభిప్రాయాంతరము గలదు)

లక్ష్మణునికిక్ - లక్ష్మణునికిగాని

* 'నేవించెడు' అని యొక పాఠము. 'నేవించే' అను పాఠము గ్రామ్యము.

† 'త్యాగరాజు సుముఖుని' అను పాఠము అశుద్ధము.

‡ 'లేచెడు' అని యొక ఛాత్రము. 'లేచే' అనునది గ్రామ్యము.

ఆరుద్రాక్షరములు - దుర్గదేవతలు

ఆరుద్రాక్షరము - ఆరుద్రాక్షరము

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు - వేదములు

వేదములు

వేదములు

వేదములు

‘సాలాగింపజేయు కొలువు’

సాల - సాలము

ఆరిగింపజేయు (కొలువు) - నివేదింపజేయు (కొలువు)

ఆరుద్రాక్షరము

విదవయ్య - విదవయ్య

గరిష్ఠానుజ్ఞా - మధ్యాహ్నమున

హస్తానుజ్ఞా - ప్రభువును భగవంతునకు

చంద్రాక్షరము - చంద్రాక్షరము

పన్నీరు - పన్నీరు

సాక్షరము - కావించి - సాక్షరము చేయించి

ఘనాక్షరము - ఘనాక్షరము

దివ్యభాషనము - దివ్యభాషనము

శైలి - ఆరిగింపజేయు

కర్మని విదాము - పరిమళముల తాంబూలమును

భగవంతుడు - ఇందు

మఱివక - స్మృతి తొలగక

నేవించు కొలువు-చూచి యానందించునట్టి కొలువు

(అమరెగ గదా)

భాగవతులు - భక్తులు

కూడి - చేరి

బాగుగ్గ - చక్కగ

ఘననయ రాగములచేక - ఘననయ రాగములచేత

దీపారాధనము-కర్పూరపుహారతి మొదలగు పూజలను

జనరించి - చేసి

వేగము ఏ - శీఘ్రముగనే

శ్రీహరి - శ్రీ మహావిష్ణువు

విరులపైక - పుష్ప శయ్యపైని

పవ్వళింపక - పరుండునట్లు

జోగొట్టి - జోలపాడి

త్యాగరాజసుముఖుని - త్యాగరాజునకు సుముఖుడగు

భగవంతుని

లేపు (కొలుపు) - నిద్ర లేపునట్టి

(కొలుపు అమరెగ గదా)

విశేషారథము :— అనన్త కల్యాణ పరిపూర్ణుడైన భగవంతుడు కొలువమరి యుండునపుడు వానిని నేవించి యానందించునట్టి పరమభాగ్యము భక్తకోటియొక్క సొమ్మగ నున్నయది. శ్రీ వైకుంఠ పురంబునందలి ముముక్షువు లొకరికంటె నొకరికి ఉచ్చ భావములులేక భగవంతునికి కైంకర్యముచేయుచు నిరతిశయానందము ననుభవించుచుందురు. ఈ లోకమునందు స్థూల శరీరముతోఁ గూడుకొనియున్న చేతనఁ డెన్నో భక్తియొగముచేతనే భగవ

దుఃఖముల ననుభవించగినవాఁడుగ నున్నాఁడు. భగవంతుఁడు పక్షపాతములేక యందఱు కును సమముగ నేవ నొసంగినను నా నేవ భక్తుని పరిపాకమునకుఁ దగినట్లు వానికి లభించు చున్నది. ఇచట అయ్యగారన్నో, నలువకు పలుకుల చెలియకు లలితకు నీతకు లక్ష్మణుని కరుదైన కొలువునందు శ్రీరాముఁ డమరి తమకు నేవ నొసంగెనని చెప్పుచున్నారు. అయ్యగారు నేవించిన శ్రీరామనేవయొక్క పై భవము పరిమితిలేక యుండినందువలన, ఇతఃపూర్వము బ్రహ్మచర్యవ్రతము మున్నగు వారలకు భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షమై యొసంగిన నేవనియు నిందుకు సమానము గావనుచున్నారు. ఇందువలన అయ్యగారికి శ్రీరామచంద్రమూర్తి హృదయగలిగియుండు మితిలేని వ్యామోహము వెల్లడియగుచున్నది.

‘నేకునబామున’ ఇత్యాదులచే భగవంతునికి కైంకర్యము చేయుటయే చేతనునికి స్వహాపముగ నున్నది కావున చేతనుఁడు భగవంతుని నదా పూజించి వానికి షోడశోపచారములను సమర్పించి కృతార్థుఁడు కావలయునని భావము.

‘జోగొట్టి...లేవు’ అనుటవలన, భగవంతుని నిద్రబుచ్చి వెంటనే లేపుచున్నారు. అనగా, భగవంతుని నిద్రబుచ్చుటతో కైంకర్యమును నిలుపఁగూడదు. కావున వెంటనే ‘ఉత్తిష్ట సరశార్దూల కర్తవ్యం కై వమాహ్నికమ్’ అను నటుల నిదురలేపి యెడఁబాటులేక కైంకర్యములను జేయుచున్నారని భావము.

ప. ; ; ; * పాదేధాపా ;	గా ; - మపధప	ప మగా - రీపా	
; ; ; * కొలువ మ ;	రె ; - గ . . .	చా	
నీ సా నీ * గా ; మా ; ధా	పాధా - ధపపమ	పా ; - ; ;	
. . . * కో ; దం ; డ	పా	ణి ; - ; ;	
2. గమపధనీ * పానీ - ధాపా ;	గా ; - మాపధపాధా	ప మగా - రీపా	
. * కొలు - వ మ ;	రె ; - గ	చా	
నీ సా నీ * గా ; మా ; ధా	ధా , ని - సా , ని	ధానీ - నీ ;	
. . . * కో ; దం ; డ ;	పా - . . . , .	ణి . . . ;	

3. పా ; ; * పాపి - ధాపా ; | గా ; - మపధప | ప మ గా - కీసా ||
 . ; ; * కొలు - వ మ ; | రె ; - గ . . . | దా ||
 న్ని పాపి * గా ; మా ; ధా | ప మ ప ధ - ధ ప ధ ని | ని ధ ని స - సి ని స రీ ||
 . . . * కో ; పం ; డ | పా | టి ||
4. సీరీగరీరీస * పాపి ధాపా ; | గా ; - గ మ ప ధ | ని స - సీసధపమ ||
 * కొలుప మ ; | రె ; - గ . . . | దా - ||
 మ గా - లిడన్తి * గా ; మా ; ధా | ప మ ప ధ - ధ ప ధ ని | ని ధ ని స - సి ని స రీ ||
 * కో ; పం ; డ | పా | టి ||
5. సీరీగరీరీస * పాపి, సీ, సీ - ధా, ని - పా, ధ మా ; | గా ; - గ మ ప ధ | ని స - సీసధపమ ||
 * కొ, - లు, - వ, . - మ, . . ; | రె ; - గ . . . | . . - దా ||
 మ గా రిగన్తి * గా ; మా ; ధా | పాదా - ధ ప మ | పా ; - ; ; ||
 * కో ; పం ; డ | పా | టి ; - ; ; ||

అ. ; ; ; *	పాధానీసా ;	ధా ; - నీసా ;	; నీ - సా ;	
; ; ; *	నలువకు ;	ప ; - లు.	; కు - ల ;	
2. నిసేనిధపమ *	”	” - నిసేరిసే	; రీ - నీసా ;	
..... *	”	” - లు...	; . - కుల ;	
3. ” *	”	పాధా - నిసేరిసే	; రీ - నీసేరిరిసే	
” *	”	ప . - లు...	; . - కుల...	
4. ” *	”	ధా ; - నీసా ;	; నీ - సా ;	
” *	”	ప ; - లు.	; కు - ల ;	
; ; ; *	ధానీ - సాసానీ	నీ, ద - ధనిసా	; నిసేధా ; ;	
; ; ; *	చెలి - యకు.	రు, క్కీ - . . .	; జి. కి ; ;	
5. నిసేనిధపమ *	పాధానీసా ;	ధా ; - నిసేరిసే	; రీ - నీసా ;	
..... *	నలువకు ;	ప ; - లు...	; . - కుల ;	

; ; * ధానీసా - సా ;

; ; * చెలియ - కు ;

6. విసేరిధపమ * సాధానీసా ;

..... * నలువకు ;

; ; * ధానీసా ;

; ; * చెలియకు ;

i. ; ; * సాగీసా ;

; ; * లలి - కు ;

ii. సాగీసా ; ,

... ; ,

iii. సాగీసా ; ,

... ; ,

| సానీ - ధపధని

| రు. - క్రి...

| దా ; - ధనిసేరి

| వ ; - లు...

| సే, రు - ధనిసా

| రు, . - క్రి...

| సాగీసా - ధానీ

| సా. - కు...

| ,

| ,

| సేరిగరి - రీసేని

| సా... ..

| విధనిసే - సేనిసేరి

| తి... - కి...

| గానీ - సా ;

| . కు - ల ;

| విసేధా ; ;

| తి. కి ; ;

| ధానీ - సా ;

| . త - కు ;

| , - సాధని

| , - కు...

| ధానీ - సేరిగరి

| . త - కు...

iv. రిసేసినిధ	*	”		”		”	
.....	*	”		”		”	
v. ”	*	”		గొమలమ - గొర్రెసిని		ధాన - సిరిగెరె	
”	*	”		ని.....		. త - కు...	
vi. ”	*	”		”		” హా ;	
”	*	”		”		” కు ;	
; ;	*	సిరిగెరె - నీ ధా - పద్దనీ		ధప - గా, మా,		పద్దనీ; - సిరి	
; ;	*	ల... - క్షణిని..		. . - క, రు,		తై...; - న.	
గా ; ;	*						
. ; ;	*	(ప్రతియొక్క 5-వ సంగతిని పాడవలయును.)					
చ. ; ;	*	దా ; దా - ధా ;		సా ; - ; ;		; - పమ - గా ;	
; ;	*	హే ; కు - వ ;		జా ; - ; ;		; - ము. - న ;	

; ; * మా గా కి హా ;
 ; ; * వెలయుచు ;
 2. గమపదనిసి * దా ; దాధా ;
 * హే ; కు వ ;
 గ కి ; * మా గా కి హా ;
 . . . ; * వెలయుచు ;
 3. నిసేగిగరిసి * దా ; దాధా ;
 * హే ; కు వ ;
 మగా ; * మా గా కి హా ;
 . . . ; * వెలయుచు ;
 ; ; * గా ; మా హా ;
 ; ; * హే ; మా హా ;

; ; - ; ; | ధాన్తి - సారీ ||
 ; ; - ; ; | ||
 పాధవ - పాధవ | పా - పమ - గా ; ||
 బా | . - ము . - న ; ||
 ; ; - ; ; | ధన్తినిరి - గమపద ||
 ; ; - ; ; | ||
 నిసేరి - సాని - గని | సి - సెధ - నిశపా ||
 బా | - న . . ||
 సిసా - నిగరి | నిసధా ; ; ||
 తం | బు . ర ; ; ||
 ; ; - ; ; | గనిపా - గదమా ||
 ; ; - ; ; | హే . . - బు . . ||

పాగామా *	”	పక్షి - ధపమ	గా - ధపమగా	
ర . . *	”	గు. - ట . . .	ము - ల	
రిసా; , *	మాగామాపా;	పక్షి - ధపమ	ధా; - పా;	
. . ; , *	చెలువొండ;	పా. -	దు; - దు;	
; ; ; *	పాధానీసా;	ధా; నీసా	; - నీసా	
; ; ; *	శ్రీ. కరు;	ని; కి.	; - శ్రీత;	
నిసేవిధపమ *	”	ధా; - నిసేరిసే	శీ - నీసా;	
. *	”	ని; - కి - శ్రీత;	
” *	”	పాధా - నిసేరిసే	శీ - నీసా;	
” *	”	ని. - కి - శ్రీత;	
” *	”	ధా; - నీసా	; - నీసా;	
” *	”	ని; - కి.	; - శ్రీత;	

; ; * ధనిసా ; ఓ
 ; ; * చింతా ; .
 నిసేనిధపమ * పాధానీసా ;
 * శ్రీ . కరు ;
 ; ; * ధనిసా ; ఓ
 ; ; * చింతా ; .
 నిసేనిధపమ * పాధానీసా ;
 * శ్రీ . కరు ;
 ; ; * ధనిసా ; ఓ
 ; ; * చింతా ; .
 ; ; * నీగారీసా ;
 ; ; * నా . కులి ;

నీ, ద - ధనిసా ;	నిసేధా ; ;	
ము, . - . . .	ఓ. కి ; ;	
ధా ; - నిసేరీసే	రీ - నీసా ;	
ని ; - కి - శ్రీత ;	
పాదీ - ధపధని	నిధనిసే - నీనిసేరీ	
ము . -	ఓ. . . - కి . . .	
ధా ; - ధనిసేరీ	గారీసా ;	
ని ; - కి శ్రీత ;	
నీ, ద - ధనిసా	నిసేధా ; ;	
ము, . - . . .	ఓ. కి ; ;	
నీసా - ధాని	ధా - నీసా ;	
రీ . - - రసా ;	

ధనిసా ; *	”	”	ధా - ధిసాధని	
. . . ; *	”	”	. - రపా..	
సా - ధనిసా *	”	సరిగరి - రిసిసిని	ధా - ధిసరిగరి	
. - . . . *	”	డి. . . - - రపా..	
రిసిసినినిధ్ *	”	గపటపట - గరిసిని	”	
. *	”	డి. . . -	”	
” *	”	”	ధా - ధిసా ;	
” *	”	”	. - రపా ;	
; ; ; *	సినిరిసి - సిధా - పధసి	ధప. - గా ; మా	పధసి - ధనిసా	
; ; ; *	లా. . . - ర. - గిం..	. . - ప ; ను	జే. . - . . .	
ని సీరీ ; *	సానీధాపా ;	గా ; - మపధప	ప మగా - రీ ;	
య. . . ; *	కొలువను ;	రె ; - గ. . .	దా. . - . . ;	

సా ; ; *
 . ; ; *
 (ఇతర చరణములును ఇట్లులే పాడవగినవి.)

అవతారిక:— ఇందు భగవంతుడు తనకై పడినపాటునకును ఉపకారమునకును అకించనుడగు తాను ఏమియు బదు లొసర్చలేక 'రామ' నేను నీకు అప్పపడితిని; నీ ఋణము దీర్చ నా తరమా? అని మొఱిడుచున్నారు.

(10) హోడి - ఆది

ప. దాశరథి నీ ఋణము దీర్చ నా - తరమా పరమపావన నాదు (దా)

అ. ఆశదీర దూరదేశములను ప్ర - కాశింపఁ జేసిన రసికశిరోమణి (దా)

చ. భక్తిలేని కవిజాల వరేణ్యులు - భావ మెఱుంగలేరని కలిలోపఁ జని భుక్తిముక్తి కల్గునని కీర్తనముల - బోధించిన త్యాగరాజకర్పిత (దా)

[వలి పదార్థము.

దాశరథి - దశరథరామ

పరమపావననామ - మిక్కిలి పవిత్రమైన శ్రేయశలరామ

నీ ఋణము దీర్చి - నీ యప్ప నీర్చుటకు

నా తరము ఆ - నాకు శక్యమా

ఆశదీర - నీ యిష్టము నీగుఱు

దూరదేశములను - దూరములగు నితర దేశములందు

[స్యంతము

ప్రకాశింపజేసిననీదాసుడగు వ్యగరాజును ప్రకాశింపజేసిన

రసిక శిష్యుడీ - రసికాక్రగ్నరుడా

(నీ బాము దీర్ప నా తరమా?)

భక్తిలేని కవిజాలవశేషులు - భక్తిలేని కపిశర్వులు
భావ మెఱుంగలేరు - నీ స్వభావముకై క్కనీతిని

తెలిసికొనలేరు

అని - అని

కలిలోక చని - కలియుగమునందును సేవసాయించి
భక్తి ముక్తి గలుగునని - ఇహపర సిద్ధులు గలుగునని
క్తిరసములకై - క్తిరసములను
బోధించిన. ఉపదేించినట్టి
త్యాగరాజ కరార్తి వ్యగ
పూజింపబడినట్టియు
(దాశరథి నీ ఋణము దీర్ప నా తరమా?)

విశేషారము :— ఈ క్తిరసమునందు 'దాశరథి' ఇత్యాది పదప్రయోగములచేత
పరాత్పరుడవై నిత్యనూరులతో నిరతిశయానందము ననుభవించుచుండిన నీవు సామాన్యు
డగు నొక దశరథుని కుమారుడుగ నవతరించి అందు వనవాసాది కష్టముల ననుభవించి
మావంటి పత్తితుల నెల్లరను పవిత్రులుగజేసి రక్షించితివే ఆ ఋణము తీర్చ నెవరితరము?
అనియు; ఇట్లుండ, 'అశదీర...ణి' అనుటచే ఈ త్యాగరాజు ఒక భక్తుడనియు వీనిని
దేశాంతరములయందు సయితము ప్రకాశింపజేసి ఉపయోగముమాలిన అచేతనమువలె

నున్న వీనికి ఇంతటి యోగ్యత కలిగిందిచివే ఈ ఋణము వీర్ప నా తరమా అనియును చేతులు నలుపుగొనుచున్నారు. ఇదిట్లుడ 'భక్తి లేని...త' ఇత్యాదులచలన కేవల దుష్టజన భూయిష్టమగు నీ కలిలోకాలుపెట్టి నాకు నేవ ప్రసాదించి నీ స్వహాప స్వభావముల చక్కగ వెలిపుచ్చుటకై పీని మూల గొన్ని కీర్తనములను బాడించి ఇట్టి ధర్మ సంపాదన మొనర్చితివే, ఇట్టి మహాపకార నకు నే నే నర్పగలనని చింతిచున్నాడు.

ప. ;	* సా, భి - గరిగా ; - గారిగగన్	సా ధాపాధా	ధపమ - మగరి	
;	* దా, . - శరణి ; - న	ఋణము	తి ర్పు	
సభి *	ధభిధ - ధగరిగా ; -	"		
. . *	దా. . - శ. రణి ; -	"		
సభి *	ధాపాధా-పాధా-పధసే-ధనిసే-నిసరిసే	పానిధపధ	ధనిధప మగరి	
*	త ర మ - ప ర మ.	పావ. న.	సా. . మ	

సభి *
* నాశరణి.

అ. ;	* రాదా-ధానీ-ధనిసా-సానీ-ధానిసనిధ	ధా - ధరిసేరిసా	సీనిధని - ధానీ
;	* అ శ - డి ర - చూ	ర - డే. శ. ము	ల. ను. . . .
సా	* సీతేశసా - రీసేసిని - నిధరీసే	రీ - సీనిధనె	సానిధ - పమగరి
ప్ర	* కాశిం. - ప డే. ని .	న - రనికని	హో. . - మ. చి.

సన్ని *

(దాశరథి)

చ. ;	* రాధానిధ - సామా, గమా	; - పమపగగరి	సరిగల - రీ సా
;	* భక్తిలే . . ని , కవి	; - బా. ల. వ.	దే. . . - బ్యలు
;	* ధామా - ధానిధమా - గమపధ	నీ - ధమ - గరిసని	ధనిసరి - గాగా
;	* ధావ - మెఱుగ - లే. . .	. - రని - క. లి.	హో. . . - జని
;	* రాదా-ధానీ-ధనిసా-సానీ-ధానిసనిధ	ధా - ధరిసేరిసా	సీనిధని - ధానీ
;	* భుక్తి-ము. . . . - క్తి - గ	బ్ధ - న. ని. కి	ర్త. వ. - మల

శ్రీరామ రామా
నీవే గాని నీవు తప్ప
దరి లేద 'య - ఆదరపు లేదయ్య
క్షిణశరణ్యా - క్షిణులకు దిక్కునవా.

త్యాగరాజునత యగ చేత కొని డబడిన
వాఁడా
తారక చరిత సంసారమును తరింపజేయునట్టి
చరిత్ర గల డా ఎందుకు పయనాదురా)

విశేషారము :— 'తీరని...నేరక' ఇత్యాదులవలన, 'పునరపిజననం' 'సంసారసాగరం' మొదలైన సక్లేశభాజనమ్' 'తృప్త్యాతోయే' మదనపవనోద్ధాత మోహోర్మిమాలే దారావక్తే తనయ సహజ గ్రాహసంఘాకులే చ | సంసారాభ్యే మహతి జలభౌ' అనునట్లు, ఎడతెగని చావు పుట్టుకలదై, నకల దుఃఖములకు మూలమై ఆశయను నీదు, మోహమును తరంగములు, భార్యలనెను సుఖ, కొడుకులు నన్నదమ్ములనెను మొనళ్లు గలిగిన సంసారమనెడి ఈ పెద్ద సముద్రమునందు కష్టములను ఓర్వజాలక భయపడి తామరాకుమీఁది నీటివలె తల్లడిల్లు నన్నజూచి ఏల కటాక్షింపవు అని భావము. 'పంకజపత్ర సీరవిధి నల్లాడగఁ' అనుటచే, 'యథా పుష్కరపలాశ ఆపో నశ్లిష్యతే | ఏవం విది నశ్యే పాప్మానః ప్రదూయంతే' అని

తామరాకుపైని నీరంటనిచందమున బ్రహ్మవేత్తయందు ఏపాపములును అంటవు. అట్టి ముముక్షువును రక్షించుటకు యోచనయేల? ‘నీరదాభశరీర నిరుపమశూర’ అనుటచే ఎండఁబూతిన పైరులు మేఘైదయమువల్ల పచ్చగిల్లినటులు, సంసార దుఃఖార్తుడనగు నాకు నీలమేఘమువంటి నీ దివ్యమంగళ విగ్రహ సేవలన చల్లదన మంకురించుచున్నది. మఱియు పబలములగు నా పాపములను పోగొట్టుటకును సాటిలేని శౌర్యమును నీకుఁ గలిగియున్నది. ఇన్ని యనుకూలము లుండ నీ కేల దయరాదని భావము.

‘సారెకు...రైస’ ఇత్యాదులచే, మనుష్యునకు దుర్విషయములను వదలుట కన్న దుర్విషయముల ననుభవించు వారి సాంగత్యమును వదలుట చాల కష్టమనియు; ఆ దుర్విషయములు అచేతనము లగుటచే జీవుని భ్రమింపఁ జేయుటకు కొంత అశక్తి గలవై యుండ వచ్చుననియు; దుర్విషయముల ననుభవించువా రన్ననో చేతనులగుటచే మఱియొకని భ్రమింపఁ జేయుటకు మిగుల శక్తి గలవారలై యుందురు. కావుననే అయ్యగారు, ‘నశౌరిచింతా విముఖజనసం వాసవై శనమ్’ అనునటు భగవద్బింతనము లేని మనుష్యుల

పొత్తనె, ఈ మహాదుఃఖము ననుభవించ. లక మేను చిక్కి సగమైనదని శ్రీరాముని జూపి 'నీరజనయనా' 'తామర తోకనలె చెంపకు చేరెడేసి కన్నులుగలవాడా' లోకము నందలి యన్ని విషయము చక్కఁగ గమనించు నీకు ఈ త్యాగరాజు చిక్కినాడను నొక్క విషయము మాత్రము మది కెక్కలేదా? నిర్మలాపఘన) నీవు మాత్రము నిర్మలత్వ పావనత్వములుగల అప్రాకృత శరీరము గలిగి బండి నన్న ప్రాకృతశరీరమున కే పెట్టవలెనా? 'పరమం సామ్య ముపైతి అను నటులు చతుర్భుజ శంఖచక్ర విరాజితమగు అప్రాకృత శరీరమును దానునకును కటాక్షింపరాదా అని మొఱలిడుచున్నారు.

'జాగేల...' ఇత్యాదులచే, నీవు ముందునలె కాలవిశంబము చే, టకు సమయము గాదు. 'రుషానిరస్తోపిశు సనస్థః' నజాతు తుశ్చరణౌజహానతి' ని, తల్లి కోపించి తన్ని నెట్టినను, పాలుద్రాగు శిశువు వేఱు దిక్కులేక తల్లి పాదముల ద బడినటుల, నీ వాగహించి కాలవిశంబము చేసినను నే నేమి చే? ఎదు నయ్య? నే జోడగినతావు నే ఊకటి లేద 'యి అని దిన శరణ్యుడవగు నీ పాదః లపై న నే బడి ప్రార్థించుచుంటిని.

ఇదిగాక నీ చరిత్ర సంసారమును దాటించునదియై యుంక, పదా నీ కథామృతప ను పాన చే. ఎ నాకు మూత్ర మేల ఈ సంసారపు బెడద ? అని భావము

ప ; ; * ధని	సా ;	నిధి		పామగరిస		సా, ని		భాని	
; ; * ఎం	కు ;	కు...		దయ...		రా, .		. ను	
సా ; - ;	;	;		గా, మా,		ధా ;		నీ	
ర ; - ;	;	;		రా, మ,		చం ;		ప్ర	
నిధిధన * ధని	సాధని	సానిధి		ధనమగరిస		గరిసచ్చి		భాని	
నీ... * కెం	దు..	కు...		దయ...		రా...		దు	
సా ; - ;	;	;		గా, మా,		ధా ;		ని సరిస	
ర ; - ;	;	;		రా, మ,		చం ;		ప్ర	
నిధిధన * ధని	సాధిగీసా	ని సరిసా		ధానిసాధిపామా		మాధపామా		గరి సచ్చి	
నీ... * కెం	కు...	కు...		దయ...		రా...		దు,	

సా ; - ;	;	;	;	- ధృచ్చి		స రిX - రిX మ	గ మ ప ధ		ని స రి సే	
ర ; - ;	;	;	;	- శ్రీ.		రా. . - మ. .	చం. .		ప్ర	
సేనిధప * ధని				సారీగీతాసా		ధానిసేనిధాపామా	మాపధపామా		సచ్చి	
చి. . . * కెం				దు. . . .		ద . . . య . .	రా. . . .		దు.	
సా ; - ;	;	;	;	- సరి		గ మ ప - ధనిసే	ని సారీ		గ రి సే	
ర ; - ;	;	;	;	- శ్రీ.		రా. . - మ. .	చం. .		ప్ర	
సేనిధప * ధన్				సారీగీతాసా		ధానిసేనిధాపామా	మాపధపామా		సచ్చి	
చి. . . * కెం				దు. . . .		ద . . . య . .	రా. . . .		దు	
సా ; - ;	;	;	;	- సరి		గ మ ప ధనిసే	రి గ మ గ		గ రి సేని	
ర ; - ;	;	;	;	- శ్రీ.		రా. . మ. .	చం. .		ప్ర	

సేనిధప *

(కెందుకు)

అ. ; ; * పథ	హి ;	హే ;	హే, రీశస	హే ;	హేని
; ; * సం	ద ;	తే ;	య ; ని.	మ ;	జ . .
ధా, నీ,	హే ;	; - పథ	నీ, - ధపమ	గగమమ	దధనిని
చి, తి,	హే ;	; - ఇం	రు, - లే.	హో

సేవిధప *

నీ . . . * (కెందుకు)

చ. ; ; * ధా	హే ;	హే ;	గామా ;	ధాహే	ధా ;
; ; * బా	హే ;	ల ;	ఇ డి ;	సమ	య ;
; ; - ధని	హే ;	హేనీ	నీధా ;	ని ;	హే ;
; ; - హే.	హే ;	రు.	హే. ;	ని ;	హే ;
; ; * ధని	హే ;	సేవిధప	ధపమగరిగ	హే, ని	హేనీ
; ; * హే.	హే ;	తి. . .	ప. లి . .	హే, .	హే .

[త్యాగరాజ]

93

[హృదయము]

సా ; - ; | ; ;
 యన్య ; - ; | ; ;
 పీనిధప * పని | సా ;
 వి... * శా. | కా ;
 సా ; - ; | ; ;
 యన్య ; - ; | ; ;
 పీనిధప * పధ | వి ;
 ... * త్యా | గ ;
 సా , సా , | సా ;
 తా , . , | . ;

పీనిధప *
 త... * (ఎదురు)

| ; - పరి
 | ; - శ్రీ.
 | పీనిధప
 | వి...
 | ; - పరి
 | ; - శ్రీ.
 | సా ;
 | రా ;
 | ; - పధ
 | ; - తా

	గా, మా,
	రా, . ,
	సామగరిప
	రి...
	గా, మా,
	రి, శ,
	సా, రీగప
	జ, ...
	వి, - ధపమ
	ర, - క...

	ధా ;
	హా ;
	సా, ని.
	శా, .
	ధా ;
	ర
	సా ;
	వి ;
	గగనిని
	ధనిని
	రి...

	వి ;
	. ;
	ధాని
	. రి
	వి ;
	జాన్య ;
	రీగని
	మ. .
	దధనిని
	రి...

అవతారిక :— ఈ కీర్తనమునందు అయ్యగారు పురుషకార వైభవ గౌరవమును దెలిపి శ్రేష్ఠమైనదియును, నిస్సందేహముగ ఫలించుచున్నదియు నైన సీతాలక్ష్మణ భరతాదులచే జేయబడిన పురుషకారమును గూడ నిరాకరించి నీదయ నాయందు రాసీయకుండ వలెనా? అని చింతిల్లుచున్నారు.

(12) తోడి - ర్భంస.

ప. దాచుకోవలెనా - దాశరథి నీదుదయ (దా)

అ. చూచు వారలలోన - చులకననే ననుఁ జూచి (దా)

చ. కనికరము కాంతపైఁ - గలిగి ముచ్చిడువేళ
జపకజ నామాట - నమయమని బల్కిన (దా)

2. కరగి పదములవ్రాల - గని కరుణనేయువేళ
భరతుఁ డెంతో నన్ను - భక్తుడని బల్కిన (దా)

3. నేమమున పరిచర్య - నేర్పున పొడువేళ
సామితి త్యాగరా - జాని మాట * పలికిన

(దా)

ప్రతి పదార్థము.

రాశరథి - దళరథ తుమారుడవగు శ్రీరామః
చూచువారలలోనక - ఇరుగు పొరుగు వారలలోపల
నన్నుక - నన్ను
చులకనకా ఏ - తేలికగ
చూచి - వీక్షించి
నీదు దయ - నీదు కరుణను
దాచుకోవలెనా - దాచిపెట్టుకొనకలెనా ?
క్షనికరము - దయ
కాంతపైక - ప్రియురాలగు స్త్రీతమిద
కలిగి - కలిగి

ముదిడువేళక - ముదుపెట్టు సమయమున
జనకజ-జనకుని కూతురగు స్త్రీత [చుచు అనుమాటను
నామాటనన్నగుతించిన మాటను (తాగయ్యను రక్షిం
సమయము అని - జాపక పలుచుటకుఁ దగిన కాలముని
పలికినకా - చెప్పఁగా (దాచుకోవలెనా ?)
కరగి - మది కరగి
పదములక - పాదములందు
ప్రాలక - పడఁగా
కని - (నీవు) చూచి
కరుణనీయు వేళ - కరుణించు సమయమున

* 'పలికితే' అనుపాఠము గ్రామ్యము కనుక నిండ్యము.

భరతుడు - భరతుడు

నన్నెక - నన్న (త్యాగయ్యను)

ఎంతోభక్తుడు - చాల భక్తిగలిగినవాడు

అని - అని

పలికినక - చెప్పగా (దాచుకోవలెనా?)

శామిత్రి - లక్షణుడు

[హృదయము.

నేమమునకా - నేమమునో

పరిచర్యచేర్చున - ఉపచారమునందలి పాఠ్యము చేత
పొగడుచేకా - స్తోత్రము సేయు సమయమున

త్యాగరాజునిమాట - త్యాగరాజును కరుణింప వలయు
నన్నమాట

పలికినక - చెప్పినను (దాచుకోవలెనా?)

విశేషారము :- రామ ! నీ కరుణ యను మహారత్నమును కంటఁ జూపకయే దాచి పెట్టుచున్నావే; పురుషకార మొనర్చు నీతకును చూపఁగూడదనియా? ఏల యనిన వెనుక నొక పర్యాయము మోసపోయి యుంటివి. వధూర్హుఁడగు కాకాసురుని సయితము, 'కృపయా పర్యపాలయత్', అనునట్లు రక్ష్యునిగాఁజేసి కటాక్షించితివి. ఇప్పుడు ఈ త్యాగరాజు విషయమున మాత్రల్లి నీత తన హావభావాదులచే నిన్ను మయిమురఁ ద్రోసి నీకుఁ దెలియక నీచే నన్ను రక్షింపఁ జేయునను భీతిచేతనో నీ కృపారత్నమును దాచుకొనుచున్నావు? అని భావము.

మఱియు పైని లక్ష్య పురుషకార మెట్లున్నను పరమభాగవత్తుడైన భరతుడు ఈ త్యాగరాజును కరుణింపవలయునని విన్నవించినను నీ కరుణ దానుకొనవలయునా? యని భావము.

మఱియు విభీషణుడు శరణాగతిఁ జేయునపుడు లక్ష్మణుడు తనకు పురుషకారము చేయునను నన్నిక గలవాడై, 'యత్ర రామ స్సలక్ష్మణః' అని లక్ష్మణుని పురుషకారమును గోరినవాడై శరణు చొచ్చియు' లక్ష్మణుడు శత్రువు నహోదరుడైన విభీషణునిచే నేడైన సపాయము గలుగవచ్చునను శంక కలిగినవాడై వానికొత్త పురుషకారముచేయక యడ్డగించి పలికెను. అట్టి లక్ష్మణుడును నాకొత్త పురుషకారము చేసియుండినను నీదు కరుణారత్నమును నీవు దాచిపెట్టుకొనవలయునా యని భావము.

ప. ధా :: - పథనీ - పాధా - మాపా - గామా - మపథప పమగా	రీ ; సా ;	
దా :: - చు. కో.	తె ; న ;	
సారిగరిస - నిరిసనిధా - నీ ; సా ; - గారీగా ;	గామాగమపమ	
దా. శ. ర ; థీ ; - నీ . . . ;	ద . య . . .	

2. ధాఃః - ప ధనిసేనిధ - ధనిధాః - పమగా - మపధప | పమగా
 ధాఃః - చు. కోః - వ. . .
 సారిగరిస - నిరిసనిధా - నీః - సాః - గారీగాః | మాః
 దా. శ. . . - రః - ధీః - నీ. . . ; దు ;
 3 ధాఃః - ధ నిసేనిని - ధనిసాః - నిధసా - మపధప | పమగా
 ధాఃః - చు. కోః - వ. . .
 సారిగరిస - నిరిసనిధా - నీః - సాః - గారీగాః | మాః
 దా. శ. . . - రః - ధీః - నీ. . . ; దు ;
 4. ధాఃః - ధనిసేని - గ రీసేని - ధనిసేనిధప - మగా - మపధప | పమగా
 ధాఃః - చు. కోః - వ. . .
 సారిగరిస - నిరిసనిధా - నీః - సాః - గారీగాః | మాః
 దా. శ. . . - రః - ధీః - నీ. . . ; దు ;

(రాచుకోవలెనా అని పాడి నిలుపవలెను.)

అ. దాః; - దా; - ధా, ని - సానీధా; - నిసేరిసే
చూ; - చు; - వా,; - ర. . .

2.

”

”

సేరిసా - సానీసా - ధానీ - ధ నిసా - సేరిసేరిసా -
చు. . - అ. క. - న. - సే. . - న. . . ను.

(దాచుకోవలెనా 4-వ సంగతిని పాడి నిలుపవలెను.)

చ. గా; రీ; - గామాగా; - సారీ - సారీ - గమపధ
క; ని; - క. ర; - ము. - కాం. . . .

సారిగరీసా - నీరీసనిధానీ; - గా; రీ;
గ. . . లి. - గి. . . ము; - ద్రి; డు;

రాధాపా; - మపధపమగా - దాధా - పాధా - నిసేరిసే

జ. న; క. . . జ. . . నా. . . . మా. .

| సా; నిధపమ ||
| లో; న. . . ||

| సా; సా; ||
| లో; న; ||

| ధప - ధపామగమ ||
| . . - చి. . . . ||

| మగా, - రీసా ||
| పై. , - . . . ||

| గారీసా; ||
| . . శ; ||

| సా; నిధపమ ||
| ట; ||

సరిగా-సాకీ-నీ సా-ధానీ-ధనిసా-సరిసేరి-నీసా-		స		సా ; ; ;	
స. . మ. . య. . మ. ని		స		ట ; ; ;	
(దాచుకోవలెనా 4-వ సంగతినిపాడి నిలుపవలయును.)		రిసా ని		ధప - ధపామగమ	
(ఇతర చరణముల నిటులే పాడుకోవలయును.)		ప. ల్లి-		. . . న	

అవతారిక :— అగ్ని కీ వాయువు సహాయమైనటులు కడుక్రూరములగు విషయ సముదాయమునకు ఈకలి సహాయమై యున్నదనియు, ఇందు అంగనాలింగన స్రక్చందనతాంబూలాది విషయములకు లోబడక తప్పించుకొనుట తరమా యనియు నీ కీర్తనయందు జెప్పచున్నారు.

(13) తోడి - ఆది.

- ప. తప్పి బ్రతికి పోవఁ - దరమా రామ కలిలో (త)
- అ. ముప్పన విషయ తటాక - మున మునుగక దృఢ మనసై (త)

చ. కంచుమొద లోహాధన కనక బలను జూచి విష

మంచు మఱి యెంకులనుచు - నెంచి యెంటని మనస్సై

త

2. నంగనాచుల మానగు నంగ వస్త్రముల భాగగు

ముంగురులను గని యంత - రంగమునను * నాశింపక

త

3. జాజిమల్లె మందార సరోజములను మనసార

రాజపథముచే త్యాగ రాజనుతుని పూజింపక

త

పతి పదార్థము

రామ కీరామా

కలిలోక - కలియుగమునందు

బుచ్చన - మునలితనమునను

విషయ తటాకమునకా శబ్ద స్పర్శ రూప రస

గంధము లనెడు చెఱి వులో

మునుంగుక - మునింగిపోక

ధృఢ మనసు వి - స్థిమితమగు చి ముగలిగి

తప్పి - తప్పించుకొని

బ్రతికిపోవకా - బ్రతికిపోవుటకు

తరమా - సార్థమా ?

ఆశించక ని క పాఠము.

కంచు మైదులు లోహ ధన కనకములు - కంచు
మైదులుగా గల లోహములను, ద్రవ్యములను,
బంగారుసగలను

చూచి చూచి

విషము చుక్క - విష నునుచును

మట్టి క్క - ఇంకను

పెంకు లనుచుక్క - చిల్ల పెంకు లనుచును

ఎంచి - తలచి

అంటని మనసై - తా : కని మనస్సుగలవాడై

తప్పి బ్రతికి పోవడరమా ?)

సంగనాచుల ప్రేమల క్క -

మానగు - ఆందమగు

అంగ వ స్త్రములక్క - కట్టు కోకలను

బాగుగు - ఆందమగు

ముంగురులను - ఆలకములను

కని చూచి

అంతరంగమునను - మనస్సునను

ఆకింపక - సకొనక

(తప్పి బ్రతికి పోవడరమా ?)

జాజినులై మందార సర జములను జాజినులై

తామర పూవులచేత

మనసారక్క - మనసు నిండుగ

రాజపథముచేక్క - ఈ త్తమ మార్గముచేత

త్యాగరాజ నతునిక్క - త్యాగరాజుచే నియాడ

బడు శ్రీరామునిగూర్చి

పూజింపక పూ? సర్పక ఈ విష తటాక

మును)

తప్పి బ్రతికి వడదరమా - మీ! వ వశమా

విశేషార్థము :— ఇందు 'తప్పి...కలిలో' అనుటవల్ల చతుర్వ్యగములలో కలియుగము మిగుల అధర్మ భూయిష్టమైనదిగను తుచ్ఛమైనదిగను నుండుటచేత ఇందు ధర్మాచరణముఁ జేయుట మిక్కిలి కష్టముగను, విషయ సాగరమునందుఁ బడి మునిగిపోవుట చాల సాధారణముగ నున్నదనియును, ఇట్టి గొప్ప సముద్రమునందుఁ బడక తప్పించుకొనుట మిగుల కష్ట సాధ్యమనియును భావము.

'మువ్వన విషయ తటాకమున మునుగక' అనుటచే 'చక్రావనే విషయైషితామ్' అనునట్లు చక్రావనమునందు విషయముల ననుభవించుట గృహస్థాశ్రమమునందు గల సాధారణ ధర్మములలో నొకటియై యున్నదనియు, అది దోషకము కాదనియు, అధర్మమునకు సహాయ పడుచుండు కలిపురుషుని బలిమిచే ఈ యుగమునందు మునిమియందును మనుష్యుని విషయేచ్ఛ వదలక నించుటచే జీవుఁడు ఆశ్రమ ధర్మాచరణము చేయక సశించిపోవుచున్నాడనియు భావము.

'కంచు...దలు... ఇత్యాదులచే దవ్యమునందుఁ గలుగు విశేషాశచే మనుష్యుఁడు అధర్మ కార్యములకు లోబడుచున్నాడని ; ఆ కారణముచే బంగారు జెండి మొదలగు నాదౌములను, 'సమలోపాశ్రమ కాంచనః' అనునట్లు తొల ను పెంచికలతతోను సమానము

గావించి ద్రవ్యాశయను వాగురయందు తగులుకొనక తప్పించుకొనుట మిగుల కష్టమని చెప్ప బడుచున్నది.

‘సంగనాచులు...’ ఇత్యాదులచే ‘కామినీ కాయకాః’ కే కుచపర్వతదుర్గమే! సంచర మనఃపాశ తత్రాస్తే స్మరతస్కరః’ అనునటులు కుచములను పర్వతములచే దుర్గమ మగు ప్రేమ శరీరమను నడవియందు మన్మథుడను దొంగ యుండుటచే నందు సంచరించు మనస్సను బాటసారికి హాని గలుగుచున్నది. అట్లు లుండినను అంగనామణుల సౌందర్యమును బాచి చలింపక యుండుట ఈ కలియందు సాధ్యమా? అని భావము.

ప. సా. త	సా. పి	సీనిసేనిధా	పా ;	సీనిసేని	ధపమా	
		ప్రి బ్ర.తి.కి	పో ;		వ	
మగకూ	ప ధపా	పధమా	పా ;	సీనిసేని	నీ	
ద. ర	మా.		. ;	రా...		
2. సా. త	సా. పి	సీనిసేనిధా	ప ధసీ ;	సీనిసేని	సీనిసేనిధపమ	
		ప్రి - బ్ర.తి.కి	పో...		...వ.	

మగమా	ప ధపా - పధమా	పా ;	; ; - ; ;	
ద. ర	మా. . - ;	; ; - ; ;	
3. ; ;	; - ధాపాధా	పా ;	ధా ; - ధపమా	
; ;	; - బ్రతికి	పా ;	. ; - . . ప	
4. గామా	పా - ధాపాధా	పా ;	ధనిపిని - ధపమా	
ద ర	మా - బ్రతికి	పా ;	. . . - . . ప	
5. ”	”	ని పిటి	ధనిధా - ధపమా	
”	”	పా. .	. . - . . ప	
6. ”	”	ప ధనిని	ధప - మపదధపమ	
”	”	పా. - ప	
7. గామా	పా - పాధాని	పా ;	పా ; - ధపమా	
ద ర	మా - బ్రతికి	పా ;	. ; - . . ప.	

8.	"	"		హా, ని		ధనిసేని - ధపమా	
"	"	"		హా, - . . వ	
9.	"	"		సేరిసేరి		నిసేధని - ధపమా	
"	"	"		హా. - . . వ	
10.	"	"		గోరిసేని		రేసేనిధ - నిధపమ	
"	"	"		హా. -	
11.	మగమా	ధప - మగరీసా		మగమప		మపధ - పధని - ధని	
ద. ర	మా - బ్ర. తి కి			హా. - . . వ	
12.	హా;	హా - సేనిసేనిధా		ధనిసే		రేసే - నిసేనిధపమ	
త ;	ప్పి - బ్ర. తి. కి			హా. .		. . - వ	
మగమా	హా - ధనిసేనిధప			మగమగ		మాపమగా - ;	
త. ర	మా - రా. . మ.			క. లి.		లా. . . - ;	
కి ;	హా -						
. ;	. -						

(ఇక్కడ నిలుపవలయును.)

అ. నీ ధా ము.	నీ సా - ధాహా పృథ - వి ప		సాగా య త	మాపథ - సాధా టా. . . క	
2. ని సేసే ము.	ధ నిధా - పథపమ పృ. న - వి. ప.		” ”	” ”	
3. ధాగా ము న	సా కీ - నీసా మున - క క		ధా, ని . , .	సా ; ; ; . ; ; ;	
4. ” ”	” ”		సేరిసేని ను. త.	నిసాని - ధానీ టా. . . క	
5. ” ”	” ”		సేనిధని ను. త.	సేరిగిరి - సేనిధని టా. . . . క.	
6. ” ”	” ”		సేరిసేని కృ. ధ.	ధనిసేని - సేనిధని మ. న. - నై. . .	

చిట్టః పితృ - ని	సా - ధనిపథమప	Xమా - X	రిస - రివిధ్వినిసరి	
సా ;	సాన్తి - ధాన్తి	సా ;	; ; - రిXమధని	
పితృ - ని	సా - ధనిపథమప	Xమా - X	రిస - రివిధ్వినిసరి	
ధ్విధ్విXరి	విధ్వి - Xమనిధ్విమX	ధనిశరీ	నిశరీరిని - ధనిధ	
ధమ - Xమ	ధని - శరీ - నిరీని	, - ధనిధ	, - మధ్విధాని - ధని	
పా ;	పమ - Xమపథపమ	ధా ;	; - ప ధపామా	
కం ;	చు. - మొ. ద. లు.	లో ;	; - మా. ద. న	
2. "	"	"	; - ప ధనిశరీసి	
"	"	"	; - మా. ద. న.	
3. పినిధప	మా - ధ పమXమా	"	; - ధాపాధా	
కం . .	చు - మొ. ద. లు	"	; - మా. ద. న	
నిగం	క్షీన్ ధామా	ప మగా	మాపాపా ;	
కన	కముల ను	జా . .	చి విష ;	

; రీ	కీ కీ కీ కీ	సరిగా	రీసే - రీసేసే - రీసే	
; మం	చుమఱియు	పెం.	కు. - ల.ను - చు.	
సే రీకరీ	రీసే - సేనిరీసేనిధ	నినిధప	ని ధపమ - గమధని	
ఎం...	చి. - యం....	ట.ని.	మ.న. - పై...	

(ఇక్కడ చిట్టస్వరములను పాడి పల్లవిని పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక :—ఈ కీర్తనములో అయ్యగారు తన ఆకించస్వమును, అనగా తన దేని లేదనియు భగవంతుని నిర్దేశితంక జాయమాన కటాక్షమే తన రక్షణ కుపాయమనియు వెల్లడించుచున్నారు.

(14) ప్రోడి - ఆది.

- ప. నీదయ రావలెగాక - నే నెంతవాడను రామ (నీ)
- అ. వేదశాస్త్ర పురాణములన్ని నీ - వే గతియనుచు మొఱబెట్టు గనుక (నీ)

- చ. సారసార కాంతారచర మదవి - దార సుందరాకార సుగుణ సుకు
మార మారమణ సీరజా పక్తుల - పారావారా సుధారసపూర్ణ (సీ)
2. శ్రీహరీ వరవిదేహ జాధిపవి - వాహ దళితరిపుదేహ శేష సమ
బాహ సజ్జన సమూహ పైరి మద - దాహ మాని హృద్దేహ నాదుపై (సీ)
3. ఆదిదేవ దేవాది మృగ్య నన - కాదివినుత కామాది వృషణ హ
రాది మధ్య రహితాది త్యాగరా - జాది వందిత వివాది మదహరణ (సీ)

ప్రతి పదార్థము.

రాహ - ఓరాహ

వేదశాస్త్ర పురాణములన్ని - వేదములు శాస్త్రముల

పురాణము లన్నియును

నీవే గతి అనుచుకా - నీవే దిక్కునుచు

మొలఁబెట్టుకా - ఘోషించును

కనుకకా - కాబట్టి

నీదయ - నీకృప

రావలెకా కాక - రావలసినదియే తప్ప

నేను - నేను

ఎంతవాడను - (నా ప్రయత్నముచే నీకృపను

రప్పించుకొనుటకు) ఎంతవాడను

సారసార - సారములూ సారమైనవాడూ

కొంపారచర మదవిదార - అడవియందు సంపరించు

నట్టి రాక్షసుల మదమును పోగొట్టువాడౌ

కుందరాకార - సుందరమైన ఆకారము గలవాడౌ

సుగుణ - మంచి గుణములుగలవాడౌ

సుకుమార - సౌకుమార్యము గలవాడౌ

మారమణ - లక్ష్మీరమణౌ

నీరజా పక్షుల పారావార సుధారసపూర్ణ - సూర్యకుల

మను సముద్రమునకు చంద్రునివంటి వాడౌ

శ్రీహరి - శ్రీహరి

వరవిదేహ బాధన - వైదేహీ నాథుడౌ

వివాహ - (గరుడ) పక్షి వాహనముగలవాడౌ

దళితరిపుడేహ - బ్రహ్మల చేయబడిన శక్తు శరీర

ములు గలవాడౌ

శేష సమపాహ - అదిశేషునితో సమానమైన చేతులు

గలవాడౌ (అజానుపాహు)

సజ్జన సమాహ - మంచివారలను సమాహముగ

గలవాడౌ

వైరి మదదాహ - శత్రువుల మదము కణగొనొక్కు

వాడౌ

యానిహృదేహ - మునుల హృదయములు గృహ

ముగలవాడౌ

నాదుపైక్ష - నామీద (నీదయ రావలెగాక శే

నెంతవాడను)

ఆదిదేవ - మొదటిదైవము

దేవాదిహృస్య - దేవతలచే పెదకడగినవాడౌ

సనకాదినిత - సనక సనందనాదులచే స్తోత్రము

చేయబడినవాడౌ

కౌమాది షడ్గుణహార - అరిషడ్గుణములను పోగొట్టు

వాడౌ

అదిమధ్య రహిత - తుద నడుము లేనివాఁడా

అది త్యాగరాజవందిత-అది త్యాగరాజుచే నమస్క-

రింపఁ బడినవాఁడా

విరాది మదహరణ + విశోధులయొక్క- మదమును

బోగొట్టువాఁడా

(నీడయ రావలెగాక నే నెంతవాఁడను)

విశేషార్థము :— ఇందు త్యాగయ్యగారు 'సారసార శ్రీహరి అదిదేవ అదిమధ్యరహిత' ఇట్టి 'అణోరణీయాస్మహతో మహీయాః', 'హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్నౌ', 'తమీశ్వరాణాం వరమం మహేశ్వరమ్' అను పరమ వైదిక ప్రయోగములచేత భగవంతుని పరాత్పరత్వమును సాధించి తనయందున్న అజ్ఞతను తలపోసి యేనుగునుబట్టి యిచ్చుటకై యేనుగే యుపాయ మగు చందమున 'త్యమేహోపాయభూతోమే' అనునట్లు నీవే నాకు ఉపాయభూతుఁడవుగాక నా కర్మ జ్ఞానాద్యుపాయములచే నీకృప సంపాదించుకొనుటకు నే నెంతవాఁడను. నేను వీనిని ననుష్ఠించితీ నేపో నీవు కనికరించనపుడు ఇవి సాధకము లానా? వీనిని నే ననుష్ఠింపకయే యుంటినిబో నీవు కనికరించునపుడు ఇవి బాధకము లగునా? 'త్వయి ప్రసన్నే మమ కిం గుణేన, త్వయ్యప్రసన్నే మమ కిం గుణేన' | రక్తే విరక్తే చ వరే వధూనాం, నిరర్థకః కుంకుమపత్రరాగః' అనునట్లు భర్త అనురాగము లేనివాఁడగునపుడు భార్యయొక్క కుంకు

మాద్యులంకారములు సాధనములు కావు, అనురాగము గలవాడై నపుడు కుంకుమాద్యులంకారములు లేకున్నను బాధకములు గానేరవు; కనుక భార్యను రంజింపఁజేయుటకు భర్తయొక్క ప్రీతియే కారణము. అట్లే జీవుని రక్షించు విషయములో భగవంతునియొక్క నిర్దేశము జాయమాన కల్యాణముతప్ప వేతేదియు మార్గములేదని 'నేనెంత వాడను' అను పదప్రయోగముచేతన అత్యంత పారతంత్ర్యమును వెల్లడించుచున్నారు.

ప. నీ ; - నిధసేని - ధవధా - ధని సేరి

నీ ; - - ద. య.

సా ; - సేనిధాపా ;

రా ; - ప.

మాపమగా ; - గమపథ

గా ; - క

2. నిసే - ధనిసా - ధనిసేనిధాపాధా ; - ధనిసేరి

నీ - ; - ద. య.

సా ; - సేనిధాపా ;

రా ; - ప.

మాపమగా ; - గమపథ

గా ; - క

3. నిసేరిసేరి - ధానిసేరి - పాధా - ధనిసేరి
 వి... - - - - - ద.య. |
- సా; - సేనిధాపా; | మాపమగా; - Xమపథ
రా; - వ. . లె; | గా...; - క... ||
4. నిసేరిసేరి - రీరిసేరి - ధనిసేరి - సేనిధా - పాధా - ధనిసేరి
 వి... - - - - - ద.య. |
- సా; - సేనిధాపా; | మాపమగా; - Xమపథ
రా; - వ. . లె; | గా...; - క... ||
5. నిసేరిసేరి - రీరిసేరి - ధనిసేరి - సేనిధా - పాధా - ధానిధనిసేరి
 వి... - - - - - ద.య. |
- సా; - సేనిధాపా; | మాపమగా; - Xమపథ
రా; - వ. . లె; | గా...; - క... ||

6. నిసేరిసే - రిరిసేని - ధనిసేరి - సేనిధా - పాధా - నిసేరిసే - రి రిసేని
నీ... - - - - - ద... - - - - -
 ధనిసేరిసా; - సేనిధాపా; మాపమగా; - గామగమపథ
రా...; - - - - - గా...; - - - - -
7. పథనీ - ధపమా - పథనిసేనిధా - నిసేరిసే - గిరికి - గి గిసా
నీ... - - - - - ద... - - - - -
 రిసేనీ - సేనిధా - నిధపా - ధపమా మపథపపమమగ - గమపమ - పథపథ
రా... - - - - - గా... - - - - -
8. నినిధప - మగరిస - గమపథనీ; - ధపథనిసా; - ధనిసే రి గా;
నీ... - - - - - ద... - - - - -
 మగరిసే గిరిసేని - రిసేనిధ - సేనిధప మపథపపమమగ - గమపమ - పథపథ
రా... - - - - - గా... - - - - -

1. నిసేసీ - ధామగా ; - మాపమగా ; - గరిగి - సరిగరి - నిసరిగ
నే... ; - నెం... ; - త... - వా...
 సన్నిధా - నీసా ; | ; ; - గమపథ
 ... - డను ; | ; ; - రా.మ.
 || ||
2. నిసేరీసే - సేనిధాపా ; - మపథప - పమగాగరి - సరిగరి - నిసరిస
నే... ; - నెం... - త... - వా...
 సన్నిధా - నీసా ; | ; ; - ధనిసరిగమపథ
 ... - డను ; | ; ; - రా... మ.
 || ||
3. నిసేరీసేని - ధనిసేసేనిధ - పథనినిధప - మపదధపమ - గమనిధ
నే... - నెం... - త... - వా...
 మగ - మాపమగా ; - గరిగి | సా ; - ; ;
 ... - డను ; - ... | . ; - ; ;
 || ||

1. పా, ధనీ ; - నిధధా - మాధప - మాపా - ప మమగ - మా ;
జే, . . ; - ద. . - శా. . . - శ్రు. . . - పు ;
 పాధా - ధపపమపా ; | ధనిధనిసా ;
 రా . - ణ. . . ము ; | ల. . . ని ;
 ||
 ||
2. పా, ధనీ ; - నిధధా - పధనిసే - సేనిధప - మపధప - పమగా - మా
జే, . . ; - ద. . - శా. . . - శ్రు. . . - పు. . .
 పాధా - ధపపమమ ; | ధనిధనిసా ;
 రా . - ణ. . . ము ; | ల. . . ని ;
 ||
 ||
3. పా, ధనీ ; - నిధధా - పధనిసే - సేనిధప - మపధప - పమగా - మా
జే, . . ; - ద. . - శా. . . - శ్రు. . . - పు. . .
 పాధా - ధపపమపా ; | ధనిధని - ధపధా
 రా . - ణ. . . ము ; | ల. . . ని. . .

4. పా, ధని; - నిధధా - పధనిసే - సేనిధప - మపధప - పమగా - మా

శే, . . .; - ద. . . - త. . . - . . . - ప్త. . . - పు. . . - . . .

పాధా - ధపపమపా;

| ధనిధని - ధ నిసేరి

రా . . - ణ. . . ము;

| ల. . . - నిన్, నీ.

గా; రిగమగ - గరికీసా; - నిసేనిరీసేనిధా - ధనిసేరి

శే; . . . - . . . గ; - తి. య - ను, చు.

సా; - సేనిధాపా;

| మాపాపమమగ - గమపధ

మొ; - ట. . బె;

| ట్టు. గ. . . - ను. క.

చ. పధని - ధపమ - గమపధని - సాధ పఘ

ఆ. ది - దే. వ - దే. వా, ది - మృగ్యసవ

ప ధపమగరిగన్

| స రిగమ - ప ధ ని సే

కాదివినుత, కా

| మా. ది. . - చక్షుణమా

సిరిధానీ - సిరిగోనా - కీనా - సిరిసిరినా - సి నిధానీనా ;
రా. ది. - మ. ధ్య. - రహి - తా. . ది. - త్యా. . గరా ;
 సిరిసిరినా - నిసీస - ధాపాధా | ధానీధస - గమధ పధ
జా. . . ది - వం. - ది త వి | వా. ది. - మదహరణ

అవతారిక :— ఇందు అయ్యగారు శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముని లీలామానుష చేష్టల ననుభవించుచున్నారు.

(15) తోడి - రూపకము.

- ప. బృందావనలోల గో - విందార విందనయన (బృం)
- అ. సుందరాంగ ధృతరథాంగ - సుజనారితిమిరవతంగ (బృం)
- చ. మామవ శ్రీరమణీమణి - మదనాశ్రిత మిత్ర
 రామదాసదాస త్యాగ - రాజసుత చరిత్ర. (బృం)

ప్రతి పదార్థము.

బృందావనలోల - బృందావనమునందు సంఛరించు
వాడ

గోవింద - ఆపులను సంతోష పెట్టువాడ [వాడ
అరవిందనయన - తామర కైతులవంటి కన్నులుగల
సుందరాంగ - సుందరమైన శరీరముగలవాడ
ధృతరథాంగ - చక్రాయుధమును ధరించినవాడ
సుజనారి తిమిర పతంగ - మంచివారి శత్రువులనెడు
చీకటికి నూర్చునివంటివాడ

శ్రీ రమణీమణి మదనలక్ష్మీదేవికి ప్రియమైనవాడ
ఆశితమిత్ర - ఆశ్రయించినవారికి మిత్రుడ
రామదాసదాస త్యాగరాజునతః పరిత్ర - రామభక్తుల
భక్తుడైన త్యాగరాజుచే స్తోత్రము చేయఁ
బడిన పరిత్రము గలవాడ
మామన - నన్ను కాపాడుము

విశేషార్థము :— ఇందు కేవల మాయామానుష విగ్రహుడుగ వేంచేసియుండు
శ్రీరాముల కళ్యాణగుణముల ననుభవించుచు, ఒక స్వాదు పదార్థము ననుభవించునపుడు
వేటొక స్వాదు పదార్థాంతరమున నాశగలిగిన చందముగ, అయ్యగారి మనస్సు శ్రీకృష్ణుని లీలా
మానుష చేష్టలయందు క్రాంతరమున వాడు విహరించిన విహరములను
గోవర్ధనోదారణము మొదలగు నమానుష చేష్టలను, తత్కాలమున నొనర్చిన గోవింద

పట్టాభిషేకమును, చతుర్భుజ శంఖచక్ర విరాజితమగు దివ్యమంగళ విగ్రహమును నేవించి, 'సాంధ్యస్మృథ మస్మథః' అనునటుల మన్మథునికి మన్మథుడై పుష్పపుత్రియగు లక్ష్మీదేవి చేత సయితము హింపబడువాడై ఆశ్రిత సులభుడుగ నున్న శ్రీకృష్ణునిపై వ్యాహ మతిశయించ నేమిఁ బ జెప్పఁజాలక నన్న కాపాడు కాపాడుమను నంతటి మయికము నొంది యుండి య మరల సహజముగ సదానుభావ్యమగు శ్రీరాముని విగ్రహమునందును వారి దాసులయందును మనస్సును గిట్టునఁ దిప్పి స్వస్థానమునఁ బర్చుచున్నారు. ఇందుకు తార్కాణముగ పూర్వము శ్రీరామచంద్రుఁడు ాజనేయునకు తన దివ్యలోకము నొసంగెదనని చెప్పఁగా హనుమంతుం 'స్నేహలోమే పరమో రాజస్త్వ నిత్యం ప్రతిష్ఠితః । భక్తిశ్చ ని తా పీర భావో నాన్యత్రగచ్ఛతి' అని, రామ ! నాకు నీయందే స్నేహము నదా నిరవడి న్నది ; ఓ వీరపురుషా ! భక్తియు నెలఁగిని న్నది పున నా భావము నీ దివ్యమంగళ విగ్రహమునుండి వేఁ కముర్తియందు చొరడు ; తలఁచినప్పు డెల్ల సీతాలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న సహితముగ నేన ప్రసాదించుము అని ప్రార్థించెను. అటులే ఇచట 'రామదానదాన

అనుటచే త్యాగరాజు మనస్సు కించితోక్కలము కృష్ణానుభవము గలదియైనను తనకు పాదుగ నుండు శ్రీరాముని దివ్యమంగళ విగ్రహ నేవయందును వారి దాసులయందును జొరబడు చున్నదని భావము.

ఒక యవతారమున రుచిగన్నవారు మఱియొక యవతారముపై సహజముగ ననుభవించుదురు. వారికి కాలోచితానుభవము మాత్రము గలదు. ఇందుకు తార్కాణముగ శ్రీ పరాశర భట్టార్జునుల సహస్రనామ భాష్య మొనర్చునప్పుడు శబ్దాస్త్రములకు భాష్య మొనర్చి 'ఇతోపరి మృతసంజీవనం రామవృత్తానమ్' ఇతఃపూర్వదట చచ్చినవారి పాలిటి సంజీవని యగు రామ వృత్తాస్త్రమును గదా వ్యాఖ్యాన మొనర్చుచున్నాను, అని రామచరితమునం దట్లు రుచిగొని యుండిరి.

ప. ; *	గా	గా ; కిసా		సా ;	; ; - సాశీ	
; *	బృం	దా ; వస		లో ;	; ; - ల .	
, ? *	"	"		"	; ; - సభిభి	
, . *	"	"		"	; ; - ల . . .	

పను *	గా	గా; - రీపా	==	ని; నా;	==
న. *	బృం	దా; - చన	==	ల; .;	==
అ. ; *	ధా	పా - పనుమగ గా	==	దాధా; - ధప	==
; *	సుం	ద - రాం... గ	==	రథాం; - గ.	==
పను *	"	"	==	నీపా; - చిధ	==
. . *	"	"	==	రథాం. - గ.	==
పను *	"	"	==	నీపా; నా - చిధ	==
. . *	"	"	==	రథాం. - గ.	==
పను *	"	"	==	నీపా; నా	==
. . *	"	"	==	రథాం; గ	==
ధనిసిరి		గ గీత - న్దా	==	మగ - పనుగమ - గరి	==
సు. జ.		నా... రితి	==	ప. - తం... గ.	==

చు. ; * దా	దాధా - పమగా	మాధుప	పమగా - మాపా	
; * మా	మవ - శ్రీ. .	రమ.	ణీ. . - మణి	
పా, ని	ధాపా - గా;		"	
మా. .	మవ - శ్రీ;		"	
ని నిధా	ని నిపా - దధమా		"	
మా. .	మ. వ - శ్రీ. .		"	
ప ధనిసి	ని ధపా - ధపమా		"	
మా. .	మ. వ - శ్రీ. .		"	
	"	మాధుప	పమగా - ధపధా	
	"	రమ.	ణీ. . - మ. ణి	
సినిధుప	గా; కిపా;	పా, ని	గా, రి - గామా	
మ. ద.	నా; శైత	మి, .	. , - - త్ర.	

;	*	ధా		హా - ప మముగా		గా ;		మా - ధా ; ధప	
;	*	రా		ప - రా . . . ప		రా ;		స - త్యా ; య.	
పమ *		”	”			మాధా		నీహా ; - నిధ	
. . *		”	”			రా .		సత్యా ; - య.	
పమ *		”	”			మాధా		నీహాహా - నిధ	
. . *		”	”			రా .		సత్యా ; - య.	
పమ *		”	”			మాధా		నీహా ; - హా	
. . *		”	”			రా .		సత్యా ; - య	
ధ ని స రి			గాకీసధా			నిధప		మగ - పమగమగరి	
రా . . .			జ సు. త			చ. . .		రి . - త్ర.	

పల్లి *
. . *

(ప్రొంతావన)

అవతారిక :— ఇందు త్యాగయ్యగారు మనస్సంబోధనముచేసి స్వీయమందలి కలుషమును పోగొట్టుకొని నూనె ధారపోసినటుల యెడతెగని స్మరణముతో భగవంతుని భజించి మోక్షము నొందుము' అనుచున్నారు.

(16) తోడి - దేశాది.

ప. కడతేర రాదా మనస

(క)

అ. ఎడలేక భజనచేసి నీ - యెడఁ గల్గు నిజము దబ్బియు దెలిసి

(క)

చ. ఖలచిత్త తృప్తికమను శృం - ఖలమందు తగులకయే యులూ

(క)

ఖల బద్ధునికి నిజదాసుడై - విలసిల్లు త్యాగరాజుమాట విని

ప్రతి పదారము.

మనసా - ఓమనసా

తెలిసి - తెలిసికొని

నీయెడకొకల్లు - నీయందున్న

ఎడలేక - ఎడతెగక

నిజము దబ్బియు - సత్యా సత్యములను

భజనచేసి - భాసనముచేసి

కడతేరరాదా - మోక్షము నొందఁగూడదా ?

ఖలచిత్త లాకికమును శృంఖలమంగుళా - వ్యవహార

మను సంకీర్ణయందు

తగులక - చిక్కుకొనక

[నకర

ఉల్లాఖల బహునికీక - శోటిక కట్టివేయబడిన శ్రీకృష్ణ

నిజదాసుడై సొంతదాసుడై

విలసిల్లు త్యాగరాజామాట - ప్రకాశించునట్టి త్యాగ

రాజు పలుకును

విని - చెవిచాచి (కడతేరరాదా)

విశేషారము :— ఇందు అయ్యగారు, ‘మన్మనా భవ మద్భ్యో మద్వాజీ మాంస మచ్యుర, మామేవై ప్యసి సత్యసే’ అని అర్జునా ! ఎడతెగక నన్నే పూజించుము. నాకే నమస్కరింపుము. ఇట్లు చేయుచున్న యెడల కడకు నన్నే పొందెదవు అని గీతాచార్యులు వదేశించిన చందముగా, మనస్సును సూర్చి భక్తియోగము నువదేశించి నీవు తైలధారవలె తైంపులేక భగవంతుని ధ్యానింపుమనియు, ‘నిజదబ్బి అలు’ అనుటచే సత్యాసత్యములుగ నుండు జీవప్రకృతులను తెలిసికొని, (అనగా సంసారము అసత్యము, ప్రవాహమువలె రాక పోకలుగలది, దీని నన్నిస నీకు సుఖముండదు; జీవుడు నిత్యుడు, వీనిచే ననుభవింపువాడు భగవంతుడు, అదియే ప్రాప్యమని తెలిసి) నదసద్విచార మొనర్చి కడతేరుమనియు చెప్పచున్నారు.

‘ఖలచిత్త...విని’ ఇత్యాదులచే ఇంక నీ సంసారమున నున్నంతకాలము లోక వ్యవహారము లనెడు గొలుసులయందు చిక్కుకొనక, పరమ సులభుడై తలయగు యశోదాదేవి యభీష్టము నెఱవేర్చుటకుఁగాను రోటికిఁ గట్టివేయఁబడి, ‘యది శక్నోమి గచ్ఛ త్యమతి పంచలచేష్టిత’ అని కొంటెకృష్ణా! నీచేతనైన నిష్కషు కదలుము, అని తల్లిచే బెత్తపు దెబ్బలు దినుచు భక్తిసులభుడై యున్న శ్రీకృష్ణునకు దాసుడై యుండుట శ్రేయమనియు అట్టి ఉలూఖల బంధన చరిత్రము నదా స్మరించుచున్న యెడల సంసారబంధము వీడుననియు చెప్పుచున్నారు.

బంధములో చిక్కుకొనినవాని చరిత్రము మనలను బంధములనుండి యెట్లు విడిపింపఁ గలదు అనినచో, ‘చోరస్య చార్యం చార్యం జగతి ప్రసిద్ధం! చోరస్య చార్యం సతు దృష్టపూర్వమ్! చార్యాణి కార్యాణిబతశ్రుతాని కృష్ణస్య ముష్ణంతితమాం తమాంసి’ అనునట్లు లోకములో దొంగ దొంగిలించును గాని దొంగతనము దొంగిలించుటయుఁ గలదా? లేదు. అయినను ఒకచోటమాత్రము గలదు. కృష్ణునియొక్క దొంగపనులను మనము విన్నంతమాత్రమున మనపాపముల నన్నిటిని ఆ దొంగపనులే దొంగిలించుచున్నవట. అట్లే వాని ఉలూఖల

బంధన చరిత్రము సయితము మనచే స్మరింపఁబడినదియై మన సంసారబంధమును విడిపించు చున్నది అని తాత్పర్యము.

ప. ; ; * సాన్తగా ; రీ	గా ; ; రీ	; - రీ రీ ;	
; ; ; * కడలే ; ర	రా ; ; రా	; - పు న ;	
2. సా ; ; * "	"	"	
సా ; ; * "	"	"	
3. స రిగరిస * "	గామా ; - మగ	గా - "	
సా..... * "	రా. ; - రా.	. - "	
4. " * సారీగా ; మా	పా ; ; గా	; - మాపా	
" * కడలే ; ర	రా ; ; రా	; - పు న	
5. మ గరీసా * "	ధా ; ; - ధని	సా - సినిధాపా	
సా... * "	రా ; ; రా	. - పు. న .	

6. ధ పమXరిస *	”		”		సిరి - ”	
సా..... *	”		”		. . - ”	
7. ” *	”		ధా :: - నిసి		రిగ - రిసినిధపమ	
” *	”		రా :: - రా		. . - మ.న....	

” *
” *
(కడతేర)

అ. ; ; *	ధాపాగా ; మా		పధనీ ; - ధని		సా - ధనిసా - ని	
; ; *	ఎడలే ; క		భ.జ ; - న.		. . - చె . - ని	
2. సా ; ; *	సినిధప - గా ; మా		”		”	
నీ ; ; *	బె.డ - రే ; క		”		”	
3. ధానీ ; *	”		”		”	
నీ. ; *	”		”		”	

4. ధానీసారీసేనీసా * గాగా - శరీరీసా

నీ * యెడ - గ

మగమగరిస *

లి . సి . . . * (కడతేర).

చ. ; ; ; * ధాపామాగామా

; ; ; * ఖలచి . త్త

మగరీసా * సరిగా - గారీసా

శృం . . * ఖ.ల - మం.దు

పా ; ; * ధాపాగా ; మా

లూ ; ; * ఖలబ ; దు

సాసాసా * సేనిధపగా ; మా

యెయలూ * ఖ.ల.బ ; దు

” ” * ”

” ” * ”

| రీసీసీనివిధ - సీని

| ని.జ.ము. - స.

| నిదధపమ - ధస

| బృ.అ.లు. - తె.

| పా ; - మా

| రౌ ; - కి

| నిధానిసా - సరి

| ద.గు. - ల.

| పధనీ ; - ధని

| ని.కి ; - ని.

| గామాపా ;

| కమను ;

| గా - మపధా - మా

| క - యే. . - యు

| సా - ధనిసా - ని

| జ - దా. . - సు

| ”

| ”

| ”

| ”

ధానీవాఠీసీసీవాఠీ * సాగారీసీసీవాఠీ

కై... * విలసి...ల్ల

మగమగరిస *

వి...ని... * (కడతేర రాదా)

| రీ సీసీనిధ - సీని | నిదళ పపమ - ధప ||

| త్యా...గ. - రా. | జా.మా... - ట. ||

—

అవతారిక :— ఈ కీరనమునందు అయ్యగారు భక్తి కల్పితమగు ఉపచారములను సమర్పించుచున్నారు.

(17) తోడి - రూపకము.

ప. ఆరగింపవే పా - లారగింపవే (రఘు) (ఆ)

అ. వీర జనకజా కర పవిత్రతహా వెన్న పా (లా)

చ. సారమైన దివ్యాన్నము - వడసయుత * భక్త్యములును
దార సోదరాదులతో - త్యాగరాజవినుత పా (లా)

* 'భక్తజములు' అని యొక పాఠము.

ప్రతి పదారము.

రఘుపీఠ - రఘువంశములోని పీఠండా

‘జనకభాకర పవిత్రితమా’

[నీతయొక్క

జనకబా - జనక చక్రవర్తియొక్క

కుమార్తెయగు

కర - హస్తములచేత

పవిత్రితము బై - పవిత్రముగ చేయబడినవైన

వెన్న, పాలు - వెన్నయును, పాలును

ఆరగింపజే - పుచ్చుకొనుము

సారమైనదివ్యాన్నము-శ్రేష్ఠముగు చిత్రాన్నములను

ద్రవ్రసయుత భక్ష్యములును - ఆలు రసములతో

గూడిన పిండికంటకములును

త్యాగరాజవిసుత - త్యాగరాజుడే సునింపబడినరామ

దార సోదరానులతో-భార్యయు తమ్ములు మొదలగు

వారలతో

ఆరగింపజే - భుజింపుమా

విశ్లేషారము :— దేవతారాధనయందు ఇది భోజ్యానన ఘట్టము. ఇందు అవసర నివేదనము, మహానివేదనము అని రెండు విధములు. అందు పాలు వెన్న ఫలాదులు అవసర నివేదన పదార్థములు. అందు పాలు వెన్నలను సమర్పించుట లఘువును నాగరకమైనదియు నగుటచే దీనిని నీతాదేవియొక్క శ్రీహస్తముద్వారా సమర్పించుచు స్వతసిద్ధమైన పరమపవిత్రతగల జనకుని కుమార్తెయగు నీతయనియు ఆమె, ‘అపిహం పావయేత్సాధ్యో’ అను నటుల, గంగాది పుణ్యాతీర్థముల సంయతము పవిత్రముగ చేయఁదగిన పత్రివతలలో లిలకమనియు, తావున

అట్టి నీతాడేవి కరస్పర్శచే పాపనత్వ భోగ్యత్వములు గలిగియున్నవనియును తెలిపి, రఘురాజేంద్రా! ఇవి రాజార్హములైనవి కావున దయయుంచి ఆరగింపుమని ప్రార్థించుచున్నారు.

‘సారమైన దివ్యాన్నము’ ఇత్యాదులచే మహానివేదనమును సూచింపుచు ‘దధ్యన్న మధ్యన్న మరీచ్యాన్నాది’ చిత్రాన్నములను, భక్ష్య, భోజ్య, లేహ్య, చోష్య, పానీయములను పంచభక్ష్యములను సమర్పించుచున్నాను. ‘దారసోదరాదులతో, అనుటచే భగవచ్ఛేషము; లక్ష్మీ మొదలగు దివ్య మహిషీవర్గమునకును తచ్చేషము తదనంతర పరివారమునకును నివేదించఁదగినదని భావము.

ప. ;	*	సరి		గరి - గా ; కి		సా ;		;; - సన్నిభా.	
;	*	అ.		ర. - గిం ; ప		వే ;		;; - పా. .	
, ని	*	సరి		”		”		;; - గరిసన్ని	
, .	*	లా.		”		”		;; - పా. . .	
భిని	*	గా		గాగా ; - గమ		గా ;		;; - ప మగరి	
. .	*	లా		ర గిం ; - ప.		వే ;		;; - పా. . .	

సద్ధి * .. *	సా లా	రీగా ; మా రగిం ; ప	సా ; సా ;	 	
సద్ధి * .. *	సా లా	రీగా ; మా రగిం ; ప	పద్ధపద్ధ సా... సా ; - ప మగరి సా ; - సా... సా ; - సద్ధిద్ధి సా ; - సా...	 	
సద్ధి * .. *	సరి లా	ధప - ప మగారీ ర. - గిం... ప	సా , ధ సా , .	 	
రిద్ధి * .. *	సా లా	రీగా ; మా రగిం ; ప	సాద్ధా సా .	 	
రిద్ధి * .. *	సా లా	రీగా ; మా రగిం ; ప	సద్ధనిసె సా...	 	

రిధి * శా	రీశా ; మా	పథనిసి	రీశ - రీని - ధమగరి	
.. * లా	రగిం ; ప	శా...	.. - .. - శా...	
సధి * ,	"	గాతే	నీధా - నిధమగ	
.. * ,	"	శే.	.. - శా...	

(ని రీ)
(రకు)

(లారగింపకే)

మ. ధా ;	రా - రాదాధా	పథనిసి	రీశ - శాతేతు	
కు ;	ర - జ న క	జా...	.. - క రప	
శా ;	శా ; ;	; - ;	; - ని రీ	
వి ;	మ్రి ; ;	; - ;	; - రమ	
సిద్ధిదా	రా - రాదాధా	పథనిసి	రీశ - శాతేతు	
కు..	ర - జ న క	జా...	.. - క రప	

శరీరీసే | నీ - రీసేసేనిధా
వి... | వ్రీ - త... మా

ధృఢి *
.. *

(లారగింపజే)

చ. ; * ధా | రా - రా ; ధా
 ; * | ర - మై ; న
పథునీ | ధామా - గామా
మ... | ప్రస - యుత

 ; * ధా | రాదా ; ధా
 ; * | రసా ; ద

గే రీరీసే | నీ - రీసేసేనిధా
త్యా... | - రా... జ

ధృఢి *
.. *

(లారగింపజే)

మా - పమ - గరిసధి ||
న్న - .. - పా.. ||

పథునీ ||
రి.. ||
పమగా ||
భ... ||
పథునీసే ||
రా.. ||
పనిధప ||
వి.ను. ||

ధాపా - గామా ||
వ్యా. - న్నము ||
రీ సా - పాసా ||
క్ష్యము - లు ను ||
రిగి - సాఠీనీ ||
.. - రులతో ||
మా - పమగరిసధి ||
త - .. పా.. ||

అవతారిక :— ఈ కీర్తనమున శ్రీరామచంద్రుని అఘటిత ఘటనా చాతుర్యమును దలచుకొని, అట్టి చాతుర్యమును నాయందుమాత్రము చూపుటకు మఱచితివా, యని చింతిల్లుచున్నాను.

(18) తోడి - ఆది.

- ప. చేసినదెల్ల మఱచితివో - ఓరామ రామ (చే)
- అ. ఆన గొన్నట్టి న - న్నలయించుటకు మను (చే)
- చ. ఆలు నీకైన భక్తు - రాలనుచు నాడు (జే)
2. పాలుమాలక రవి - బాలుని చెలినియు (జే)
3. భావతప్తక వి - భీషణుని క్షాంతాది (జే)
4. కేషుడగు తమ్ముని - పోషించుమని రాజు (జే)
5. రామ శ్రీత్యాగరాజ - ప్రేమావతార నీతా (జే)
6. భామమాటలు దెల్పు - భీమాంజనేయు బహ్మం (జే)

ప్రతి పదార్థము.

ఓ రామరామ - ఓ శ్రీరామరామ
ఆసగొన్నట్టి నన్నుకొ - భూర్భుమ నీ వొసర్చినకార్య
ములను దలంచి ఆసపడిన నన్ను
ఆలంబించుటకుకొ - శ్రమ పెట్టుటకు [యంతయును
చేసినది ఎల్లకొ - వారిజానికి నీ వొసర్చిన మంచి
మఱచితివి ఓ - ఇప్పుడు నా విషయమున మఱచితివా?

ఆలు - భూర్భుమగు నీత

నీకైన భక్తురాలు - నీకు ప్రియమైన భక్తురాలు

అనుచుకొ - అని తలచుచు

నాండు - నీతా శ్రేష్ఠులము చేయునప్పుడు

[పాలుమాలక - చెనుడియక

రవిబాలుని చెలిమియుకొ - నీతను సంసాదించుటకై

సూర్యభక్తులనుండైన సుగ్రీవుని చెలిమియును

(చేసినదెల్ల మఱచితివా?)

విభీషణునికొఱకుకొ - విభీషణునకుఁగాను

భాష - (రాజ్య మిచ్చెదనని) చెప్పినమాటను

తప్పకయుకొ - మిఱకయు

ఆదిశేషుఁడగు - ఆదిశేషుని అంకావతారమైన

తమ్మునికొ - తమ్ముఁడగు లక్ష్మణస్వామినిగూర్చి

పోషించుము - (లక్ష్మణా! నేను విభీషణునకు

రాజ్య మిచ్చితి నన్నమాటను) కాపాడుము

అని - అని

రాజుకొ - విభీషణుని రాజుకొ

(చేసినదెల్ల మఱచితివా?)

శ్రీ త్యాగరాజ ప్రేమావతార - త్యాగరాజయొక్క-

ప్రీతిరూపముగ నవతరించిన శ్రీరామ

నీతాభామమాటలు - నీతాజేవియొక్క-

మాటలను

తెలుపు - తెలియజేయునట్టి

[నేయుని

బ్రహ్మజ్ఞేసివది - చిరంజీవియగు బ్రహ్మగణేశ్వరినది

భీమాంజనేయుఁ - శత్రు భయంకరుఁడగు ఆంజ

(మఱచితివో)

విశేషారము :— 'ఆలునీకై న... చెలిమియుఁ జేసినదెల్ల మఱచితివో' అనుటవలన శ్రీరాముని సహధర్మచరిగ నుండు నీతాదేవిని రావణాసురుఁ డపహరించుకొనిపోయిన కాలములో శ్రీరాముని నెడఁబాసినందువల్ల నీతాదేవికిఁ గలిగిన మితిలేని దుఃఖమును భోగొట్టుటకై శ్రీరాముఁడు చేసిన కార్యములను అయ్యగారు విమర్శించుచున్నారు.

ఎట్లనిన :- 'అహం హి మతిసాచివ్యం కరిష్యామి సరరభ' మిత్రం చై నోపదేక్ష్యామి యువాభ్యాం సంస్కృతోగ్నినా' అని రామునిచేత తన కథేబరము దహింపఁబడవలయు నను తలంపుచేత కబంధుఁడు రామలక్ష్మణులఁజూచి, 'అయ్యలు! మీరు నన్ను దహనము చేయుదురేని నేను మీకు బుద్ధితో సాహాయ్యముచేసి మీకు సాహాయ్యము చేయఁగల మిత్రుని జెలిపెదను' అని చెప్పఁగ, రామచంద్రుఁడు నీతాదేవియుండు తావును జెలిసికొనుటకై వాని కథే బరమును అగ్నిలో సంస్కారము చేయలేదా? మఱియు, సర్వజ్ఞుడైన రామచంద్రుఁడు,

‘శ్రుణు రాఘవ తత్త్వేన యథా నీతామవాప్స్యసి’ ‘నీతను బడయుటకై న మార్గమును జెలిపెద రామ! వినుము’ అని చెప్పఁదొడగి సుగ్రీవ వృత్తాంతమును జెలిపి, వానితో సంధిచేసి కొనుము అని కబంధుఁడు నెప్పిన మాటలను వేదవాక్కుగ నెంచి యటులే పరమ దుర్దశను బొందియుండు కేవలమైన యొక వానరునితో సంధిచేసికొనుటకుఁ బోలేదా? మఱియు ‘సర్వ లోకస్య ధర్మాత్మా శరణ్యశ్శరణం పురా’ అనునట్లు సర్వలోక శరణ్యుడైన శ్రీరామ చంద్రుఁడు ‘శ్లోకాభిభూతే రామేతు శ్లోకాత్ శరణంగతే’ కర్తమర్హసి సుగ్రీవ ప్రసాదం హరియాధప’ అని ‘నీతాశ్లోక పరతంత్రుడై శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవుని శరణు చొచ్చుచున్నాఁడు. వాని విషయములలో సుగ్రీవుఁడు అనుగ్రహింపవలయును’ అని తమ్మునిచే హనుమంతునికిఁ జెలిపింపలేదా? అని భావము.

భాషతప్పక... రాజుఁ జేసినదెల్ల మఱచితివో’ అనుటవల్ల ‘త్యక్త్వాపుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ రాఘవం శరణం గతః’ అని విభీషణుఁడు తనసామ్మిలు స్వతంత్రములను, భార్యలను, బిడ్డలను వదలి శ్రీరామచంద్రుని శరణుదొచ్చిన యప్పుడు, ‘దత్తం రాజ్యమిదంమయా’

ఇదిగో నీలంకా రాజ్యము నాచే నీ కియ్యబడినది అని విభీషణునికిఁ జేసిన వాగ్దానమును నెఱవేర్చుటకై రావణ వధము గావించి లంకారాజ్యమును తమ్ముడగు లక్ష్మణునిచే విభీషణునికి బట్టము గట్టింపలేదా అని భావము. (ఇచ్చట శ్రీరాములవారి వసవాసము పడునాలుగు సంవత్సరములును బూర్తిగాక యుంకినందువలన తాము లంకాపట్టణమున ప్రవేశించుటకు లేకుండెను ; అందుచేత విభీషణ పట్టాభిషేకమును లక్ష్మణునిచేతఁ జేయించెను.

‘రావూ...బ్రహ్మఁజేసినదెల్ల మఱచిలివో’ హనుమంతుఁడు లంకనుండి వచ్చి శ్రీరాముల వారికి నమస్కరించి, ‘నియతామక్షతాం దేవీం రాఘవాయ స్వవేదయత్’ అని చెప్పెను. ఎందువల్లననగా, నీతాదేవి త్వేమహుగ నున్నది యని చెప్పనంతవఱకు శ్రీరాముడోర్పునో యేమో యను సందేహమువల్ల ముందుగ ‘నున్నది’ అని చెప్పెను. వెంటనే పత్రివ్రతగ నున్నది యని చెప్పెను ; ఎందువల్లననగా, నీత యుండియు పాత్రివ్రత్యదోషము గలిగి యుండునేని ప్రయోజనము లేకపోవునని, ఇట్లు నమయన్పూర్తితోఁ బలుకు అంజనేయుని మాటలను విని శ్రీరాముఁడు సంతసిల్లినందుకు సందియమా? మఱియు, ‘మధురా

5. పథనిసేరిగే - సేరినిసేథని - పథనుప - X మపథని - సేనిధప - మగరి - X రిసచ్చి
చే. ని న టె. ల్ల . మ . . . అ . . .
ధచ్చి - సా , చి - సరిగమపథనీ | థా - థనిసేనిథా - పథనిదధపపమ
చిలి - వో , . ఓ | . - రా . . మ - రా . . . మ . .
6. పథనిసేరిగే - రేసేనిధపమ - పథనిసే - రేగేరేసే - నిధపమ - మగరిస - X రిసచ్చి
చే. ని న టె. ల్ల . మ . . . అ . . .
ధచ్చి - సా , చి - సరిగమపథనీ | థా - థనిసేనిథా - పథనిదధపపమ
చిలి - వో , . ఓ | . - రా . . మ - రా . . . మ . .
7. పథనిసేరిగే - మగేరేసేనిధ - పమగమపథనిసే - నిధపమ - మగరిస - X రిసచ్చి
చే. ని న టె. ల్ల . మ . . . అ . . .
ధచ్చి - సా , చి - సరిగమపథనీ | థా - థనిసేనిథా - పథనిదధపపమ
చిలి - వో , . ఓ | . - రా . . మ - రా . . . మ . .

అ. పథని - ధనిధా - నిసా - సేనిసా - ; నిధపమ	
అ. . . స. . - గొన్న-ట్టి. . - ; . . .	
పథని - ధనిధా - ని	సా - సేనిసా ; - నిధపమ
అ. . . స. . - గొ	న్ను - ట్టి. . ; - . . .
పథని - ధనిధా - నిసా - సేనిధా - ధనిరీస - నిధపమ	
అ. . . స. . - గొన్న-ట్టి. . - . . .	
పథని - ధనిధా - ని	సా - సేనిసా - ధనిరీసనిధపమ
అ. . . స. . - గొ	న్ను - ట్టి. . - . . .
పథని - ధనిధా - నిసా - సేనిసా - ధనిరీస - నిధ - నిస	
అ. . . స. . - గొన్న-ట్టి. . - . . .	
సాని - రీస - సేనిధనిసా ; - నీ	; - ధా ; ధపామ - జాధా ;
న్న. . - ల. . - యి. . . ; - ను	; - ట ; కు. . . మను ;

చిట్ట, పథనిసేరీని - ధనిదధపమ - గరిసనిసా ; ; - నిధిని - సరిగమపమ
 పథనిపథ-మపగమ-గ ధప-పమగరి | సరిగ-సరినిసనిధినిసరిగమపథ
 పథని - సథనిసేరీ - నిరీసేని - సేనిధప - పథనిసేనిధపమ - గమపపథనిసా
 పథనిసే - రీగమగరీసాని - ధనిసా | రీ-గరీసేనిధ-రీసేనిధస-సేనిధపమ
 చ. గా , - గారి - సారిగమసా ; - ధపపమ గారీసా
 రా , - మా. - త్రి. . . త్యా ; - గ. . . రా. జ
 సనిధిని, సా | రిగామ - పథపథకూపా
 ప్రేమా, . | వతార - నీ. . . తా
 సా, మా, ధప - నిసే - నిధధా - ధనిసేని - సా.
 తా, మ, మా. - స. . . లు. . . తా. . . లు

సారీగరీపే - నీసరీపేని - నిధనిసే | నిధ - పధనిధపా - ధసమగ గామా ||

భీ - మాం . . . - జ | . . - నే యు - బ్ర హ్మ || (సేసి)

(ఇచట చిట్ట స్వరమును పాడి నల్లలిని పాడుకొనవలయును)

(ఇతర చరణములును ఇట్లేపాడిరిగా పాడఁదగినవి.)

అవతారిక :— ఇది శ్రీరామ భజనకీర్తనము.

(19) త్తోడి - రూపకము.

- ప. రే మానస చింతయ శ్రీరామం (రే)
- అ. సాకేతవగరనాథం - సమానరహితం మావరం (రే)
- చ. గతకామ జనహృదయూర్జవ - కలాధరమిలాధిపం (రే)
- 2. భక్తాఘపయోధర ప్ర - భంజనం నిరంజనం (రే)
- 3. వినతా తనయా ర్ది తమో - విభాకరం శుభాకరం (రే)

4. దేవేశ సమారాధ్యం దిగంబరం చిదంబరం (రే)
5. వందారు బృందారక - వరాభయదం రాఘవం (శి)
6. వరత్యాగరాజార్చిత - పదాంబుజం నదాహితం (శి)

ప్రతి పదాగ్రము.

శే మానస - ఓ మనిషాని

శ్రీరామమ్ - శ్రీరాముని

చింతయ - ధ్యానము చేయునూ

సాకేతి సగర నాథమ్ - అయ్యో ధ్యానింపలియును

గమానరహితమ్ - సమానము చేనివాఁడు సగు

మావరమ్ - లక్ష్మీకాంక్షుడగు (శ్రీరాముని ఓమనసా

ధ్యానము చేయును)

గతకామజన - విరాగలయొక్క-

హృదయ - మనస్సనెడు

అర్చన - సమస్తమునకు

కలాధరమ్ - చంద్రుఁడును

ఇల్లిప్పవమ్ - భూమికి అక్షతియైనవాఁడును సగు

(శ్రీరాముని మనసా భజనకేయము)

భక్ - భక్తులయొక్క-

అఘ - పాపమనెడు

వయోధర - మేఘములకు

ప్రభంజనమ్ - పెద్దగాలివంటివాఁడును

నిరంజనమ్ - సాఫలహితుఁడును సగు (శ్రీరాముని

ధ్యానము చేయును)

విసతా తనచూర్తి తమో విభాకరమ్ - సరుత్తంతుని
యూర్తి యనెడి చీకటికి కూర్చునివంటివాడను
శుభాకరమ్ - శుభమునకు ఆటపడెనవాడను సగు
(శ్రీరాముని ధ్యానము చేయుము)

దేవేభ సమరాధ్యమ్ - దేవేంద్రునిచే బాగుగ పూజింపఁ
బడినవాడను

నిగంబరమ్ - నిక్కలే వస్త్రముగఁ గలవాడను
చిదంబరమ్ - జానాకౌశుడను సగు
(శ్రీరాముని ధ్యానము చేయుము)

వందారు బృందారక వరాభయజమ్ - సమస్కరించు
సత్తి దేవతలకు మంచి యభయము నిచ్చువాడను
రాఘవమ్ - రఘువంశములో నవతరించిన వాడను
సగు (శ్రీరాముని ధ్యానింపుము)
వర త్యాగరాజార్చిత పదాంబుజమ్ - త్యాగరాజు
చేత ఆర్చింపబడిన శ్రేష్ఠములగు తామర పూవుల
వంటి పాదములు గలవాడను
సదాహితమ్ - ఎప్పుడును మేలు చేయువాడను సగు
(శ్రీరాముని ధ్యానింపుము)

ప. ; * గమ | గా ; కీసా ||
; * రే . | మా ; సస ||
; * | ; ; - సరి ||
; * | ; ; - శ్రీ . ||

సన్నిధా | స్వసా ; ; ||
చిం . | తయ ; ; ||
గా ; | గా ; మా ; ||
రా ; | . ; మం ; ||

;	*	పమ	గా ; రీసా		సన్మిథా.	క్కీసా ; ;	
;	*	రే.	మా ; న స		చిం .	తయ ; ;	
;	;		; ; - ; స ర		గా ;	గా ; మా ;	
;	;		; ; - ; క్కీ.		రా ;	. ; మం ;	
;	*	భప	గా ; రీసా		సన్మిథా.	క్కీసా ; ;	
;	*	రే.	మా ; న స		చిం .	తయ ; ;	
;	;		; ; - ; స ర		గా ;	గా ; మా ;	
;	;		; ; - ; క్కీ.		రా ;	. ; మం ;	
;	*	పధ	ని ; భసమా		గా ;	క్కీసా ; ;	
;	*	రే.	మా ; న . స		చిం ;	తయ ; ;	
;	;		; ; - ; స ర		గా ;	గా ; మాసా	
;	;		; ; - ; క్కీ.		రా ;	. ; మం .	

ః * పథ | నిశాని - భవమా
 ః * రే. | మా... - న. స.
 ః ; ; - ; సరి
 ః ; ; - ; క్రి.
 ః * పథ | నిశేరిసే - నిధపమ
 ః * రే. | మా... - న. స.
 ః ; ; - ; సరి
 ః ; ; - ; క్రి.
 పమ * పథ | నిశేరిసే - నిధపమ
 .. * రే. | మా... - న. స.
 ః ; ; - ; సరి
 ః ; ; - ; క్రి.

	గా ;	రీసా ; ;	
	చిం ;	తయ ; ;	
	గా ;	మాపా	
	రా ;	. ; మం.	
	గమపథ	పమ - గానీసా	
	చిం...	త. - య.	
	గమపథ	నిశేరిసే - నిశేరిధ	
	కా...	... - మం...	
	గమపథ	పమ - గానీసా	
	చిం...	త. - య.	
	గమపథ	నిశేరిసే - నిశేరిధ	
	రా...	... - మం...	

ధని *	నిరే	సేనిధాపామా	గా ;	ధపపమగా ;
. . *	శి.	మా . న స	చిం ;	త. య . . ;
రే ;		సా ; ;		
. ;		. ; ; ;		
బ. ; *	ధని	హిం ; - హింహి	సేనిధా	ధాసేసాసా
; *	హి.	క్తే ; - . త	న. గ	ర నా. ధం
సేనిరేసి		నిర్గధాపపసి	సేపపథ	నిసేరేసి - నిసేనిధ
న. మా		. న . ర. హి	తం. మా - వ. . రం
పమ *	పథ	రేసేనిధ - హామా	పమమగ	రీసా ;
. : *	శి.	మా . . - న స	చిం . .	తయ ; ;

(ఇత్యం చందములును ఇట్లులే సాక్షుకొనకలయును.)

అవతారిక :— ఇందు అయ్యగారు, 'సదేహం ప్రాణాన్న చ శుభమశేషాభిలషితం | సచాత్మానం నాన్యత్కించపి తవశేషత్య విభవత్ | బహిర్భూతం నాథక్షణమపి కపహేయతా శతదా వినాశం తత్సత్యం మధుమధన విజ్ఞాపనమిదమ్' అని శ్రీమామనాచార్యులవారు భగవంతునకు శేషభూతము కానియెడల దేహముగాని ప్రాణములుగాని నాథోర్కైలేవియుఁగాని ఆత్మగాని మఱి యేవేదననుగాని నేక్షణమైన నోర్చను; అవి వేయి విధాల పాడై పోనివచ్చు; ఇదియే నా విజ్ఞాపనము. అని మానతిచ్చినటులు శ్రీరామచంద్రుని కటాక్షమునకు పాత్రులు కానివారు ఎంత గొప్పవారుగాని, భోగులుగాని, యాగశీలురుగాని, రాగరసజ్ఞులుగాని, త్యాగశీలురుగాని, యోగానుష్ఠాన పరులుగాని యెవరై నంగాని యిందుకంతయు నుపయోగము లేని వారని నిరూపించుచున్నారు.

(20) తోడి - త్రిపుట.

ప. ఏమిచేసిన నేమి శ్రీరామ - స్వామికరుణ లేనివా రిలలో (నే)

అ. కామమోహదాసులై శ్రీరాముని - కట్లు దెలియలేనివా రిలలో (నే)

- చ. ఇమ్ము కలిగిననేమి యిల్లాలికి - సామ్ము పెట్టిననేమి
కమ్మవిల్తునికేళి దెలిసియేమి - తమ్మికంటివాని కరుణలేనివా రిలలో (నే)
2. నవము చేసిననేమి కలిమిని పుత్రో - త్వవము గలిగిననేమి
భువిలో నన్యభీజ జనితుని గొనియేమి - శివకర శ్రీరాముని దయలేనివారిలలో (నే)
3. మేడగట్టిననేమి యందున లాంతరు - జోడుగట్టిననేమి
చేడియలను మెప్పింపఁ దెలిసియేమి - యీడులేని రాముని దయలేనివారిలలో (నే)
4. రాజ్యమేలిననేమి బహుజనులలోఁ - పూజ్యులైన నేమి
ఆజ్యప్రవాహముతో నన్నమిడిననేమి-పూజ్యుడైన రాముని దయలేనివారిలలో (నే)
5. గురువు తానైననేమి కంటికి మేను - గురువై లోచిననేమి
వరమంత్ర మన్యుల కుపదేశించిననేమి-వర త్యాగరాజునుతుని దయలేనివారిలలో (నే)

[పతి పదారము.

శ్రీరామస్వామి కరుణలేనివారు - శ్రీరామచంద్రుని

ఇలలోకా - భూమియందు

దయ లేనివారు

ఏమిచేసెనె - ఏకార్యము లొనర్చినను

ఏమి - ఏమి ప్రయోజనము

కామమోహదామతై - కామమోహములకు లోబడిన వారై

శ్రీరామునికట్టు - భగవంతునియొక్క నియమము

తెలియలేనివారు - తెలిసికొనజాలనివారు

ఇలలోక - భూమియందు (ఏమిచేసిన నేమి)

ఇమ్ముగలిగినకా ఏమి - వసతియున్న నేమి (సుఖము)

ఇల్లాలికిక - భార్యకు

సాముపెట్టినకా ఏమి - నగులుపెట్టిన నేమి

కమ్మవిలునికేలి - నున్నతక్రీడను

తెలిసికా ఏమి - ఎఱింగిన నేమి

తమ్మి కంటివాని కరుణలేనివారు - తామర పువ్వుల

వంటి కన్నులుగల భగవంతుని దయలేనివారు

ఇలలోక - భూమియందు

(ఏమిచేసిన నేమి)

సవము - యజ్ఞమును

చేసినకా ఏమి - చేసి ఏమి

కలిమికికా - సంపదకు

పుత్రోత్సవము - పుత్రోత్పత్తిచేత గలిగినవేడుక

కలిగినకా ఏమి - కలిగిన నేమి

భువిలోకా - భూమియందు

అన్యభీజ జనితునికా - మఱియొకరి కుమారుని

కొని ఏమి - దత్తు కీనికిని యేమి

శివకర శ్రీరాముని దయలేనివారు - సంపత్కురుడగు

శ్రీరాముని కటాక్షము లేనివారు

(ఏమిచేసిన నేమి)

మేడగట్టిన నేమి - మిథెలు గట్టియేమి

అందునకా - అందు

లాంతరు బోడుకా కట్టినకా ఏమి - లాంతరులను

జతంగగట్టిన నేమి

చేడియలను - స్త్రీలను

మెప్పింప జెలిసి ఏ సంతోషపలుచుటః

జెలిసి ఏమి ప్రయోజన

ఈడులేని రాముని - సహనములేని రాముని

దయలేనివారు - కృపగలిగి యుండనివారు

(ఏమిచేసిన నేమి)

జ్యమేలిన నేమి - రాజ్యమును పరిపాలించిన నేమి

బహుజనులలోకా పూజ్యులైన నేమి - అనేకుల

మధ్యలో పూజింపఁదగినవారై యుండియేమి

జ్యప్రవాహముతోకా అన్నుండిననేమి - నెయ్యి

పాలునట్లున్న ననుచేసియేమి

విశేషార్థము :— 'కామమోహదాసులు...' ఇత్యాదులచే సత్యం వద ధర్మం చర'

అనునట్లు సత్యమును బలుకుము, ధర్మమును జీయుము నీ వర్ణములకు శ్రమములకు ఉచితమగు

కార్యముల నొనర్చుము; అను మొదలుగాఁగల భగవంతుని కట్టడలు అనేకములు గలవు. వీని

ననుష్ఠించువారు సత్పురుషులేగాని ఆ కట్టడయొక్క తాత్పర్యమేదియో దానిని గమనింపవలెను.

పూజ్యుడైన రాని దయలేని వారిలోకా - పూజా

ర్హుడైన శ్రీరాముని కృపను ఇలను బడయనివారు

(ఏమిచేసిన నేమి)

గురువు తానైన నేమి - తాను అగ్రార్హుడై డియేమి

కంటికి మేను గురువై తోచిన నేః చూచుటకు

మాత్రము డంబముగలిగి యుండిననేమి

వరమంత్ర మనశ్చల కుపదేశించియేమి - మంచి నుం

ములను ఇతరుల కుపదేశించియేమి

వర త్యాగరాజునుతుని దయలేనివారిలోకా - శ్రేష్ఠు

డైన త్యాగరాజుచే కొనియాడఁబడు రామునిదయ

లేనివారు ఈ భూముందు (ఏమిచేసిన నేమి)

అనగా చేతనుడు స్వతంత్రుడు గాడు. సర్వ స్వతంత్రుడగు భగవంతునకు అన్ని విధముల లోబడినవాడు. ఇట్టి జీవుడు, నేను పరతంత్రుడను అను తలంపులేకయే యేధర్మముల ననుష్ఠించినను 'ద్యృత్తురస్తు భవేన్మృత్యుస్త్రిక్షరం బ్రహ్మణః పదం । మమేతిద్వ్యవిక్షరో మృత్యుర్నమమేతిచ శాశ్వతమ్' అనునటులు తాను, తనది అను సంకల్పము మృత్యుప్రాయమైనది. అంతయు భగవంతునిది యనుసంకల్పమే బ్రహ్మపదము. ఇట్టి భావమెవరియందుఁ గలదో వారిపై భగవంతుడు కనికరించుచున్నాడు. ఈ మర్మము తెలియక యథాశ్రుత గ్రాహియై స్వతంత్రుడై ఊరక ధర్మములమాత్ర మనుష్ఠించి నప్పటికిని, 'సర్వస్య నశీసర్వస్యేశానః' అను నటులు సర్వస్వతంత్రుడగు భగవంతునకు అన్యస్వాతంత్ర్య గంధముకూడ సహింపఁదగి యుండదు. కావున వీరియందు భగవంతునికి కరుణగలుగదు. ఇవి భస్మాహుతి తుల్యములై యే యుండునని పరమవైదికుల యభిప్రాయము.

'ఇమ్యై గలిగిననేమి - మేడగట్టిన నేమి' ఇత్యాదులచే ఈలోకభోగముల దూషించుచున్నారు. 'నవము చేసిననేమి' ఇత్యాదులచే ఇంద్రాది భోగములకుఁగా యజ్ఞములఁ జేసి

నను, 'అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి' అనునటులు పుత్రసంతతి లేనివానికి సదృశిలేదని తలచి పుత్ర కామేష్టి యాగములచే పుత్రవంతుడైననుగాని, శోక వంశోద్ధారకుడని మఱియొకని దత్తునిగఁ గొన్నను సరియే; వీనిచే పునరావృత్తిగల సుఖముల సంపాదించుటయేగాక, 'యన్దత్వాన నివర్తతే తద్దాహ పరమం మమ' అనునటులు ఏవోట బొంది తిరిగి రాగో అది నాయొక్క ముఖ్యస్థానము, అని గీతాచార్యులచే ప్రతిపాదించబడిన పరమపదమును సంపాదించఁ గలరా? లేరు అని భావము.

'రాజ్యమేలి నేమి...' ఇత్యాదులచే, అష్టభిర్లోకపాలనాం మాత్రాభిర్నిర్మితో నృపః' అనునట్లు అష్ట దిక్పాలకుల యంశములచే రాజగబుష్టి రాజ్యమును పరిపాలించినను, తాను బహుజనులచే పూజింపబడినను, నెయ్యి వెల్లువలు గట్టునటు లన్నదాన మొసంగినను నాది యను అహంభావముచుగక యేమిచేసినను అల్పభోగముల ననుభవించుచునేగాక భగవత్కృపాక్షమునకు పాత్రుడై మహాసందము ననుభవించునా? అని భావము.

11 'గురువు తానైన నేమి...' ఇత్యాదులచే తాను ఆచార్యత్వమును బూని వేష భాషలచే గొప్పవాఁ డనిపించుకొని, కడకు మంత్రోపదేశముల నొనర్చినను పైని జెప్పిన మర్మ మెఱుంగని వానికి శీరామ కటాక్షము గలదా? స్వాతంత్ర్య ముడిగిన ప్రపన్నున కొకనికే తప్ప భగవత్కటాక్ష లభ్యమగు పరమపదము ఇతరుల కెవ్వరికిని లేదని ముఖ్యాభిప్రాయము.

ప. ; * పాధా	నీ ;	నిధపా		ధాపా ;	పా ;	ధపపమ	
; * ఏ .	మి ;	చే. .		. ని ;	న ;	శే. . .	
పా ; ;	; ;	పాధా		మాపధపా	మపధప	పమగమ	
మి ; ;	; ;	శ్రీ .		రా.	మ. . . .	
2. మా * పాధా	నిసేనీ	నిధపా		ధాపా ;	పా ;	ధపపమ	
. * ఏ .	మి. .	చే. .		. ని ;	న ;	శే. . .	
పాధానీ	సానీ	ధాపా		ధనిసేనిధప	మపధప	పమగమ	
మి	శ్రీ .		రా.	మ. . . .	

3. మా * పాధా	నిష్ఠః	నిష్ఠాసా	ధాపాః హాః ధృవపహ
. * న .	మి..	చై..	. నిః కః శ్చే...
పాధానీ	పానీ	ధృవిజిరి	పేవి - ధృవిసేవి ధృవహస ధృవపహ
మి	ప్రీ...	హా - మ...
సమ * ప పిదే	ధృవమా	గాః	కీగాః మావహ గగీ,
. . * ప్యా	మి..	కః	రుణః చై.. . .
శాఃః	; ;	ధృవిసరి	గాః - కి మాః పాధా
ని ; ;	; ;	హా..	. ; - రి లః లో.
మా * పధనీ	ధృవిహా	పినికప	గాగాః మావహ గగీ,
. * ప్యా	మి .	క...	రుణః చై.. . .
శాఃః	; ;	ధృవిసరి	గాః - కి మాః పాధా
ని ; ;	; ;	హా..	. ; - రి లః లో.

మా * పథస్థి | ధనిసేరి | సేనిధప | గాగా; | మధస్థి | ధమగరి ||
 . * స్థాస్థి | మి... | క... | రే... | ... ||
 సా; ; | ; ; | ధనిసరి | గమపథ-నిస | రేగరేస | ని ధపమ ||
 ని ; ; | ; ; | వా... | ...-రి. | ల... | లో... ||

గమ *

.. * (నేమిచేసిన)

అ. ; * ధాపా | ధా; | నీ; | సేనిధా | నీ; ||
 ; * కా. | మ; | మో; | దా.. | మ; ||
 సా; ; | ; ; | నీరి | నీ; | రేసనిధ; ||
 లై; ; | ; ; | ప్రి. | ము; | ని... ||
 పమ * ధాపా | ధా; | నీ; | సేనిధా | నీ; ||
 .. * కా. | మ; | మో; | దా.. | మ; ||

సా ; ;	; ;		ని		సేనిధా ;		ని ;		సా ;	
రై ; ;	; ;		ప్రీ.		రా. . ;		ము ;		ని ;	
; * హాధా	ని సరీగ		రీ - సా		ని, ధా,		ధాని		సాకి	
; * క .	ట్టయ...		కె - .		లి, య,		తే,		. .	
సా ; ;	; ;		నిధపమ		గా, మా,		పద్ధనిసె		రీసేనిధ	
ని ; ;	; ;		వా. .		రి, ల,		లా.	

పమ *

. . * (శేమిచేసిన)

చ. ; * కిక్	మాగా		గాకి		సాకి కి		ధా ;		ని ;	
; * సురు	పు.		తా.		కై. .		ని ;		సా ;	
సా ; ;	; ;		సాకి		గాకి ;		గా ;		సా ;	
మి ; ;	; ;		కం.		టికి ;		శాకి ;		ని ;	

ః * మాధా	నీ ;	ధా ;		ధమ - గా ;	గా ;	పమగరి
ః * సు సు	జై ;	లో ;		. . - చి ;	న ;	శే. . .
హా ; ;	; ;	సాత్రి		గారి ;	గా ;	మా ;
మి ; ;	; ;	కం .		గిరి ;	క్షే ;	ను ;
ః * మాధా	నీ ;	ధా ;		ధమ - గా ;	గా ;	పమగరి
ః * సు సు	జై ;	లో ;		. . - చి ;	న ;	శే. . .
హా ; ;	; ;	; ;		; ; ;	; ;	
మి ; ;	; ;	; ;		; ; ;	; ;	
ః * మాధా	నీ ;	సా ;		సేనిధా ;	నీ ;	ధా ;
ః * వ ర	మం ;	ప్రి ;		మ. . ;	మ్య ;	ల ;
ః ధాన్	సా ;	సా ;		హి, ధా ;	నీ ;	సా ;
ః కు ప	పే ;	శిం ;		చి, న ;	శా ;	మి ;

ః * సాధా	నిఃసరిగ	కీసా		నీ, ధా, ,	నీ, నీ	హా ;	
ః * వర	త్యా.	. X		రా, జ, ,	నును	ని ;	
నిఃసా	ధాపా	మా ;		గా ; ;	మాధని	ధాపా	
ద.య	లే .	ని ;		హా ; ;	రి ల.	లో .	
మా *							

. * (నేమిచేసెన)

(ఇతర సురళములను ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక :—ఇందు అయ్యగారు, 'తవోయతేత కుశలః తేమాయ భవమాశ్రితః । శరీరం పౌరుషం మావన్నవిపద్యేత పుష్కలమ్' అనుసట్లు పురుషుడు సంసారమందున్నను శరీరము దుర్బలము గాకమునుపే భగవద్దానభవ మొనర్చి మోక్షానంద మనెడి జ్ఞేషు మునకై ప్రయత్నింపవలెను, అని ప్రహేళికుడు చెప్పిన చందముగ కాలము వ్యర్థముగఁ బోక మునుపే శ్రీరామచంద్రుని పాదారవిందముల ధ్యానింపుము అని మనస్సంబోధనముఁజేసి చెప్పచున్నారు.

(21) తోడి - చాపు

ప. ప్రొద్దు పోవును శ్రీరాముని - పూని భజింపవే మనసా (ప్రొ)

అ. నిద్దురచేతఁ గొన్నాళ్లు విషయ - బుద్ధులచేతఁ గొన్నాళ్లు ఓ మనసా (ప్రొ)

చ. ప్రొద్దునలేచి త్రితాపములను నరుల - బొగడిపొగడి కొన్నాళ్లు పట్టి
యెద్దురీతిఁ గన్నతావుల భుంఁయించి - యేమి తెలియకయే కొన్నాళ్లు
మున్నగుఁడోచు భవసాగరమున - మునిగిలేలుచుఁ గొన్నాళ్లు
పద్మమాలిన పామరజనులతో జెట్టి - పలుకులొడుగుఁ గొన్నాళ్లు ఓ మనసా (ప్రొ)

2. ముదమున ధన తనయూరారములఁ జూచి - మదముచేతఁ గొన్నాళ్లు అవి
చెదలినయంత యోకార్జవగతుఁడై - చింతఁ జెందుటయుఁ గొన్నాళ్లు
ఎదుటివచ్చుఁ జూచి తాళలేక తా - నిలను దిరుగుట కొన్నాళ్లు
ముది మది దప్పిన జెఱ్ఱితనముచే - ముందు వెనుక తెలియకయే కొన్నాళ్లు (ప్రొ)

సి. యాగాది కర్మములను జేయవలెనని - యలసటచేతఁ గొన్నాళ్లు అందు రాగలోభములతో నపరాధములఁ జేసి - రాజసమునఁ గొన్నాళ్లు బాగుగ నామకీర్తనములు నేయుట - భాగ్య మనక గొన్నాళ్లు త్యాగరాజనుతుడైన శ్రీరాముని : తత్త్వము తెలియకయే గొన్నాళ్లు (ప్రొ)

ప్రతిపదార్థము.

ఓ మనసా - ఓ మనసా
నిగ్గురచేతక్ - నిద్రచేత
కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు
విషయబుగ్గులచేతక్ - విషయములం దాశచేత
కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు
ప్రొద్దుపోవును - కాలము గడచును (గ.నక)
శ్రీరామునిక్ - శ్రీరాముని
పూని - పట్టుగల్గ గలిగి

భజింపవే - నేవింపుమా
ప్రొద్దునక్ - ఉదయమున
లేచి - లేచి
ప్రితాపములను - తాపత్రయముచేత
నరులక్ - మనుష్యులను
పొగడిపొగడి - కొనియాడి కొనియాడి
కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు
పట్టియెగురీతిక్ - దొంగగొడుచందముగ

కన్నతావులక్ - చూచిన తావులంగు

భుజియించి - తిని

ఏమి తెలియక - ఏమియుఁ జెలియక

కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు

ముగ్ధుగ్గతోడొదు భవ సాగరమునక్ - ప్రియముగఁ

గనిపించునట్టి సంగమమున నుడుద్రమునంగు

మునిగి కేలుచుక్ - పడిలేచుచు

కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు [మాధ జనులతో

పగుమాలిన సామర జనులతోక్ - మడిగూడలేని

జెఱ్ఱపలుకులు - విచ్చిహుటలు

ఆడుచుక్ - పలుకుచు

కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు (హృదయోవును)

ముదమునక్ - సంతోషముచేత

ధన తనయా గారములు - ద్రవ్యములను పుత్రులను

పుత్రములను

చూచి - చూచి

ముదముచేతక్ - కర్పముచేత

కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు

అవి - ఆ ధనాదులు

చెదరిన యంతక్ - పోయిన తోడుతో

కొక్కారవగఁకుఁజే - గుఱునముద్రమునఁ బడినవాఁడై

చింతక్ - చెందుటయుక్ - చింతింపటయు

కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు

ఎదుటిపచ్చక్ - ఎదుటివారి క్షేమమును

చూచి - చూచి

తాళలేక - సహింపక

తాక్ - తాను

ఇలను - భూమియంగు

తిరుగుట - సంచరించుట

కొన్నాళ్లు - కొన్నిదినములు

ముదిక్ - ముగలితనమునగు

మదితప్పినక్ - చిత్త స్వాధీనత తప్పిన

వెట్టితనముచే - కోపముచే

ముంగువెనక తెలియకయ్యెనుంచి పెన్నర తెలియకయ్యె

కొన్నాళ్ళు - కొన్ని దినములు (ప్రార్థనోవును)

యూగాదికర్మములను - యజ్ఞము మొదలగు కార్యములను

చేయవలెనని - ఒనర్చుకలమును

అలసటచేతక్ - శ్రమముచేత

కొన్నాళ్ళు - కొన్ని దినములు

అందుక్ - అంగు

రాగలోభములతోక్ - కోరికతోను, మోహముతోను

అపరాధములక్ - కోపములు

విశేషార్థము :— ‘పుంసోవన శతంహ్యయన్తే దర్శనకతాశ్చనః । నిష్కలం యదసౌరాత్యైన్తేన్ద్రం ప్రాప్తితస్యమః ॥ ముగన్త్య భావ్యేకేకే క్షణోయాతి వింశతిః ।

చేసి - ఒనర్చి

రాజనమునక్ - రాజనముచేత

కొన్నాళ్ళు - కొన్ని దినములు

బాగునక్ - చక్కన

నామకీర్తనములు - భగవత్సామ్య సోత్తములు

చేయుట - ఒనర్చుట

భాగ్యము అనక - అదృష్టము లని భావించక

కొన్నాళ్ళు - కొన్ని దినములు

త్యాగరాజ నుకుఁడైన శ్రీరాముని తత్త్వము - త్యాగరాజుచే కొనియాడఁబడు భగవంతునియొక్క నిజ

మైనశివీ

తెలియకయ్యె - గొప్పలొకయ్యె

కొన్నాళ్ళు - కొన్ని దినములు (ప్రాణులొవును)

జరయా క్షణదేహస్య యాత్యకల్పస్య వింశతిః ॥ దురాపూరేణ కామేన మోహేనచ బలియాసా । కేశం గృహేషు స క్తస్య ప్రమత్తస్యావయాతిహి ' అనగా పురుషునకు నూలు సంవత్సరము లాయుష్సు గలిగియున్నను, అందు నిద్రచేత నేబివర్షములు, బౌల్మ కౌమారములచేత నిరుపదివర్షములు, ముసలితనముచేత నిరుపదివర్షములు, కామమోహములచేతను పదివర్షములు గడచుచున్నవి, అని ప్రహ్లాదుడు చెప్పినటులు అయ్యగారును కాలచక్రమునకు తిరుగుటయే సగృహేషు ; అది నిలువదు ; అందు పాపగురులు దుర్విషయములచేతనే దినములు గడపుకొనుచున్నారు. ఓ మనసా ! 'బాలస్తావ త్కీర్తిడాస క్త స్తదణస్తాన త్తరుణీ స క్తిః । వృద్ధస్తాన చ్చింతాస క్తః పతే బ్రహ్మణి కోపి నస క్తిః' అనగా బాలుర కాటపాటల యం దాస క్తి, తమావసముగల వానికి ప్రీభోగములయందు ప్రీతి, ముసలివానికి భసభాన్యాదులయందాశ, ఇందఱుకు నిష్కౌటెరింగుల నాశయున్నది కాని పరబ్రహ్మనుం దెవనిగిని నాశ లేదు, అని శంకరభగవత్పాదులవా రాసతిచ్చినటులు, నీవు దుర్విషయములచే కాలము గడపక శ్రీరామభజనతోనే కాలక్షేపము చేయునుచున్నావు. 'ముద్దుగఁ దోచు భవ సాగ

రమునక' అనుటచే ఈ సంసారము సకల కష్టములకు మూలమై, ఇం దనుభవించు కష్టములు సరకమందైనను ఉన్నవో లేవో అని శంకింపఁదగియున్నను, 'కోస్వరతప్తాం విస్మజేత్ ! ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమ్' అని తన ప్రాణ నాశనమునకైనను ఒప్పించి ధనార్జనమున ఆసక్తియు, తద్ద్యారముగ భోగమునం దభిరుచియుఁ గల్పించుచు తేనెఁ బాఁటఁబోసికొని ఆకు నాకినట్లు పర్యవసానమున నించుకంత నుఖముచు గల్పించునదియై పామరులకు ముద్దులు గులుకుచున్నదే! ఆహా! ఈ సంసారక్రౌర్య మేమని చెప్పవచ్చునని ఆశ్చర్య మొందుచున్నారు.

'నామక్రీరసములు నేయుట భాగ్యమనక' అనుటచే క్రియాకలాపములచే ఆడంబరముగఁ గనుపించు యజ్ఞాదుల నొనర్చి దానిచేత కీర్తి ప్రతిష్ఠల సంపాదించి కొందఱు నిష్క్రించునట్లై గుట్టగ భజనచేసికొను భాగవతుల యనుష్ఠానము అంత గొప్పదిగాదని భ్రమించుచున్నారు. వారి యభిప్రాయమును నిరాకరించి మనుజునకు భగవద్భజనమునకన్నఁ బరమభాగ్యము లేదని సిద్ధాంత మొనర్చుచున్నాడు.

ప. ; * సరి | గా ; || గా ; || నిశా ; || సినిధా ; || ధపహాగా ||
 ; * ప్రో | దు ; || పు ; || సు. ; || రా. ; || ము. . ని ||
 , రి * సరి | గాగి || సాని ; || ధాని ; || మాగ || గరిసా ||
 , రి * పూ | ని భ || ప || శా , || పున || స. || . . . ||

; *

; * (ప్రొద్దుపోవును)

అ. ; * సే | సాసా || సా-సా || సినిధా ; || రా ; || స-సే || సా-సా ||
 ; * ని | దుర || పే, || త-గా || శాని ; || శు ; || స-ని || పు ||
 ; * సే | సాసా. || సినిధా ; || గరి || సా-సా || నిధా || ధపహా ||
 ; * బు | దుల || పే. . || త-గా || శాని. || పు-ని || పు. . . ||

రిద్ది*

. . * (ప్రొద్దుపోవును)

; * ధ | ధా గా || , కీ | సాసాం || సాసాం || నిధా | నిసాం ||
 ; * త్యా | గ రా || , జ | నుకు || సత్రి || రా. | మని ||
 ; * ని | సాసాం || సినిధా ; | సీసాం | భవమగ || మసకు | గ క సా ||
 ; * త | త్వము || తె.లి ; | యక || యే... || నామి. | క్కు. . ||

, ని *

, . * (ప్రొడుపోవును)

(ఇతర సరణములను ఇట్లులే పొడవైనవలయును.)

అవతారిక :— ఇందు అయ్యగారు సామాన్యులవలె ఫలాపేక్ష గలిగి భగవద్భావ
 మొనరించుట భగవంతునకు ఆయాసము గలిగించుటయే యగును ; కావున నిష్కాముడై
 భాగ్యినించుటయే ప్రేయసని నిరూపించుచున్నాను.

(22) తోడి - త్రిపుట

- ప. నే మొఱఁబెట్టిన మదిలోన - నీ కామూసమేలరా (నే)
 అ. ఈ మానవాధములను గోరి - యెల్ల వారలవలె నుండకయు (నే)
 చ. తపమొకటి యొనరఁ జేసిననో - దానం బొకటి యడిగిననో
 కవటాత్ముడనై పలికిననో - కలిహార త్యాగరాజనుత (నే)

ప్రతిపదార్థము

- ఈ మానవాధములను - నిచులగు నీ మనుష్యులను మదిలోఁగ్గ - ముగస్సుల్కొల
 క్కోరి - కోరి ఇయాసము - క్రమము
 ఎల్లవారలవలెకా - అందఱవలెను నీలని - ఎందులకు
 ఉండకయుకా - ఉండకగూడ తపము ఒకటి - ఒకతపస్సు
 నేకా - నేను పదరకా - రిప్పునట్లు
 మొఱఁబెట్టినకా - ప్రార్థించుగా చేసినకా ఓ - చేసినకానఁగదా
 సేతుకా - సేతు దానంబు ఒకటి - ఒకదానంబు

అడిగినట్లు - అడిగినపైసలగుడా

కపటాత్మ్యుడను బి - కుటిలమనస్సు గలవాడనై

పలికినట్లు - పలికినపైసలగుడా

కలిహర - పాపమును పోగొట్టువాడే

త్యాగరాజునత - త్యాగరాజుచే కొనియాడబడు
రామా (నీ మనస్సునకు శ్రమమా? అట్లు లేనపుడు
నే మొఱుఁదెట్లిన నీ కాయాసమేలర)

విశేషార్థము : ఇందు 'మానవాధములు' ఇత్యాదులచే మనుజుఁడు నర స్తుతిని జేయుట
చాల పాపము; తన శక్తికొలది, 'జిహ్వకీర్తయ కేశవం' అనునటులు భగవంతుని కీర్తిం
చుట చాల సుకృతము. అందు 'ఆర్థోజ్ఞాసురరాశీ' అనునటులు పోయిన యొక్కర్థము
రావలయునని కోరువాఁడు, ఆశ్చర్యరూపము నెఱుంగఁదలచినవాఁడు, సహజ దరిద్రుఁడై
విశ్వర్యమును గోరువాఁడు, మఱియు వారివారి ఆపదలను బోగొట్టు మనువాగు అను పే గండ
ఱును దేవుని నోరారఁగీర్తించి ధ్యానించుచున్నాడు గాని ఇట్టి వారలు అంతటి యుత్తమాధి
కారులు కారని జ్ఞానులయొక్క మతము.

నిరుపాధికబంధు వగు భగవంతుని స్వభావముగనే ధ్యానింపవలసి యుండఁగ, తమ
తమ కార్యముల నెఱవేర్చుకొనుటకుఁగాను కూలికి నమృతముఁ జూగిన చందముగ నుపా
సింపుచున్నారనియు; నిరుపాధికబంధువై అడుగకయే యిచ్చునట్టి మహాధారుఁడగు

భగవంతుని అడిగినయెడల వాని మనస్సు కష్టపడుననియు నెంచి, 'తపమొకటి...' ఇత్యాదులచే నొక ధలము నుద్దేశించి తపము చేయుటయు, దేవునివలన తానొక యీశుని బొందుటకై వాని నాశ్రయించుటయు, మదియం దొకటి పెట్టుకొని దానిని వెలిపుచ్చక కపటప్రపన్నుడై యుండుటయు అను నిట్టి దుశ్చేష్టలు భగవంతుని మనస్సునకు ఆయానమును కలిగించుననియే. అట్లుగాక స్వరూపానుగుణముగ అయ్యగారు శ్రీరాముని ధ్యానించునపుడు వాని కాయానము గలుగుటకు కారణము లేదనిభావము.

ప. సరి	గమ-పా-మా	గా ;	రీసా	, ని - ధ్యాసీ	సా ;	సర్ది - *
నే.	... మొ-అ	తె ;	ట్టిన	, . - మది	లో ;	న. - *
2. సరి	గమ-పమపను	" "	" "	" "	" "	" "
నే.	... మొ. అ	" "	" "	" "	" "	" "
1. సరి	గమ-పదధప	పమాగ	గాగరి	సరిసరిగమ	రిగారి	సర్ది *
నీ.	... కా..	యా .	సము.	ఏ...ల.	రా..	.. * (నే)
2. సరి	గమ-పధనిధ	పమగరి	మగగరి	సరిసరిపమ	రిగారి	సర్ది *
నీ.	... కా..	యా. .	స. ము	ఏ...ల.	రా..	.. * (నే)

3. సరి		గమ-పధనిసే		నిధనిధ		పమగరి		”		”		*
నీ.		. . - కా . .		యా . .		స.ము		”		”		*
4. సరి		గమ-పధనిసే		రీసే-సేని		ధప-పమ		గరి - సరిసరి		పమగా		*
నీ.		. . - కా . .		యా . .		స. - ము		ఏ. . . . ల.		రా. .		*
అ. సా		ధా - నీసా		నీ - సా		ః - సా		శీ - సేరేసే		సేరేగరే		*
ఈ		. - మా.		స - వా		ః - ధ		ము - ల. ను.		గో. . .		*
సా		ఃధనిసేరేగా;		సే-కీని		సా - సా		”		”		*
ఈ		ఃమా . . . ;		న-వా		. - ధ		”		”		*
సేరి		గరేరేసే - సేని		ధా - నీ		సా - సేరి		సేరి - సేనిధప		పమగరి		*
న.		. . లి. - వా		. - ర		ల - వ.		లె. - మం. .		డ. క.		*
చిట్ట.		రిగమప - పమ		గరిసచ్చి		ధప-ధచ్చి		సా, రి - గమ		గ - రిసచ్చి		*
సా		రిగమప - ధప		పమగరి		సేచ్చి-ధచ్చి		సా . . .		”		*

సా	రిగమప - ధని	ధపమ	గరిసన్ని	సా, - "	"	*
సా	రిగమప - ధని	సానిధ	మగరిన్ని	సా, - "	"	*
సా	రిగమగరిస	నిధనిస	రిగమప	ధ-పపధ-నిసే	నిధపమ	గమ *
పధ	నిసేరిసేసేరి	గమసా	రే-గరిసే	నిధ-సేనిధప	మ-పమగ	రిన్ని *
సా	రి - గమ - పమ	గరిసా	రి - రి	గామప - మగ	రీసా	, ని - *
త	ప - మొ - క .	టి.యొ	న - ర	జే . . . ని .	నన్	, . - *
ధా	: - నీ ;	రీసా	సా-సా	రీగాకి	సాసా	; *
దా	: - నం ;	బాక	టియ	టిగి న	గో .	; *
సా	ధానిసా	ని - సా	: - సా	రే - గరిసే	సేరిగరి	సేని *
క	పటాక్కు	డ - టై	: - ప	వి - కి . న .	గో *
సేరి	సేరి - రేనిధా	సా	సా-నిసే	గి - ధపమగ	పమగరి	సన్ని *
క .	వి . - హ . ర	త్యా	గ - రా	. . జ . . .	మ . త .	. . *

అవతారిక :— ఈ కీర్తనమువలన, 'భక్త్యాత్మసస్యయా లభ్యః' అనునట్లు భగవంతుడు నిర్మలమగు భక్తికి సులభుడనియు, భక్తుల నెట్లులైనను కాపాడుననియు మనస్సంబోధనము జేసి అయ్యగారు చెప్పచున్నారు.

(23) తోడి - చావు.

- ప. ఎందుదానినాడో ఈడకురా - నెన్నడు దయ నచ్చునో ఓమనన (ఎందు)
 అ. ఎందుకు జపలత వినవే నా మనవిని - ముందటిపల్లె భక్తుల బోపించుట (కెందు)
 చ. అలనాడు కనకకళిపుడు సింహారు - చలముజేసి సుతుని నకల శ్లాఘల బెట్టంగ మచిని దాళకని - శ్చలుడైన ప్రహ్లాదగోతరు గంబము లోపల సుండంగలేదా యారీతి నే.

2. మును పారివాహవాహనతనయుడు మద - మున రవిజుని జాల గొట్టుటబాచి
 మనసు తాళజాలలేక ప్రేమ - మున, శాలసము నేయ దాళతరువుమఱు,
 నున నిర్మంగలేదా యారీతిని నే.

(కెందు)

3. తొలిజన్మములనాఁడు చేసిన - దుష్కర్మముల నణఁగను జేయ నాఱు శ
త్రులనుబట్టి పొడిసేయ నదియఁగాక - యిలను జంచల విరహిత నిజభక్తజ
నులను త్యాగరాజును రక్షింప నేఁ
(డెందు)

ప్రతిపదార్థము.

ఓ మనసా - ఓ మనస

శ్రీరాముఁడు - శ్రీరామ పండుఁడు

ఎందుకా - ఎచోట

దాగినాడు ఓ - దాగియున్నాఁడో

ఈడకుకా రాకా - ఇక్కడకు వచ్చుటకు

ఎన్నఁడు - ఎచ్చకు

దయచచ్చునో - కృపగలుగునో

చపలత - కలవరము

ఎందుకుకా - ఏటికి

శానునఁచిని - నా విజౌఘనమును

వినజే - వినమా

ముందఁజివలెకా - పూర్వమునందువలె

భక్తులకా - భక్తులను

ఘోషించుటకుకా - కాపాడుటకు

(నేఁడెందు దాగినాఁడో)

అలనాఁడు - అప్పుడు

కనక కళిపుడు - హిరణ్యకళిపుఁడు

నిందారు సలముకా చేసి - ఎక్కువగ చేష్టించి

సుతునికా - కుమారుడైన ప్రహేలుని

చల బాధలకా - అన్ని కష్టములను

పెట్టుక - పెట్టుక - పెట్టుక
 మదిక - మనస్సునందు
 శాశ్వత - దేవుడు సహింపక
 నిశ్చలమైన ప్రహేళికాఅక్ష - చలింపని మనస్సు
 గల ప్రహేళికాఅక్ష
 కంఠములోపలక - సంభ్రములోపల
 ఉండక కక్ష లేదా - ఉండలేదా
 ఆరీతిక - ఆచందమున
 శ్లేడు - ఈదినమున (ఎందుదాగినాండో)
 మను - మనువు
 వారివాహ వాహన తనయందు - ఇందుని కుమారుల
 దగు వారి
 మదమునక - గర్భముచేత
 రవిజానిక - సుగ్రీవుని
 చూలక కొట్టుట - మిక్కిలి బాధించుటను

చూచి - చూచి
 మనస్సు - (భగవంతుని) మనసు
 శాశ్వతజాలక - ఓర్వజాలక
 ప్రేమమునక - కరుణతో
 పాలనమునక - కాపాడుటకు
 తాళతరువు మలుగునక - తాళిపెట్టు చూగున
 నిల్వక - కక్ష లేదా - నిలిచియుండలేదా
 ఆరీతిక - ఆవిధమున (నేడెందు దాగినాండో)
 వొలిజన్మములక - పూర్వ జన్మములందు
 నాడు - అప్పుడు
 చేసిన గుప్తగర్భములక - చేసినట్టి పాపములను
 అణగను చేయక - అణగఁగొక్కటకును
 అటు శత్రువులను - కామకోధాదులను అటు
 పట్టి - పట్టి
 పొడిసేయక - నశింపఁజేయుటకును

అదియు కాక - అదియే గాక

ఇలను - భూమియందు

మంచలవిరహిత నిజభక్త బహులను - స్థిరచిత్తముగల

[తన భక్తకోటిని

(నేఁడెందు దాగినాఁడో)

త్యాగరాజును - త్యాగరాజుని

రక్షింపక - కాపాడుటకు

(నేఁడెందు దాగినాఁడో)

విశేషారము :— 'సర్వత్యాగదనస్తస్య స ఏవాహమవస్థితః' అనుపట్టును, 'ఈశావాస్యమిదగ్ం సర్వం యత్కించ జగత్యాం సగత్' అనుపట్టును భగవంతుఁడు సర్వవ్యాపియై అన్నిటను నిండియున్నవాఁడు. ఆ కారణముచేత జీవుని కాపాడుటకై భగవంతుఁడు రాలేదని జీవుఁడు చింతపడవలసిన యావశ్యకము లేదు. ప్రత్యక్షముగ భగవంతుని రూపమును నేవింపవలెనన్న ఆయా సమయోచితముగ భగవంతుఁడు అవతారమునెత్తి జీవునికి దర్శనమిచ్చుచున్నాఁడని అయ్యగారు మనసస్సంబోధనముచేసి తెలుపుచు ప్రహ్లాదాది భక్తుల విషయముల నుదాహరించుచున్నారు.

ప్రహ్లాదుని హిరణ్యకశిపుఁడు బాధించునపుడు, 'తన్ను నిశా...' అనునట్లు ప్రహ్లాదుఁడు తాను బాధనొందక తన్ను బాధించుటకై యుపయోగించిన వస్తువులును భగవదాత్మకములై నవిగ నుండుటచే భగవంతునితోపాటుగ నవియుఁ దన కనుకూలములై నవేయని నిశ్చల

చిత్తుడై యుండెను. అప్పుడు తన సర్వాస్త్రామిత్యమును వెలిపుచ్చుటకును, ప్రహేళాని వాక్యమును సత్యముగఁ జేయుటకును తత్కాలోచితముగ సరసింహళ్యతిని బూని నేప యొసంగెను.

మఱియు సుగ్రీవుడు వారిచేఁ గొట్టబడినవాడై యెచ్చుటను నుండుటకు సాధ్యపడక, ఋషిశాపముచే వారి వచ్చుటకు సాధ్యము గాకుండిన, ఋశ్యమూకపర్వతమును జేరి తన కీకమీఁద లోకములోని భోగభాగ్యముల పనుభవించుటకు నేవిధమైన యుపాయమును లేదని నిశ్చయించుకొని స్వాతంత్ర్య శూన్యుడై యుండినందువలన శ్రీరామచంద్రుడు కరుణించి వాని శత్రువైన వారిని జంపి రక్షించెను.

అటులే జీవుని రక్షించుటకై వారివారి కర్మములు నశించినంగాని భగవంతుని దర్శించుటకు వారి కభిరుచి పుట్టనందున అంతవఱకు వేచియుండవలెననియు, జీవునికి కర్మములు తీరి భగవంతుని రూపమునం దాశగలిగి భగవంతుని రక్షణమును జీవుఁ డొప్పుకొన్నది సీరచి త్తము గల భక్తులకు, దాగియున్నవాఁడు తఱుకున్న వచ్చినట్లులే దేవుఁడు వచ్చి నేప నొసంగు ననియు, మనస్సంబోధనముచేసి ఇట్టి పరమవేదాంతమును అయ్యగారు వెల్లడించుచున్నారు.

రిససస్థి * సగ	రీ ; సా ;		; - సాస్థి	ధ్ధస్థిసరి - సస్థిధ్ధస్థి	
. . . . * డెం	దు; రా ;		; - రి .	సా. . . -	
స్థిభా; ;	; ; - ధ్ధాస్థి		సాసారి	రీగాకీసా	
జ్జో. ; ;	; ; - ఈ .		జ్జతు .	రా. . .	
రీస్థి * సగ	రీ ; సా ;		; - సాస్థి	ధ్ధస్థిసరి - సస్థిధ్ధస్థి	
. . * డెం	దు; రా ;		; - రి .	సా. . -	
స్థిభా; ;	; ; - ధ్ధాస్థి		సాసారి	గమపమ - గామా	
జ్జో. ; ;	; ; - ఈ .		జ్జతు .	రా. . . - . . .	
మాగా * గా	పమగా - రీ ;		సరీ - రిసస్థి	ధ్ధస్థిసరి - సస్థిధ్ధస్థి	
. . * డెం	దు. . - రా;		. . - రి. . .	సా. . . -	
స్థిభా; ;	; ; - ధ్ధస్థిసరి		గాగా ;	గమపమ - గమపమ	
జ్జో. ; ;	; ; - ఈ. . .		జ్జతు ;	రా. . . -	

మగగా * మప	మపధా - భపపమ		గమగ - రిసద్ధి		ధద్ధిసరి - సద్ధిధద్ధి	
... * డెం	మ... - డా... - గి...		నా... - ...	
ద్ధిధా, ;	; - ధద్ధిసరి		గాగా ;		గమపమ - గమపధ	
డో... ;	; - ఈ...		డ కు ;		రా... - ...	
నీ ; * ధని	ధా ; - భపామ		గమ... - రిసద్ధి		ధద్ధిసరి - సద్ధిధద్ధి	
. ; * డెం	మ ; - డా...		... - గి...		నా... - ...	
ద్ధిధా, ;	; - ధద్ధిసరి		గాగా ;		గమపమ - గమపధ	
డో... ;	; - ఈ...		డ కు ;		రా... - ...	
నీ, ధ * ని	నా ; - నిగపమ		గమగ - రిసద్ధి		ధద్ధిసరి - సద్ధిధద్ధి	
. , . * డెం	మ ; - డా...		... - గి...		నా... - ...	
ద్ధిధా, ;	; - ధద్ధిసరి		గాగా ;		గమపమ - గమపధ	
డో... ;	; - ఈ...		డ కు ;		రా... - ...	

నీ, ధ * నీ	సా; - నిధవము		గమక - రిసద్ది	ధ్ధిసరి - సద్దిధ్ధి	
. . . * డెం	రు; - రా..		. . . - గి..	నా.. -	
నిధా; ;	;; - ధ్ధిసరి		గమపధస్	ధనిసీరి - గిరిశసే	
డో. ; ;	;; - ఈ..		డ. కు..	రా.. -	
సీనిధని * రీసే	నిధ నిధ - ధవవము		గమక - రిసద్ది	ధ్ధిసరి - సద్దిధ్ధి	
. . . . * డెం	రు.. - రా..		. . . - గి..	నా.. -	
నిధా; ;	;; - ధాన్తి		సాసాగీ	గామాగా;	
డో. ; ;	;; - ఈ.		డ కు.	రా.. ;	
నా; * మా	ప ధపా - ధవమా		మగగా;	పమగా - రీ;	
. ; * డె	న్ని.. - కు.		డ. య;	వ.. - చ్చు;	
సా; ;	;; - ధ్ధిసరి		గాగా;	గమపమ - గమపమ	
నో; ;	;; - ఈ..		డ కు;	రా.. -	

మగగా * మా	ధా ; - నీ ;	ధా , మా ,	గా ; - పమగా
... * నె	న్న ; - డు ;	డ , య ,	వ ; - వ్వు .
రీపాఠీ	గామా - పాథప	పమగా ;	పారిగ - సా ;
నో..	. . - ఓ..	మ . న ;	సా.. - . ;
రీప్త * సా	రీ ; - సా ;	; - సాన్తీ	న్తీధా - న్తీ ;
. . * ఎం	దు ; - రా ;	; - గి .	సా.. - . ;
సా ; ;	; ; - ; ;	; ;	; ; - ; ;
డో ; ;	; ; - ; ;	; ;	; ; - ; ;
అ. ; ; * ధా	సా ; - మాపా	మాగామా	నినిధా - సా ;
; ; * ఎం	దు ; - కు .	పప .	అ. . - త ; .
ధా ; - పథ	నీ ; - ధాన్తీ	సాసాన్తీ	సా ; - సా ;
, ; - వివ	సా ; - సా .	మన .	వి ; - ని ;

;; * ధా
;; * ఎం
ధా ; - పథ
. ; - విస
సా ; * పిని
. ; * ఎం
ధా ; - పథ
. ; - విస
సా కీ * శరీ
. . * ఎం
ధా ; - పథ
. ; - విస

| సా ; - మాపా
| రు ; - కు .
| నీ ; - ధానీ
| శే ; - నా.
| ధాపామాపా
| రు . కు .
| నీ ; - ధనిపిని
| శే ; - నా . .
| నిపిరీస - ధనిపిని
| రు . . . - కు . . .
| నీ ; - ధనిపిని
| శే ; - నా . .

| నినిధా - సా ;
| ల . . - త ;
| సా ; - పినిధని
| వి ; - ని . . .
| నినిధా - సా ;
| ల . . - త ;
| సా ; - పినిధని
| వి ; - ని . . .
| నినిధా - సా ;
| ల . . - త ;
| సా ; - పినిధని
| వి ; - ని . . .

== మాగామా
== చ ప .
== సాసానీ
== మ స .
== మాగామా
== చ ప .
== సాసానీ
== మ స .
== ధపమమా
== చ ప . .
== సాసానీ
== మ స .

సా; * నిస
 . ; * ముం

నీధా; పధనిధ - రీసా
 క్కుల; బో

సా; * నిస పధనిధ - రీసా
 . ; * ముం బో

నీధా; పధనిధ - ధపపమ
 క్కుల; బో

సా, ని *

(కైందు దాగినాఁడో)

చ. ; * మగ మా; పా;
 ; * అల నా; డు;

|| సాసానీ || ధా, ని - సా; ||

|| వ తె. || భ, . . . ; ||

|| పపమా, గ గగీ, - సా; ||

|| షిం, . చు., - ట; ||

|| సాసానీ || ధానీ - సారీసీ ||

|| వ తె. || భ. ||

|| ధపపమమగ రిగమగ - గరిరిస ||

|| షిం. . . చు . . . ట. . . ||

|| ధానీ; || నీదధా - పా; ||

|| క న; || క. . . క; ||

మాపా ;	మాగా - మపథప	పమగా ;	రి ; పా ;	
కి పు ;	డు . - నిం . . .	డా . ;	. ; రు ;	
;; * మగ	మా ; పా ;	ధానీ ;	నిర్ధధా - పా ;	
;; * అల	నా ; డు ;	క న ;	క . . - క ;	
మాపా ;	మాగా - మపథప	పమగమపథ	పమగా - రి ;	
కి పు ;	డు . - నిం . . .	డా - రు ;	
నా ; * మగ	మా ; పా ;	ధానీ ;	ధానీ - ధనిసా	
. ; * అల	నా ; డు ;	క న ;	క . . - క . .	
నిర్ధనిసా	నిర్ధని - సాసా	సినిధాపా	పమగా - రి ;	
కి . పు . .	డు . . . - నిం .	డా - రు ;	
నా ; * గ రి	గా ; - పా ;	రిక్కి ;	సిరిసా - సానీ	
, ; * చల	ము ; - ఛె ;	. ని ;	ము . . - ము .	

ధాన్తః	; - గామా		కారీ ;	శా ; రీన్తీ	
ని . .	; - న .		కల ;	బా ; . .	
కారీ ;	గా ; శా ;		శాన్తీన్తీ	శా ; - శాన్తీ	
ధల ;	తె ; ట్ట ;		గ . .	ము ; - లి .	
ధాన్తః	; - ధా ;		న్తీన్తీ ;	శా ; - ;	
ని . .	; - తా ;		శ్శక ;	ని ; - ;	
; ; * నరి	గా ; మా ;		ధా ;	తీ ; - శా ;	
; ; * శ్చలు	తై ; న ;		ప్ర ;	హా ; - రు ;	
; - ధానీ	శా ; - శాన్తీ		వీన్తీధా	తీ ; - శా ;	
; - కొఱ	కు ; - గం .		బ . .	ము ; - లో ;	
; ; * ధని	పెరగరి - రీపిపి		వీన్తీధా	రీశా ; - నిపిరీ	
; ; * పల	మం		క్ష .	లే	

శ్రీ విక్రరాజు

95

[హృదయమ]

సా ; ;

సా ;

సీధా :

సమగా - రి ;

||

దా ; ;

యా ;

కి .

తి . . . శే :

||

సాన్తి

ందు దాగినాఁడో)

(ఇతర చరణములను ఇటులే పాడుకొనవలయు)

అవతరిక ఇందు అయ్యగారు, రామా ! నీ పెంత కరుణాశాలివైనను సమర్థుడై నను కొండలవంటి నా పాపములఁ బాపి నీవుమాత్ర మెట్లు రక్షించెదవఁ ద్య ? అని స్వాపరాధ ప్రాబల్యమును గుఱించి చింతిల్లుచున్నారు.

(24) ఆహారి - త్రిపుట

ప. ఎటుల పాడుదునో శ్రీరామచంద్ర

అ. ఎటుల పాడుదునో రఘువీర

మటు య సంసార - మందుఁ దగిలిన న

నె.

- చ. అనుదినమును దార - తనయ వర్గాదుల పా-లనము చేయుకొఱకు-ధనములు కలిగిన
మనుజులఁ బొగడి యార్జించిన పైకములఁజూచి-తనకు సరిలేదని బిగు-పునఁ దిరిగినన(నె)
2. కాయజజనక నా-ప్రాయము తెల్లను - మాయా పూరితులై న-దాయాదులచేత
సాయం పర్యంతము-కాయ క్లేశము జెంద-నాయెనుగాని మాని-ధ్యేయనిన్ను దెలియలేనిన()
3. సతమని బౌంధవుల-జతను నమ్మి మదికి-హితపుచేక యో-పతితపావన సం -
తతము త్యాగ-రాజ-హిత నురనికర పూ-జిత నిన్నే శరణుదొ-చ్చితిఁగాన రామ న (నె)

[ప్రతిపదార్థము.

రఘుఁరా - రఘువంశపు పీఠఁడా ! దారతనయ వర్గాదుల పాలనము నేయుకొఱకు -
మటుమాయ సంసారమంగుఁ - మిక్కిలి మోగము భార్యాపుత్రులు మొదలగువారిని కాపాడుకొఱకు
చేయు సంసారమునందు ధనములుగలిగిన మనుజులకొ-ద్రవ్యముగల మనుష్యులను
రగిలినకొనను - చిక్కిన నన్ను పొగడి - స్తోత్రముచేసి
ఎటులు కాపాడుదువా - ఏవిధము - రక్షింపకున్ అర్జించిన పైకములకొ - సంపాదించిన ద్రవ్యములను
అనుదినమును - ప్రతిదినమును చూచి - కని

తనకు సరిలేదని - తనకు సమానుఁ డొక్కఁడును

లేడని

విగువునకా - బెట్టుతో

తిరిగిన నన్నుకా - సంపరించిన నన్ను

(ఎటుల కాపాడుదువా)

కాయజనక - మనస్సుని కన్నతండ్రి

నా ప్రాయములు ఎల్లను - నా వయఃకాలములయం
దంతను

మాయాపూరితులైన దాయాగులచేతకా - మోసగాం

డ్రగు జాతులచేత

సాయంపర్యంతము - సాయంకాలము వఱకు

కాయకేశముకా - శరీర కష్టమును

చెందనాయెను కాని - పొండవలసి వచ్చెనే తప్ప

మానిధ్యేయ - మునులచే ధ్వానింపబడు రాను

నినుకా - నిన్ను

తెలియనైతికా - ఎఱుగనైతిని

(నన్నెటుల కాపాడుదువా)

సతము అని - నిరమని

బాంధవుల జతను - బంధవులతోడును

నమ్మి - నమ్మి

ముదికికా - మనస్సునకు

హితపులేక - ఇష్టములేక

ఓ పతితపావన - పాపులను పవిత్రము చేయువాఁడా

త్యాగరాజహిత - త్యాగరాజాన కాపుఁడా

సురనికర పూజిత - కేవల సమాహముచే పూజింపఁ

బడువాఁడా

సంతతము - ఎల్లప్పుడు

నిన్ను ఏ - నిన్నే

శరణుచొచ్చితికాకాన(నీవేదిక గాని) ఆశ్రయించితిని

గాన (నన్నెటుల కాపాడుదువా)

విశేషారము :— నా నడతలు నీ యాజ్ఞారూపములగు శాస్త్రములకు బహుదూరము లైనవి. అట్టి శాస్త్రానుసారముగ నన్న శిక్షించి వెనుకఁ గటాక్షించవలె నన్న, 'యద్భిహ్య కల్ప నియతానుభవేష్య నాశ్యమ్' అను నటులు బహుకర్క బ్రహ్మకల్పాంతము ననుభవించి నను నా పాపములు దీరునవిగావు; కావున నీవు నీ యాజ్ఞారూపమగు శాస్త్రము మరియాదలను పాలించెదవా? లేక కృపకు లోబడినవాడవై పైఁ జెప్పిన శాస్త్రనియమము సరకుచేయక నన్నఁ బాలించెదవా? అనుచున్నారు.

'అనుచినము...' ఇత్యాదులచే నా పొట్టప్రసంగములను, భార్యాపుత్రులను కాపాడుటకును ఒక సామాన్యుని, నీవు ఇంద్రుడవు, చంద్రుడవు, అని స్తుతించి ఇట్టి నీచవృత్తిచే నాలుగు రూకలార్జించి దుర్దానములబట్టి యుంగరముఁ బెట్టుకొని కులికనటులు గర్జించి నాకన్న మిన్నగువా రెందఱో యుండ నాకు సమానుఁడు లేడని తిరిగితిని. అనియును, 'కాయజ జనక...' ఇత్యాదులచే నా చూపన కాలమున ధనభాగ్యదులకై దాయాదులతో పోట్లాడి, 'రాత్రినివమపి భిక్షాచర్యా! కలహయైవాగచ్ఛతి భార్యా! మధ్యేభాంధవ నేవా కార్యా,

అని రాత్రిపగళ్లు తిండికి వెదకికొనుచు, మధ్యమధ్య భార్యతో జడములాడుచు, వచ్చిన చుట్టముల నాదరించుచు, ప్రతిదినమును ఉదయము మొదలు అస్తమయమువఱకు సంసార కృత్యములయందే కాయకేశమును పొందితినిగాని, 'జిహ్వార్తయ కేశవం' అను నటులు నీ గుణానుభవ కైంకర్యములయందు శరీర శ్రమను జేసినవాడనుగాను అనియును తెలిపి, ఇట్టి నన్నెటుల కాపాడుదునో యనుచున్నారు.

'సతమని...' ఇత్యాదులచే, తన యోవన కాలమంతయు అన్యపురుష సంగమముతో, గడిపి పొనిచే చీవాట్లుతిని నిరసింపఁబడినదియై నిగ్గు భయములేక వార్ధక్యమున సొంత భర్త దగ్గఱకు వచ్చి, 'పోయిన కాలము పోయినది, ఇంక నీతో నే ననుకూలముగ నుండెదను' అని చెప్పిన ఒక దుర్జాతిస్త్రీ చందముగ, నాకు వలనె సంతవఱకు సంసారమున భార్యాపుత్రులు బంధువులు మొదలగువారిలో కలసిమెలసి యుండి అంజేమియును వసలేనందున నిష్కడు నిన్నాశ్రయించితి నని స్వాపరాధమును తెలిపి, ఇట్టి పాపచర్యులు గల నన్నెటుల కాపాడుదునో రాదు! అనుచున్నారు.

అహిరి రాగలక్షణము :— ఇది ప్రాకృతిస్థమైన అష్టాదశ మేళములలో నెనిమిదవ మేళము. ఈ రాగ మిప్పుడు 8-వ మేళమైన హనుమతోడియందు జన్యమని చెప్పబడుచున్నది. మఱియు నిది 20-వ మేళమైన నటభైరవియందు జన్యమని కొందఱు గ్రంథకారుల యభిప్రాయము. అనుభవ ప్రకారముగ నీ రాగమును గమనించునపుడు ఇందు ప్రతిపద్యమును తప్పఁ దక్కిన స్వరము లన్నియును అచ్చటచ్చటఁ బలుకుచున్నవి. ఈ కారణముచే నీ రాగము యొక్క జనక రాగ మిదియని నిర్ణయించుటకు సాధ్యముగాక యున్నది. ఈ రాగమునందలి మూర్ఛనలను జెలిసికొనుట కనుభవమే ముఖ్య సాధనముగ నున్నది. అట్లుగాక లక్షణములచే లక్ష్యమును నమకూర్చుట యను విషయము సంగీతవిద్వాంసులకే సాధ్యముకానిది యగును. ఎవరైన నీ రాగమును బాడునపుడు ఒకటిరెండు పరిచాయములు వినిన వారికి లక్షణమువలన లక్ష్యమును నిర్ణయింప సాధ్యమగును, అందుకుగాను నీ క్రిందఁగొన్ని ముఖ్యమైన విషయములను వ్రాసితిని. ఈ రాగము రాత్రియందు మొదటి యామములో, బౌడఁదగినది. ప్రాతఃకాలమునందీ రాగమును బాడినయెడల నన్నాభావము గలుగునని చెప్పట లోకమునందు వాడుకగనున. ది.

ఈ రాగమున నారోహణవరోహణములయందుఁ గల నిషాధ ధైవత గాంధారములను దీర్ఘముగ వాడుటవలన రాగకళలు గలుగుచున్నవి. దీర్ఘ స్వరములచేతను, స్వల్ప పరికల చేతను నీ రాగము వాడఁదగినదియై యున్నది. ఇది సంపూర్ణరాగముగ నుండినను ఇందు మధ్యకాల మూర్ఛన లెంతమాత్రమును పనికిరావు.

ఆరోహణము.

అవరోహణము.

స రి స గ మ ప ధ ని స

స ని ధ ప మ గ రి స

ఇందు స్వరముల వివరముల నెఱుంగుటకై కొన్ని యంశముల నీ దిగువఁ జూడుడు :

1. శుద్ధ ఋషభములు :— సరిస - నిసరిరిస - మాగరి - గరి మున్నగునవి.
2. చతుశ్చరితి ఋషభములు :— రిరిస - పరిరిస - ధరిరిస మున్నగునవి.
3. సాధారణ గాంధారములు :— సరిగరిస - గారిస - గమగారిస - మపామగారిస - గగారిస మున్నగునవి.
4. అంతర గాంధారములు :— మగమా - మగామప - సమగమమప - గమపధ నిధా మున్నగునవి.

5. శుద్ధ ధైవతములు :— పథనిధా-నిధవమగా-సనిధావ-ధనిధనిధావ మున్నగునవి.
6. చతుశ్చైత్యైవతములు :— చాధనీపా - ధానీసా - చాధనిసనీ మున్నగునవి.
7. కైశికినిపాధములు :— ధానిసా-సనిధావ-పథనీధావ-పమపథనీధప మున్నగునవి.
8. కాకలీ నిపాధములు :— నిసరీస - సనిసారీ - నిసనీసా - నిసనిరీ మున్నగునవి.

ఇతర నీరారాగమునందుఁ రక్తిగల ప్రయోగముల వివరము :— మారగరిస - పనిధావమ
గారిస - సాసనిధాపా - పమపథనీధాప - మపామ - గమారగా - గరీస - సరీసగామారగరీస -
సనిసాస - నిసరీ - సరిరిసా - సనిధానిధాప - పథపమగా - మగరీసా మున్నగునవి.

ప.	;	*	పథ		పా, మ		మా;		గారీ;		గా;		మా;	
;	;	*	ఎటు		ల, .		గా;		పా.		డు;		రు;	
గమగా;					రీ;		సా - గమ		పా; మా		పా;		ధానీ	
వో.	;				.		. - క్రి.		రా; మ		చం;		ద్ర.	

ధాపా *

. . * (ఎటుల)

అ. ; ; * ధ ని	శా ;	శా ;	శా ;	శా ;	
; ; * ఎటు	ల ;	ను ;	ను ;	శో ;	
; ; * ధ ని	శా ;	ధా ;	ధా ;	శా ;	
; ; * రఘు	తి ;	. ;	. ;	. ;	
; ; * ని ధ	తి ;	శా ;	పి ధా	ధా	
; ; * మటు	మా ;	రు .	రు .	రు .	
ధాపా - పథ	పమమా	మా ;	పమ	ధాపి	
. . - మం	మ . .	ర ;	రి ; లి .	ర .	

ధాపా *

(వైఖల)

ధ. ; ; * పథ	పా ;	గాఠి	రి ;	
; ; * అసు	రి ;	ధా .	ర ;	

;	;	* సరి		గా ;		రీ ;		గా, నీ ;		గా ;		గా ;	
;	;	* తన		య ;		న ;		ర్, మ ;		ల ;		గా ;	
;	;	* సరి		గా ;		మ ;		సాసామూ		దోసో		దోసో	
;	;	* లన		మ ;		న ;		యట .		జోతి		న .	
దాసా	*	సర్		గా ;		సామూ		గా ;		దోసో		దా ;	
.	.	* నన		మ ;		ల .		గ ;		లె .		న ;	
;	;	* నిర్		న ;		న ;		న ;		న ;		న ;	
;	;	* మన		న ;		ల ;		జాగ ;		కె ;		కూ ;	
న ; - భవి				న ;		న ;		న ;		దా ;		దా	
లం ; - చి				న ;		న ;		మల .		జా ;		చి .	
దా	*	సరి		న ;		న ;		న ;		దా ;		దా	
.	.	* తన		న .		న ;		న .		న ;		చి .	

ధాపా - పధ | పామా | గా ; || పాపామా | పాధప | ధాసీ ||
 . . - బిగు | పు . | న ; || ది రి . | గి న . | న . ||

ధాపా *

(నైట్టుల)

*

(ఇతర చరణములను ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక :— ఇందయ్యగారు, 'యస్మిన్సా ధ్యాయతి తద్వాచావదతి తత్క్రియ యాకరోతి' అనునటులు శ్రీరామచంద్రుని పూజా కైంకర్యములను మనస్సుచే ననుభవించుచు, నోరార బాడుచు, చేతులారఁ జేయుచు, 'ఏకస్వాదు నభంజిత' అనునటులు ఇట్టి యానంద మును తా నొక్కడే యనుభవించఁగూడదు గాన తనతోఁ జేరిన భక్తుల నెల్లరను సంభో ధించి శ్రీరాముని పూజింపుడని పురికొలుపుచున్నారు.

(25) ఆహిరి - చాపు.

ప. చల్లరే రామ - చంద్రునిపైని పూలఁ (జ)

చ. స్థాంపై న మనసుతో - నింపైన బంగారు - గంపలతో మంచి - చంపకములను (జ)

2. పామరతనుమాని - నేమముతో ర - మా మనోహరునిపైని - దామరపూలఁ (జ)
3. ధాతృవినతుఁడైన - నీతాపతిపైని - జేతులతోఁ బూరి-జాత సుమములను (జ)
4. ఈ జగతిని దేవ - పూజార్హహృదయ - రాజుల మేల్తెన - జాజి సుమములను (జ)
5. అమిత పరాక్రమ-ద్యుమణి కులారవ - విమలచంద్రునిపై హృత్కు-ముద సుమములఁ()
6. అనయము జననమ - రణములు లేకుండ - మనసారఁ ద్యాగరా - జ నుతునిపైని (జ)

ప్రతిపదార్థము.

రామచంద్రునిపైని - శ్రీరామచంద్రునిమీద

పూలక్ - పుష్పములను

చల్లరే - చల్లుదురుగాక

సాంపైన మనసుతోక్ - సంతోష చిత్తముతో

ఇంపు విస - అందమైన

మంచి సుందరకములను - మంచి సుందర పుష్పములను

బంగారు గంపలతోక్ - బంగారు గంపలయందునించి

(చల్లరే)

పామరతనుమాని - అజ్ఞానమును తొలగించుకొని

నేమముతోక్ - నియమముతోడ

రమా మనోహరుడైని - లక్ష్మీనాథునిపైని

తామరపూలను - పంకజములను (చల్లరే)

ధాతృవినతుఁడైన నీతాపతిపైని - బ్రహ్మచే నమస్కరించు

రించబడిన శ్రీ నీతారామునిపైని

చేతులతోక్ - కరములచే

సారిజాత సుమములను - సారిజాత పుష్పములను

(చల్లరే)

ఈ జగతిని దేవపూజారహిత - ఈ లోకమునందు

దేవపూజకు యోగ్యమైన

పూలరాజిలోక - పుష్ప సముదాయములలో

మేలైన - మేటియైన

బాజీసుమములను - బాజీ పుష్పములను (చల్లరే)

‘ఆమిత...పైని’

అమిత పరాక్రమ - మితిలేని పరాక్రమముగల

ద్యుమణి కులార్ణవ-నూర్యవంశమునెడు సముద్రమునకు

విశేషారము :— ‘సామరతను’ ఇత్యాదులచే, లక్ష్మీదేవి మనస్సును సయితము హరించునట్టి భగవంతుని పూజించునపుడు మీ మనస్సులకు అన్యవస్తువులపైని సామరత్య మెట్లు గలిగె? హా! హా!! మీ యజ్ఞానపటిమము! సర్వము నాకరించి వశపఱుచుకొను భగవంతుడు సయితము మిమ్మును సంసారమునుండి తొలగించి మీ సామరత్యమును

విమలచంద్రునిపైని - మలినములేని చంద్రునివంటి

శ్రీరామునిపైని

హృత్కుముద సుమములను - హృదయమనెడి తామర

పూవులను (చల్లరే)

ఆనయముకొ - లేఱచుగా

జననమరణములులేకుండక - పుట్టుచావు లేకుండుటకై

మనసారక - మనస్సు తృప్తి జెందునటులు

త్యాగరాజనుతునిపైకొ - త్యాగరాజుచే కొనియాడఁ

బడిన శ్రీరామునిపైని

(చల్లరే...పూల)

మాన్యింపఁజాలక పోయెనే! ఇట్టి మీ పామరత్వము నింకనైన మూనుడు. 'తులనీ కాననం యత్ర' యత్ర పద్మవనాని చ, అనునటులు భగవంతునకు నిత్య నివాసయోగ్యములుగ నున్న తామరపుష్పములతో పానిని పూజింపుడు. మఱియు మీ మనస్సుల నన్యవిషయములకుఁ బోనీక శ్రీమన్నారాయణునియందే నియమముగ నిలుపుడు, అని పరులకు ఉపదేశము చేయుచున్నారు.

'చేతులతో, 'పాణిద్వంద్వనమర్చయ', అనునటులు భగవంతుడు మీకు శరీరాంగములుగ నిచ్చిన చేతులకు ముఖ్యముగఁ జేయవలసినపని భగవదర్చనమేగదా? దీనిఁబ్రాసి వేఱు కృత్యము లొనర్చుట, 'శస్త్రే శత్రుజయాయ నై జగురుణా దత్తైః శత్రేనై వచేత్పుత్రో హంతి నిజం శిరః' అనునటులు, తండ్రి శత్రునాశనము చేయుటకై రాజకుమారుని కిచ్చిన ఖడ్గము చేతనే ఆ రాజకుమారుడు తన గొంతు కోసికొన్న చందమగుచు గదా? అని భావము.

'అమిత పరాక్రమ...' ఇత్యాదులచే మహాపరాక్రమ సంపన్నమై చతుస్సముద్రము ద్రితమగు భూమండలమును పాలించిన సూర్యవంశపు రాజులలో అగ్రగణ్యుడగు శ్రీరామ రాజును సంశోష పెట్టుటకు మనఃపుష్పముచే తప్ప నితర పుష్పంబు లెవ్వియును తగవని కేవల

మానస పుష్పమును నిరూపించుచున్నారని యొక భావము. మఱియుఁ జంద్రునకుఁ గలువ పువ్వులవలె శ్రీరామచంద్రునకు మనస్సులనెడి కలువపూవులు మిక్కిలి ప్రియములైనవి యని మఱియొక భావము. 'విమలచంద్రా' అనుటచే సాధారణములగు కలువపూవులు సకలంక చంద్రుని సంతోషపెట్టినను బెట్టునేమో గాని, అకలంక చంద్రునివంటి రామచంద్రునకు మనఃకుముదములే కావలయునని భావము.

ప. ; *	ప	ధప - పమ		గనూ		గరిసా	
; *	చ	ల. - రే.		రా.		మ.	
: *	రి	గారీ		సా,		రి సరీ	
; *	చం	ద్రుని		పై,		పూ.ల	
; *	ప	ధప - పమ		గమా		గ రీస	
; *	చ	ల. - రే.		రా.		మ.	
అ. ; *	ధ	రీసా		సాసా		రిసీ రీ	
; *	సం	పైస		మ స		మ.నో	

;	*	సి		సాసా		సేనిధా;		ధా; ధనీధ	
;	*	నిం		నైస		బం.;		గా; రు..	
పా - ధ				కీసా		ని సానిధా		ధా; - ధనీధ	
.	- గం			పల		క్రొ... .		మం; - చి..	
పా - ప				పమమామా;		మపమ		పా; ధనీధ	
.	- చం			స... క;		ము..		ల; ను..	

పా

• (చల్లక రామ)

(ఇతర చరణములను ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక :— ఇందు అయ్యగారు, శ్రీరామా! నీ స్వధర్మముసందే నీ పుండువని సమ్మి నేవించితిని. ఇప్పుడు చూడ నీ యనుష్ఠానము, నీ యభిప్రాయమునకు వేరై నట్లన్నది. ఇంక నీవు స్వధర్మమును విడువక నన్ను గాపాడుమని ప్రార్థించుచున్నారు.

(26) పున్నాగవరాళి - ఆది.

- ప. ఇది నీకు మేరగాదురా శ్రీరామ నా - మది తల్లడిలెనురా (ఇ)
- అ. పదిలముగాఁ గొల్చిన - భావము వేత్తె యున్నది (ఇ)
- చ. గతిలేనివారిని గడతేర్చు దైవమని - పతితపావన సమ్మితి శ్రీరామ ని-
న్నతి వేగమున వేడితి సంతతము స - మృతిని నిన్నే కోరితి శ్రీరామ (ఇ)
2. పరమ దయాళువని పాలన నేతునని - సరగున దేవరాయ కొల్పిన నాపైఁ
గరుణలేదని కన్నీరాయెఁ జూచి నీమనసు - కరగఁదెందుకురా ఓ నీతారామ (ఇ)
3. అన్నిట నిండవే యున్మృతానందఘన - మన్నన సేయరాదా శ్రీరామా నీ
కెన్నరానిపుణ్యమురాదా శ్రీత్యాగరాజ-సన్నతనీవాఁడనుగాదా శ్రీరామానీతారామ()

ప్రతిపదార్థము.

పదిలముగఁ - భద్రముగ

కొల్చినక - సేవింపఁగ

భావము - (నీ) యభిప్రాయము

వేత్తెయున్నది - చుండున్న చిందముగఁలేను

ఇది - ఇట్లుండుట

నీకుక - మేరగాదురా - నీకు భర్తముగానుండు

ప్రతిరామా - ప్రతిరామ

నా మది - నామనస్సు

తల్లిడిలేమరా - తన్నుకొనుచున్నదిరా

పతితపావనా - పాపులను పవిత్రులఁ జేయువాఁడా

గతిలేని వారినికా - దిక్కులేని వారిని

కడలేర్చు దైవము అని - గల్గెక్కొంచు గోపతయని

సమృద్ధికా - సమృద్ధుఁడని

ప్రతిరామా - ప్రతిరామ

నిన్నుకా - నిన్ను

అలివేగమునకా - మిక్కిలి త్వరతోను

వేడితికా - స్తోత్రము చేసితిని

సంతతము - ఎల్లప్పుడును

గమృతిని - ఇష్టముచేత

నిన్ను ఏ - నిన్నే

కోరితికా - ఆశగొంటిని (ప్రతిరామ ఇది నీకు మేర గాదు)

దేవరాయా - దేవతలకెల్ల దైవమా

పరమ దయాళువు అని - మిక్కిలి దయగలవాడనియు

పాలన వేతువు అని - కాపాడెద వనియు

సరగునకా - తటాలున

కొల్చిన నాపైకా - నేవించిన నామీద

కగుణలేడని - నీకు దయలేదని

కన్నీరు అయెకా - నాకుఁ గంటనీగు గలిగెను

చూచి - ఇట్లేర్చుచున్న నన్ను చూచి

నీ మనసు - నీ మనస్సు

ఎందుకు కరంగురా - ఎల మెత్తబడగురా (క్రిగఁకూ

ఇది నీకు మేర గాదురా)

అన్యుతానందమున - ఆళ్ళర్థమును ఆనందముచే

నిండినవాఁడా

అన్నిటికా నిండవు ఏ - అన్నియొట్ల నుండహ

మన్నన వేయరాదా - నన్ను సరింపరాదా

శ్రీరామా - శ్రీరామా

నీకరకా - నీకు

ఎన్నరాని పుణ్యము - పరిమితిలేని పుణ్యము

రాదా - కలుగదా

త్యాగరాజ సన్నత - త్యాగరాజుచే గొనియాడఁబడినవాఁడా

నీవాఁడను కాదా - నీకు సొంతవాఁడను కాదా ?

శ్రీరామ నీతాపము (ఇది నీకు మేరగానుండు)

విశేషార్థము :— శ్రీరామా ! దిక్కులేనివారల కెల్లరకు నీవే దిక్కునియు, వారి కెన్నిపాపములున్నను నీవు కటాక్షించిన మటుమాయమగు ననియు నన్ని వెనుక ముందు యోజింపక, 'ఆజగామ ముహూర్తేన' అనుసటులు అలవాఁడు విభీషణుఁడు లంకారాజ్యమును వదలి తటాలున వచ్చి, 'సర్వలోక శరణ్యాయ రాఘవాయ మహాత్మనే' అని సమస్తలోకమునకు దిక్కుగల శ్రీరామచంద్రా ! యని ప్రార్థించినట్లు, అన్నియు వదలి నిన్నేనుతించి, ఆ భావ మెప్పటికిని మార్చక నిన్నే గోరియుంటిని. నీవు మాత్రము నీ భావమును మార్చినటులున్నది. ఈ విషయము మఱియొకనితో నేను చెప్పగొనవలెనన్న, 'తం దేవతానాం పరమంచైవతం' అనుసటులు నీవే మొదటి దేవుఁడవు గాన మతేవరితో చెప్పగొందును. పరమదయాళువగు నీవు పాలించనందుకు అమృతము పులిసినట్టాయెనని నాలో నేను క్రుంగి యేడ్చుచున్నాను.

ఈ నాదుఃఖితిని జూచియెను నీకు దయరాదా? నేఁ జూడలేదనుటకు నీవు లేనితావును గలదా? సదానందమయఁడవగు నీకు నా దుఃఖమునుజూడ శక్యమగునా? కావున నేది యెట్లున్నను నీ సామ్యము నీవు బాగుజేసికొనుటకై నేను జెప్పవలెనా? ఈ అనన్యగతికుని కటాక్షించుట, 'సమహత్యా సుదుర్లభః' అనునటుల తగిన భక్తుఁడు దొరకలేదే యని నెదకికొను నీకు ఇది లాభముకాదా. ఇట్లుండ నీ యభిప్రాయము ఎందుకు వేఱై యుండవలెను? ఆ మర్త్యము తెలియక శ్రల్లడిల్లుచున్నానని భావము.

పున్నాగవరాళి రాగ లక్షణము :—ఇది 8-వ మేళమైన హనుమతోడ్డి రాగమునందుఁ బుట్టినది. నిపాదాంత్య రాగము. అనగా మంద్రస్థాయి నిపాధముననుండి మధ్యస్థాయి నిపాధమువఱకును గానము చేయఁదగినది. మఱియు నీ రాగము మంద్ర నిపాధము మొదలు మధ్య పై వత్తమువఱకే పాడఁదగినదని కొందఱు గ్రంథకారుల మతము. అయినను శ్రేష్ఠజ్ఞుఁడు మొదలగు ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారకులు ఈ రాగమును నిపాదాంత్యముగ మధ్య నిపాధమును పోయే గానము చేసినటులు గీత కీర్తనాదులచే తెలియుచున్నది. ప్రకృతము

నందును ఈ హానుకయే గనబడుచున్నది. అదియునుం గాక యీ రాగమునకు మన్యస్థాయి యందుఁ గల ధైర్యత సంగతితమైన నిపాధమే ప్రధాన రాగకళగ నున్నది. అందుచే నీ నిపాధమును నర్జించుట యుక్తము కానేరదు. మంద్రస్థాయియందు దీర్ఘ గాంధార మధ్యచుములును, కైశిక్ నిపాధ సంగతిత భువ ధైర్యమును రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఎల్లవృక్షును గానము చేయఁదగినదని కొందఱి మతము. రాత్రికాలమునందు గానము చేయఁదగినదని కొందఱి మతము. ఈ రాగములో 'గరిగా' అను చోట చుట్టుస్పృహ ఋషభము పలుకును. గమక వరికలచే రక్తి గలిగియుండు రాగము.

ఆరోహణము.

ని స రి గ మ ప ధ స

అవరోహణము.

ని ధ స మ గ రి గ స

'సారిసనీ - గరిగా - గమామగా - గమపాపా - ధనిధాపా - ధనీధపామ - సగరిగా - నిగారిస - సప్పామసారిస - మధాపపమగా మున్నగు ప్రయోగములు రాగరంజకములైన యవి.

ప. ; * గరి - గాగా - గరిగా, - సరిగారీ | గా ; ; - ధప | మాసధపా ; - మగగరి ||
; * ఇది - సీతు - మే.ర, - గా.దు. | రా ; ; - ర్శి. | రా... ; - మ... ||

సరి *	”		”		”	
.. *	”		”		”	
సా *	రి గ. రీ సా - నీ ; - సరిగమ		”		”	
సా *	మదితల్ల - డి ; - ల్లె. మ.		”		”	

” *

” * (ఇది నీకు)

అ. ;	* మనుమామా - మా - ధ పనుగా		; - గా , మపా		పనుమగ - గ రి స	
;	* పదిలము - గా - గొ. ల్లి. న		; - ధా , పము		జే. శ్లె. - యున్న ..	

న్ది *

ది * (ఇది నీకు)

చు. ;	* గాగాగా - గా ; గరిగా		; - మాపాధప		మాధాపమగా - గరిసరి	
;	* అన్నిచు - నిం ; డ. వే		; - అద్భుతా.		సం. ద. . - ఘ. న.	

;	*	”		; మాపానిధప		”	
;	*	”		; అస్మత్...		”	
;	*	సరిగ్ రిరిస - ధీధీ - సరిగ్ రి		గా ; - ధప		మాసధపా, మి - మగ్గరి	
;	*	మ.స్మ.స. - నేయ - రా.		రా ; - క్రి.		రా... , - మ...	
సధి *		సరిగ్ రిపా - ధీధీ - సరి - గ్ రి		గా ; - ధప		మాసధపామా - మగ్గరి	
నీ. *		కెన్నరావి - పుణ్య - ము. - రా.		గా ; - క్రి.		త్యా... - గ్. రా	
సధి *		సరి - గ్ రిపా - రి ససధీ - సరి		గా ; - మప		ధనిధప - మగ్గరి	
జ. *		స. - స్మ.త - నీవా, డను - గా.		రా ; - కీ.		తా... - రా.ను,	

సధి *

... * (ఇది నీకు)

(ఇతర చరణములను ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక :— ఇందు అయ్యగారు భగవంతు నాశ్రయించి అస్థిరములగు నీ భోగ భాగ్యము చేమియు వలదు, 'త్వత్పాదపద్మ ప్రవణాత్మ నృత్యే ర్భవంతి సర్వే ప్రతికూల రూపాః' అనునట్లులు నీ పాదారవిందములయందభిరుచి గొన్నవానికి గృహక్షేత్రాదులన్నియును ప్రతికూలములుగ చగుచున్నవి. కావున బ్రహ్మాదిసేవ్యమగు నీ పాదారవింద మొక్కటితప్ప మఱేమియు వలదని వేడుచున్నారు.

(27) పున్నాగవరాళి - ఆది.

ప. హరిహరి నీయొక్క చివ్య పా - దార వింద మియ్యవే (హ)

అ. ధరనుగలుగు భోగ భాగ్యమెల్లను - తథ్యముగాదు నుమి శ్రీకృష్ణా (హ)

చ. సనక సనందన శ్రీనారద భుకా - రున మునులెల్ల నుతించ
వవజవయన బ్రహ్మాది సంక్షం దన - భునులెల్ల సేవించ
మును వేదపురాణాగమ శాస్త్ర - ములయందెల్ల చరించ
భువననుగోల నిరంజన నిర్గుణ - కనికరముగ త్యాగరాజు భావించ (హ)

[పతిపదార్థము.

శ్రీకృష్ణ - శ్రీకృష్ణ

ధరను - భూమియందు

[భవము లన్నియును

కలుగు భోగ భోగ్యములు ఎల్లను - ఉన్నట్టి భోగము

తిథ్యము - సప్తమి

కాగసుమి - కాగు మను

హరిహరి - హరిహరి (ఆహా!) [మొక్కటి మాత్రమే

నీయొక్క చివ్వి పాదారవిందము - నీ పాదారవింద

ఇచ్చుచే - కట్టాడింపుమా

సనక... ఎల్లక - సనక సనందనాదులు, నాదనులు,

ప్రేమకుడు, అర్జునుడు, మునులు అందఱుగూడ

నులించక - కొనియాడుచుండఁగ

వనజనయన - నామరక్షేతులవంటి కన్నులుగలవాడూ

ప్రభాకరి సంక్రందనఘనము ఎల్లక - బ్రహ్మ కలునలు

కొని అంజనము పుట్టి నచ్చవార సెల్లనును

నేలించక - నేలించుచుండఁగ

మును - ముందుగ

వేదపురాణ... ఎల్లక - వేదములు పురాణములు ఆగమ

ములు శాస్త్రములు బ్రహ్మోద్యోలయం తెల్లను

చరించక - (నీ పాదము) తిరుగుచుండఁగ

ఘననమనీల - మేఘముతో సమానమైన వల్లనకాంతి

గలవాడూ

నిరంజన - పాపరహితుఁడు

నిరుణ - కౌంఠుగుణములు లేనివాఁడు

కనికరమునక - మిక్కిలి క్రేమణో

త్యాగరాజు - త్యాగరాజు

భావంపక - తలఁచుచుండఁగ

హరిహరి - ఆహా! (నీ చివ్వి పాదారవిందములతో)

విశేషారము :— తత్త్వజ్ఞులెల్లరును భగవంతుని పాదములనే కొలుచుచున్నారు. బ్రహ్మాండములు సయితము భగవంతుని పాదములనే నేమించుచున్నారు. ‘సర్వేవేదా యత్సదమామనంతి’ అనునటులు వేదములన్నియు వాని పదమునే చెప్పుచున్నవి. కావున ఇంతకు మించిన సత్త్వగల పదార్థము మఱియొక టేమిగలదు? ‘ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽదున’ అనునటులు చతుర్ముఖ బ్రహ్మానిపదము లన్నియు నశించునవియే గదా? కావుననే, ‘సపరిలప్తన్తీకేచిదపరమపేశ్వర తే చరణ సరోజహంసకల సంగ విస్మష్టగృహః’ అనునటులు ఉత్తమాధికారులైనవాడు భగవంతుని పాదారవిందములయందును తత్త్వైక్యమునందును రుచిగొని మోక్షమును సయిత మపేక్షింపరు. మఱి వారి యభిపాయ మేమన్న, ‘దివివాభువి వా మమాస్తువాసో సరకేవా సరకాస్తక ప్రకామం - అవధీరిత శారదారవిందాచకణౌ తే మరణైఃపి చింతయామి’ అను నటుల స్వర్గముగాని భూలోకముగాని నరలోకముగాని ఎక్కడైనను సరియే. వారికి స్థానమును గుఱించి విచారములేదు. శరత్కాల తామరన పుష్పములవలె అతి మనోహరముగు భగవంతుని పాద పద్మముల నెడఁబొయక భావించుచున్నం జాలును.

‘యస్త్వయా సహసస్వతో యస్త్వయా నిరయోవినా’ అనునటులు, రామా! నిన్నుఁ గూడుటయే స్వర్గము, నిన్నుఁ శాయుటయే నరకము అని నీత చెప్పినటులు భగవంతుని పాద కైంకర్యము గలిగినదియే పరమపదము. అని లేకున్న, ఆ పరమపదము సయితము వారి కుపేక్షింపఁ దగినదే యని సిద్ధాంతము. ఈ భానములన్నియు, ‘హరిహరి! నీయొక్క-దివ్య పాదారవింద మియ్యవే’ అను వాక్యముచే వెల్లడింపఁబడుచున్నవి.

ప.	;	*	గ రి గా గా గా ; గ రి గా	, - రి గా ; రీ	సా ; ; ;	
	;	*	హ రి హ రి నీ ; యొ. క్క-	, - ది . ; వ్య	సా ; ; ;	
	;	*	గా , రి సాన్ధి ; సాపా	పమగా	రిసన్ధి - సా ;	
	;	*	దా , రవింద ; మియ్య	వే ;	
అ.	;	*	మహామహా - మామా - మాగా	గా - సా ; సా	సా ; సా - ధని	
	;	*	ధ ర సు గ - ల గ - భో .	గ - భా ; గ్య	మె ; ల - సు.	
ధప *			”		హా ; సాపా	
. . *			”		హే ; ల సు	

శ్రీ త్యాగరాజ]

బిల్లి

[వ్యాపకము.

;	*	పనిధాపా - పా ; ధాపా		పనుగా ; - పను		గా ; రిసన్	
;	*	తధ్య, ము - గా ; రు శు		మి. . ; - శ్రీ.		కృ ; ష్.	
;	*						
;	*	(హరిహరి)					
చ. ;	*	గరిగాగా - గా ; గాగా		రీ - గామా, గ		రీపా - సాపా	
;	*	గునక న - నం ; దన		. - శ్రీ నా, .		రివి - శుకా	
న్ది	*	రికారెపా - పా ; సాన్ది		గా కీ గా ;		;	
.	*	రునమును - లె ; ల్లను		లింగ . ;		;	
;	*	గరిగాగాగా - గా ;		మా ; మగ.గా		గా ; గీపా	
;	*	వన జ నయన - ప్రి ;		హ్యై ది. నం		క్రం ; దన	
న్ది	*	రి గాకీ, పా ; - సాన్ది		గారీగా ;		;	
.	*	ఘనులె, ల్ల ; - శే.		విం. చ ;		;	

;	*	గ రిగా ; గాగాగా ;	; మా , మగా	గా ; రీ సా	
;	*	ముసువే ; ద పూరా ;	; తా , గ మ	తా ; వ్రే	
;	*	రి గా రీ , సా ; సాన్దీ	గార్తగా ;	; ; ;	
;	*	ములయు , దె ; ల్ల చ	రిం. చ ;	; ; ;	
;	*	మమామమా - మా ; గాగా	పా ; పాపా	పా ; పా - ధని	
;	*	ఘనసమ - నీ ; లని	రం ; జన	ని ; రు - ణ.	
ధప	*	”	”	పా ; పాపా	
..	*	”	”	ని ; రుణ	
;	*	పనిధాపా - పాపా - పా ;	పా - మా ; పా	గా ; రి సన్దీ	
;	*	కనికర - ముగ - త్యా ;	గ - రా ; జా	భా ; వింపు	
;	*				
;	*				

(హరిహరి)

(ఇతర పురణములను ఇటులనే పోషుకొనవలయును.)

అవతారిక :— ఇందు అయ్యగారు, ఈ సంసారులు సాధారణముగ భగవంతుని తెలియఁజాలరనియు, అట్లు కొందఱు తెలిసికొన్నను, 'యేష్యస్య దేవతా భక్తా యజ్ఞే శ్రద్ధయాన్వితాః । తేఽపి మామేవ కౌన్తేయ యజ్ఞస్త్య విధి పూర్వకం' అనునటులు ఇతర దేవతలను పూజించువారు నయితము ఆ నీకులే; వారును నన్నే పూజించుచున్నారు. అయినను చట్టము నెఱుంగక పూజించుచున్నారు, అని గీతాచార్యులు ప్రసాదించినటులు సులభమగు సిద్ధ మార్గము నెఱుంగలేక గర్భులై భక్తిగలవారై కొందఱు; యోగులము మా క్షేతియని కొందఱు; దొంగభక్తిచే కొందఱు; ఇట్లు పలువురు పలువిధములుగా నుండిరేగాని, నిజమైన భక్తి నెఱింగినవారు లేరుగా? ఆహా! అట్టివా రెవరుగా యని చెదకుచున్నారు.

(28) పుష్కాగవరాళి - చూపు.

ప. ఎవరు తెలియఁ గోయెదరు - వివరములేని పూజలు చేసెదగు (ఎ)

చ. ముదమునఁ బరుల నూకలకుఁ బర - పుదతరుల కాసింది తాము కూడుటకు

నుదరము నింపుకొఱకుఁ జూల - నూరనూరఁ కరిగెద రావలగు (నె)

15

2. కన్నతొత్తలమాట మీఱలేక - యన్నదమ్ముల తల్లిదండ్రుల సేర
మెన్నుతే పనిగాని సారముగఁ - బన్నగళయన నీ పదము నమ్మెదరా (యె)
3. ఆలుబిడ్డలను నమ్మెదరు పారి - కాసించి పరుల * కొంపల బొంకెదరు
కాలునిప్రోలు జేరెదరు అందు - కష్టముఁ జెంది భువిని బుట్టెదరు (ఎ)
4. పెద్దలతోఁ గల్లలాడి రామ - బుడిలేని ధనికులఁ దగవేడి
వద్దన వారితో మోడిచేసి - ప్రొద్దుపోవుట గాని పతిశులఁగూడి (యె)
5. ఈసున మరియాదలేదు నిండు - కాసు గల్గినవాని కన్నిట వాసు
అస నీయెడఁ గల్గిబోదు నిజ - దాసులెవరో కనఁ జేతఁగాదు (ఎ)
6. పన్నుగ మనకే శక్తి యని - అన్ని కల్లలనుచు దొంగ భక్తి
అన్న యిదేటి విరక్తిరామ - కన్న తల్లి యిదియా చేతయుక్తి (ఎ)

* 'మంజెదరు' అని యొకసాతము.

7. యోగులు మేనెఱుంగ లేక తమ - కే గతియని ధ్యానింతురుగాక
భోగీశయన యేలుకోక రామ - త్యాగరాజుపై నిత పరాక

(యె)

[ప్రతిపదార్థము.

ఎవరు - ఎవరు

తెలియక పోయెదరు - తత్త్వము నెఱుంగలరు
వివరములేని పూజలు - విమర్శనజ్ఞానములేని పూజలను
చేసెదరు - ఒనర్చెదరు
ముదమునక - సంతోషముచేత

పరుల రూకలకుక - ఇతరుల రూపాయలకును
పరసుదతులకుక - పరశ్రీలకును
తాము - తమరు

కూడుతుకుక - చేరుటకై

అసింధి - అశపడి

చాలక - బాగుగ

ఉదరము - పొట్టను

నింపుతుకొనుక - పూడ్చుకొనుటకును

ఊరక ఊరక - ఒక్కొక్క యూరియందును

తిరిగెదరు - సంచరించెదరు

అవతికుక - ఆ నిజమైన భక్తిని సంపాదించువతికును
(ఎవరు తెలియబోయెదరు)

కన్నెల్లొత్తులమాట - చూచిన లంజెలనూతును (కంటం

బడిన లంజెలందఱు మాటలను)

మీఱలేక - మించఁజాలక

అన్నదమ్మల - అన్నదమ్మలయొక్కయఱు

తల్లిదండ్రుల - తల్లిదండ్రులయొక్కయఱు

నేరము ఎన్నుటవి - తప్పను గమనించుటయే

పనికాని - పవిత్రపృ

సారముగఁ - సత్తుగ

పన్నగశయన - శేషశయనా

నీ పదము - నీపాదములను

సమైదరా - భూని తలచెదరా

ఆలు బిడ్డలను - భార్య సుతులను

సమైదరు - సమైచుస్సారు

వారికఁ - వారలకు

ఆశించి - ఆశపడి

పరుల కొంపలఁ - ఇతరుల యిందఁ

బొంకెదరు - ఆసత్యమాడెదరు

కాలునిప్రోలు - యమునియొక్క పట్టణమును

చేరెదరు - చేరెదరు

అందుఁ - అచ్చటను

కవ్వుము - శ్రమను

చెంది - పొంది

భువిని - భూమియందు

పుట్టెదరు పుట్టుచుస్సారు

రాచు - రాచు

కెడలతోకఁ - జ్ఞానవృద్ధులతోడను

కల్లు అడి - అబద్ధములు పలికి

బుద్ధిలేని ధనికులఁ - తెలివీలేని ధనికులను

తగఁ - తగునట్లు

వేడి - కొనియాడి

వద్దు అఁకఁ - కొనియాడవద్దనంగా

వారితోకఁ - ఆ ధనికులతోడ

మోడిచేసి - పట్టుపట్టి

పతితులకా కూడి - పాపాత్ములనుచేరి
 ప్రొద్దుప్రోవుటకాని - కాలము గడచుటతో తప్ప
 (ఎవరు తెలియ బోయెదరు)
 ఈనునకా - ఈగర్విచేత
 మరియూద - కట్టు
 లేదు - లేదు
 నిండుకాసు కలిగినవానికికా - ధన మధికముగ నున్న

వానికి

అన్నిటకా - అన్నివిధములచేత
 వాడు - అపనింద
 ఆస - ఆశ
 నీ యెడకా - నీ విషయమున
 కల్లబోదు - కలంగబోదు
 నిజదాసులు - సత్యమైన భక్తి గలవారలు
 ఎవరో - ఎవరో

కనకా - చూచుటకు
 వేరికా కాదు - శక్తియుకాదు
 (ఎవరు తెలియఁ బోయెదరు)
 పన్నుగకా - నిరముగ
 మనకుకా - మనశే
 శక్తి అని - సామర్థ్యమున్నదని
 అన్ని - అన్నియు
 కల్లులు జనుదును - అబద్ధములని చెప్పెను
 దొంగభక్తి - కపటభక్తి
 అన్నా - అబ్బ (అశ్చర్యార్థము)
 ఇది ఏటివిరక్తి - ఇది యెక్కడి వైరాగ్యము
 రాను - రాను
 కన్నతల్లి - పన్నుగన్నవాడ
 ఇది ఆ - ఇదియా (యొక్క)
 శేదయొక్క - సత్తులేని యొక్క (ఎవరు తెలియబోయెదరు)

యోగులు - యోగులు

మేను నెఱుంగలేక - ఒడలు జెలియక

తరుకు - ఏ - తమకు ముత్రమే

గతి అని - గతి గలదని

ధ్యానింతురు కాక - ధ్యానము చేయుచుండుచుగాక

భోగిశయన - శేషశయనా

రామ - రామా

ఏలుకోక - (నన్ను) కాపాడుకొనక

త్యాగరాజుకైక - ఈ త్యాగరాజుమీఁద

ఇంత - ఇంతటి

పరాకు ఆ - పరధ్యానమా (అజాగ్రత్తయా)

విశేషారము:—ఇందు ప్రథమచరణము మొదలు నాల్గవ చరణంతము సంసారుల యొక్క దుఃఖినిగూర్చి చెప్పుచున్నారు. ఎట్లన, 'నన్నుండిత ఆదిత్యే - నన్నస్త్వస్మి తేరహా' అని, సూర్యోదయమైన తొడనే తెల్లవాడిన దనియు అస్తమయమయిన తొడనే రాత్రి వచ్చినదనియు ఆయా కాలోచిత భోగములకై ఆశపడుచు 'సర్వేజనాః కాంచన మాశ్రయంతి' అనునటులు ఎట్టి అకృత్యములై ను జేసి ద్రవ్యము నార్జింప నలయుననియు, రూకలేనివాఁడు పోకచేతుడనియు. 'నురూపతైవ వరణీయతా హేతుః' అనునటులు కుల గోత్ర విచారము ఇంచుకయులేక చక్కదనమునుమాత్రమే సాధనముగఁ బెట్టుకొని పరస్మైల నాసించుచు, 'ఋణం కృత్యా ఘృతం విజేత్' అనునటులు అపైప్పనం జేసి నెయ్యి త్రొగవలయు

నను చందమున ధర్మాధర్మ విచార మించుకైన లేక యేదియో యొక విధమున పొట్టె
బూడ్చుకొనుడు, 'మాతృ దేవోభవ, పితృదేవోభవ' అనుపటాలు ప్రత్యక్షదేవతలుగ నున్న
తల్లిదండ్రులు మొదలగు వారి, ఆపుల మాటలను నిరాకరించి 'విటనటగాయక...అను
నటులు సర్వోచ్చిష్ట భాజనమగు కన్నుతోత్తుల పోటలనే వేదవాక్యములుగ నెంచి మీఱలేక
కొంద టుంగురనియు, నుఱిగొందఱు, 'ఋణానుబాధ గూచేణ' పశుపత్ని సుతాలయాః,
అనునటులు ఋణానుబంధముగ నుండు భార్యాపుత్రులు మొదలగు వారలను సభమని నమ్మి
వారి పోషణకై పుణ్యపాప విచారములేక పెద్దలతో సములము చెప్పరాని యబద్ధముల
జెప్పఁచు, ధనికుల నానించి, 'నీ వింద్రుడవు, చంద్రుడవు' అని స్తుతించుచు వారు కాలిలో
చూపి చెక్కిన కార్కములను తలతో నహించి చేయుచు, పాపుల పాంగత్య మొనర్చి
యీ లోకమున ప్రొద్దుపుచ్చి జన్మమరణాదిశాధల నొంటుచునుండురు. ఈ రెండుతెగలవారును
కేవల సంసారులు. ఇట్టి వీరు తమ యుత్తరగతికై ప్రయత్నింపనే ప్రయత్నింపరు. కావున
శ్రీరాముని వీరు తెలిసికొనజాలరు గదా అని అభిప్రాయము.

ఇంక ' ఈనున మరియాదలేదు ' మొదలు క్రితాంతమువఱకు ఈ సంసారులలోనే భగవద్భక్తులుగ నున్న సామాన్యాధికారులను కొందఱను గుఱించి చెప్పుచున్నారు. ' యస్యాస్తి విత్తం ససరః కులీనః స పండితః స శ్రుతవాన్గుణజః । సదప పక్తా సచ దర్శనీయః ' అను నటులు ద్రవ్యము గలిగినవాఁ డెవఁడో వాఁడే సత్కులజుఁడు, పండితుఁడు శాస్త్రజ్ఞుఁడు, మంచి సెబ్బరల నెఱింగినవాఁడు, వాచాలకుఁడు, శౌరవింపఁ దగినవాఁడు అను చందమున నెట్టి యప్రయోజకుఁడైనను ధనము గలిగియుండినచో ఖ్యాతిగలదని కానుపైని మాత్రము ఆసను విడువక భక్తవేషమును శౌరవము కొఱకై వేసికొని నిజుగు భాగవత్తోతముల గమనించ తేక తాము శ్రీకృష్ణు వేషమును ధరించిన పాండక వాసుదేవునినలె దొంగభక్తి గలవారగుటచే తమతోపాఁ తులరును దొంగభక్తి గలవార లనుచును, ' శబ్దాదిభోగ నిరత శ్శరణా గతాఖ్యస్త్యైత్యాద భక్తత్వవ శిష్ట జనౌఘమధ్యే మిథ్యాచ రామి ' అనునటులు తామంతయు నెఱింగినవారి చందముగ ప్రసంగించుచు మనసున లేని శరణాగతుల నొనర్చి మాటలచేత మాత్రము వైరాగ్యమును చూపుచు, శిష్టులుగ నుండు పెదలయొక్క సంఘమున తామును

పెద్దల మనిషిండుకొనుటకై తిరుగుచుందురు, ఇంతమాత్రము యుక్తిచేత వీరు పెద్ద లగుదురా ? కారు. మఱియుఁ గొందఱు యోగాభ్యాసపరులు నీ పాదారవిందముల నిశ్చల చిత్తులై భ్యాసించుదురాని వారు తమవలె భగవత్స్వరూపదా వన్య లెఱుంగరనియు, తమకే గతి యనియు సాభిమానులై యుందురు. ఇదే నీ త్యాగరా జస్సనో. పైవి జెప్పిన వారలలోఁ జైరక కేవలము నీకృపకు కాచుకొనియున్నవాఁడు. ఇంతటి యజాగ్రత్త ఎందులకు ? కటాక్షింపరాదా. ఇంతియేగాక నిజముగ నీ స్వరూప రూపగుణ విభూతులకు నిన్ను ఆరాధించు ప్రకారములను ఎవ రెఱుంగగలరు అని భావము.

ప.	సాస		పామా		గరీ		సా, ని		సరీ		గా;		;	;	
	ఎవ		రుతె		లియ		వో, .		యెడ		రు;		;	;	
	పపా		పాపా		పా,		ధాపా		మమా		ధపమా		గరీ		సాస్తి
	వివ		రము		లే,		నిభూ		జల		జే.		పెడ		రు.
చ.	పభా		పాపా		మగా		రిసస్తి		సరీ		గా;		;	;	
	ముద		ముస		పరు		ల.రూ		కల		కు;		;	;	

పహా	పాహా	పా, పాహా	పహా, పాహా	పాహా	పాహా
సుద	కుల	కా. సింహి	తా, ముఖా	దుట	కు.
మహా	మాహా	మగా గాగా	పహా పా;	పాహా	పాహా
ఉద	ర ము	సిం. పుట	కొఱు ట్ట;	చాల	చాల
పా,	పాహా	పా, పాహా	పహా ధ పహా	పహా	పహా
నూ,	ర నూ	ర, ది రి	రాద రా.	వఱు	కు.

(ఇతర చరణములను ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక :— ఇందు అయ్యగారు భగవద్భజనమునకు భాగవత భజనము చాల శ్రేష్ఠమనియు, 'తృప్త్యత్యభ్యుత్పత్తిచారణ' భృత్య భృత్య భృత్య భృత్య ఇతి మా స్మర లోకనాథ' అనుపలులు భగవద్దాసులకు దాసులుగ నున్న వారియొక్క భాగ్యమును ఇంతని నిర్ణయించుటకు బ్రహ్మాదులకు సయితము శక్యముగాదనియు తెలిపి, తమ భాగవత నిష్ఠను వెల్లడించుచున్నారు.

(29) పున్నాగవరాలి - చాపు.

ప. ఇంత భాగ్యమని నిర్ణయింప బ్ర - హ్మాంద్రాదుల తరమా (ముని) . (ఇం)

అ. చింతనీయ శ్రీరాఘవ నిను మది - జింతించు సుజనులఁ బూజించినవారి (దిం)

చ. మతిహీనులైన నెమ్మదిలేని వారైన - నతి పాప కృతులైన నెన్నటికి న -

ద్గతిరాని వారైన శ్రీరామ - శ్రుతి పురాణమత ప్రతిలేని నిను న - (దిం)

2. సారైకు మాయ సంసారమందుఁ జాల - దూటీనవార్తనఁ గామాదులఁ

బూరిత మత్తులైన సకలవేద - సార నిన్ను మన -

సార నమ్మిన సుధా - పూరచిత్తుల శేవ కోరినవారి (దిం)

3. భర్తచేల నీను మర్కము తెలియని - కర్మ మార్తులైన ద్వాగరాజ

ధర్మగహితులైన లోకములు - నిర్మించిన నీను

శర్మము స్మరియించు - నిర్మల మతుల శర్మమెంచినవారి (దిం)

‘జతకూడిన’ అను జాగాలా ‘జతకూడిన’ అని యొక స్థానాంతరము.

ప్రతిపదార్థము.

మనిచింతనీయ శ్రీరాఘవ - మనులచే ధ్యానింపఁ

బడు శ్రీరామా

నినుక్ - నిన్ను

మదిక్ - మనసునందు

చింతించు సుజనులక్ - ధ్యానించు భక్తులను

పూజించిన వారిది - పూజ చేసినవారిది

భాగ్యము .. అదృష్టము

ఇంత అని - ఇంత మాత్రమని

నిర్ణయంప .. నిరూపించుటకు

బ్రహ్మోండ్రాదుల తరము ఆ - బ్రహ్మాక్షుఁగాని

ఇంద్రుఁడు మొదలగువారికిఁగాని శక్తిమా ?

మత్తీనులైనక్ - బుద్ధిలేని వారైనను

సమృద్ధిలేని వారైనక్ - స్థిరచిత్తులైన వారైనను

అతి సాపక్ష్యతులైనక్ - మిక్కిలి సాధముచేసిన

వారైనను

ఎన్నటికిక్ - ఎన్నటికిని

సదృతి రానివార అయినక్ - మోక్షముఁ బొందఁ

దగనివారగు నున్నను

శ్రుతిపురాణసత - శేదపురాణములచేత కొనియాడఁ

బడు

శ్రీరామ - శ్రీరామా

ప్రతిలేని నినుక్ - సాటిలేని నిన్ను

సన్నతి శేయు భక్తుల జటగూడినవారిది - స్తోత్రము

చేయునట్టి భాగవతులతోఁ జేరినవారిది

(ఇంత భాగ్యమని నిర్ణయించుటకు ఎవరికి శక్తిమని

భావము)

సారథుఁ - మాటికిని
 మాయ సంసారమండ - మోసపు సంసారమున
 చాలఁ - మిక్కిలి
 తూటివారు అయిన - ప్రవేశించిన వారై నప్పటికిని
 కామాదులకు - కామాదులచే
 పూరితమగు అయిన - నింపబడిన మనస్సుల
 వారై నప్పటికిని
 సకల కేదసార - సమస్త కేదములయొక్క సత్తు
 నున్న వాఁడ
 నిన్ను - నిన్ను
 మనసార - మనస్సు నిండుగ
 నమైన మధుర చిత్తులవేద - నమైనట్టి అమృత
 ప్రవాహమునట్టి మనస్సుల భాగవతులయొక్క
 కేదము
 కోరినవారిది - అనగొన్నవారిది

(భాగ్యము ఇంతని నిర్ణయించుటకు ఎవరి తరముని
 భావము)
 భక్తిచేత - బంగారు వస్తువులవాఁడా
 నీనుమర్కము - నీయొక్క శక్తిను
 తెలియని కర్మమారతన - ఎఱుంగని కర్మానుష్ఠాన
 పరులైనప్పటికిని
 లాక్షణిక భక్తిరహితులు అయిన - లాక్షణికాభావ
 చనుత్తింపబడు భక్తిముగ్ధులైనట్టి ప్రపతులు
 లేని వారై నను
 లాక్షణిక - లాక్షణికములు
 నిర్మించిన నీదు కర్మము - పుట్టించినట్టి నీయొక్క
 శుభానుభవముచే గలుగు శుభమును
 స్మరించు నిర్మల మతుల కర్మము - హృదయమునట్టి
 మంచి మనస్సుల భాగవతులయొక్క ఆనందమును
 ఎంచినవారిది - తలచినవారిది

విశేషారము:—ఇందు పంచమోపాయ మను పేరుగల భాగవత నిష్ఠను వెల్లడిచేయుచున్నారు. భగవద్విష్ణు గలుగుట యెల్లరకును సులభసాధ్యమనియు, తమవలె కరచరణాదులతోఁ గూడి ఆపకర నిద్రాది వ్యవహారములు గలవారై యుండుటచే మనుజులకు భాగవతులయందు సామాన్య ప్రతిపత్తి గలుగునుగాని విశేషభక్తి గలుగుట దుర్లభమనియు; అట్టి నిష్ఠను సంపాదించిన వారల భాగ్యమును నుడువ బ్రహ్మాదులకును శక్యము కాదనియు; నుడువు చున్నారు. 'అతి పాపకృతులైన నెన్నటికి సద్గతిరాని వారైన'; 'శ్రుతిపురాణానుత ప్రతి లేని నిను సన్నుతిసేయు భక్తుల జటకూడినవారు' అనుటచే, 'న తత్సమశ్చా భ్యధికశ్చ దృశ్యతే' అనునటులు సమానుఁడును అధికుఁడును లేని భగవంతుఁడు 'తేహం సతత యుక్తానాం భజతాం ప్రీతి పూర్వకమ్! దదామి బుద్ధియోగం తం' అనునటులు తన్ను భజించువారికి బుద్ధిబలము సధికముగ నిచ్చి వారిచే సత్కార్యములను జేయించి పదవి నిచ్చుచున్నాడనియు, అట్లు కానివారిని, 'క్షీపామ్యజ్వల మశుభా నాసురేష్వే వయోనిషు' అనునటులు రాక్షసయోనులందుఁ బుట్టించి వారిచే దుర్మార్గపు జనులను చేయించుననియు;

నిట్టి పుణ్యపాప విచార మొనర్చుచు, ఈ శాసనమును మూర్ఖుటకుఁగాని, పలదని చెప్పుటకుఁగాని యెఱ్ఱిరికిని శక్తిలేదనియు, ఇందుచే, 'పునర్ద్రిదః పునరేవ పాపీ' అనునటులు దారిద్ర్యము వల్ల పాపమును, పాపమువలన దారిద్ర్యమును గలుగుచున్నవనియును, ఇట్టి యెడతెగని పాపముగల పిరికి యెఱ్ఱిరికిని సద్దత్తి గలుగకుండవచ్చుననియును, అనువంగిక, ప్రాసంగిక సుకృతములలో దేనినైన గమనించి పురుషారము నియ్యవలెనను తలంపు గలిగియుండు భగవంతు నాశ్రయించి కృతార్థులై వెలయుట శ్రమసాధ్యమనియును భావము.

‘భక్తిక్రీతో జనార్దనః’ అనునటులు, భగవంతుఁడు భక్తులయొక్క భక్తి నమ్ముచు వోయి, ‘ధనం మదీయం తవ పాదపంకజమ్’ అనునటులు తన పాదారవిందములను సయితము భక్తునియొక్క మూలధనముగ చేర్చుట కృపావశ్యుడై, అన్యులు తనకెంత యపకార మొనర్చినను సహించుచు, ‘మద్భక్తం శ్వపచం వాపి నిన్దాం కుర్వన్తి యో నరాః | కల్ప కోటికలేనాపి నక్షమామి కదాచన’ అనగా నా భక్తుఁడు కుక్కమాంసము తినువాడైనను

వానిని నిందించినయెడల నే నోర్చును ; కోటికల్పాంతముల కై నను వానిచే పాపముల ననుభవించియే తీసుదును; అనునంతటి ప్రీతికలవాడై స్వాతంత్ర్య మంతయు నుడిగింపఁ జేసికొని భక్తులకు సర్వస్వాతంత్ర్య మొసంగియున్నాడు. కావున అట్టి భక్తుల నాశ్రయించిన యెడల నట్టి సంసారులైనను సులభముగ మోక్షము నొందఁగలరు. ఆ భక్తులును గుణదోష విచారము చేయక తల్లివలె కేవల ప్రీతిపరులై తమ్మునాశ్రయించిన వారిని కటాక్షించు చున్నారు. కాబట్టి భగవంతునివలన కాజాలని కార్యముగూడ భాగవతులవలన సులభ ముగా నెఱవేఱుచున్నది. అట్టి భాగవతుల నాశ్రయించినవారి భాగ్యమే భాగ్యముగాని భగవంతుని నాశ్రయించిన వారి భాగ్యము సయితము అంత గొప్పదిగాదని అయ్యగారు సూచించుచున్నారు.

అనగా 'యద్యా భాగవతాభిమానవనశి' అనునట్లు, మనుజుడు స్వశక్తిచేత సాధింపఁదగిన ధర్మానుష్ఠానము లన్నియుఁ భోయినవాడై యచేతనమువలె సత్యంత పాప

తంత్రము గలిగి యుండినగాని యొక భాగవతుని గొప్ప చేసి శరణు పొందఁడు; ఇట్టి భాగమును సంపాదించుటయే సమస్త శాస్త్రముల తాత్పర్యము; కావున చూపులకు విడి సులభముగ నున్నను అనుష్ఠానమున భగవద్విష్ణుకన్న చాల గొప్పదియని యొలుఁగవలయును.

ప. , * గా | మాపా || పా | పాపా || , - మా | పాధప || పథమ | గరిసా ||
 , * ఇం | త భా || , గ్య | మ ని || , - ని | ర్క.యం || ప. . | ... ||
 ని * సా | సా-పా || పా | ప నిధా || ప-మా | , , | గరిసా ||
 , * ఇం | త - భా || , గ్య | మ ని . || . - ని | , , | బ్ర. . ||
 ని * రిగ | కీ సా || సన్ధి | సరిగరి || గా . | ; - ధవ || మగరి | సా ; ||
 . * వైం | ద్రా , || దుల | త. ర. || మా , | ; - . . || ... | . ; ||
 ని *

, * (ఇంత భాగ్య)

అ. , * మా | మామా

|| , ;

| మగగా

||

, - గా

| మాపా

|| , ; | ప నిధా

, * చిం | త నీ

|| , ;

| య. శ్రీ

||

, - రా

| ఘన

|| , ; | ము. ని

ప *

”

|| పపా | పనిధా

. *

”

|| ని ను | మ. ది

ప * గా | గాగా

|| గపా

| ధపధా

||

, - పా

| పాధప

|| ధ పమ | గరిసా

. * చిం | తింను

| సు జ

| ను. ల

||

, - బూ

| జి రి ,

|| చి న . | వారి.

ధి *

. * (దింత భాగ్య)

చు. , * గగ | గాగా

|| గా ,

| గాగా

||

గగా

|| పమగా

|| గ రి | శాన్తి

, * మతి | హీను

|| తై ,

| న బె

||

మృది

|| తే. ని

|| పా. | తై న

, * రి గ | రీసా

|| సన్తి

| స రిగరి

||

గా ,

|| ; - పా

|| మగా | రిసన్తి

, * అతి | పాప

|| కృతు

| తై...

||

స ,

|| ; - ఎ

|| స్మృతి | కి. స

, * రిX | రీసా | రిన్ది | సరిగరి | గా, | ; - భప | మా, | X రిసన్ది ||
 , * ద్ది | రాని | వా. | రై... | స, | ; - శ్రీ. | రా, | మ... ||
 , * మమ | మామా | , మా | మగగా || , Xగ | మాపా || పపా | పా ; ||
 , * క్కుతి | పురా | , ని | ను. క || , పతి | లేని || నిను | స ; ||
 , * మగ | గాగా | గామా || , పప | పాధప || భపమ | X రిసన్ది ||
 , * న్నుతి | నేయు | భ . | క్కు. ల || , జత | గూడి. | స... | వా. రి. ||

, *

, * (దింత భాగ్య)

(ఇతర చరణములును ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:—ఇందు అయ్యగారు శ్రీరామచంద్రుని స్తోత్రముచేసి భజనము చేయుచున్నారు.
 (ఇందుగల తెనుగు చరణములు అయ్యగారి రచనముకాదు. ఇది దివ్యనామ సంకీర్తనము కనుక నైవేద్యో యీ చరణములను వ్రాసి చేర్చినారని తోచుచున్నది.)

(30) పున్నాగవరాళి - చాపు.

- ప. తపదాసోహం తపదాసోహం - తపదాసోహం దాశరథే
- చ. పరమృదుభావ విరహితదోష - నరవర వేష దాశరథే
2. సరసిజనేత్ర పరమపవిత్ర - సురపతిమిత్ర దాశరథే
3. నిర్ముఁ గోరితిరా నిరుపమశూర - నన్నేలుకోరా దాశరథే
4. మనవిని వినమూ మఱవ సమయమూ - ఇనకుల ధనమూ దాశరథే
5. ఘనసమనీల మునిజనపాల - కనకదుకూల దాశరథే
6. ధర నీవంటి దైవము లేడంటి - శరణమొంటి దాశరథే
7. అగమవినుత రాగవిరహిత - త్యాగరాజనుత దాశరథే

[పతిపదార్థము.

దాశరథే - దశరథరామ

అహం - నేను

తపదాసః - నీడు దాసుడను

పరమృదుభావ - శ్రేష్ఠమైన మెల్లనిమాటలు గలవాడ

విరహితదోష - దోషము లేనివాడా
నరకర వేష - శ్రేష్ఠమైన మానుష వేషమునదాల్చిన
వాడా

దాశరథే - దశరథరామా
పరశిజశేత్ర - తామర తోటలవంటి శేత్రములు గల
వాడా

పరమపవిత్ర - మిక్కిలి పరిశుద్ధమైనవాడా
సురపతిమిత్ర - ఇంద్రునకు స్నేహితువాడా

దాశరథే - దశరథరామా
నిరుపమకుర - సమానములేని శౌర్యముగలవాడా
నిన్ను కోరితిరా - నిన్ను వలచియున్నానురా
దాశరథే - దశరథరామా
నన్నేలుకోరా - నన్ను కాపాడురా
దాశరథే - దశరథరామా

ఇనకులభసమా - మార్గభటలముయొక్క భాగ్యమా
మఱవ సమయమా - మఱచుటకు సమయమా
(కాదు, కనుక)

మనవిని వినుమా - నామనవి నాలకింపుమా
భునసమనీల - మేఘమువంటి నల్లని శరీరముగలవాడా
మునిజనపాల - మునిజనములను పాలించువాడా
కనకదుత్తాల - బంగార దేలమును ధరించినవాడా
దాశరథే - దశరథరామా
ధరత్ - భూమియందు
నీచంటిదై వము - నీసరివేల్పు
లేడంటిక్ - లేడంటిని (కాపున)

దాశరథే - దశరథరామా
శరణసుకొంటిక్ - నిన్నే శరణు చొచ్చితిని
అగమనిత్ర - వేదాగమములచేత నుతింపబడినవాడా

రాగవిరహిత - రాగద్యేషములు లేనివాడౌ
త్యాగరాజనుజత - త్యాగరాజుచే సుతింపబడినవాడౌ

దాశరథే - జశరధరామా

ప. ; * గరిగా ; గా ; గా ;
; * తవదా ; నో ; హం ;
; * పపహా ; హా ; ధాహా
; * తవదా ; నో ; హం.
; * నినినీ ; నీ ; నీ ;
; * తవదా ; నో ; హం ;
; * పపహా ; హా ; ధాహా
; * తవదా ; నో ; హం.
; * గరిగాగా ; గా ;
; * వరవృదుభా ; హా ;

| గారీగా ;
| త వదా ;
| మాధాపామా
| దా . శ ర
| హాహా ;
| త వ దా ;
| మాధాపామా
| దా . శ ర
| గారీగాగా
| వి రహిత

| గా ; గా ;
| హో ; హా ;
| గారీహాన్
| థే...
| హా ; హా ;
| హో ; హం ;
| గారీహాన్
| థే...
| గా ; గా ;
| హో ; హా ;

; * పపపాపాపా ; ధాపా
; * సర వ ర కే ; పా .
; *
; * (తవదాసోహం)

| మా ; పాపా
| గాగీసాన్తి
| ధే . . .

(ఇతర చరణములును ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:--ఈ కీర్తనయందు, అయ్యగారు శ్రీరాములవారిని సంబోధనముచేసి, తాము ఈ తత్వగతిని బొందుటకై న కార్యము లేమియునుం జేయక దినములను వ్యర్థముగఁ గడపినాడనని యును, అట్లు తానుచేసిన యపరాధములను మన్నించి తన్ను కాపాడవలయుననియు ప్రార్థించుచున్నాడు.

(31) పున్నాగవరాలి . చాపు.

ప. పాహి కల్యాణ సుందర రామ మాం

(పా)

- చ. చదివిన వాడనుగాను రామ - యిది బుద్ధియనుచుఁ దెలియఁగ లేను
2. భజయించుటకు బుద్ధిలేక రామ - బలిమాలి తిరిగితి నిందాఁడ
3. దినదిన ముదరముఱ్ఱకు రామ - ధనికులఁ గాచితి నీవఱకు
4. అలు సుతులపైని ప్రేమ నీ ప - చాల నుంచగఁగైతి రామ
5. సంసారసుఖము సతమని నామ - సార మెఱుఁగ మఱచితిని
6. విషయాదులను గోయలేక విత్తి - వీఁగి మోసపూతి నిందాఁడ
7. నేరమెంతో చేసితిని ఏమి - నేరమనుచు వేడితిని
8. శుకసన్నత సన్నుఁ గన్నతండ్రి - యొకసారి శరణనుఱ్ఱాన్పు.
9. తమ్మకన్నుల రఘువీర నిను - సమ్మితి నన్నేలుకోర
10. నిను నమ్మవారలకు మేలు చాలు - నీపాదసేవ వెయివేలు
11. సాకేతరామ నామిఁద దయ - లేకుండుటిది మరియాద
12. శరణ్య కోసలరాజ రామ - పరిపాలిత త్యాగరాజ

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

(శా)

ప్రతిపదార్థము.

కల్యాణ సుందరరామా - అనంతకల్యాణ గుణములతోఁ

గుడుకొన్న అందమైన శ్రీరామా

మావ్ - నన్న

పాపి - కాపాడుము

రామ - శ్రీరామా

చదివిన వాఁడను కాను - నేను చనువులు శ్రేష్ఠవాఁడను

కాను

ఇది బుద్ధియనుటకు - ఇది మంచిదియని

తెలియజ్జేలేను - ఎఱుగలేను

భజియించుటకు - నిన్ను భజనముచేయుటకు

బుద్ధిలేక - బాధము లేనివాఁడనై

బతిమాలి - ప్రయోజనములేక

ఇందాఁకజ్జే - ఇంతవఱకును

తిరిగితిక్ - అల్లాడితిని

ఓనదినము - ప్రతి దినమును

ఉదరముకొఱకుక్ - కడుపు నింపుటకై

ఈవఱకుక్ - ఇంతవఱకును

ధనికులక్ కాచితిక్ - ద్రవ్యము కలవారలను కాచి

యఱుంటిని

రామ - శ్రీరామ

అలుసుతులపైని ప్రేమ - భార్య బిడ్డలపైని ప్రేమను

నీ పదాలక్ - నీ పాదములకుందగు

ఉంపజ్జే - వితిని - పెట్టుకపోతిని

సంసారసుఖము - ఈ సంసారమునందలి (తుష్ట)

ముఖమును

సతము అని - నిత్యమని తలఁచి

నామసారముక్ - నీనామ భజనమునందలి రుచిని

ఎఱుంగు - తెలిసికొనుటకు

మఱచితిని - మఱచిపోతిని

విదయాదులను - కామాదులను

కోయలలేక - లొలంగించుకొనలేక

విఱవీఁగి - మఱచితఁజెంది

ఇందాఁకుక్ - ఇంతవఱకును

మోసపోతిక్ - మోసపోతిని

నేరము - అపరాధము

ఎంతో చేసితిని - ఎంతయో చేసితిని

ఏమి నేరమనుచుక్ - నేనేమి తప్పులు చేనితిని

వేడితిని - ప్రార్థించుకొంటిని

శుకసన్నత - శ్రీ శుకునిచేత నుతింపబడినవాఁడా
ననుకన్నతండ్రి - ననుకన్నతండ్రి

ఒకపారి - ఒకపారియైనను

శరణు అనుకొన్నట్ - శరణు నొచ్చితిని అనిన నన్ను

(కాపాడరాదా)

తమ్మికన్నల రఘువీర - తామర తేటకులవంటి కన్నులుగల రఘువీరుఁడా

నిన్నుక్ - నిన్ను

నమ్మితిక్ - నమ్మినాను

నన్నేలుకోర - నన్నేలు కొనుము

నిన్నుక్ - నిన్ను

నమ్మివారలకు - నమ్మివారలకు

మేలు - జేయము

రామా - శ్రీరామా

నీ పాదసేవ - నీ పదారబిందసేవ
వెయివేలు - అనంత సంపదలు

చాలుక్ - సమృద్ధి
సాశీతరాజు - సాశీతరామరాజా
సామిరాజ్ - సామిరాజను
ప్రేమ లేకుండటయిది - ఇట్లు కరుణమాలి యుండటం
మరియద - ధర్మనా

శరణ్య - శరణురాజా
శోసలరాజ - శోసల దేశాధిపురా
పరిపాలిత త్యాగరాజ - పరిపాలింపబడిన త్యాగరాజు
గలవారా
రామ - శ్రీరామా!

విశేషారము:—ఇందు, ‘పదివిస వాడనుకాను’ ఇత్యాదులచే అయ్యగారు, శ్రీరామ ! నేను చదువులేనివాడనుగాన జ్ఞానము నెటులు సంపాదించగలను. నీవు కృపాసముద్రుడవై నన్ను పాలించిరిగాని నేను కడతేరుటకు మఱియెవ్వ యుపాయము లేదనుచున్నారు. ‘దిసదిస ముదరముఖాత్కుక్’ ఇత్యాదులచే, శ్రీరామా ! నేను భార్యబిడ్డలయం దాసచే ధనికులను గాచి యుండి ద్రవ్యము నారించుచుంటినిగాని నిను బొందుటకై యొక మంచికార్యము నైనను చేయ లేదు. ఇట్టి నన్ను ఎటులు ప్రోచెదవో ? అనుచున్నారు.

‘వరమెంతో చేసితిని’ ఇత్యాదులచే, శ్రీరామా ! నేను అనేక దుష్టకార్యములను చేసినది మాత్రమే గాక, నేనెమి తప్పచేసితిని ? అని సర్వజ్ఞుడవగు నియొదనే కలలాడితిని. ఇట్టి అపరాధి నగు నన్ను నీవు కృపావశుడవై కాపాడవలయునే గాని వేరొక యుపాయము లేదనుచున్నారు.

‘శుకసన్నత’ ఇత్యాదులచే, శ్రీరామా! నేను ఇదిపఱకును నిన్ను స్మరింపకయే యుండినను, నీవే రక్షకుండ వని యెఱింగి ఇదిగో శరణాగతి చేసితిని. శరణాగతి చేసిన వానిని కాపాడుట నీవే సంకల్పము. అటుండు నపుడు నాతత్పులను గమనింపక నీ సంకల్పమును గమనించి నన్ను కాపాడవలయు ననుచున్నారు.

ప, *	గా గాగా	గా, గాగా	రిపా	కి రి	కి	గా ;
, *	పా హి క	ల్యా, ణ సుం	ద ర	రా. .	మ.	మాం ;
, *	గమ పాపా	పా, ధాపా	మమా	ధ పమా	పాన్తి	పాన్తి
, *	పా. హి క	ల్యా, ణ సుం	ద ర	రా. .	మ.	మాం
, *	గగ గాగా	గాగా గి కి	గి రి	గా ;	, ;	గాగా
, *	చది వి స	వాడ స.	గా.	సు ;	, ;	రామా
, *	పప పాపా	పా, ధాపా	మమా	మధపా	గి	పాన్తి
, *	ఇది బుద్ధి	య, సు చు	దెత్తి	య. గ	లే.	ను .

(ఇతర చరణములను ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:— ఈ కీర్తనయందు, అయ్యగాదు, శ్రీరామచంద్రునియొక్క దివ్యమంగళ విగ్రహమునందలి సౌందర్యములు అపరిమితము లనియు, ఒక్కొక్క అవయవ సౌందర్యమును జూచువారు ఆ సౌందర్యమును పూర్తిగ ననుభవించుటకయ్య సౌందర్య సముద్రమునందు మునిగిపోవుటవల్ల మఱియొక అవయవ సౌందర్యమును చూచుట కశక్తు లగుచున్నారనియును చెప్పి, శ్రీ సీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నంజనేయుల యనుభవమును నుదాహరణముగఁ జూపుచున్నారు.

(32) అసావేరి - ఆది.

- ప. † లేకయా విన్నుఁ జుట్టుకొన్నాడు - వకహృదయమై నిత్యానందము (లే)
- అ. శ్రీగర కరుణాసాగర నిరుపమ - చిన్నయూ శ్రీతచింతామణి నీయెడ (లే)
- చ. సౌందర్యములలో నుఖము నీతమ్మకు - సౌమిత్రికి కనుల బాడల నుఖము వే

† 'లేకనా' అను పాఠము గ్రాహ్యము.

2. సుందరముఖమున సుఖము భరతునికి - సుజ్ఞాన రూపమున సుఖము రిపుఘ్ననికి (లే)
3. చరణ యుగమునందు సుఖమాంజనేయునికి - నరగుణ త్యాగరాజ వరదఆనందము (లే)

ప్రతిపదార్థము.

క్రీకర - సంపక్కిరుడా
కరుణాసాగర - దయాసముద్రుడా
నిరుపమ - సమానము లేనివాడా
చిస్మయా - జ్ఞానస్వరూపుడా
భిత్త చింతామణి - ఆశ్రయించినవారికి చింతానశి
వలె నకిల కోర్కెల నొసగువాడా
సీమెడక్ - నీయొద్ద
ఆనందము - నిత్యమైన ఆనందము
లేకయా - లేకయా
వీహృదయులై - ఏకచిత్తము గలవారలై

నిన్నుక్ - నిన్ను
చుట్టుకొన్నార - ఆశ్రయించుకొని యున్నార
నీతమృతక్ - సీతాదేవికి
సౌందర్యములలోక్ - నీదు సౌందర్యములన్నిటియందు
సుఖము - ఆనందము
సామిత్రిక్ - లక్ష్మణునికి
కనుల బాడలలోక్ - కంటి బాడలలో
సుఖము - ఆనందము
భరతునికిక్ - భరతునికి
సుందర ముఖమునక్ - అందమైన ముఖమునందు

సుఖము - ఆనందము

రిపుష్ప నికిత్ - శత్రుష్ప నికి

సుజ్ఞాన రూపమున - జ్ఞాన స్వరూపమునందు

హృదయము - ఆనందము

ఆంజనేయనికిత్ - హనుమంతునికి

చరణయంగమునందు - నీదు చరణయంగమునందు

సుఖము - ఆనందము

వనగుణ - మంచుగుణములు కలవాడ

త్యాగరాజవరద - త్యాగరాజునకు వరముల నిచ్చువాడ

ఆనందము - ఆనందము

(లేకయా నిన్ను జుట్టుకొన్నాడు)

విశేషారము. — ఈ కీర్తనయొక్క అను పల్లవియగుచుండు, శ్రీకర, కరుణాసాగర, నిరుపమ, చిస్మయా, శ్రీత చింతామణి, అను ఐదుపదములచే, నీత, లక్ష్మణుడు, భరతుడు, శత్రుఘ్నుడు, ఆంజనేయుడు అను నీ యైదుగురును క్రమముగా ననుభవించుచు నానందమును సూచించుచు వానిని కీర్తనయొక్క చరణములందు విమర్శించుచున్నారు.

‘సౌందర్యములలో’ ఇత్యాదుల, ‘కన్యావరయతేహృదయం’ అనగా, నొకకన్యక తనకు నాథుడగు నుండువాడు అందగూడుగా నుండవలయునని కోరుట సహజముగ నున్నది. కనుక, సీతాదేవి యను శ్రీరాముని సౌందర్యములందు మిక్కిలి ఆనందము కలిగినదియై ఆ యానంద సముద్రము

నందు మునిగి తేలుచున్నదని భావము. ఇందు కుదాహరణముగ అశోకవనికయందు నీతాదేవి హనుమంతునిగూర్చి శ్రీరాముల యోగక్షేమములను విచారించు బూనినపుడు, ముఖ్యముగ విచారింప వలసిన యనేక విషయము లుండఁగ, 'రూపం రామస్య కిదృశమ్ । కథమూరూకథం భాహూ' అనగా శ్రీరాముని పాండర్య మెట్టిది ? వారి లోడలును, భుజములును, ఎటుండును ? అని శ్రీరామ పాండర్యములను గూర్చియే మొట్టమొదట కుశల ప్రశ్నముచేసెను. అందుచేత నీతాదేవికి శ్రీరామ పాండర్యముల ననుభవించుటకన్న మేలైన యొక ఆనందము లేదని భావము.

'పామృత్రికి కనులజాడల సుఖము' అనుటచే లక్ష్మణుండు సదా శ్రీరామ కైంకర్యముననందే అస్తగ్తి గలిగి యుండువాడగుటచే ఏ సమయమున నేతార్థమును జేయుటకై శ్రీరాముండు కనుగొలునో యని శ్రీరాముని కనుజాడను జూచుచు నానందించు చున్నాడని భావము.

'నుందర ముఖమున సుఖము భరతునికి' అనుటచే, భరతుండు దనకు లభించిన రాజ్యమును తా ననుభవించునోపక శ్రీరామునికే సమర్పించి, శ్రీరాముండు రత్నమయమైన సింహాసనమునందు కొలువమరియుండు తఱి నతని ముఖారవింద చేవను జేయవలయునను సంకల్పముతో పదునాలుగు

సంవత్సరములు నితయ ప్రతుడై యుండి అటులే శ్రీరామని పట్టాభిషేకముగాంచి శ్రీరామచంద్ర ముఖారవింద శేవా దురంధరుడై యుండి పరమానందము ననుభవించెనని భావము.

‘సుజ్ఞాన రూపమున సుఖము రిపుఘ్ననిశీ’ అనుటచే, శత్రుఘ్నుడు, ‘శత్రుఘ్నా నిత్య శత్రుఘ్నః’ అనగా నిత్య శత్రువులైన కామక్రోధాదులను జయించి, ‘విజ్ఞానఘనః ప్రజ్ఞాన ఘనః’ అను నటులు భగవంతునియొక్క జ్ఞానానంద స్వరూపము ననుభవించువాఁడు కావున, వాఁడు స్వరూపానంద సుఖము ననుభవించు చున్నాడనిబావము.

“పరణయగమునందు సుఖమాంజనేయునిశీ’ అనుటవల్ల, ‘శవామృతస్యందిని పాదపంకజే నివేశితాత్మాకథ మన్యదిచ్ఛతి’ అను నటులు, దేవామృతమునకుఁ దుల్యమగు శ్రీరామచంద్ర పాదారవిందముల నాశ్రయించినవాఁడు మఱియొక వస్తువునం దాసంద మున్నదని తలచునా? అటులే శ్రీరామని పాదయుగము నాశ్రయించి ఆంజనేయుఁడు సదానందానుభవిగ నున్నాడనిభావము.

అసావేరి రాగలక్షణము:—ఈ రాగము 8-వ మేళమైన హనుమతోడియందు జన్యము. బౌడవ సంపూర్ణ రాగము. అనరోహణమును సంపూర్ణముగను వక్ర సంపూర్ణముగను పాడుట

వాడుకలో నున్నది. శుద్ధ ఋషభ సాధారణ గాంధార శుద్ధ ధైవతములు రాగాచ్చాయా స్వరములు. అరోహణమునందు గాంధార నిపాదములు పరిపూర్ణములు. ఎల్లప్పుడును గానము శ్రేయఃదగినది. 'గరిమా' అను ప్రయోగమునందు చతుఃశ్రుతి ఋషభము కొన్ని సందర్భములయందు పలుకును.

అరోహణము.

అపరోహణము.

స రి మ ప ధ స

1. స ని ధ ప మ గ రి స.

2. స ని స ప ధ మ ప రి గా రి స.

ప. ; * రి ; మా - పా ; - ధపధా
; * లే ; క - యా ; - నిన్న
; * రిమరీమా - పా ; - ధపధా
; * లే. . క - యా ; - ని.న్న
రిస *
.. *
" " " " " " " "

| ; - మపప ధపా
| ; - జా. ట్టు, కొ
| " " " " " " " "
| " " " " " " " "
| ; - సేనీ సేపా
| ; - జా. ట్టుకొ
| " " " " " " " "

| మా , గగరిసా
| నా, ...రు
| మా ; - పాధప - మపమగ
| నా ; - రు.
| " " " " " " " "
| " " " " " " " "

రిస *	గారీమా - పా ; - పథసా		"		"
. . *	లే . క - యా ; - ని . న్ను		"		"
రిస *	గారీమా - పా ; - పాథాస్తిరీసా		క్రీసా - స్తిరీసా పా		మాపానిధిప - మపగా
. . *	లే . క - యా ; - ని . న్ను .		. . - జాత్తుకొ		త్వా రు
రిస *	రిగారిపా - సరి న్నీ సా ;		; - రిమపా ;		మా ; పథపా - మపగా
. . *	ఏక . హృ - ద . యులై ;		; - ని . త్యా ;		సం ; . . - ద . ము
రిస *	"		; - రిమ పథసా		రిస్తిపథ - మపగా
. . *	"		; - ని . త్యా .		సం . . - ద . ము
రిస *	"		; - రిమ పా ;		మా , క - కరిసా
. . *	"		; - ని . త్యా ;		సం , . - ద , ము

(లేకయా)

అ. ; * పమాపదా - సోసోరీసో	; - రీసోరీసో	రీసీరీని - సోస్తిప
; * శ్రీ. క ర - క రుణా.	; - సో. క ర	ని. రు. - ప. పు
; * మా, పదా - సోసోరీసో	"	"
; * శ్రీ, క ర - క రుణా, ,	"	"
; * "	; - గీరీఘగీరీస్తి	"
; * "	; - సో. క. ర.	"
; * పో, ప పా - రీపమ - ధపదా	; - ప ధగధపా	; ; - ; ;
; * చి, స్మయా - శ్రిత - చిం.	; - తా. మణి.	; ; - ; ;
; * "	"	; ; - గరిమప
; * "	"	; ; -
రిచ * తో, ప పా - గరిమా - పధసో	"	మా ; పాధప - మ పగా
. . * చి, స్మయా - శ్రిత - చిం.	"	నీ ; . . . - యె. డ

రిస *	పా , ప పా - రిమపధ - సోరిగీ క్కసో! ; - సి నీసీపా		"	
.. *	చి , న్మయా - క్రి. త. - చిం... ; - తా .మణి		"	
రిస *				
.. *	(లేకయా)			
చ. ; *	పమాపధా - సోసోక్కసో	; - రిసోరిసో		రిసీరిని - సోసో
; *	పొందద్య - ము ల లా.	; - సుఖము నీ		త . . . - మృ కు
; *	" - క్కసో - గీ రిసో	; - గీసోక్కసో		"
; *	" - ముల - లా.	; - సుఖమునీ		"
; *	పాపా ; - గ రిపమ - ధపధా	; - ప ధనిధపా		మా ; పాధప - మపగా
; *	సోమి ; - త్రి.కి. - కనుల	; - జా. . డల		సు ; భ . . - ము..
రిస *				
.. *	(లేకయా)			

(ఇతర చరణములును ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:—ఇందు అయ్యగారు ఇక్తు లవతరించుట భగవంతుని కల్యాణగుణములను నోరారఁ జెప్పటకే యని భక్తజన్మ ప్రయోజనమును నిరూపించుచున్నారు.

(విగి) అసావేరి - ఆది.

ప. ఏపనికో జన్మించితిని నీ - మెంచవలదు శ్రీరామా నే

అ. శ్రీపతి శ్రీరామచంద్ర నీ - * చిత్తమునను తెలియదా నే

చ. వాల్మీకాదిమునులు † నరులు నిను - నర్జించిరి నాయాసదీరునా

మేల్మీయై యుండు సద్భక్తులు - మెచ్చుదురే త్యాగరాజనుత నే

(నే)

(నే)

(నే)

ప్రతిపదారము.

శ్రీరామా - శ్రీరామా

నేక - నేను

ఏ పనికిక - ఓ. - ఏకార్యమునకుఁగానో

జన్మించితికా అని - పుట్టితిని

నీవు - నీవు

ఎంచవలదు - తలంచవద్దు

* 'చిత్తానిళి' అననది గ్రామ్యపాఠము.

† 'ఘనము' అని పాఠము.

(క్రీ.తి - లక్ష్మీనాథా)

(శ్రీరామచంద్రా - శ్రీరామచంద్రా)

నీచిత్తమునకున్ - నీచునకునకు

తేలియదు ఆ - తెలియదా

వాల్మీకాదిమునులు - వాల్మీకి మొదలుగానిల మునులును

నరులు - మనుష్యులును (పండితులును)

నినన్ - నిన్ను

పరించిరి - కొనియాడిరి (దానిచేత)

నాయాస - నాయొక్కయాశ

తీరన్ - తీరునా ? (తీరదు)

మేల్చి బి - (అనగ నము) (త్వేష్ట మైనదియై)

ఉండున్ - ఉండును

ర్యాగ రాజమత - త్యాగ రాజుచే కోనియాడబడుగాను

సద్భక్తులు - ఉత్తములగు భక్తులు

మెచ్చుదురు నీ - ఈ విషయమును శ్లాఘింతురా

విశేషార్థము:—లోకములో జీవులు వారివారి కర్మఫలానుభవమునకుగాని బుట్టి తదను గుణమగు నదియో యెట్ల కార్యమునొనర్చుచున్నారు. అటులే నే నీలోకభోగము ననుభవించుటకై పుట్టితి ననుకొంటివా? కాదు ! 'జాయమానం హి పురుషం యం వశ్యేష్వధు సూదనః । సాత్త్విక స్సతత విజ్ఞేయస్స వై మోక్షార్థచింతకః' అన్నట్లు జీవుని పుట్టించునపుడే నీవు వానిని కటాక్షించి సంగదా వాడు సాత్త్వికుడై సంగరమునం దసహ్యము తోచి మోక్షమునం దభిలాష గలవాని

[హృదయము.

డగుచున్నాడు. శ్రీరక్ష! లక్ష్మీపురుషకారముచే నా కీర్తి సన్మార్గమును జూపిన నీకు ఈమర్మము దెలియదా? అమ్మ పుట్టిలు మేనమామదగ్గల పొగడిన చందమున నేను భక్తుడను, నిన్ను నుతిం చుటకు బుట్టినవాడను అని సర్వజ్ఞుడవగు నీకు తెలుపవలయునో? అక్కటలేదు. కావున నాకు నీ వీ జన్మ మొసంగినది నోరార నిన్ను కీర్తించుటకే గాన నా యథాశక్తి నిన్ను స్తోత్రము చేయు చున్నానని భావము.

“నీ స్తోత్రమున కేమి కొదవ, ‘ప్రాచేతస్తద్వ్యాధికవీ’ అనునటులు కవులలో సగ్రంభుడై, ‘మచ్ఛందాదేవ తు బ్రహ్మస్పృహతేయం సరస్వతీ’ అనునటులు సరస్వతీని హృత్కారమున నిడు కొని కవితాధోరణిని ప్రసరింపజేయువాడై, ‘వేదః ప్రాచేతసాదాసీల్పాతౌద్రామామృతశ్శనా’ అనునటులు వేదమును రామామృతముగ మార్చిన హల్మీకీభగవానులు మొదలగు మునులు మఱియు పండితోత్తములగు కొందఱు మనుష్యులును వారివారి శక్తికొలది నుతించి యుండిరే ! ఇంక నీ హృదయవలన నేమియున్నది?” అనినయెడల, ఎవర డన్నముడిననోవానికి అడలి దీరును? ని వేటోకరునికి దీరునా? అటులే వాల్మీకీయులు నుతించిన నాయాకదీరునా? ‘వైకుంఠం బొగడని

వక్త్రము వక్త్రమే ధనుధనుధ్వనితోడి ధక్కుగాక, చక్రీ చింతనలేని జన్మంబు జన్మమే తరళ సలిల బుద్బుదంబుగాక. విష్ణుభక్తి లేని విబుధుండు విబుధుడే పాదయుగముతోడి పశుప్రగాక' అనునటులు విన్న మనసార ధ్యానించి నోరారఁ గీర్తింపకున్న నాజన్మము జన్మమా? కావున నీ భజన యొనర్చి నాజన్మసాఫల్య మొనర్చుకొనెదను, అని అయ్యగారు భగవద్దానభవమునకన్న జన్మసాఫల్య మొందించుటకై వేటొక సాధనము లేదని నిరూపించుచున్నారు.

ప. ;	* రీ, రియా - హా ; ; - పమ	హా ; - ; ;	పమధపా - గరి స	
;	* వ, ప ని - కో ; ; - జ.	స్మి ; - ; ;	చి . తి . - సని .	;
;	* రీ, రియా - హా ; ; - పమ	పధపధమపగా	"	
;	* వ, ప ని - కో ; ; - జ.	స్మి	"	
;	* గరీమమా - పధస్తా ; సీరీ	విసపధమపగా	"	
;	* వి . ప ని - కో ; ; జ.	స్మి	"	
;	* " - పధసీరీగా - సీరీ	"	"	
;	* " - కో . . . - జ.	"	"	

; * గా, రిసా - న్నిరిసా ; -

| కరిపమధపనిధ

| మామాపాధప - మగరిస ||

; * ఎం, చర - లదుక్తి ; -

| రా.

| మా - నే . . . ||

; *

; * (శ్శపనికో)

తి. ; * విస్తాపధా - సా, సా, సా, సా

| స్తో ; - రిగ్గరిస

| ; - సినిధపధా ||

; * క్తి. పతి - క్తి, రా, పు

| చం ; - ద్రా. .

| ; - నీ ||

; * సా, సిసా - రినిస్సప - ధపధా

| ; - గ రిపమధప

| నిధపగారిస ||

; * చి, త్తము - న. తు. - డె. లి

| ; - య.దా. .

| నే ||

; *

; * (శ్శపనికో)

చ. ; * పా, పా, - ధాపాధా

| ; - పధాపమా

| రీగా, రిసా ||

; * పా ; ల్లి, - కా. డి ;

| ; - మునులన

| రులు, నిను ||

;	* కా, రిసా - సగీష్సా ;	; - రిమా	పా ; - ధపథా	
;	* వ, రిం. - చి.రిసా ;	; - యా. స	డీ ; - రు.సా	
;	* విసాపథా - సా ; సాసా	; సా రిగీ రిస్స	సా ; - స్వినథా	
;	* మేల్మియై - యుం; డు.	; సద్భ... .	క్తు ; - లు. .	
;	* పథారీసా - రీనిస్స - దధపా	థా - గరిపవధప	వినిధప - గారిప	
;	* మెచ్చుదు - రే... త్యా.	గ - కా... జ	ను.శ. - శే... .	

నిద *

. . * (నేపనితో)

(ఇతర చరణములును ఇట్లులేపాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:—ఇందు శ్రీరామభక్తిలేని జన్మము వర్జమని అనేక దృష్టాంతములతో నిరూపించుచు ఈ జన్మము పోకమునుపే అట్టి భక్తిని సంపాదించవలయునని సమయము కౌరవమును గూడఁ దెలుపుచున్నారు.

(34) అనావేరి - చాపు.

ప. సమయము దెలిసి పుణ్యము లార్జింపని - కుమతీయుండియేమి పోయియేమి (స)

అ. సమతతోడి ధర్మము జయమేకాని - క్రమముతో మనవిని విననే ఓమనస (స)

చ. సాగమా కవితలవిని వెట్టివాడు - సంతోష పడియేమి పడకేమి
చేరెడేసి గుడ్డికన్నులు బాగుగ - దెలిచియేమి తెలివకుండియేమి (స)

2. తురకవీధిలో విప్రనిక బాసకపూజ - నెరవేరిజేసియేమి చేయకుండియేమి
ధరసీని ధనకోట యజమానుడు - చాబ్రతికియేమి దయ్యమెననేమి (స)

3. పదము త్యాగరాజ నతునివై గానిది - పాడియేమి పాడకుండియేమి
ఎదను శ్రీరామభక్తియులేని నరజన్మ - మెత్తియేమి మెత్తకుండియేమి (స)

(ఇది ముఖ్యతైలి గమక దీపిక ప్రతిపదార్థము వ్రాయలేదు.)

విశేషారము:— 'దుర్గభోమానుషోదేవేలూ దేహినాం తూణభంగురః' అనునటులు

మనుష్యజన్మ మొత్తుట చాలమర్థము. ఇట్టి జన్మసమయము తటస్థించినపుడే మనుజుడు సుకృతము నార్జిపవలయును. అట్లు ఆర్జింపని బుద్ధిహీనుడు ఉండిన నేమి పోయిన నేమి?

సమయము గౌరవ మెఱుంగని అట్టివాని మనుగడ తురకల బాజారులో బ్రాహ్మణులకై వడపప్పు పానకములు చేసినటులును, మూర్ఖునకు కవిత్వ రసమును వినిపించినటులును, భగవంతునకంటె అన్యదేవతలను స్తోత్రము చేసినటులును స్మరమని నిరూపించుచు, ఈ శరీరముపోక మునుచే సత్కథాకాలక్షేప మొనర్పవలయుఁగాని మించిన తరువాతను చింతించిన నించుకంతయు ప్రయోజనములేదనియు, అది గతజలనేతరుబంధముఁబోలిన దనియు నానతిచ్చుచున్నారు.

ప.	,	*	రి	ర	మా		పసా		ధాపా		ప మా		పా , మ		మా ,		గరిసా	
,	*	సమ		యము		తెలి		సి పు		జ్యము		లా , .		రిం ,		ప. ని		
,	*	రి	X	రీ	- సా		సా		స రిసా		, - రిమ		పాధప		మా ,		గరిసా	
,	*	కుమ		తి - యం		డి		యే.మి		, - పో.		యియే.		మి ,		. . .		
అ.	,	*	పమ		పాధా		ససా		ససా		, - రిగ		గ్రసా		స సీ		సాసా	
,	*	సమ		త వో		డి ధ		ర్మము		, - జయ		మే.		కా.		. ని		

, * పభ గే	నిని	ధపధా	, - పు	సా ధ ప	మగా	రిసా
, * బ్రమ మతో	మస.	వి. ని	, - పున	శే యో.	మన	స.
ఘ. , * పా పాపమ	గ. గా	సరిగా	, - సరి	గారీ	సా,	రిసా
, * సా ర మా	కవి	త. ల	, - విని	శెత్తి	వా,	. తు
, * రిరి మామా	పపా	ధపధా	, - పభ	పామా	సో,	; ;
, * సం తోప	పతి	యో. ని	, - పడ	శే.	వి,	; ;
, * పమ పాధా	ప్పి	గే	, - రిగ	ప్పే	పి	గే
, * శే. రా డే	. పి	శ్రా డ్డి	, - ప.	స్సవి	పా.	స. స
, * పభ గే	నిధా	ధపధా	, - మా	పాధప	గా,	రిసా
, * తెఱ ని రే	మిలె	అ. వ	, - కుం	డి . .	రే,	వి.

(ఇతర చరణములను ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:—ఇందు అచ్యుతగారు, 'ఆత్మానం మానుషం మన్యో రామం దశరథాత్మజస్యో' అనునటులు దేవత్వము దాచిపెట్టి దశరథ మహారాజునకు కొమారుడై పుట్టి రామరాజుని పేరు పెట్టుకొన్నది మావంటి భక్తులతో కలిసి మెలసి మాట్లాడుటకు గదా? శ్రీరామా ఏట సీ పాశ్చిమమును దాచుచున్నావు అని ప్రార్థించుచున్నారు.

(35) ధన్యాసి - ఆది.

ప. రామాభిరామ మనసు - రంజిల్ల బల్లెల గదాదా (రా)

అ. ఈమహిని వెలసిన - దేల సదా నాతో (రా)

చ. బంగారుమేటి పాన్పుపై - భూమామణి జానకి

శృంగారిండుకాని - చెలువొంద నిన్ను గని
పొంగుచు మల్లెరుల - బూజించు కేళ శ్రీహరి
సంగీతము పాడుమని - స్వామి త్యాగరాజుతో .

(రా)

ప్రతిపదార్థము.

రామా - శ్రీలకు
అభిరామ - సునోహరమైనవాడా
ఈమహానిక - ఈభూమియందు
వెలసినది - ఆవతరించినది
విలా - ఎందులకు
సదా - ఎల్లప్పుడు
నాతోక - నాతో
మనసు - మనస్సు
రంజితక - సంతోషించునట్లు
బల్లరదా - ముట్టాడగాదా
శ్రీహరి - శ్రీహరి
బంగారుమేటి పాన్పువయిక - బంగారు మయమగు
మంచిపడక విూడ

భామామణిబాసకి - స్త్రీరత్నమగు స్తీతాదేవి
శృంగారిరించుకొని - ఆలంకరించుకొని
చెలుపు ఒండక - చక్కదనము ప్రకాశించునట్లులు
నిన్నుక - నిన్ను
కని - చూచి
పోంగుచుక - ఉత్సాహముందుచు
మల్లెవిరులక - మల్లె పువ్వులచేత
భూజించువేళక - భూజించునమయమున
స్వామి - ప్రభూ ! రామా
త్యాగరాజతోక - త్యాగరాజతోడను
సంగీతము పాడుము అని - ఒకపాటపాడుమని
(మనసురంజితక బల్లరదా)

విశేషారము:—త్యాగయ్యగారు సీతారాములకు అంతరంగ కైంకర్యమును చేయఁదలంచి, 'త్రమానహానీన మనస్తభోగిని ప్రకృష్ట విజ్ఞాన బలై కథామని' అనునటులు విజ్ఞానమయుండగు, అది శేషుండను దివ్య పర్యంకమున సీతాదేవితో కూడి వేంచేసి యుండ సీత దివ్యాలంకార మొనర్చు కొని, నిన్ను విలాసమగు చూపులచే జూచి నీపైని పూలుచల్లి నివాసందసముద్రమున ముంచు వేళ నాతో 'ఉడుత భక్తి' యనునటులు దాగుడు కోరుచున్న గానకైంకర్యమును చేయుచు నా మది సంతోషించునటులు, ఇంచుగ యానతి యియ్యరాదా అని ధ్యానయోగముచేత భగవంతుని యేకాంత సేవోత్సవమును అనుభవించుచున్నారు.

ధన్వాసి రాగలక్షణము:—ఇది 8-వ మేళమైన హనుమతోడియందు జనించినది. ఆరోహణమునందు ఋషభ ధైవతములు వర్జ్యము. అవరోహణము సంపూర్ణము. ఇందు సాధారణగాంధారశక్తి నిపాదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు; మొదటి యానుమునందు బాడఁదగినది. ఈ రాగమును వేంకటమఱి 21-వ మేళమునందు జన్యమని చెప్పియున్నారు. 20-వ మేళమునకు గల చతుఃశ్రుతి ఋషభము ఇది దెచ్చటను గనబడలేదు. ఇందుచే వేంకటమఱియొక్క అభిప్రాయ

మిడియన్ని తెలియలేదు. మఱియు, 'గరిగా' అను ప్రయోగము నందైనను చతుఃశ్రుతి ఋషభము పలుకవచ్చుననిననో ఈరాగమునందీ ప్రయోగము అసంభావితముగ నున్నది.

అర్ధోహణము.

అవరోహణము.

స గా మ ప దీ స

స ని ధ ప మ గ రి స

'మగారిస - సగామూ - మగరిస - పనిసానిధపమగరిస - నిసగామగరిస - మున్నగునవి రాగ రంజకములు.

ప. ; ; ; * ప్రిసా - గా ; మా -	పా ; ; - గా	; ; - మాపా	
; ; ; * రా. - మా ; థి -	రా ; ; - మా	; ; - మన	
2. మగరిసా *	"	పమగమపా - గా	
సు. . . *	"	రా. . . - మా	
లి. " *	"	పాదీ ; - ధ ప	
" *	"	రా. ; - మా.	
" *	"	. . ; - మ.	

4. " * పనిసా ; - స్సరి | ధపమగ " |
 " * రా . ; - మా. | - " |
5. " * పనిస్సరిస్సరి - స్సరి | " |
 " * రా - మా | " |
6. " * పనిసాగా - రిస్స | నిధపమ - మాధప |
 " * రా | - మ స. |
7. " * సనిసా ; - స్స | సాగా ; మప |
 " * బ . . ; - ల్కా | . X ; - రా. |
8. ధపమగరిప * రిసా - గా ; మా | రిస్సరిధ - పమధప |
 * రా. . . . - మా | - మ. స. |
9. మగరిసా * సా ; సన్నిధాసా | మా - Xమపా - ధప |
 మ. . . * రం ; జి . . ల్క | . - X . . - రా. |

* పాముXరిప్ప				
* . దా . . .	(రామాలీరామా)			
అ. ; ; ;	* గామాటా ; నీ	నిక్కా ; - హా		నీ హా కీ - రీ
; ; ;	* ఈ . మ ; హి	ని . . . ; - హె		. ల . . - వి
హా ; ;	" "	"		" "
న ; ;	" "	"		" "
హానీకపము	* గామా - హానీ	నివిద్దాహా - హా		" "
న . . .	* ఈ . . మ . హి	ని . . . - హె		" "
రీపిదిధపము	" "	"		" "
. . . .	" "	"		" "
పిదిగా ;	* మగరీపిదిధప - నీ	హా ; ; - పిది		ధపముగా , - మప
న . . . ;	* కే ల . . . -	హా ; ; - హా , - హి

ధపమగరిస *

..... *

(రామభిరామ)

ప. ; ; ; *

; ; ; *

పా ; ; ; *

తై ; ; ; *

సా ; ; ; *

కి ; ; ; *

గా ; ; ; *

ని ; ; ; *

రిసా ; ; *

చి. ; ; *

పా ; పా ; పా

బం ; గా ; రు

పా ; పా ; పా

భా ; మా ; పు

సా ; ; మా ;

క్కిం ; గా ;

గామా - పనిధాపా

చెలు - వొం. ర

గామాపానీ నీ

పొం. గు. చు.

| మపధప - మాపా

| మే.

| గా ; ; - మప

| తి ; ; - . .

| మా ; గా - మా

| రిం ; . - చు

| గా ; - పామా

| x ; - ని .

| నీధాపా - పా

| మ. . - తై

| ; - గా ; మా

| తి - పా ; స్ప

| ధా - పేమగారి

| . - జా. స .

| ; - మాపా - పు

| ; - కొ. . . .

| ధాపామా - మx

| న్న x

| నీసోక్తి - ని

| . చి. . - రు

సో ; * సోనీ-సో ; సో
 ల ; * బూ - జిం ; చు
 శీసో ; * సో ; గా ; మా
 హరి ; * సం ; గీ ; త
 నీసో ; * సో ; క్రీసో - సిని
 మని ; * స్వామి . - త్యా
 భవమగరిస *
 . . తో . . * (రామభిరామ)

అవతారిక:— ఇందు అయ్యగారు, 'సకృద్దీతాంభసి స్నానం సంసారమలమోచనమ్' అనగా, న నేకపర్యాయములు గంగాస్నాన మొనర్చుటకన్న నొక్క-సారి భగవద్దీతయను నీటియందు స్నాన మొనర్చినయెడల సంసారమనెడి ముఱికి నిశ్చేవముగ నశించు ననునటులు శ్రీరామధ్యానమే శుద్ధ

; సినిధాపా	
; క్రీ. . .	
; - సినిధాపా	
; - డు. . .	
భవగా ; - భవ	
. . . ; - జా.	

మయిన స్నానముగాని శరీరముయొక్క ముఱికిని మాత్రము పోగొట్టు తిక్కిన దశవిధ స్నానము
తెవ్వియు ఈ ధ్యానస్నానమునకు సాటిగా ననుచున్నారు.

(36) ధన్యాసి - ఆది.

ప. ధ్యానమే వరమైన గంగా - స్నానమే ఓ మనసా (ధ్యా)

అ. వాననీట ॥ మునుంగమునుంగ లోని - - ద్రోహ + మను కలహోనా (ధ్యా)

చ. పరధన నారీమణులను దూఱి - పరనిందల బరహింసల మీఱి (ధ్యా)

ధరను వెలయు శ్రీరామునిగోరి - త్యాగరాజు దెలిసికొన్న రామ (ధ్యా)

ప్రతిపదారము.

మనసా - ఓచునసా

ధ్యానము ఏ - శ్రీరాముని దలచుటయే

వరమైన గంగాస్నానము ఏ - శ్రేష్ఠమైన గంగానదితో

యొనర్చిన స్నానముగదా

వాననీట - వర్షముచే గలిగిన నీటియందు

మునుంగ - మునుంగ - స్నానము చేయఁగాఁ జేయఁగా

లోనికందన - మనస్సులోని కపటమును

ద్రోహము - దుష్టచింతయను

॥ 'మునింగ మునింగి లోని' అని యొక పాఠము. . + 'మదాహంకారము బోనా' అని యొక పాఠము.

అను క్త - ఆ నెడు ముటికి

పోక్ - ఆ - పోవునా (పొదు)

పరధన నారీచణులను - ఇతల ద్రవ్యమును స్త్రీలను

దూటి - నిరసించి

పరసిందలక్ - పరదూషణలను

పరహింసలక్ - పరులను బాధించుటను

మీటి - ఆత్మమించి

ధరను - భూమియుండు

జలయు శ్రీరామునిక్ - వేంచేసియుండు శ్రీరాముని

కోరి - ఆశించి

త్యాగరాజు - త్యాగరాజు

తెలిసికొన్న రామధ్యానము ఏ - యెఱిగిన శ్రీరామ

స్మరణమే

(వరమైన గంగాస్నానము)

విశేషార్థము:—మనుష్యులకు శరీరమలము సులభముగఁ బోవును. అందులకు స్నానము మొదలగు సాధనములుగలవు. పరులను వంచించుట, పరుల కపకార మొనర్చుట పరస్త్రీలను పరధనములను అశించుట అనునవి మనోమలములు. ఇట్టి మనస్సునఁ బట్టిన ముఱికిని బోగొట్టుటకు గంగాది నదీ స్నానము తెవ్వియు సాధనములుగావు. కావున, 'గోవిందేతి సదా స్నానమ్' అనునటులు భగవద్దాసనను స్నానమే గొప్ప స్నానమని అయ్యగారు మనస్సంబోధన చేసి నిరూపించుచున్నారు.

ప. ; * మగామ - పథపథమాపా - ; - పని స్థా ; - స్థానిధ	పమ - పా ; - పాధప
; * ధ్యాన - మే . . . ; - వర మై ; . . . న	. . . Xం ; - గా . .
పమ * గా, మ - " - పని స్థారీస్థానీ - ; నిధ	" "
. . * ధ్యాన - " - వర మై . . . ; న.	" "
" * గా, మ - పనిపా - నీ ; - స్థని స్థగ్రీ - స్థా ; - నిధ	పమపా - పాధప - పాధప
" * ధ్యాన - మే . . . ; వర మై - , ; - న.	. . Xం - గా
పమ * గా, మపా - నిస్థినిధ - పరు - ధప మా, Xగరి, - పా ;	గామామపా - పా ; పాధప
. . * స్థానమే ఓ - మన పా, . . . , - ;	రా మ ; . . .
పమ * గా, మ - పనిపా - నీస్థా ; - నిస్థ స్థమగాగ్రీస్థా ; నిధ	పమ - పా ; - పనిస్థిని
. . * ధ్యాన - మే ; - వర మై ; - న.	. . . Xం ; - గా . .
ధపామ * గా, మ - పనిస్థిరీస్థిపాధాపా ; - పరు - ధప మా, X - గరి, - పా ;	Xమపని - స్థానిధ
. . . * స్థాన - మే ; - ఓ - మన పా, ; - ;	రా మ . .

శ్రీ త్యాగరాజ]

232

[హృదయము.

; * కమ-సా-నిధా-పా-మా-గా-ప-స-గా-కీ-సా | ; - ని-సా - గ-జూ
; * పర-నిం, . . . ద-ల . . . న-గ | ; - హిం - సల

| పథపథపామా - పథమప ||
| మీ తి .

ధరను తెలయు శ్రీరామనిగోరి త్యాగరాజు దెలిసికొన్న రామ

(అనుపలవివలెనే సాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:-- ఇందు త్యాగయ్యగారు రామచంద్రా ! నీ భక్తులతోపాటు నన్నును, భేదము లేక చూడుమనియు నేను నీకు చెప్పనే యునియు వేడుచున్నారు;

(37) ధన్యాసి - రూపకము.

- క. శ్యామసుందరాంగ-సకల శక్తిని నీవేర
- అ. తామసరహిత గుణసాంద్ర - ధరను తెలయు రామచంద్ర
- చ. దుష్టదనుజ మదవిచార . శిష్టజన హృదయవిహార
ఇష్టదైవము నీవేర - యిలను ధ్యాగరాజునేల

(శాస్త్రి)

(శాస్త్రి)

(శాస్త్రి)

ప్రతిపదార్థము.

శ్యామసుందరరాగ - మేఘమువలె నీలమైన చక్కని

శరీరముగలవాడా

తామగ్రహిత - తిమోగుణము లేనివాడా

గుణసాంద్ర - గుణగుణములచేత దట్టమైనవాడా

ధరిను - భూమియందు

వైయ. రామనంద్రా - అవతరించి వేంచేయున్న రామా

నకలశక్తి - సమస్తశక్తులు గలవాడవు

నీవేర - నీవే యనుట

దుష్టదనుజ మదవిదాల - దుర్మార్గులయుర్రాళ్లనులయు

మదమును బోగొట్టువాడా

శివజన బౌద్ధయనివార - మంచివారల మనస్సునందు

నిహరించువాడా

ఇవ్వదైవము - నాకులదేవతవు

నీవేర - నీవేనురా

త్యాగరాజు - త్యాగరాజను, ఈడాసుడు

వేఱ - నివాడుగాడా?

విశేషారము: - శుద్ధ సత్త్వమయుడవై సకల కల్యాణగుణాకరుడ వగు నీవు, 'ధర్మసంస్థాపనారాధ్య సంభవామి యుగేయుగే' అనునటులు దుష్టులను సంహరించుటకును, శిష్టులను పాలించుటకును రామచంద్రుడవై అవతరించి, 'రామస్య లోకరామస్య' అనునటులు సర్వజనులు మోహింపఁడగిన శ్యామసుందర దేహుడవై భయంకరులగు రాక్షసులఁ దునుమాడి అఘటనఘటనాశక్తుడ

వగు నీవు దాసుని పాపములను సశింపఁ జేయఁజాలగ నీనినిమాత్రము వేఱుగఁ జూడవచ్చునా?
కులదైవమనగు నీకు, ఇది తగునా? అని తమ ఆర్తిని దెలుపుచున్నారు.

ప. ;	* పా	పాగా ; మా	పా ;	పా ; పా ;	
;	* క్యా	మసుం ; ద	. ;	రాం ; య ;	
;	* ధా		”	నీ ; - సినిధప	
;	* క్యా		”	. ; - య . . .	
మా *	ధా		”	పా ; పా ;	
. *	క్యా		”	. ; య ;	
;	* మగ	మాపా ; పా	మగపమ	ధప - మగరిసా	
;	* సక	ల క ; క్తి	వి. నీ జే . . ర	
;	* ధా	పాగా ; మా	పా ;	పా ; పా ;	
;	* క్యా	మసుం ; ద	రాం ;	. ; య ;	

;	*	మగ	మాపానీ - సిని		ధప - పమ	ధపమగరిసా	
;	*	సక	ల శ - క్తి		వి - నీ,	. . టే . . ర	
;	*	ధా	పాగా ; మా		పా ;	పా ; పా ;	
;	*	కావై	మ ముం ; ద		రాం ;	. ; గ ;	
అ. ;	*	గా	గాగా - గామగ		గరిస్తా	స్తాస్తా ; నీ	
;	*	తా	మ స - ర . హి		త . గు	తా సాం ; ద్ర	
సిగరిస్తే			రిస్తే - సినిరిస్తేని ధ		పనిసిని	ధప - ధపమగరిస	
ధ. ర.			ను. - వెల. . . యు		రా. . .	మ. - చం . . ద్ర	

(కావ్యము)

ధ. ;	*	పా	పాపాపాపా		మామా	మా - పమగాగా	
;	*	దు	వై ద ను జ		మ ద	వి - దా . . ర	

;	*	గా	మాపానీసా		స్థినిధా		పా - పమగారిస
;	*	శి	ప్పజనహృ		ద.య		వి - హ. . ర.
;	*	గా	గాగా ; గా		మగపమ		గా - క్క ; సా
;	*	ఇ	ప్పతై ; ప		ము. నీ .		. - వే ; ర
స్థినిగేరే			రేస - స నిరేస్థినిధ		ప నిస్థిని		ధప - ధపమగరిస
ఇ.ల.			ను. - ద్యా. . గ.		రా. . .		జా. - వే. . . ట

.స *

.ధి * (త్యామ)

అవతారిక:—ఇందు అయ్యగారు సర్వాకాల స్వస్థులయందును, సకల కార్యముల కును, శ్రీరాముని దయతప్ప వేతేగతి లేదనుచున్నారు.

(38) ధన్యాసి - చూపకము.

ప. ఎందుబాాయరాదయ - యిసకులతిలకా దయ

- అ. ఇందువదన కుందరదన - మందరధర నీదయ
 ప. శాంతభూష భక్తపోష - శరణ శేషభాయి
 2. శ్రీతీశరణ్య నరనశేష్య - శృతసుప్ర్య భన్యా దయ
 3. నాగరాజధరనుతయజ - త్యాగరాజవరద దయ

(ఎం)

(ఎం)

(ఎం)

(ఎం)

ప్రతిపదారము.

ఇనకులతిలకా - నూర్మనవంశమునకు శిలకమువంటివాడా
 దయ - నీకృప
 ఎందుకొ - ఏవిషయమునందును
 సాయరాదు అయ - విడిచుకెట్టు దగడయ్యా
 ఇందువదన - చంద్రునివంటి ముఖముగలవాడా
 కుందరదన - మట్టెమొగ్గలవంటి పలువంశ గలవాడా
 మందరధర - మందర పర్వతమును మోసినవాడా
 (ఎందుకొ యరాదయ)

శాంతభూష - ఓర్వ ఆభరణముగల గలవాడా
 భక్తపోష - భక్తులను పోషించువాడా
 శరణ - రక్షకుడా
 శేషభాయి - అనిశేషుని నిూడ పవనీంచువాడా
 (ఎందుకొ యరాదయ)
 శ్రీతీశరణ్య - ఆశ్రీతులకు దిక్కునవాడా
 నురనశేష్య - దేవతలలో శ్రేష్ఠుడా
 శృతసుప్రణ్య-చేయబడిన మంచి పుణ్యముగలవాడా

ధన్యా - కృతార్థుడా

దయ - నీ యమగ్రహము

(ఎదుక్ పాయరాదయా)

నాగరాజధరనుత - శివునిచే కొనియాడబడువాడా

అజ - జన్మములేనివాడా

త్యాగరాజవరద - త్యాగరాజునకు వరము లిచ్చువాడా

(ఎందుక్ పాయరాదయ)

విశేషారము:—ఇందు బ్రహ్మాదిదేవతలు మొదలు ఘనమృలవలకును భగవంతునిదయ, అవశ్యక మైనదనియు, ‘మందరధర’ అను విశేషణముచే ఆపత్కలములయందు స్నేహితునివలె వచ్చి రక్షించువాడని, అమృత మధన కాలమున మందరగిరి మునుగునవుడు కూర్మావతార మెత్తి షర్యతము నుద్ధరించిన పృత్యంతమును సూచింపుచున్నారు. మఱియు, ఇందువదన, కుండ రదన, శాంతభూష, భక్తపోష, అను విశేషణములచే భక్తులు దగ్గఱ జేరుటకు రుచి పుట్టించునట్టి శాంతి మొదలగు గుణములేగాక, ‘చంద్రకాన్తాననం రామ మతీవ ప్రియదర్శనమ్’ అనునటులు చంద్రునివలె, బయలునునన్నును రంజిల్లజేయు ముఖముగలిగి చూచువారలకు తనివి దీరనిరూప సంపదయు గలిగి ఆశ్రిత సులభుడై యుండువాడనియు, మఱియు ‘శేషశాయి, సురవరేణ్య, నాగ రాజ ధరనుత, అజ’ ఇత్యాది విశేషణములచే, ‘అజోపి సన్నవ్యయాత్మా భూతానామీశ్వరోష్ఠినక్’

అనియు, 'ప్రసేవతానాం పరమంచదైవతమ్' అనియు, 'తవిత్యాశ్చరాణాం పరమం మసేశ్వరమ్' అను
 స్తుత్యు కర్మప్రయుక్తమగు జన్మములేక సమస్తభూతిమాలకును, అభివృద్ధియై దేవతలకై నభిదేవతయై
 ఈశ్వరుల కందఱుకును ఈశ్వరుడై శేషశేషసముద్ర బవళించి భక్తులయొక్క రిక్షలు చింతిచే
 యోగనిద్రబూని ఒడ్డు జేరినవారి కార్యముల నెఱర్పించిన మహానరకృతమును గూడఁ జూచు
 అయ్యగారు వెల్లడించుచున్నారు.

21

ప. ;	*	సో		సో - నీధాపా		మాగా		రిసా ; ;	
;	*	ఎం		దు - తా. య		రా .		దయ ; ;	
;	*	వీ		సాగా ; మా		పా, ని		; - సో, - రీస్తిని	
;	*	ఇ		నకు ; ల		తీ, ల		; - తా, - ద. య	
ధప *		నీ		సో - స్తి నిధాపా		మా ;		పమగారీసా	
. . *		ఎం		దు - తా. . య		రా ;		ద. య,	
;	*	వీ		సాగా ; మా		పనిసేగ		రిస్తి - నిధపమగమ	
;	*	ఇ		నకు ; ల		తీ. ల.		. . - తా. ద. య.	

పని *	గో	గో - స్తి నిధాసా	గా ;	పమగారీసా	
. . *	ఎం	దు - తా. . య	రా ;	ద. య. .	
చ. ; *	గా	గా - గా - గా	గాఘ్రగ	రీస్తి - నిధపానిస్తి	
; *	ఇం	దు వ ద న	కుం . .	ద. - ర. ద న.	
గో ;		గో - స్తి నిధాసా	పమగా	రిస - గామపనీ	
మం ;		ద - ర. ధ ర	నీ . .	ద. - య . . .	
; *	గో	గా - స్తి నిధాసా	గా ;	పమగారీసా	
; *	ఎం	దు - తా. . య	రా ;	ద. య. .	

(ఇతర చరణములును ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:—ఇందు అయ్యగారు భక్తిలేనియెడల సంగీతజ్ఞానమున్న మాత్రమున సద్దతి లేదనియు, ఇంతియేగాక కేవల వాక్యార్థ జ్ఞానముచేతను భక్తిలేకున్నయెడల ప్రయోజనము లేదనియు లేటపటచుచున్నారు.

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

(39) ధన్యాసి - ఆది.

(2)

ప. † సంగీతజ్ఞానమున భక్తివివా - సన్మార్గముగలదే మనసా

(3)

అ. భృంగి వశేన సమీరజ ఘటజ వ - తంగ నారదాసు లుపాసించు

చ. న్యాయాన్యాయములు దెలియును జగములు
మాయామయము లని తెలియును దుర్గుణ

కాయజాది పశ్చిపుల జయించు

(2)

కార్యము దెలియును త్యాగరాజనకే

ప్రతిపదార్థము.

కలను ౪ - ఉన్నదా

మనసా - మనసాని

భక్తివివా - భక్తిలేక

సంగీతజ్ఞానమునకా - సంగీతజ్ఞానముచేతను

సన్మార్గము - మంచిగతి

‘భృంగి...దాదులు’

భృంగి - భృంగీశ్వరుడు (నంది)

నాచేశ - నటరాజు (శివుడు)

† ‘సంగీతజ్ఞానమున భక్తివివా’ అనుపాఠము అశుద్ధము.

సమీరజ - ఆంజగేయండు

ఘటజ - అగస్త్యుడు

మతంగ - మతంగ మహాబుషి

నారదాదులు - నారదుడు మొదలగు వాళ్లు

ఉపానించు సంగీతజ్ఞానముచేత - ఉపాసనచేయు సంగీత

జ్ఞానముచే (భక్తివి నా సన్మార్గముగలదా)

త్యాగరాజునకు ఏ - త్యాగరాజునకే

స్వాయత్స్వాయములు - మంచి సెబ్బరలు

తెలియును - తెలియును

జగములు - లోకములు

మాయామయములు అని - మాయచే నిండినవి

తెలియును - తెలియును

దుర్గుణకాయబాది వత్తిపులతో - చెడుగుణములగు కా

మాది యాటాశత్రువులను

జయించుకొన్ము - ఓడించుపని

తెలియును - తెలియును

(అయినను సంగీతజ్ఞానముచే భక్తివి నా సన్మార్గముగలదే)

విశేషారము:- 'హరిన్ రిం విస్తావస్యద్ బ్రాహ్మణేన సహోత్తమ ! భాషాగానంగాతపవ్యం తస్మాత్పాపంత్వయా కృతమ్' అనునటులు భగవద్గుణానుభవములేక కేవల భాషాపదములచే సంగీతమును బాడుట పాపమే యగును. కావున భగవద్భక్తి లేక సంగీతమున శాటి విద్వాంసుడై చెలంగినను సద్గతి లేదనియు, అట్లయిన భృంగీశ్వరుడు నటరాజు మతంగ నారదాదులు సచా సంగీతమును పాడు వారలుగదా ! వారికి సద్గతిలేదా ? అనినచో సంగీతమున నది భగవద్భక్తి క్షేర్పడిన

తాదాన సాధనము. వారును, అట్టి హరికీర్తనములే సంగీతముగా, ఉపయోగించిరి గాని పోతాక దానిని నొకప్పుడును పాడినవారలు గారనిభావము.

‘నారాయణాయములు’ ఇత్యాదులచే శాస్త్రజ్ఞానము సయితము భక్తి లేకున్న యెడల సద్గతి నియ్యదనియు, ‘వేదభారభరాక్రాంతః స నై బ్రాహ్మణగార్థః’ అనగా అరక్షాగము లేక కేవల మూలముమాత్రము వేదమును పఠనము చేసినవాడు వేదమనెడు బరువును మూయు నొక గాడిదెవంటి వాడని చెప్పినట్లు భక్తి లేక శాస్త్రదానాయములు తెలిసి జగము మూలములయల మని యెఱింగి కామక్రోధాదులను జయించు నుపాయము తెలిసికొన్నను, ‘ఆమాన్యుయాభ్యసనా న్యరణ్యరుదితం వేదవ్రతాన్య స్వహం’ మేదశ్చేదఫలాని పూర్తవిధయః సర్వే హంతం భస్మని । తీరానామసగాహనాని చ గజస్నానం విహ యత్సద । ద్వందాంభోరుహసంస్కృతి ర్విజయతే దేవ సుసారాయణః’ అనునట్లులు వేదపాఠములు, వ్రతములు, ఇష్టాపూర్తములు, తీరస్నానములు మొదలగునవి యన్నియు శ్రీమన్నారాయణునిపాదారవిందములపై భక్తి లేనియెడల స్వరములు

కావున, ఎట్టి శాస్త్రజ్ఞునఁడు సంయతము భగవద్భక్తి యున్ననే సద్గతి నిచ్చును. లేకున్న నీ విద్యాభ్యాసము లన్నియు చేష్టలు కుట్టుకొనుట కభ్యసించినటులని భావము.

ప. ; * గో , నిధప - మపధపమాపా ; - పమగామా	పా ; ; - గా	, మపా - నీ ;
; * పం , గీ త జ్ఞా ; - న . . . ము	న ; ; - భ	, క్తి వి - నా ;
; * పనిసేప - ధపధమ - పా - గామాగమపా	, మ - గగరీ , స	గమపని - సనిసా
; * స న్యా ర్ద - ము	, . - గలదే , .	మ. స. - సా .
; * గో , నిధప - మపధపమాపా ; - పమగామా	పా ; ; - గా	, మపా - నీ ;
; * పం , గీ త జ్ఞా ; - న . . . ము	న ; ; - భ	, క్తి వి - నా ;
; * పనిసేప - ధపధమ - పా - గామాగమపా	, మ - గగరీ , స -	గమపని - సా రీసే - సా రీసే
; * స న్యా ర్ద - ము	, . - గల , దే -	మ. స. - సా
గో * గో , నిధప - మపధపమాపా ; - పమగామా	పా ; ; - గా	, మపా - నీ ;
; * పం , గీ త జ్ఞా ; - న . . . ము	న ; ; - భ	, క్తి వి - నా ;

- ; * సినిసిప - ధపధమ - పా - గామాగమపా | , మ - గగరి , స - | గమపనిసిని - గా ||
- ; * స . . . - స్యా . - ర్ - ము . . . | , . - గలదే , . - | మ. స. . - సా ||
- ; * గీరిసిధిధప - మపధపమాపా ; - పమగామా | పా ; ; - గా | , మపా - నీ ; ||
- ; * సం. గీ. . - త . . . జ్ఞా ; - న . . ము | న ; ; - భ | , క్తివి - - ; ||
- ; * సినిసిప - ధపధమ - గా - గామాగమపా | , మ - గగరి ; | పా ; - ; ; ||
- ; * స . . . - స్యా . - ర్ - ము . . . | , . - గలదే ; | . ; - ; ; ||
- అ. ; * ధా , పమా - మపధపమగా - రీసా | ; - రీ సాగమా | పాగమ - పమపా ||
- ; * భ్యంగి న - తే . . . శ - స . | ; - మీ. ర జ | భుట . - జ . . ||
- ; * " " | " - పనిస్తా | , - పనిస్తా ||
- ; * " " | " - జమ | , - జమ ||
- ; * గీరిస్తా - రీసిరిస్తా - భపపమ | పా - పమగమపా | గమపని - సీగా , ||
- ; * తంగ . - నా . . . ర - దా . . | దు - లు. పా . , | శిం. . . - చు. , ||

; *

; * (సంగీత జ్ఞానమున)

చ. ; * గమగమపమ - దధపా , - ప గా
 ; శ్యా. యా . - - శ్యా. , - యము
 ; * గమా పా ని - సి ని ధ ప - పమగా
 ; * మా. యాను - య. మా. . ల . ని
 ; * నిధాపధా - మపధపమగా ; - రిసా
 ; * కా. యజా ; - ది మ
 ; * , ,
 ; * , ,
 ; * గీరిస్తా - రిసిరినిస్తా - ధపధమ
 ; * కా. ర్య - ము. తే - లి. యు.

| రిస - బ్రహ్మగళా
 | లు. - తెలియును
 | రిస - నిసి ని ధపా
 | . . - తెలియు. ను
 | ; = నీపాగమ
 | ; - ద్రిపులను
 | , ,
 | , ,
 | పా - ప మగమపా
 | ను - త్యాగ. రా

| పాగమపమపా
 | జ గ . . మూలు
 | మగపమ - ధప - గా
 | దు గ్ధ . . .
 | పాగమపమపా
 | జ యిల . . చు
 | పాగమ - పనిస్తా
 | జ యిల . . చు
 | గమపని - సిగా ,
 | జా. న. - కే . ,

జ ; *
జ ; * (సంగీత జ్ఞానమున)

అపతారిక:—‘అచార్యస్య హరిస్సాక్షాత్, అనుసటుల ఆచార్యుడు ప్రత్యక్షముగ నున్న భగవంతుడు. ఆ గురుడు చిల్లగింజ నీటియందలి బురదను బోగొట్టినచందముగా జీవులయందలి పాపములను బోగొట్టువాడు; శ్రీరామా! అట్టి ఆచార్యరూపుడవగు నీవు నామనస్సు చలచల మయినదని విచారించకుము. నీమది, నిర్మలముగను, నిశ్చలముగను ఉన్నదిగావున నాదోషము లేమి చేయఁగలవు. నన్ను విడనాడకుమని అన్యుగారు ప్రార్థించుచున్నారు.

(40) ధన్యాసి - చావు.

ప. నీ చిత్తము నిర్మలము - నిశ్చలమని నిన్నే నమ్మినాను (నీ)
అ. నాచిత్తము వంచన చంచలమని - నను విడనాడకుమి! శ్రీరామ (నీ)

చ. గురువు చిల్లగింజ - గురుడే భ్రమరము - గురుడే భాస్కరుడు - గురుడే పరుసవేది
గురుడే యు త్తమగతి-గురువు నీవనుకొంటి - ధరను దాసునిబ్రోవ-ద్యాగరాజనుత (నీ)

[ప్రతిపదారము

శ్రీరామ - శ్రీరామా
నీ చిత్తము - నీ మనస్సు
నిర్మలము - ముత్తికేసరిది
నిశ్చలము - చలింపనది
అని - అని
నిన్నుకొని - నిన్నే
సమ్యక్సాను - సమీక్షిని
నాచి త్తము - నామనస్సు
వంచన చంచలము - కపటముచేత చలించునది
అని - అని

సన్నుక్ - సన్ను
విడనాడకుమీ - విడవ వలదయ్య
త్యాగరాజనుత - త్యాగరాజుచే కొనియాడబడురామా
గురువు - గురుడు
చిల్లగింజ - చిల్లగింజవంటివాడు
గురుడే - ఆచార్యుడే
ప్రమరము - తుమ్మెదవంటివాడు
గురుడే - గురుడే
భాస్కరుడు - మూర్ఖునివంటివాడు
గురుడే - గురువే

పరుసవేది - పరుసవేది యనుమూలిక

గురుడే - ఆచార్యుడే

ఉత్తమగతి - సద్గతినిచ్చువాఁడు

ధరను - భూమియందు

దాసునికొ - దాసునిఅనఁగాశిష్యుని

ప్రోవకొ - కాపాడుటకు

గురువు - అట్టిఆచార్యులు

నీవు అనుకొంటికొ - నీవనియే తలఁచితిని

విశేషారము:—‘గురులేవ వరంబ్రహ్మ గురులేవ పరాగతి: ! గురులేవ పరావిద్యా’ అనియు

‘తస్మాత్త దుపదేష్టాసా । తస్మాద్గురుతరో గురుః’ అనియునుఁడుటచే గురువే పరబ్రహ్మము. బ్రహ్మశి
విద్యయుగురువే. అన్నివిధముల రక్షకుఁడును గురువే. ఆత్మోజ్జ్వలన హేతువుగు మంత్రము నుపదేశం
చుటచే, ఇంతకన్న నొప్పవాఁడు మఱియొకఁడు లేఁడు. అని అందుచే గురుదైవములు అభేదముగ
జనుభవింపఁదగినవారు. చిల్లగింజ నీటియందలి బురద నెత్తిన చందముగ గురువు శిష్యుని మనస్సునం
డలి ముఱికి నెత్తివేయువాఁడు. తుమ్మెద ఒకానొక పురుగును దెచ్చి కొంతకాలమునకు తన రూ
పము గలిగించినటులే పాపియగు శిష్యుని తననలె నుకృతిని చేయువాఁడు. సూర్యుఁడు చీకటిని
జోగ్రోతినటులే యీ జీవుని నావరించి యుండు అజ్ఞతనుఁ బోగ్రోట్టువాఁడు. పరుసవేది సామా

నృపులోహమును బంగారుగాఁ జేయునటులే యొకబద్ధపురుషుని ము క్తపురుషునిగాఁ జేయు వాఁడు. కావుననే, 'గుణబద్ధస్వస్థకారస్మృత్' । రుశబ్దస్తన్నిలోధకః । అంధకార నిరోధిత్వాత్ గురురిత్యభిధీయతే' అనగా 'గు' అనువర్ణముచే ప్రతిపాదింపబడు పాపమును, 'రు' అనువర్ణముచే నిరోధించువాఁడని, నిర్వచనము. కావుననే సకల పాపములను భోగ్యోజ్యై సకలనిధముల రక్షక మైనవాఁడు గురువే. నీవే ఆగురువుగ నున్నవాఁడవు. కావున నీగురుధర్మమును విడనాడక నీవు నిశ్చలచిత్తుడవై యుండగా చంచలచిత్తము నీరక్షణోద్యోగమునకు బాధకముగాదు కాబట్టి స్వధర్మమును విడనాడక నన్ను కాపాడుమని అయ్యగారు వేడుచున్నారుని భావము.

ప. ౧	* గమ	పాహా		గ మా		గరిసా		నిసా		గా	;		;		మా	;	
,	* నీ.	చి.		త్తము		ని.		ర్మల		ము	;		;		.	;	
"		పథమప		"		"		నిసా		గాగా		;	;		మాపా		
"		చి.		"		"		ర్మల		ము.		;	;		.		
"		"		"		"		"		గాగా		గమా		పాపా			
"		"		"		"		"		ముని		శ్చల		మని			

, * పని	సేవిధప మగా	కా ;	మాపథపా	గరిపా , ;	; ;
, * ని.	శ్చే.. స.	మ్మి ;	సా...	మం.. , ;	; ;
అ., * గా	మాపా ని నీ	ధా ;	పనీ	సేసే సేసే	సేసే
, * వా	చి . త్తము	వం ;	చన	చం. చల	పని
, * గా	మా ; ను నీ	నిధపా	, ,	, ,	, ,
, * నా	చి ; త్తము	వం .	, ,	, ,	, ,
, * గమ	పనీ, సేనీశీసా	నిధప	పనీ	సేగీశీసీ శీనీ	సేసే
, * నా.	చి, త్త..ము	వం..	చన	చం.. చల	పని
, * నిసే	పుగీశీసీ నిధా	పమగమ	హా	; - పసీ నిధప	మగరిస
, * సమ	వి. డ. నా.	డ. జ.	మీ	; - శ్రీ. రా.	మం..
, * గమ					
, * నీ. (చిత్తము)					

చ. , * ప థ | హా హా | గా, | మా హా | || ; - ప ని | స్థిరదప || మ గా | రీ సా | ||
 , * గురు | వే చి | ల్ల | గం జ | || , - గురు | వే, భ్ర. | మ. | ర ము | ||
 , * ని స | గా హా | , ప మ | గరి హా | || , - ని స | గమ హా | ప హా | పా హా | ||
 , * గురు | దే థా | , స్కం | రు డు | || , - గురు | డే. ప | రు స | వే డి | ||
 , * గ గ | మా హా | ని నీ | ధా హా | || , - ప ని | స్థిగ రీస్థి || స్థిర ని | సో స్థా | ||
 , * గురు | దే యు | త్త మ | గ తి | || , - గురు | త్తు. వీ. | వ ము. | కొం టి | ||
 , * నిస్థ | మగ రీస్థ | రీ నీ | సో సో | || సో, | నిధ ప మ | గా, | రీ సా | ||
 , * ధర | ను..దా | మ ని | బ్రో వ | || గ. రా || జ , | ను త | ||

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు, 'తేనవి నా తృణాగ్రమపి నచలతి' అనగా భగవంతుని
 అజ్ఞ లేక ఒకగడ్డి పరకయు కదలదు. అనునట్లులు నిరంకుశమగు నాజ్ఞను వహించి సృష్టి మొదలు
 కొని మోక్షము నిచ్చువఱకు నేకదీక్షనుబానిసవాడవు. నేనీదాసులకు దాసుడనని దగ్గఱఁజేరితిని.
 అట్టి వానిని రక్షించుటకేల సందేహముని వేడుచున్నారు.

(41) ధన్యాసి - చాపు.

- ప. శ్రీరామ దాసదాసోహం అన - నీరజశ్శేష నీకేల సందేహం (శ్రీ)
- చ. గట్టుకానరాని గుంట రామ - పట్టుక దాట నీవేరు తెప్పగుట (శ్రీ)
2. కామాది నక్ర శాధ దీర్ఘ - రామయ్య నీచేతి చక్రములేద (శ్రీ)
3. చలచి త్తమను నలలకు రామ - కలదు నీ వామహ స్తమ్మలతలకు (శ్రీ)
4. మదమత్సరము లనుగజము లకు నీ - పడకమలొకుశరేఖ లంకుశము (శ్రీ)
5. శోకాదు లనుపర్యతము లకు - నీకరాంకితవజ్రరేఖ వజ్రము (శ్రీ)
6. అహమను జడత్వ మణచి ప్రోవ - సహజమా నీచేతి శరములు తలచి (శ్రీ)
7. దుష్కర్మములను మబ్బులెగయ నేయ - నిష్కల్మష పవనజుడు సదయ (శ్రీ)
8. జనన మరణములను నుడిని నిల్ప - ఘనమైన నీ యాజ్ఞనందు నే వడిని (శ్రీ)
9. జాతి కొక్కరు కూడినారము ప్రీతి - చేతఁ దెలికొంటిమి నామసారము (శ్రీ)

10. పన్నుగ భవ మతిఘోరము రామ - నిన్ను విసా అన్యదై వములను గోరము (శ్రీ)

11. వరగుణ రాజాధిరాజ రామ - వరమపావన పాలితత్యాగరాజ (శ్రీ)

[ప్రతిపదారము.

నీరజనేత్ర - తామరచేతులవంటి కన్నుగలవాడా

శ్రీరామా - ఓరామా

అహం - నేను

దాసదాసు - నీదాసులకు దాసుడను

అన్నెత్ - అని చెప్పుచుండఁగా

నీకుత్ - నీకు

సందేహము - అనుమానము

ఏల - ఎందుకు

రామ - ఓరామ

గట్టుగాన రానిగుంటు - ఒడ్డు గనుపించని సంసారమనెడి

గుంటను

పట్టుగాత్ - దృఢముగా

దాంటుత్ - దాంటుటకు

నీశేరు - నీసామము

తెప్ప అంటు - పడవయంటు

(శ్రీరామదాస)

రామయ్య - శ్రీరామా

కామాది సక్రబాధత్ - కామము మొదలుగాఁగల ఆట

క్రతువులనెడి మొసళ్ళయొక్కబాధను

తీర్చుత్ - తీర్చుటకు

నీచేతిదక్రము - నీకరమున తెలయచున్న చక్రాయుధము

లేద - లేదా

జ

రామ - శ్రీరామా

చలచి త్తమను నలకుక్ష - చంచల చి త్తమనెడి తిరంగ
ములకు

నీవామహస్థము - నీయెడమచేయి

కలదు - ఉన్నది (కావున)

తలకు నీల - భయమెందులకు ?

మదమత్సరములను గజములకుక్ష - మదముచుత్సరము

అను వీనుగులకు

నీపద కమలాంకుశరేఖ - నీసాద కమలమునందలి

అంకుశాకారముగల రేఖ

అంకుశము - అంకుశవే

శోకాదులను పర్వతములకుక్ష - శోక మోహములనెడి

కొండలకు

నీ కరాంకిత వజ్రరేఖ - నీ హస్తములందు చిహ్నైతమైన

వజ్రమను రేఖయే

[హృదయము.

వజ్రము - వజ్రాయుధమువంటిది

అహమను జడత్వము - నేను అనెడి మాండవ్యమును

అణచి - అణగఁగొట్టెడి

(ప్రోవక్ - ప్రోచుటకు

గహజహా నీవేతిశరములు - కూడనున్న నీవేతి జాణములను
తలచి - ఆలోచించి

దుష్కర్మములను మబ్బు - పాపములనెడమ మబ్బును

ఎగయనేయక్ - ఎగురఁగొట్టుటకు

పద్మము - దయతోఁగూడిన రామా

నిష్క్రియవననజాండు - పాపహితుఁడైన అంజనేయులు

ఉండుక్ - ఉండును (శ్రీరామ)

జననచరణములను శుడిచి - పుట్టుచావులనెడి ముళ్లను

నిల్చక్ - నిలుపుటకు

ఘనమైన నీ యాజ్ఞను - గొప్పదియగు నీకావనమును

వడిచి - ప్రవాహవేగమునగా

నేకా అందుకా ఏ - నేను అనువాదను (శ్రీరాహు)

బాతికై - కులమునకు

ఒక్కరు - ఒకడు

కూడినారయ - చేరితిమి

ప్రీతిచేత - ప్రేమచేత

నామసారము - నీనామమందలి సత్తువను

తెలిసికొంటిమి - తెలిసికొన్నాము (శ్రీరాహు)

పన్నుగై - పట్టుగా

భవము - సంసారము

అతిఘోరము - మిక్కిలి భయంకరమైనది

నిన్నుకానినా - నిన్ను తప్ప

అన్యదైవములకై - ఇతర దేవతలను

కోరము - వేడము (శ్రీరాహు)

వరగుణ - శ్రేష్ఠములైన గుణములు గలవాడౌ

రాజాధిరాజ - రాజులకెల్ల రాజైనవాడౌ

కామ - రామ

పరమపూవన - మిక్కిలి పవిత్రమైనవాడౌ

పాలిత త్యాగరాజ - పాలింపబడిన త్యాగరాజు గల

వాడౌ (శ్రీరాహు)

విశేషారము:—సంసారము సముద్రమును బోలియున్నది. సముద్రమునందు మొసళ్ళవలె నిందు కానుండులును, అందు అలలవలె ఇందు చపలాచిత్తములును, అందు నీటియేనుంగులవలె ఇందు మదమత్సరములును, అందు కొండలవలె ఇందు శోభాదులును, అందు జడత్వమువలె ఇందు నేననుతలంపును, అందు సుఖవలె ఇందు జననమరణములునుఉన్నవి. ఇట్టి పెద్దసముద్రమునందలి వస్తు

బాలముల స్వరూపమును సాశనముచేయుటకు తగిన కొన్ని సాధనములు నీ కడ నున్నవి. ఎట్లన,
'ప్రకృతానే గజేంద్రే' అనునటులు గజేంద్రునిబట్టి బాధించిన మొదలనిజంపిన చక్కాయుధము ఈ
మొదలను జంపలేదా అని భావము.

'వాపమానయ సౌమిత్రే' అనునటులు, లక్ష్మణా! భనుస్సు తెమ్ము, అని చాచిన నీ యెడను
చేయ్యి అంతటి సముద్ర తరంగముల నిలిపియుండ ఈ యలలను నిలుపలేదా.

'ఏనుంగునకు అంకుశ' మనునటులు ఈ యేనుంగులను జంపుటకు నీ పాదమునందలి అంకుశ
రేఖ లేదా.

పర్వతములకు వజ్రాయుధమువలె ఈ పర్వతముల నణుకుటకు నీ కరమునందలి వజ్రరేఖలేదా.
'శరాంశ్చాశీవిహోపమా' సముద్రం శోషయిష్యామి' అనునటులు సముద్రము తేమ
లేకుండజేయునీ బాణములు ఈ నాజడవ్యము నణచలేనా.

ప్రవాహముచే గలిగిన స్థును ప్రవాహమే నిలుపునటులు నీ యాజ్ఞచే గలిగిన జనన మరణ
ములను నీయాజ్ఞ నిల్పలేదా,

కావున, అట్లే యీ సంసారమందలి కష్టములను బాపి యీ సముద్రమును దాటింపఁజేయుటకు, 'విష్ణుపోతం వినా నాన్యత్కించి దస్తి పరాయణమ్' అనునటులు నీవు తప్ప వేఱొకతెప్ప లేదు. నీవు సర్వాంతర్యామిగ నున్నను సులభముగ మావాంటివారలకు దొరకవు గావున, 'వైకుంఠ నామగ్రహణ మశేషాఘహరం విదుః' అనునటులు సకలపాపహరముగు నీ పేరునే తెప్పగ పెట్టుకొని 'శ్వపచః పతితః కిరాతకోవా' అనునటులు కుక్క-మాంసము తినువాఁడు, కిరాతకుఁడు, మఱియేవరమునారలయినను భక్తులైనయెడల వారిని జేరి, అన్యదేవతల తెరువునకుఁ బోక సారముగు నీ నామమునే సదా ధ్యానించుచున్నాము అని అయ్యగారు పాడుచున్నారు.

ఇందుచే, 'మోక్షమిచ్చే జ్ఞానార్ద్రాత్' అనునటు లితరదేవతలు వారిచేతైన స్వల్ప ఫలముల నియ్యఁగలనియు, సగసారినిసారకమైన మోక్షము నిచ్చుటకు నీమన్నారాయణుఁడు తప్ప వేఱొకఁడు శక్తుఁడు కాఁడనియు తెలియుచున్నది.

ప., * ధా | పాపా || గా, | రీసా || నిసా | గా; ||; | మాపా ||
 , * శ్రీ | రామ || దా, | సదా || సో. | హం; ||; | అన ||

, * మగ	మాపా	పా,	పాపా	మా,	గా-పమ	గా,	రీ సా
, * నీ.	ర జ	శే,	శ్ర నీ	కే,	ల -సం	రే,	హం
చ., * గమ	పాపా	, - గా	రీసా	రీసా	గా;	, ,	మాపా
, * గ.	ట్టగా	, - స	రాని	గుం	ట ;	, ;	రా మ
, * గా	మాపా	నీ,	సినిధప	మగా	గా-పమ	గా,	రీసా
, * ప	టుగ	రా,	ట. నీ.	శే.	దు -తె.	హ్మం,	ట.

(ఇతర చరణములును ఇదే మాదిరిగా పాడవగలవి.)

అవతారిక:--ఇందు అయ్యగారు 'సీతారామా! భక్తు లాశ్రయింపుఁ దగిన కళ్యాణగుణము లుండుటచే నిన్నాశ్రయించితివి నన్ను కాపాడదగిన కృపాది గుణములుండియు నన్నేల కాపాడవు? అని వేడుకొనుచున్నారు.

(42) శుద్ధసీమంతిని - ఆది.

ప|| జానకీగమణ భక్తపారి - జాత పాహి సకలలోకశరణ

(జా)

అ. గానలోలు ఘనతమాలనీల - కరుణాలవాల సుగుణశీల (జా)

చ. ర క్తనల్లినదళనయన నృపాల - రమణీయానన ముకురకన్జాల

భ క్తిహీనజనమదగజజాల - పంచపదన త్యాగరాజపాల (జా)

ప్రతిపదారము.

జానకీరమణ - నీతాదేవికి మనోహరమైనవాడా

భ క్తపారిజాత - భక్తుల పూలిటి కల్పవృక్షమా

సక్షలలోకేశరణ - సమస్తలోకములకును రక్షకుడా

గానలోల - సంగీతప్రియుడా

ఘనతమాలనీల - గొప్పదగు చీరటి చెట్టువలె సునై

నవాడా

కరుణాలవాల - కరుణకు సానమైనవాడా

సుగుణశీల - మంచిగుణములు, స్వభావముగలవాడా

పాహి - కాపాడుము

ర క్తనల్లిన దళనయన - ఎత్త తామర - తేటలనడి

నేత్రిములు గలవాడా

స్వపాల - రాజా

రమణీయానన - అందమైనముఖము గలవాడా

ముకురకపోల - అద్దములనంటి చెక్కి-స్థుగలవాడా

భ క్తి... పంచపదన

భ క్తిహీన - భక్తిలేని

జన - మనుష్యులచెడు

మదగజ - మదపు టేనుంగులయొక్క-

జాల - సమాహమునకు

త్యాగరాజపాద - త్యాగరాజును కావేడువాడ

పంచదన - సింహమువంటివాడ

విశేషారము:—ఘనతమాలినీల, రక్తనలిన దళనాచున, రమణీయానన, ముకురణపోల, సకల లోక శరణ, భక్తపారిజాత, అనునీ విశేషణములచే, ఓరాచూ! నీవు, ఒకటికన్న నొకటి సరభాగములైన అవయవ సౌందర్యములచే నొప్పిన దివ్యమంగళనిగ్రహమును గలవాడవు. ‘త్రిజగతావేణాధిపే’ యనునటులు శత్రుమిత్ర విభాగములేక యెల్లరకు రక్షకుడవై, అంప భక్తులకు బ్రశేషింబి కల్ప పృక్షమువలె కోరిన కోర్కెల నిచ్చువాడవై వారు పాడెడి పాటలకు సాక్షి, సోలుచు కొండంత దోషములసయితము గోరంతగఁ జూపెట్టు కృప మొదలగు స్వభావ గుణములగులవాడవు. నీమదివ్యమంగళ విగ్రహమును, స్వభావగుణములను యానన్తు ఆశ్రయించుచుని వ్యామోహపెట్టుచుండగా నిన్నాశ్రయించితిని. ‘ఈశ్వరస్వర్వభూతానామ్,’ అనునటులు సమ స్తభూతములకు నియామకుడనై కర్మానుసారము రక్షించు నేను నీవాశగొన్న మాత్రమున నిన్నెటుకాపాడెద ? అనినచో, భక్తిహీన, యిత్యాదులచే, ‘యేవ్యభక్తా జనార్దనే’ అనునటులు వర్ణాశ్రమాచార

ధర్మము లెన్నిగల వారలైనను నీయందు భక్తిలేనియెడల వారే శూద్రులనియు, శూద్రులైనను నీ యందు భక్తిగలిగిన, 'విప్రా భాగవతా స్మృతాః' అనగా వారే విప్రులు, భాగవతులు అనియు ప్రసిద్ధిగదా? అటులే నీయందలి భక్తి మహిమచే దోషరహితుడుగ నుండువానిని రక్షించుట కేమి యోచన అనిభావము.

జానకీరమణ, అను విశేషణముచే నాయం దలిదోషములనుగాని నీయందలి స్వాతంత్ర్యమును గాని తలయెత్త నీయకుండుటకు నాత్మలీ సీత ప్రకటనే యున్నది. ఇట్టి రక్షణసానుగ్రహి యంతయు చేరియుండినందున దాసుని రక్షించుట సుకరమని అయ్యగాను శ్రీరామునితో హెచ్చరిక చేయు చున్నారనిభావము.

శుద్ధ సీమంతిని రాగలక్షణము:—ఈ రాగము 8-వ మేళమైన హనుమతోడియందు జనించి నది. పాడవరాగము. నిపాదము వర్జ్యము. సాధారణ గాంధార శుద్ధ ద్వైవతములు రాగచ్ఛాయా సర్వములు. ఎల్లప్పుడును గానము సేయఁదగినది.

ఆరోహణము.

స రి గ మ ప ధ స.

అవరోహణము

స ధ ప మ గ రి స.

ప. గా ; రీసా ; ; - ధా.
జా ; నకీ ; ; - ర

| సాసా ; - సా
| మణ ; - భ

| రీగా ; మా
| క్కపా ; రి

పా ; పా - పాధాపా - మాగా
జా ; త - పా . పి - స క

| గా - నుపదపమ
| ల - లో . . . క

| గా - గరిసారీ
| . - క. రణ

2. గా ; రి - సరిగరి - రిససా - ధా.
జా ; న - కీ . . . - ర

| సాసా ; - సా
| మణ ; - భ

| రీ గా ; మా
| క్కపా ; రి

పాధాపా - మాపామా - గారీ
జా , త - పా . పి - స క

| గా - నుపదపమ
| ల - లో . . . క

| గరి - సారీగా
| . . . క రణ

పమ - గారీసరిగరి - రిససా - ధా.
జా . . . సకీ . . . - ర

| సాసా ;
| మణ ; ;

| ; ; ;
| ; ; ;

అ. పా ; పా - పా ; పా - మాపా
గా ; న - లో ; ల - పు స

| ధా - సా ; సో
| త - మా ; ల

| రీగా - క్రిసో
| నీ . - ల .

శ్రీ త్యాగరాజు

315

[హృదయము]

శరిగమ - పమగా - రి ; సాపా
ర . మ . టి . . యా ; న న
పా ; పా - పా ; పా - మాపా
భ ; త్తి - టి ; న - జ న
గా ; గీ - గాకీసో - ధాసో
పం ; ప - వ ద న - త్యా .

గా ; గీసా

(వా ; న కీ రమణ)

సాదాపాకీ	గా ; మామా	
ము కు రక	వో ; . ల	
మాసాధాసో	క్రీ గో రీసో	
మ ద గ జ	జా . . ల	
ధా - మగపమధప	దధపమ - గగప ల	
గ - రా జ	పా ల	

అవతారిక .—ఇందు త్యాగయ్యగారు, బూటకపు భక్తులు రామభక్తి మార్గమును నిజముగా కనలేరనియు, లోకులు వారివేషమును జూచి మోసపోవుచున్నారనియును నిరూపించుచున్నారు.

(43) ధేనుక - దేశాది.

- ప. తెలియలేరు రామ - భక్తిమారమును
అ. ఇల సంతటం దిరుగుచును - గలువరింతురేగాని
చ. వేగ తేచి నీట మునిగి భూతి బూసి - ప్రేళ్ళనెంచి వెలికి శ్వాఘసీయులై
† బాగుగ విత్తారసలోలురై - రే గాని త్యాగరాజనుత

(తె)

(తె)

(తె)

ప్రతిపదారము.

- ఇలక - భూమియందు
అంతటక - అన్ని ప్రదేశములయందును
తిరుగుచుక - తిరుగుచును
కలువరింతురు ఏ కాని - కలువరించెదరే కాని
భక్తిమార్గమును - భక్తిమార్గమును
తెలియలేరు - తెలిసికొనఁజాలరు
(లోకులని) అథావహికము
వేగక - వేరుకనే
రేచి - నిరురలేచి
నీటక - నీటియందు
మునిగి - స్నానముచేసి
భూతిక పూసి - విభూతని పూసికొని
ప్రేళ్ళనెంచి - ప్రేళ్ళను లెక్కపెట్టి
వెలికిక - బయటికి

† 'బాగువైక మార్గన అనునొక సామాన్య పాఠముగలదు.

జ్ఞానసీయతై - కొనియాడఁ దగినవారై

బొగుగై - చక్కగా

అర్చన లోలురు విరి వీ కాని - సంపాదించుట యందు

అసక్తిలవారలైనారే తప్ప

విత్త - ద్రవ్యమయొక్క

త్యాగరాజ నుత - త్యాగరాజుచే కొనియాడఁ బడు

రామ - శ్రీరామ (భక్తిమార్గమును తెలియలేదు)

విశేషారథుః—‘మీనః స్నానపరః ఫణీ జవనభు జ్యేష్ఠస్త వర్ణాశనో । స్థిరాశీ
 కిల చాతకః ప్రతిదినం శేతే బిలే మూషకః । భస్మోద్ధూళనతత్పరః ఖలు ఖరో ధ్యానాధిరూఢో
 బళః’ అనగా, స్నానమే మోక్షసాధనమన్న, చేద సదా స్నాన మొనర్చుచున్నది. వాయుభక్ష
 ణమే మోక్ష సాధనమన్న, పాము ఎల్లపుడును గాలిని తినుచున్నది. పరభక్షణ మెక్కువన్ననో
 మేడ ఆకులనే మేయుచున్నది. జలపానమే శ్రేష్ఠమన్ననో చాతకము సదా నీరే త్రాగు
 చున్నది. బిలనివాస ముత్తమ మన్ననో ఎలుక యెప్పుడును బిలముననే నివసించుచున్నది. విభూతి
 పూత యెక్కువ యన్ననో గాడిద సదా బూడిదయందే పొల్లరాడుచున్నది. ధ్యానము సదా మంచి
 సాధనమన్ననో కొంగ సదా యోజనతోనే యున్నది. అనునటులు, లోకులు ప్రొద్దుప్రొద్దున

లేచి నీట మునిగి విబూదిపూసి వేల్గ లెక్కపెట్టి జపమొనర్చిన మాత్రమున నుత్తములయిరా ?
 కారు: ఇటువంటివారలు పరులను పంచింది ద్రవ్యార్జనమందు మాత్రము శ్రేష్ఠులయిరి. 'జ్ఞాన
 ప్రధానం తిషః' అనునటులు నిశ్చలముగు జ్ఞానముచేతనే భగవద్భక్తి నార్జింపవలసే గాని బాటక
 మగు తపస్సులచే నిజమైన భక్తి రాబోదు. అట్టి జ్ఞాను లెవరో వారే పరమార్థ నెఱుంగునురు
 గాని అన్యుల కసాధ్యమని అయ్యగారు తెలుపుచున్నారు.

ధేనుక రాగలక్షణము:—ఇది 9-వ మేళకర్త సర్వస్వర సంపూర్ణ గమక పరిక ర క్తి
 రాగము. ప్రాతః కాలమునందు గానము సేయఁదగినది. సాధారణగాంధార కాళి నిషాదములు
 రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఇందుఁ గల గాంధారమును కొంచెము దీర్ఘముగ నుపయోగించినచో
 ర క్తి గలుగును. ఈ రాగమును వేంకటమఱిగారు భిన్నవడమని చెప్పియున్నారు.

ఆరోహణము.

అవరోహణము

స 8 గా మ ప ధ ని స.

స ని ధ ప మ గా 8 స.

* నీధాపా	”		”		క్రీ సరీ గోక్రీ	
* చును.	”		”		రుగు. . .	
* స్వనిధాపా	”		”		”	
* చు. ను.	”		”		”	
* సా, సా,	స్వరీస్వనిధా; నీ		సా; ; - భవి		స్వనిధాపాచూ	
* చు, ను,	క. లు. వ; రిం		తు; , - రే.		. . గా. .	
* గా, మా,						
* ., ని,	(తెలియలేదు)					
* చు; ; ;	పాపాపా; మా		ధపధా; - ప ధ		పమగా; రీ	
* ; ; ;	చే X రే; చి		నీ. తు; - ముని		గి. భూ; తి	
* సా, సా,	పామాగా; రీ		స్వస్వసా, - సా		రీగా; మా	
* బూ, నీ,	ప్రేళ్ళ నెం; చి		జెలికి, - జ్జ		ఘనీ; యు	

హే ; ;	*	దాధానీ ; నీ	హే ; ; హే	రే హే హే రే
తై ; ;	*	తా నుగ ; వి	తై ; ; ర	న లో . లు
హే ; ;	*	స్వరేస్విధా ; నీ	హే , హే , - ధని	స్వనిధా హే మా
తై ; ;	*	తే...గా ; ని	త్యాగ , - రా జ
గా , మా ,	*			
ను , త ,	*			

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు, హామా! లోకులు నాభక్తిని, పన్నును అనూయచే పరిహసించుచున్నారు. నీవును అంగులగుం దగివలెనుచేష్టించివలెనే తోచుచున్నది. ఇట్లు స్వీయ, పరకీయ విభాగము లేకుండుట స్వామయంతో అనుచున్నారు.

(44) భిన్నచడము - దేశాది.

ప. సరివారిలోనఁ జొర చాలదా? నా

అ. పొరుగిండ్ల వారలచేతి - పూజ జూచిచల్ల నాయెనా

(2)

(2)

చ. తారుమాలుచల్లు - వారిలో - నత్తరిండుగఁ జూడ న్యానుమా

(స)

పారమార్థికుల దుఃఖిజాలనును - బాపలేద శ్రీత్యాగరాజనుత

(స)

ప్రతిపదార్థము.

నా - నాయెక్క-

పల్లవి-వారిలో - మాట్లాడువారిలోపల

సరివారిలోనకా - సమానులలోపల

తత్తరింపకా - నేను విచారపడునట్లు

చాక - చులకన

చూడకా - నీవు చూచుట

చాలదు ఆ - చాలదా

జ్యోతిమా - యుక్తమా

పొరుగిండ్ల వారల చేతిభూజ - పొరుగింటివారు చేయుట

పొరుగునొక్కరిని దుఃఖిజాలనును - నిజమైన భక్తి గల

భూజ

వారిలయొక్క - చింతాసముదాయమును

చూచి - చూచి

శ్రీత్యాగరాజనుత - భక్తి సంపదగల త్యాగరాజుచే

చల్లన అయెకా ఆ - చల్లగ నాయెను

కొనియాడబడురామా

తారుమాలు - తల్లకిందుగా

పాపలేదు ఆ - పోగొట్టలేదా

విశేషార్థము: పొరిగిండ్ల వారిచే:

జ ఇత్యాదులచే, 'ప్రొవ్యామి న: కులధనం కుల

వతెళ్ళా' అనునటు:

కు పెత్తుక ధన:

నూ, కులదేవతగను నమ్మి సదా పూజించుచున్నసంగతి

(శ్రీ త్యాగరాజ)

విచారింపకయే యిరుగింటి పొగుగింటివారలు చేయు కొంచెపాటి పూజలకే తృప్తి జెందితివా ? ఇట్లు తనవాడు, పరుడు అను విచారణములేక, నీ పుండ నా మనస్సెల్లు తలడ్చియును ! తారు మూరుగాఁ బలుకవారితోపాటు నేనును నిన్ను గుఱిచించి చెప్పవలసి యుండునుగదా ? అనిభావము.

‘సరివారిలోన నిత్యాదులచే, శ్రీరామా ! ‘దన్ని గౌతమనధూ విభీషణ ద్రౌపది ప్రభృతి దీనరక్షణ, రక్షణేతుపమలం యశోమయాదీన యాభ్యవలినీకరిష్యతే’ అనునట్లు గజేంద్రాదు, అహల్య, విభీషణుడు, ద్రౌపది మొదలైనవారిలను ఆపదనుండి తొలగించి, అప్పుడు సంపాదించిన కీర్తిని అపరిమితమై యున్నది. దీనుడనై ధైర్యముతో నీ పాపారవిందములను నన్ని న నన్ను మన్ని పాడనియెడల నన్ను సరివారలలో అవమానపరుచుటయే గాక నీ వార్జించిన కీర్తియు మలిన మైనయదిగాఁ జేయుదువు అని భావము.

భిన్నపక్ష రాగలక్షణము:—ఇది రిచ మేళమైన ధేనుకయందు జనించినది. పక్ర సంపూర్ణ రాగము. శుద్ధ ఋషభ సాధారణ గాంధార కాళి నీపాధములు రంగచార్పూర్ణ స్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయఁదగినది. ఈ రాగముయొక్క ఆరోహణమునందు ‘గరిమా’ అను స్రవణమును, అవరోహణమునందు ‘సనిసధ’ అను స్రవణమును గవణముచున్నవి.

అర్థోహణము.

అవరోహణము.

సరి గ రి ప మ ప ని స.

స థ ప మ గ రి స.

ప. ; ; * సారీ - సా ; మా

| హ , హ , - ధా | భామగారీ |

; ; * సరి - వా ; రి

| లో , స , - జా | క చా . ల |

సా , రీ ని * సరిగా - రీణామా

| " | " |

దా , నా. * స. రి - వా. రి

| " | " |

" * "

| పనిపనిసో - ధా | " |

" * "

| లో . స - జా | " |

" * "

| పనిపనిసరి - పిరి | గరి - సోరిసో |

" * "

| లో . స. - జా | క . - చా . ల |

ధపా మగరి *

||

దా. నా. * (సరివారి)

||

(రీ) త్యాగరాజ]

విధి

[హృదయము]

అ. ; ; ;	*	పానీశోరేన	గే ; ; - గే		కేగోకనో	
; ; ;	*	పొరుగు. ద్వి	వా ; ; - ర		లవే. .	
ధాపామ	*	"				
తి .	*	"				
కే, గో,	*	కేగో - ధాపామ		పానీశో - రే		సోధాపామ
ది, , ,	*	పూజ - చూ. చి		చ. ల - నా		. . . రు
గా, రిసద్ది	*					
నా, . . .	*	(నరవారి)				
ధ. ; ; ;	*	పాపాపా ; పూ		ధా ; ; - పథ		పమగా ; రే
; ; ;	*	తారు మా ; తు		గా ; ; - బలు		కు. పా ; ర
గా, క్వి.	*	"		పనిసో ; - పథ		"
నా, . . .	*	"		గా. ; ; - బలు		"

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

326

[హృదయము-

సారీ ; * గరిపమగా ; రి
 లో. ; * ద. త్త. రిం ; ప
 భపాధా , * పానీసో ; నీ
 మా. . , * పార మా ; రి
 సో , సో, * రీసోధాపాచూ
 ము , ను , * తాప లే . ద
 గా , రీసని *
 ను , త.. * (నరివారి)

సా ; - రి	రి - పా ; మా
x ; - జా	డ - న్యా ; య
సో , సో , - సిరి	గాసోక్రీనీ
ను , ల , - దు :	ఖ జా. ల
పానీసో - సిరి	సోధాపాచూ
శ్రీ . . - త్యా	గ లా. జ

అవతారిక: - ఇందు త్యాగయ్యగారు సద్యోమోక్షమునకై భగవంతు నాశ్రయించెను. భగవంతుఁ డొనర్చు ప్రార్థన కర్మ విచారముచేతనకు పరాకుచేసినట్లు దోచగా, రాక్షసా! నా ప్రాణ సను వినియు విననట్లు నటించి కాలహరణ మొనర్చిన నీకేమి ఫలము ? ఒక్కొక్క జీవుని నత్యంత శీఘ్రముగ నుజ్జీవింపఁ జేసినంగదా నీకు కీ ర్తియని పెచ్చురిక చేయుచున్నారు.

(45) జాబాహంభి - ఆది.

ప. పరాకు చేసిన నీకేమి - ఫలము కలిగెరా పరాత్పరా

(ప)

అ. స్వరావసీనురాప్త మా - పరాజరాప్తమున నాయెడ

(ప)

చ. ముదాన నీదు పదారవింద - ములను బట్టి మ్రొక్కంగలేదా

(ప)

నిజానరూప దరిదాపు లే - దుదార శ్రీ త్యాగరాజనుత

ప్రతిపదార్థము.

పరాత్పరా - సర్వాధి కారివగు శ్రీరామా

(సురావసీనురాప్త)

మర - దేవతలకును

అవసీనుర - బ్రాహ్మణాలకును

ఆప్త - హితుడనయినవాడౌ

మావరా - లక్ష్మీనాథుడౌ

(అజరాపథునా)

అజర - మునలితనములేని

ఆపథునా - దివ్యమంగళ విగ్రహముగలవాడౌ

నాయెడక - నా విషయమున

పరాకు - అబాగతను

చేసినక - చేసినయెడల

నీకుక - నీకు

ఏమిఫలము - ఏమిలాభము

శ్రీ త్యాగరాజ]

కలిగెరా - కలిగెయ్యా

ముదానక - సంతోషముతో

నీదు పదారవిధములు - తామరపూలకంటి నీదు పాద

ములను

పట్టి - అగ్రయించి

మొక్కక లేదా - నమస్కరింపలేదా

నిజానరాప - అనికారణమైన రూపముగలవాఁడా

కలదార - తేగునగలవాఁడా

శ్రీత్యాగరాజునకు - త్యాగరాజుచే శొరియూడఁబడు

వాఁడా

దయ్యోపు - ఒక్కదగ్గఁ గనుపించుట (గృహస్థునటులు)

లేదు - లేదు

విశేషారణ్యము:- ఇందు అనుపలవిచే, రాము! నీవు సురలకును, భూసుసులకును ఆపుడవు. మఱియు నాతల్లియగు లక్ష్మి నిన్ను ఏడవకాదు! ఇందు 'అనిస్త్య' దివ్యాదృష్టిన నిత్య యకావసరభావ లాభణ్య ముహూర్తముతో బద్ధిం' అనునటులు, అవాజ్ఞానన గోచరమైన చక్కఁదనముగల నిత్య యకావస దివ్యగుంజళ విగ్రహమును, 'భక్తావాస్త్యం ప్రకాశ్యమి' అనునటులు భక్తులకుగా ధరించి ప్రకాశింసుచున్నావు. ఇట్లుండియు దొరకక దొరకక బిగ్గకుండు దొరనివచ్చుదు ఏల మీన మేవములలెక్కించి కాలహరణ మొనర్చుచున్నావని భావము.

మఱియు (చరణముచే) ఒద్ద జేరిన నేమి? శరణాగతుల కుండవలసిన లక్షములన్నియు చక్కఁ

గనున్న గదా రక్షింతునంటివేని, సర్వమును విడిచి నీపదములనే పట్టి యుంటినిగదా ? చేతులను బట్టి అడుగుకొన్నను, నీవు విదలించుకొని పోవచ్చును అట్లు గాక 'సభాతుశ్చరణౌ' గాఢం నివీడ్య రఘునందన' అనునట్లు నీవరణ్యమున కేగుచున్నాడు నీవమ్ముడు నీ పాదములను పట్టికంటె నేను పాదములే పట్టి యున్నానుగదా ? అనాడు సీతమ్మని కాన్యము నెఱవేర్చుటెల ? ఇద్దరును సన్న వివాహములేల ? నీ యుపేతా భావము చూడగా, ఏంటికిని నేను గొప్పవ్వనట్లు దోచు లేదే ! యాచతుల కోర్కెలను ముందువెనుక నొజ్జించిన నెఱవేర్చు ఉదారపురుషుడవు నీవును, ఇట్లు మధనపడదగునా ? ఏల పరాకని భావము.

జాహ్నలలి రాగమైనది పాడవ వ్యగ్రాము. 11-వ పేజీ ద్వితి, 'గా. మంగళము' అను రాగమునందు జ్వరించినది. నుగ మధ్యము నేప పతములు రాగచా⁴ను వ్యగ్రములు. ఋషభము నర్జ్యము. ఎల్ల పృథును గా⁴ము పేయడగిరిది.

అర్ధాక్షరము.

అవరోహణము.

12
62
XG
18
18
X
18
12

۱۲
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳

N. B:—ఈ రాగమునందు, 13-వ మేళకర్త ప్రకారముగ నుండవలసిన శుద్ధధైవత శుద్ధ నిపాదములు ఇప్పటి వాడుకయందుఁ గనబడలేదు. ఇప్పుడు ఇందు కైశికి నిపాద చతుస్సుతి ధైవతములే ఉపయోగింపఁ బడుచున్నవి.

ప. ధానీ ; ధా - పా ; - ; ;
ప రా ; ట - కే ; - ; ;

2. ధానీ ; ధా - పదనిధిపా ; -
ప రా ; ట - కే... ; -

మాగామా - పానీధా - స్థినిధ
ఫ ల ము - గ' లి గె - రా..

అ. మాధా ; నీ - స్థా ; - ; ;
సు రా ; వ - నీ ; - ; ;

”

”

మాగా - పా ;	మాగా - మా ;	
పి న - నీ ;	కే . - మి ;	
మాగా - పా ;	పా ; - ; పా	
పి న - నీ ;	కే ; - ; మి	
మానీ - ధానీ	స్థా ; - ధనిసా	
పరా - . క్య	రా ; - . . .	
స్థా ; - ; ;	నిస్థిరస్థ - నిధవమ	
. ; - ; ;	
పాస్థా ; - స్థా	మా ; - ; ;	
సు రా ; - క్య	మా ; - ; ;	

మగపమ - మాగా - సా ; ; ;
 ప. ర. . . జ - రా ; ; ;
 ప. పాపా ; సా - సా ; ; పా
 మదా ; స - నీ ; ; దు
 మాగాసా - మాగామా - పా ;
 ములను - ప. ప్తి - ద్రావి
 మాధా ; నీ - సా ; సా - ధా
 నిరా ; స - రూ ; ప - ద
 మగపమ - మా , గాసా ; ; ;
 ఉదా. ర - శ్రీ , . . ; ; ;

	; - సాపాగా	
	; - ప పున	
	మగపమ - మా , గ	
	ప. దా. . . , ర	
	నీ ధా - సినిధ	
	క్కా - రే. . .	
	నీసా ; - సా	
	రిరా ; - పు	
	మాగాసా - సా	
	త్యా. గ - రా	

	సా , పు - గాసా	
	వా , . - యుద	
	మా ; - మా	
	విం ; - ద	
	త్తా ; - ;	
	రా ; - ;	
	మా ; - మా	
	రే ; - దు	
	, పు - మాసాసా	
	, . - జనుత	

అవతారిక:—ఇం దయ్యగారు తా మొనర్చు రామచంద్రుని కైంకర్యమునకు విఘ్నము గలిగిన రెండు సమయమున “భగవంతుడు బ్రహ్మ కార్యముల సంగతియు, తన పనిగఁ జూచుకొని స్వకార్యమునైనఁ బాడుచుకొని కల్యాణించువాఁడు, అట్టివాఁడు నామెడల ఇప్పుడు కరుణమాలియున్న వాఁడు మఱియు ‘బ్రహ్మవిదాహ్నితి పరం’ అనగా బ్రహ్మజ్ఞానము గలవాఁడు పరబ్రహ్మమును బొందుచున్నాఁడు అని యున్నది. అట్టి బ్రహ్మము నెఱుంగఁ అన్యథా జ్ఞానముగలిగి శ్రీరాముఁడు గానివాని నే రాముడని తలచియుంటి నో? లేక ననొనర్చు పూజలే విధివిహితము ‘కాలేవో? ఇట్టి పైపరీత్య మేదైన నుండవచ్చు. లేకున్న నన్నేల కరుణించఁడు” అని చింతిలుచున్నాఁడు.

(46) వకుళాభరణము - త్రిపుట.

- ప. ఏరాముని సమ్మితి నో నే - నేపూలఁబూజ చేసితి నో (వ)
 అ. వారిము నిజదాస వరులకు రిపులైన - వారి మదమణఁగు శ్రీరాముఁడు కాఁడో (వ)
 చ. ఏకాంతమున నీత సోకార్పి జో కొట్ట - కాకాసురుఁడు చేయు చీకాకు పైరించు కోక మదిని దయలేక బాణమునేసి - యేకాక్షునిజేయు నాకేతపతి గాఁడో (వ)

వివిధ

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

2. దారపుత్రులయొద్ద జేరగ్గి రవికు - మారుని వెలువట బాటదోలి రుమం (ఏ)

జేర జీరినట్టి తారానాయకుని సం - హరము చేసిన శ్రీ రామండు గాఢో (ఏ)

3. రోషమున నాడుభావలనుని వి - భీషణు డా వేళ ధైర్యమించి శ ణన (ఏ)

దొప్పి రావణ మదళోపకుండైన ని - ర్దివ తృప్తిగ్రాజ పోవకుండు గాఢో

ఏకామునిక్ - ఏరాముని
సమృద్ధిక్ - సమృద్ధి
శీక్ - శీన

ఏ పూలక్ పూజ - ఎటువంటి పూవులపేతనపూజ
చేసితిక్ - ఓనర్పితిన్

హారము - మాటికిని
నిజదాస పరులకుక్ - తనభక్త శ్రేష్ఠులకు
రిపులైనవారి మదము-శత్రువులైనవారియొక్క-మదమును

అణచు శ్రీరామండు - పోగొట్టు శ్రీరామండు
గాఢో - గాఢోమో
ఏకాంబముక్ - రహస్య సమయమున
నీతి-నీత
సాహిత్యవోర్పి-కాకాసురుండు పెట్టుకొమ్మను సమించి
జోగొట్టుక్ - నిద్రపుట్టగా
కాకాసురుండు చేయు వీకాకు - కాకాసురుండు పెట్టు
శ్రవను

పైరించుకోక్ - ఓర్పుకొనక
మదిని - మనస్సునందు
దయలేక - కృపలేక
బాణమున్ వీసి - బాణము ప్రయోగించి
ఏ కాఠునిజేయు సాక్షతపతి - కాకాసురుని ఒంటికంటి
వానిగా చేయు శ్రీరాముడు
కాడు ఓ - కాడేమో
రవికుమారునికొ - ముగ్ధివుని
దారపుత్రులయొడకొ - భార్యపుత్రుల సమీపమున
చేరనీక - చేరనీయక
మెలపటకొ - మైట
పొలుదోలి - పెడలగొట్టి
రుహకొ - రుమయను ముగ్ధివుని భార్యను
చేరకొ - చేరుటకు
చీరినట్టి తారానాయకునికొ - పిలిచినట్టి వాలిని
సంచారముచేసిన శ్రీరాముడు - చంపినట్టి శ్రీరాముడు

కాడు ఓ - కాడేమో
కోవమునకొ - ఆగ్రహముచేత
అడుబాసలను - పలుకునట్టి పలుకులను
విని - విని
విభీషణుడు - విభీషణుడు
అజేతకొ - ఆ సమయమున
ఘోషించి - అలవి
శరణు అనకొ - రామా నీవే దిక్కునగా
దోషి...పోషకుడొ
దోషిరావణు - పాపియగు రావణునియొక్క
మదకోషకుడైన - మదమును పోగొట్టినవాడను
నిగోష - పాపహితుడైన
త్యాగరాజ బోషకుడు - త్యాగరాజును పోషించునట్టి
రాముడు
కాడు ఓ - కాడేమో

విశేషార్థము:—‘వారము’ ఇత్యాదులచే భగవంతుడు, ‘దేవానాన్దానవానాంచ సామాన్య మధిదైవతం’ అనునటులు దేవతలకును రాక్షసులకును, పాత్ముగనుండు దైవమయ్యను తన భక్తులకు అపకార మొనర్చుటచే శత్రుమిత్ర భేదమును వహించియున్నవాఁడు: ఉదాహరణముగ ‘ద్వీపదన్దం నభో క్తవ్యం ద్విప సం వైవ భోజయేత్’ ! పాండవాన్దిష్టసే రాజన్ మమప్రాణాహి పాణ్ణవాః’ అనునటులు దుర్యోధనుండు వినుచేయునపుడు కృష్ణుడు, దుర్యోధనా! నీవు శత్రుఁడవు. నీ అన్నము తినఁగూడదు. ఏలయన, నాకు ప్రాణసమానులగు పాండవులను ద్వేషించివి గదా? అనిచెప్పి తన భక్తులయందు ప్రీతిని, భక్త విరోధులయందు ద్వేషమును జూపలేదా? నే సమీప భగవంతుండు వాఁడే యెనయెడల కైంకర్య విరోధులగు నా శత్రువుల మదవసరఁబడి నన్నేల కగుణింపఁడు అనిభావము.

ఇదలది మూఁడు చరణములచే మూఁడు దృష్టాంతములు దెలుపుచున్నారు.

ఏకాంతమున నిత్యాదులచే, ‘పరిశ్రమాత్మ’ సుప్తాచ రాఘవాజ్ఞే- ప్యహంచిరమ్ । పర్యా యేణ ప్రసన్నమమాజ్ఞే- భరతాగ్రజః’ అనగా, చిత్రకూటాద్రియందు సీతాగాములు,

హృదయము.

ఒకరి యొడిలో నొకరు తలయుంచుకొని విహరించువేళ రాముడు నీత తొడపై పరుండి నిద్రించుచుండగా కాకాసురుడు నీతను, 'యసః పర్యతుండయాత్ మాంసమును గొరి ముక్కునఁ బొడిచినను తన భర్తకు నిద్రాభంగము గలుగునే కాకాసురుడు పెట్టు కష్టములను సహించుకొనుచున్నడు, 'తతస్త్వముక్షితో రామో ముక్తశ్శోణి తిబ్దుభిః' అనగా, శ్రీరాముడు సనమండలమునుండి రాలు ర కబిందువులు తన తక్కిలిపైఁ బడఁగా నుల్కిపడి లేచి మనస్సున దయకు నిందుకంతయు నవకాశమాయక, 'క్షేన తే నాగ నా సోరు ! విక్షతం వై సత్తానరం ! కః క్షీడతి సరోషేణ సంచపక్త్యేణ భోగినా ||' అనగా, ఓనీ, ఎవడు నీ సన మండలమును వణమండలముగఁ జేసెను ? అయిదుతలలు గలిగిన కూరసర్పము తో నెవడు ఆటలాడుచున్నాడు ? అట్టి మిక్కిలి గ్రహించి బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగింపఁగా వాడు ముల్లోకము, దిరిగి, చేత్తోక్క-దిక్కు కానక శ్రీరాముల పాదములప్రక్కఁ బడఁగ, నీత, 'సతం నిపతితం భూః శరణ్యశ్శరణాగతమ్ ! వత్సా రమపి కుత్ సః కృపయా పర్యపాలయత్ !' 'అనగ నాథా ! నీడు చంపుట కర్హుడైనను శరణాగతుడై వచ్చి నీ పాదములయొడ వ్రా

బొచ్చుకొని
నగా సన
రనుశంకచే
ముక్తశ్శోణి

లెను గనుక వీనిని కరుణతో రక్షింపుము అని పురుషకార మొనర్చి కాకాసురు నొకకంటిని మాత్రముగొట్టి వానిని రక్షించిన రాముడు నన్నేల రక్షింపడని భావము.

‘దారపుత్ర’ ఇత్యాదులచే వాలి, సుగ్రీవుని భార్యాపుత్రులయొద్ద లేకుండ నిల్లు వెడలగొట్టి రుమను జేపట్టినందులకు శ్రీరాముడు, ‘రుహాయాం వర్త సేకామాత్ స్మపాయం పాపకర్మ కృత్’ అనియు ‘ఔరసం భగిసీం వాపి, భార్యాం వాప్యనుజ స్వయః! ప్రచరేతు నరః కావూత్ తస్య దండోవధఃస్మృతః’ అనగా, ఓవాలి, నీవు తమ్మునిభార్యయగు రుమను కానుపరపరుడవై అనుభవించితివి. అట్టి నీకు వధయే దండము. అని; వానిని వధించి సుగ్రీవుని కాపాడిన రాముడు నన్నేల కాపాడడని భావము.

రోషమున ఇత్యాదులచే విభీషణుడు, ‘ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ’ అన్నా! రావణా! సీతాదేవిని శ్రీరామునికి సమర్పింపుమని హితము నుపదేశింపగా, ‘త్యాంతు ధిక్కులపాం సనమ్’ అనగా, చీ! విభీషణా! మనకులము చెడఁ గొట్టితివి; అని నిందించిన రావణునిమాటలు విన్నతోడనే లంకారాజ్యమును సర్వమును వదిలి వచ్చి, ‘సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ

మహాత్మనే' సమస్తలోకములకు డిక్కగు రామా ! నిన్ను శరణు చొచ్చితినిని మొఱవెట్టగా విభీషణునియందలి పక్షపాతముచే దుర్మార్గుడగు రావణుని జంపితినిగాదా ? ఇట్లు నీవు కాకాసురుని, ఏకాక్షునిగాఁ జేయుటయు, వాలిని రావణాసురుని వధించుటయు నీ యాశీతులయందలి ప్రేమ చేతనే గదా ? నీవారాముడవైనచో నిన్నాశ్రయించిన, యీ త్యాగరాజుపైని ప్రీతిచే నా విరోధి నిరసనముమాత్ర మేల చేయవు ? కావున నీ వారాముడవు గా వేమో యని అయ్యగారు శంకించుచున్నారని భావము.

వక్రశాభరణ రాగలక్షణము:—ఇది 14-వ మేళకర. సర్వసర్వ సంపూర్ణ గమక వరికర క్తిరాగము. అంతర గాంధార శైలికి నిపాదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఈ స్వరములను దీర్ఘముగఁ బలికించినచో రాగకళ చక్కఁగ స్ఫురించును. ఎల్లప్పుడును పాడఁదగినది.

ఆరోహణము.

స రి గ మ ప ధ ని స.

అవరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి స.

ప. ; ; * సరి | గా ; | మా ; || పధా - ధపమ | గామా ; | గారీ ||
; ; * పి. | రా ; | . ; || ము. - ని. . | స. | . . ||

శ్రీ త్యాగరాజ]

కీర్తి

[హృదయము.

గమగరి	సా ;	;	;	సారీ	సాన్తి
మృతి	నో	;	;	శే .	..
రాన్తి *	సరి గా - రిX మా ;			గామా	గారీ
.. *	ఏ. రా - ..	;		న .	..
గామగరి	సా ;	;	;	సరిగను	పమగరి
మృతి...	నో ;	;	;	శే...	..
సన్నిధి *	సరి గా - రిX మా ;			పధనిధ	పమగరి
.... *	శే. రా - ..	;		న
గమపమగరి	సా ;	;	;	సరిగను	పమగరి
మృతి...	నో ;	;	;	శే...	..
సన్నిధి *	సరి గమపా	ధనిసా		గమపమ	గమగరి
... *	శే తూ .	ల .		జు . .	శే . .

గాపమగరి | సా ;
సి తి ... | నో ;

|| ; ; ;
|| ; ; ; సరిగమ.
|| ; ; ; నే ..

సద్దిధిది *
... * (నేరాముని)

అ. ; ; * దా | ధా ;
; ; * తా | ర ;

|| పదధా ; | దీ ;
|| ని.జ ; | ధా ;
|| పదనిస్సనిధ | ధనిస్స
|| ని.జ... | దా ..

స్థినిధప * దా | ధా ;
... * తా | ర ;

|| పదధా ; | దీ ;
|| ని.జ ; | ధా ;
|| పదనిస్సనిధ | ధనిస్స
|| ని.జ... | దా ..

; ; - స్థిరీ | గా ;
; ; - కరు | ల ;

|| పదధా ; | దీ ;
|| ని.జ ; | ధా ;
|| పదనిస్సనిధ | ధనిస్స
|| ని.జ... | దా ..

; ; * ధని | గా ;
; ; * తా | రీ

|| పదధా ; | దీ ;
|| ని.జ ; | ధా ;
|| పదనిస్సనిధ | ధనిస్స
|| ని.జ... | దా ..

ః ; * సో | స్నిహా
ః ; * శ్రీ | రా.

| మా ;
| . ;

|| మా , గా ,
|| ము , డు

| గమగరి
|

సన్నిధిని *

డో... * (వరాముని)

.

చ. ; ; * పా | పా ;
; ; * ఏ | కాం ;

| పా ;
| త ;

|| ధవమా ;
|| ము. న ;

| మగరి
| త . .

ః ; ; * గమ | పథనీ
; ; * సో. | తో.

| ధా ;
| ర్వి ;

|| పాదధవప
| తో....

| గరి
| త్వు.

ః ; ; * సరి | గమపా
; ; * కా. | కా.

| మా ;
| ము ;

|| గమపమపథ
|| రు. . డు.

| గ రిసన్ని
| యు....

ః ; ; * ధర్మి | సారి
; ; * చీ. | కా.

| గా ;
| తు ;

|| గమపథపరు
|| సై....

| రీశ
| . చు

శ్రీ త్యాగరాజ]

342

[హృదయము.

ః ; * రా | ధా ;
 : ; * తో | క ;
 పీనిధప * రా | ధా ;
 * తో | క ;
 : ; - సిరే | గా ;
 : ; - లే | క ;
 : ; * ధని | నో ;
 : ; * వి. | కా ;
 : ; - నో | పినిధా
 : ; - నో | శ్శ...
 పినిధని *
 ద్దో... * (విరాముని)

| ధపపతు
 | మ...
 | నిధపతు
 | మ...
 | మగరేసె
 | కా...
 | రేసిసిని
 | తు...
 | పా ;
 | త ;

|| ధపాధా,
 || తి. ని,
 || పధనిసినిధ
 || తి. . ని...
 || సిరేసా ;
 || తి. ము ;
 || పినిధానీ
 || తే. . .
 || మా, గా,
 || ప, తి,

| నో ;
 | తు ;
 | నో
 | తు .
 | ధా ;
 | తి ;
 | నో ;
 | న ;
 | గమగరి
 | ...

(ఇతర చరణములును ఇటులే పాడుకొనవలయును)

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు సంగీతవిద్యావిశారదులగు భాగవతోత్తముల కెల్లరకు సమస్కరించి గానవిద్యావైభవమును నెల్లడించుచున్నారు.
(47) మాయామాళవశాళ - ఆది.

ప. విదులకు మ్రొక్కెద సంగీత కో

అ. ముదమున శంకర కృత సామనిగమ - విదులకు నాదాత్మక సప్తస్వర

చ. కమలా శానీ వాగీశ్వరీ విధి - గనుడధ్వజ శివ నారదులు

అనురేళ భరత కాశ్యప చండి - శౌంజనేయ గుహ గజముఖులు

సుమృకండుజ కుంభజ తుంబురు వర - సోమేశ్వర శార్ఙ్గదేవ నంది

ప్రముఖులకుఁ ద్యాగరాజ వంద్యులగు - బ్రహ్మానంద - సుధాంబుధి మర్క (వి)

ప్రతిపదారము.

సంగీతకోవిదులకుఁ - సంగీతమున పండితులగు పెద్దలకు

మ్రొక్కెదఁ - సమస్కరించెదను

ముదమునఁ - సంతోషముతో

శంకర కృత సామనిగమ విదులకుఁ - శివునిచే పాడె

బడిన సామవేదమును నెఱింగినవారలకును

(వి)

(వి)

నాదాత్మక సప్తస్వరవిధులకుఁ - ధ్వనిరూపముగ నున్న
స్థలిమపథని అను విడు స్వరముల నెఱింగివసారలకు

(మొక్కదే - నమస్కరించెదను

కమలా. . . నారదుల'

కమల - లక్ష్మీదేవియు

శౌరీ - పార్వతియు

వాగీశ్వరీ - సరస్వతియు

విధి - బ్రహ్మయు

గరుడద్వజ - విష్ణువును

శివ - శివుడు

నారదుడు - నారదుడును

'అమరేశ. . . గజముఖుల'

అమరేశ - ఇంద్రుడును

భరత - భరతార్జునుడు

కాశంప - కాశంపాడు

చండీశ - చండీశేశుడును (ప్రమథ గణములలో నొక్కఁడు)

అంజనేయ - అంజనేయుడు

గుహ - కుమారస్వామి

గజముఖులు - విశ్వేశ్వరుడును

'సుమృకండు. . . వంద్యులకు

సుమృకండుజ - మార్కండేయుడు

కుంభజ - అగస్త్యుడు

తుంబురు - తుంబురుడు

వరసామేశ్వర - సోమనాథుడు (రాగబోధము రచించిన
వాడు)

శార్దూప - శార్దూపిడు (సంగీత రత్నాకరమును రచిం
జ్జె

చినవాడు)

నంది - నందియు (హాగేయకారకుడు)

ప్రముఖులకుఁ - మొదలైన శిష్యులకును

త్యాగరాజ చంద్యులగు - త్యాగరాజుచే సమస్కరించు

మ నెడు పాలసముద్రముయొక్క - మర్మము పెరిగిన

దగిన వారలైన

పెద్దలకును

జ

బ్రహ్మచంద సుధాంబుధి మర్మవిదులకు - బ్రహ్మచంద

మొక్కెడ - సమస్కరించెదను

విశేషారము:— 'సామవేదాది దంగీతం సంజగ్రాహ పితామహా' అనునటులు సామవేదపారమును సంగీతశాస్త్రముగా ప్రవర్తింపజేసెను. ఆ గానవిద్య ఏడుస్వరములచే నొప్పి సామాన్యలకు సయితము పాడఁదగినదియై, 'శిశుశ్చేర్తి పశుశ్చేర్తి వేత్తిగానరసం ఘణీ' అనునటులు శిశువేమి, పశువేమి పాములనుసయితము అనంద మొందింపుచున్నది. అట్టి సంగీత శాస్త్రమునందు బ్రహ్మాదిదేవతలును అగస్త్య నారదాదిదేవ ఋషులును, మార్కండేయాది ఋషులును, తుంబురు కిన్నరులును, శార్ఙ్గదేవాది వాగ్గేయ శారకులును మిక్కిలి అభిరుచి గలవారలై దాని నెల్లెడల ప్రవర్తింప జేయుచు భగవంతుని కల్యాణగుణములను పాలతో చక్కెరచేర్చిన చందముగ నీ సంగీతముతో జేర్చి పాడుచు అందుచే గలుగు బ్రహ్మచందమనెడి పాలసముద్రమునందు మునిగి తేలుచు దాని మర్మ పెరిగినవారలై యున్నారు.

”

”

గరిసని *

....* (విడుచు)

ఆ. ; * నిధాపమా - పాధానీసా

; * ముదమున - శం. క ర

నిస్స * , - చాధానీ - సర్గశ్శ

.. * , - శం. క - ర . . .

ర్గస్సా * నిధాపమా - పాధానీసా

. . . * ముదమున - శం. క ర

; *

; *

| ; గ్గర్గస్సానిస్సర్గస్స | నిస్సర్గస్సనిధా - పధనిధపమగమ ||

| ; సం. . - గ్గీ . . . | త . . . - కొ ||

| ; - నిధాపమా | పాధానీ - సార్గస్స ||

| ; - ముదమున | శం. క - ర . . ||

| ర్గస్సా - , | ధాపాపధనీ-ధనిసానిస్సర్గస్స ||

| . . . - , | శం. . . . - క . . ర . . . ||

| ; - సర్గస్సా ; | మాగా , ర్గస్సా ||

| ; - కృతసా ; | మ ని , గ మ ||

| , | మాగా , ర్గస్సా ||

| , | మ ని , గమ ||

త్యాగరాజ వంద్యులకు - త్యాగరాజుచే నవస్కరించు

మనెడు పాలసముద్రముయొక్క మర్యాదను వెలిగిన

దగిన వారలైన

పెద్దలకును

జ్ఞ

బ్రహ్మానంద సుధాబుధి మర్మవిదులకు - బ్రహ్మానంద

ప్రేమకైదత్ - సమస్కరించెదను

విశేషార్థము:—‘సామవేదాది దంగీతం సంజగ్రాహ పితామహాః’ అనునటులు సామవేదసారమును సంగీతశాస్త్రముగా ప్రవర్తింపజేసెను. ఆ గానవిద్య ఏడుస్వరములచే నొప్పి సామాన్య లకు సయితము పాడదగినదియై, ‘శిశుర్వేర్థ పశుర్వేత్తి వేత్తిగానరసం ఘోషే’ అనునటులు శిశువేమి, పశువేమి పాములనుసృతము ఆనంద మొందింపుచున్నది. అట్టి సంగీత శాస్త్రమునందు బ్రహ్మాదిదేవతలును అగస్త్య నారదాదిదేవ ఋషులును, మార్కండేయాది ఋషులును, తుంబురు కిన్నరులును, శార్ఙ్గకదేవాది వాగ్గేయ శారకులును మిక్కిలి అభిరుచి గలవారలై దాని నెల్లెడల ప్రవర్తింపజేయుచు భగవంతుని కల్యాణగుణములను పాలతో చక్కెరచేర్చిన చందముగ నీ సంగీతముతోఁ జేర్చి పాడుచు అందుచేఁ గలుగు బ్రహ్మానందమనెడి పాలసముద్రమునందు మునిగి తేలుచు దాని మర్మ మెఱింగినవారలై యున్నారు.

” ; గ రి సా ని స రి స | ని స రి స ని సా - ప ధ ని ధ ప మ గ మ ||
 ” ; సం. . - గి . . . | త . . - క్క

గరిసని *
 *

(విమలకు)

అ. ; * ని ధా ప మ - పా ధా నీ సా
 ; * ము ద ము న - శం. క ర

ని సి * , - పా ధా నీ - స రి గి రి
 . . * , - శం. క - ర . . .

రి సి సా * ని ధా ప మ - పా ధా నీ సా
 . . * ము ద ము న - శం. క ర

; * ,
 ; * ,

| ; - ని ధా ప మ
 | ; - ము ద ము న

| రి సి సా - “
 | . . . - ,

| ; - స రి సా ;
 | ; - కృత సా ;

| . ,
 | ,

| పా ధా నీ - సా రి సి
 | శం. క - ర . .

| ధా పా ప ధ నీ - ధ ని సా ని స రి గి
 | శం. . . . - క. . ర . . .

| మా గా , రి సా
 | మ ని , గ మ

| మా గా , రి సా
 | మ ని , గ మ

ప్రతిపదార్థము

పరమాత్ముని పాదములను - భగవంతునియొక్క పాదములను

పలుమాటలు - అనేక పర్యాయములు

చిరకాలము - చాలకాలము

తులసీదళములచేత - తులసీదళములచేత

సంతోషముగా - ఆనందము గలుగుటగా

పూజితుల - పూజ చేయుదును

‘సర...ముత్’

సరసీరుహ - తామరపువ్వుములు

పున్నగ - వీని సంపెంగపూలు

చంపక - సంపెంగపూలు

పాటల - పాటల పువ్వుములు

కుదళక ఎఱ్ఱ గోరంటపువ్వుములు

కరవీర - గండ్లగుపువ్వుములు

మల్లికా - మల్లెపువ్వుములు

సుగంధరాజ సుమమల్ - సుగంధరాజములనెడి పువ్వుములు

ధరణ - భూమియందు (కలవో)

ఇవి - ఈపువ్వుములు

ఒకపర్యాయము - ఒకసారి (వటియొక పర్యాయము)

ధర్మాత్ముని - ధర్మ స్వరూపుడును

సాక్షేత పురవాసుని - అయోధ్యా పట్టణమునందు

వేంచేసియున్నవానిని

‘ఓరత్యాగరాజనుతుల’

వర - శ్రేష్ఠమైన

త్యాగరాజ - త్యాగరాజుచే

నుతుల - స్తోత్రము చేయబడిన

శ్రీరాముని - శ్రీరాముని (తులసీదళములచేత)

ః * ముకూగగా - ముగరీస - నిధనిస
 ; * విరులకు - నా... - రా...
 పల్లి * " - నీధానిసరీస
 ర. * " - రా... ..

గరిగల్లి *

ర... * (వినులకు)

చు ; * ధపధా ; - నీధపమ - ధపధా
 ; * కమలా ; - గా... - రీ
 ; * ధపధా ; - పధనిసనిధపమ - ధపధా
 ; * కమలా ; - గా... .. రీ
 ; * గమగమపా - దధపమ - గమగర
 ; * గరుడ... - ధ్యజ... - కి.వ.

ః ; - నిసానిధప
 ; ; - త్తీస...
 ; సి - సానీ - ధపమ
 ; . - త్తీక - స...
 గమపధ - నిసానిధ - ధపమ - గమపమ
 ప్త... - స్వ... - స్వ... ..

ః ; - పధని - ధపమ
 ; ; - వా... - గీ...
 ; ; - నిసిని - ధపమ
 ; ; - వా... - గీ...
 ; సల్లి - సా, రిగా
 ; .. - నా, రదు
 గామూ - గమపమగరి - గమా
 త్తీ... - రీ... - విధి ||
 " "
 " "
 మా ; - ;
 లు ; - ;

ప్రతిపదార్థము.

పరమాత్ముని పాదములను - భగవంతునియొక్క పాదములను

పలమాలు - అనేక పర్యాయములు

చిరకాలము - చాలకాలము

తులసి దళములచేత - తులసి దళములచేత

సంతోషముగా - ఆనందము గలుగునట్లుగా

పూజించుచు - పూజ చేయుదును
‘సర...ముక్’

సరసీదహ - తామరపువ్వుములు

పున్నాగ - మాది సంపెంగపూలు

చంపక - సంపెంగపూలు

పొటల - పొటల పువ్వుములు

కురుదక ఎఱ్ఱ గోరంటపువ్వుములు

కరవీర - కచ్చెగుపువ్వుములు

మల్లికా - మల్లెపువ్వుములు

సుగంధరాజ సుమల్ - సుగంధరాజములనెడి పువ్వు

ములు

ధరణ్ - భూమియందు (కలవో)

ఇవి - ఈపువ్వుములు

ఒకపర్యాయము - ఒకసారి (మఱియొక పర్యాయము)

ధర్మాభ్యునిక్ - ధర్మ స్వరూపుఁడును

సాక్షత పురవాసునిక్ - ఆయోధ్యా పట్టణమునందు

వేంచేసియున్నవానిని

‘కరత్యాగరాజసుతుక్’

వర - శ్రేష్ఠమైన

త్యాగరాజ - త్యాగరాజుచే

సుతుక్ - స్తోత్రము చేయబడిన

క్రీరామునిక్ - కీరాముని (తులసిదళములచేత)

విశేషారము:—‘తులనీదళములచే...’ ఇత్యాదులచే, భగవంతుడు పత్ర పుష్ప సముదాఙ్గములలో మిక్కిలి శ్రేష్ఠమగు తులనీదళములచే చేయబడు అర్చనవలన మిగుల తృప్తి నొందుచున్నాడనియు, తులనీదళము చిక్క-కపోయి చో పుష్పపూజలచేతను తృప్తి నొందుచున్నాడనియు భావము. మరియు అనేక పుష్పములచే చేయబడు పూజకన్న తులనీదళ మొక్కటిచే చేయబడు పూజయందు శ్రీమన్నారాయణుడు తృప్తినిజెందుచున్నాడనుట ప్రశస్తమము.

ప. నీధా	పామాగామా	ధ పపమ	గారీసాన్తి	
కుల	నీ. ద థ	ము. ల.	చే. సం.	
సారి	గాగాగా ;	గామధ	పధ - మపగామా	
వో.	మ మ X ;	బూ. .	. . - జిం. . తు	
నీధా	పామాగామా	ధ పపమ	గారీసాన్తి	
కుల	నీ. ద థ	ము. ల.	చే. సం.	
సారి	గాగాగా ;	గామా	గాగా - రిసన్తి	
వో.	మ మగ ;	త.	. . - సం.	

”	”		”		గా ; - రిసన్తి	
”	”		”		; ; - సం.	
”	”		”		నిధపమ - Xరిసన్తి	
”	”		”		. . . - సం..	
”	గాగా - గమపథ		నిస్సరిస్సి		”	
”	మమ - X		”	
సారీ	గాగాగా ;		గపథపథ		నీ - ధపమXమా	
తో.	వ ముX ;		బూ..		. - జిం. . తు	
పాథా	సామా . గామా		పథపథ		Xమగా - రిసన్తి	
తుల	నీ . - ద త		ము. ల.		చే. . - సం.	
నరిXరి	Xమపమ - పథనిధ		ధనిస్తో		స్సిని - ధప - మXమా	
తో..	మ. ము. - X...		బూ.		. . - జిం . . తు	

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

355

[హృదయము

ని నిధా

| సినిధప - నిధపమ

|| ధ పపమ

| గమగా - రిసన్

తు, ల

| థి . . . ద. త.

|| ము. ల.

| ఛే. . - సం.

నలగమ

| పధనిస్ - రిసాని

|| సి నీధ

| నిధాప - పమగమ

తో.

| మ. ము. - గ. .

|| బా. .

| జిసి. . - . . తు.

పాధా

| పామా - గామా

|| పధపమ

| గమగా - రిసన్

తు ల

| కి . . ద త

|| ము. ల.

| ఛే. . - సం.

సారీ

| గారీగా;

|| సా;

| ; ; - ; ;

తో.

| మమగా;

|| . ;

| ; ; - ; ;

అ. నీ నీ

| నీ ; - నీసా

|| నీన్

| సా; రిసా

పలు

| మా; - . అ

|| చిర

| కా; లము

నీసా

| నీసా - నీసా

|| నీసరి

| సారీగ - రిసన్

పలు

| మా. - . అ

|| బిర.

| కా - ల. మ

నీ నీ పలు	నీ నీ - నీ నీ మా. . . టు	నిస్సర్త	గీ ఘ గా క్తే నీ కా. . లము	
నీ నీ పలు	నీ నీ చీ క్త మా. . టు	గా క్త	గీ ఘ ప ఘ గీ రీ నీ కా. . . ల. ము	
నీ నీ పలు	నీ నీ - చీ క్త మా. . . రు	గా క్త	గా ఘ గీ రీ సి ని కా. . ల. ము.	
నిస్సర్త ప. ర.	సి ని - ధ ని సి రీ సి ని మా. . . త్మ. వి.	ధ ని నీ	నీ ధా పా మా డము ల ను	
ధ. పా ధా ప ర	ప ధ ప ధ - మా పా నీ. . . - రు మా	ప మ గ మా	పా - ప మ గా మా . - న్నా. . . క	
ధ ప ప మ చం. .	గా రీ రి సర్వ ప క పా. .	సా రీ	గా మా గా మా కు రు ప క	

గామా	పథనీసోనీ	పథమా	గా - గాగరిసన్తి	
క ర	పీ...ర	ము.	త్తి - కా...సు	
గారీ	గామాధామా	గ రిగమ	గ రి, - ; ;	
గం.	ధ రా . జ	సు. మ.	ముల్, - ; ;	
పాధా	పామా - మాపా	మగమా	పాధాపాధా	
ధ ర	ని వి - యొ క	న . రి	యా. యము	
ధనిసిరీ	సో - నిధపాధా	ధ నిసో	నీ - సో ; సో	
ధ...	ర్యా...తుని	సా.	. - కే ; త	
పాధా	సిరిగోక్తసో	రిసోని	సి నిధా - నీసో	
పు ర	వా. . సుని	శ్రీ..	రా. . - ముని	
క్రస్తిని	ధనిసిరీ - సినిధని	ధనిసో	నీ - ధపపమగమ	
వర .	త్యా...క-	రా.	జ-ను. తు. ని.	

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

విగతి

[హృదయము]

అపరాధిక:—ఇందు అయ్యగారు భగవంతుని స్వభావ గుణములను, విగ్రహ గుణములను భాషణాదులను తలచి వలచి తా ననుభవించుటకై శ్రీరాములను ప్రార్థించుచున్నాడు.

(42) మాయామాళవశాళ - దేశాడి.

జ. మేరుసముద్రధర - పీఠ చూతును రారా మహా (మే)

అ. సారసార ఒయ్యారపు నడలను - స్థిరద కాంబిని నీ దివిని మహా (మే)

చ. అలకలముద్దును తిలకపుతీరును - తల్లికుం బెక్కిళ్ళతో దనరు నామోక్షును (మే)

గళమున శోభిల్లు కనకభావణముల - దళిలి దుర్గానవ త్యాగరాజ్ఞిత

[వతిపదార్థము]

మహామేరుసమాధానధర - గోప్యమేరువు పర్యతిముతోసమా సారసార సారములోసారమైన వాడా

నమైన ధైర్యము గలవాడా

వరద - వరము లిచ్చువాడా

కళుమీర - కళువంశమున శ్రేష్ఠమైన వాడా శ్రీరామా

ఒయ్యారపునడలను - విలాసగమనములను

నీరదకాంతిని - మోక్షమువంటి రీతిరచ్చాయను

నీదీవిని నీ - నీటును

చూతును - నేనించెదను

రారా - రారా

జలకలముద్దును - ముంగురులయొక్క అంజమును

తీలకపుతీరను - కన్నూరి తీలకమయొక్క చక్కదనమును

తరుకుల జెక్కిల్లతోత్తరకుంకున ప్రకాశించు చవుడల

తోడను

తనర నెమ్మొనును - ఒప్పించుచునుమును

కళేమనక - కలమనలదు

కోళ్ళిని కనకభూపణమలక - ప్రకాశించు బంగార
నకలను

జలిత దుర్బాసన - చంపబడిన దుడ్డ ననుష్యలు
గలవాడ౯ను

త్యాగరాజాగృత - త్యాగరాజుచే పూజింపబడినవా
లగువును అగుగామా

(సీరదనమాన)

విశేషారము:—భగవంతుని అనంతకళ్యాణ గుణములు స్వచ్ఛమగును గుణ
ములనియు స్రగవహులనియు మండబడియుగా నిడబడి యున్నవి. ఇందు స్వచ్ఛమగు
ములను అలంకారములనూ మాత్ర మనుభవించుచున్నాను.

మేడుభేమూనధీర, మౌళి, ఇత్యాదులచే దైర్ఘ్యము, యాచగుల కోర్కెలను కోర్కె
మునుపే యిచ్చుకొనవలె యాచార్యులూ, ఆచార్యులపాపములను గాని, శత్రువులనుగూని, పశిష
జేయునట్టి వీర్యము మొదలగు స్వభావ గుణములు వెల్లడింపబడినవి. వీరదళాది, బయ్యారపు

నడలు, వీనిచే, 'నీలమేఘనిభం' అని నల్లని మేఘముతో సమానమైన దివ్యమంగళ విగ్రహమును, అవిగ్రహమునకు తగినటులు 'మత్తమాతంగ గామినం చతుగతిః' అనునటులు ఏనుఁగు సింహము, పెద్దపులి, వృషభము అను వీనియొక్క నడకలవంటి నడకలు గలవాఁడును; అట్లు నడుచునపుడు, 'అంజన పుంజ శ్యామకుంతలం' అనునటులు కాటుక రాశివలె నల నెనటి ముంగురులును పూర్ణ చంద్రునివంటి ముఖమున ప్రకాశించు కస్తూరితిలకమును, పశుభల మెఱయు చెక్కిల్లును, కంఠమున నొకటియోనొకటి పెనుచుకొని యుండు కనకాభరణములును, శీఘ్ర నాసగొని, తానుబోయి శ్రీరాముని సేవించిన ఈ నడక వైచిత్రము గనుపింపదుగాన, రామా ! నీకుఁగొంచెము ప్రయాస మే యైనను నీవే రమ్మ; అని అయ్యగారు ప్రార్థించుచున్నారు

ప. ;	*	రిసస్థి - సారి - గా ; ; - మగ		రిస - రి సస్థిసారి		గా ; ; - మగ
;	*	మే. - రు స - మా ; ; - న.		... మే. రుస		మా ; ; - న.
రిస *	రిసస్థి - సారి - గరిగా ; - మగ		రిస - "			X రిగా ; - మగ
.. *	మే. - రుస - మా. ; - న.		... - "			మా. ; - న.

రిస *

.. *

(మేరు సమాస)

అ ; * ధా, పమా - X మXరి - సరిమX | మా - X మప - చుపధ | నిస్సనిధ - నిస్సనిధ ||

; * సా, ర. - సా .. - ర. బి. | . - య్యా. - రపు. | స. డ. - ల. . . . ||

పా * ధా, పమా - X మపమ - X మపమ - X రX X | నిస్సనిధ - పధవిని ||

ను * సా, ర. - సా. . . . - ర. బి. | : | స. డ. - ల. . . . ||

సా * పా, ధనీ - రిస్సరిరేస్సని - ధని | సిరి - సా, నిధా | పాధప - మాపమ - గామX-రీX.రి ||

ను * నీ, రజ - కాం. . . . - తి. | ని. - నీ, గి. | వి. . . . - . . . - ని. . . ||

రిస *

.. *

(మేరు సమాస)

చ. ; * పధాపమా - గారీ గామా | : - పధాపమ | X మపమ గారీ - X X మా ||

; * అ ల క ల - మాద్దు. ను | : - అ ల క ల | ము. . . . - ధ్దు. ను ||

శ్రీ త్యాగరాజ]

కిరకి

[హృదయము.

; * పధాపమా - పమగరి - గమరి
 ; * అలకల - ము. - ద్దు. ను
 ; * గమాపధా - పమగా - రి సన్ని
 ; * తళు తుజె - క్కి. త్త - త్తో. .
 ; * దధా - పమా - గమగరి - సరిగమ
 ; * గ త్త - మున - క్కో. . . . భి. . .
 గా * పధానిశ్శా - రిసరిరిసన్ని - శా
 ల * దలితను - ర్యా. - న. - వ
 సన్ని * సన్నిసారి - గా ; మా ;
 . . * మే. రుస - మా ; న ;

| ; - సన్నిసరి
 | ; - తిలకపు
 | ; - సరిగ మా
 | ; - దనరునె
 | పా - గమాపధా
 | ల్లు - క న క భూ
 | ; - సా , నిధా
 | ; - త్యా, గరా
 | మగక్కిసా ;
 | ;

| గరిమగ - పమగా
 | తీ. . . - రు. ను
 | పాధాధపపమ - ధాపా
 | త్యా. . . . - ము ను
 | నిస్సనిధ - పధనిని
 | మ. లు. - ము . .
 | పధపమ - గమగరి
 | జా . . - ర్పి. త.
 | ; ; - ; ;
 | ; ; - ; ;

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు, మంచివారలను ఎల్లరు కట్టింతురు, దుర్మార్గులను న్యతంతులగు రాజులును రక్షింపఁబూనరు. రాజకుమారుడైనను దుర్మార్గుడైనచో కట్టింపఁ

కట్టింతురు, దుర్మార్గులను

బడఁడు. ఇట్లుండ, శ్రీరామచంద్రా! నీ వెంతటి కృపానిధివైనను దుడుకుపనులకెల్ల పుట్టి నిల్లుగ నున్న సన్నెట్లు రక్షింతువు? విచారించ నాతివ్వల విచారింపక రక్షించవలసినదే గాక గమనింప బూనిన, ఇంచుకంతయు నాయెడ నొప్పులేదని, తన దుర్మార్గముల నొక పట్టిగ వ్రాసి అప్పగించుచున్నారట.

(50) నౌళ - అది.

- ప. దుడుకుగల సన్నే దొర - కొడుకు ప్రోచురా ఎంతో (దు)
- అ. కడు చుర్విచయా కృష్ణుడై - గడియఁ గడియకు నిండారు (దు)
- చ. శ్రీవనితా హృత్కుముదాబ్జ - వాఙ్మనస నోచర (దు)
2. యౌ భూతములయందు నీవై - యుండఁగ మదిలేక స్థాయిన (దు)
3. చిరుతప్రాయముపాండె భజనామృత - రసవిహీన కుతక్కుడైన (దు)
4. పరధనములకొర నొరుల మదిని - కరగఁ బలికి కడుపునింపఁ దిరిగినట్టి (దు)
5. తనమదిని భువిని పొఖ్యపు జీవనమే - యనుచు సదాదినములు గడిపెడి (దు)

6. తెలియని సటవిట * త్రూద్రులు వనితలు - స్వవశమాట కుపదేశించి సంత -
నల్లి స్వరలయంబు లెఱుంగకయు - శిలాత్కండ్ల సుభక్తులకు సమానమను (దు)
7. దృష్టికి సారంబగు లలనా సదనా - ర్భక సేనామిత ధనాధులను (దు)
దేవదేవ నెర సమ్మితిని కాగను పదాబ్జ భజనంబు మఱచిన
8. చక్కనిముఖ కమలంబును సగా - నా ముదిలో స్మరణ చేయక దు -
ర్మదాంధ జనులకోరి పరితాప - ములచే తగిలి నొగిలి దుర్విషయ
చురాసలను గోయలేక సతత - మపరాధియై చపల చిత్తుడైన (దు)
9. మానవతను దుర్లభ మనుచునెంచి - పరమానంద మొందలేక
మదమత్సర కామలోభ మోహములను - దాసుడై మోసబోతి గాక
మొందటి కులజుడగుచు భువిని - త్రొక్కుల కనులు సల్పుచును ఉంటినిగాక
సరాధములను కోరి సారహీన - మతములను సాధింప తొరుమాలు (దు)

* 'తూద్రులు' అని యొక పాతము.

10. సతులకై కొన్నాల్లాసైకై - సుతులకై కొన్నాల్లు ధన -

తతులకై తిరిగినయ్య - త్యాగరాజా పై ఇటువంటి

(దు)

ప్రతిపదార్థము

ఎంతో దుడుకుగల నన్ను - మక్కిలి దుర్మార్గుముగల

నన్ను

ఏ దొరకొడుకు - ఏరాజు కొ మారుడు

ప్రోచురా - ప్రోచురా (కాపాడునురా)

కడక - మక్కిలి

దుర్మిషయ - చెడువిషయములచేత

అక్కప్తుడై - లాగబడినవాడై

గడియగడియకు - ఒక్కొక్క గడియకు

నిండాకు దుడుకుగల నన్ను - నిండిన దుర్మార్గుముగల

నన్ను (ఏదొరకొడుకుప్రోచురా?)

‘శ్రీ...అబ్బ’

క్రీవనితా - లక్ష్మీదేవియొక్క

హృత్ - మనస్సెడు

కుముద - శలవ పువ్వుమునకు

అబ్బ - చంద్రునివంటివాడ

అవాఙ్మౌనసరోచరా - వాక్కురకు మనస్సునకు గోచ

రము కానివాడ (దుడుకు)

సకల భూతములందుక - సకల ప్రాణులందును

నీవు ఉండక క - నీచ అంతర్యామిగా చేంచేసియుం

డగా

మదిలేకపోయిన - బుద్ధిలేకపోయిన (నన్నెకరు రక్షితురు)
(దుడుకుగల)

చింతలే ప్రాయమునాడు ఏ - చిన్నతనమునందే
'భజన...తర్కం'

భజన - నీ నేనయినాడి

అమృతరస - అమృతరసము

విహీన - బొత్తుగ లేకుండుటచేత

కుతర్కుండు ఐన - దుర్మాహులు గలవాడనై యుండిన
(నన్నెవండు రక్షించును)

(దుడుకుగల)

పరధనముల కొఱవణ్ణ - ఇతరుల సొత్తులకొఱవ

ఒరులమది - అన్యల మనస్సును

కరగణ్ణ - కరగఁగట్టు

పలికి - చెప్పి

కడుపునింపణ్ణ - బొట్ట పూడ్చుకొనుటకు

తిరిగివట్టి - తిరుగుచుండునట్టి

(దుడుకుగల)

తనచుదిని - నా మనస్సునందు

భవని - భూమియందు

సౌఖ్యపు జీవనము ఏ అనుచున్ - సుఖమైన బ్రతుకే
యనుచు

సదా - ఎల్లప్పుడును

దిగములు గడవెడి - దినములులెక్క పెట్టునట్టి

(దుడుకుగల)

తేలియని నటవటు కూర్దులు - ఏమియు యెఱుంగని నట్టి

కులు విటులు కూర్దులును

ననితలు - స్త్రీలును

స్వవశము అవుటకున్ - నాకు లోబడుటకు

ఉపదేశించి - భోధించి

సంతసిల్లి - సంతోషించి
 స్వరలయములు - స్వరమును తాళమును
 ఎఱుంగకయ - తెలియకయను
 శిలాత్ముడు వి - రాలిపంటి మనస్సుగలవాడై
 సుభక్తులకుక - మంచి భక్తులకు
 సమానము అను దుడుకుగల కన్ను - సాగి యను
 నట్టి దుర్మార్గుల నన్ను (ఎవడు రక్షించును)
 చేవచేర - చేవతలకు దేవుడా
 దృష్టికిక - చూపునకు
 'సారము...దులను'
 సారంబు - శ్రేష్ఠును గుచున్న
 లలనా - స్త్రీలు
 సదన - గృహములు
 అర్ఘ్యక - పుత్రులు

నేనా - సైన్యములు
 అమిత ధనాదులును - తెక్క కెక్కువయగు ద్రవ్యము
 మొదలై నవానిని
 నెరనమ్మితిని కాక - త్తిరమని బాగుగ నమ్మితి నే తప్ప
 నీ పనాబ్ధ భజనంబు - నీ పాద కమలముల సేవను
 మఱచిన - జాపకము లేకయందుకొర (నన్నెవడు బ్రోచును)
 (దుడుకుగల)
 చక్కనియళు కమలంబును - తామర పువ్వులువంటి
 చక్కని నీ ముఖమాను
 సదా - ఎల్లప్పుడను
 నా మదిలోక - నా మనస్సులోపల
 స్మరణజేయక - తలచక
 దుగ్గదాంధ్ర జనులక - గర్వముచే కన్నుగానని వారిని
 లోరి - గోరి

పరితాపములచేత - కన్దములచేత

తగిలి - చిక్కి

నొగిలి - క్రమనొంది

దుర్గిషయ దురాశలను - చెడుభోగములయందలి శేరా
శలను

రోయలేక - నిడువజాలక

సతతము - ఎల్లప్పుడును

అపరాధియై - తప్పులు చేయువాడనై

చపల చిత్తుడై - క్షిరచిత్తము లేనివాడనై
(దుడుకుగల)

మానవతనువు - మనుష్యదేహము

దుర్లభము అనుచుకొ - దొరకుట కష్టమైన దనుచు

ఎంచి - తలచి

పరమానందము - మిక్కిలి సంతోషమును

అందలేక - పొందజాలక

మద...లకుకొ - మదము, కళన, అశ, లోభము,

మోహము మనుషానికి

దాసుడని - లోబడిన వాడనై

మోసపోతికొక - మోస మొందితి నే తప్పు

మొదటికులమునబుట్టి - బ్రాహ్మణ కులమునపుట్టి
భువని - భూమియందు

కూద్రుల పనులు - కూద్రులచేయు కార్యములను

సల్పుచును - చేయుచును

ఉంటినిగాక - ఉంటినే తప్ప

నరార్థములను - నీచమానవులను

కోరి - కోరి

సారసీన మతములను - సారములేని యితర మతములను

సాధింపకొ - సాధించుటకు

తాళుమాలు దుడుకు - తలక్రింద దుర్మార్గుముగల నన్ను

(ఎవడు బోచును)

నతులకై - త్రొలకై

కొన్నాళ్ళు - కొన్నిసార్లు

అన్తికై వి - సాత్తునకుగా

సుతులకుకై వి - పుతులకుగా

కొన్నాళ్ళు - కొన్నిదినములు

ధన తతులకుకై వి - ధన సమాహములకై

తిరిగితికై అయ్య - సంచరించితి నయ్య

త్యాగరాజాప్త - త్యాగరాజునకు హితండవగు శ్రీరామా

ఇటువంటి దుడుకుగల నన్నుకై - ఇట్టి దుర్మార్గుముగల

నన్ను

ఏ దొంగిడుకు ప్రోచురా - ఏరాజు కుమారుడు

గాపాడునురా

విశేషార్థము:—సీతాపతి ! నీవు సర్వార్థర్యామివై యుండగా, ‘యథాహ్యత్కేత్రజ్ఞా హిరణ్యనిధిముపద్యపరి సంపదంతః స విశేయః’ అనగా ఖనిజశాస్త్రపరిచయములేనివారు పైపైని దిరుగుచు వారి యడుగులక్రింద నున్న బంగారు, రత్నముల గనులను తెలిసికొనలేని చందముగా నిన్నుఁ దెలిసికొనక చిన్నతనమునుండియు కుప్రశ్నలు చేయుచు పరదార పర ద్రవ్యాదులకును లోకమునఁగలి పెద్దపెద్ద వేగులకును నాసపడి నటవిజనులతోఁ జేరి కాలముసంతయు దుర్విషయములచేతనే కడవిన పరమదుర్మార్గుని ఎవ్వఁడు గాపాడును?

‘యాన్తీన్యాయ ప్రవృత్తస్య త్రిత్యభోచ్చిపి సహనానన్తః’ అనగా న్యామరమునఁబోవువారికి మృగములుపక్షులు సయితము సాహాయ్యమొనర్చుచుండును. దుర్మార్గమునఁ బోవువానిని తోడఁ బుట్టినవాఁడుకూడ వదలి పెట్టుచున్నాడు. ఈ న్యామముచే కగు దుడుకుగల నన్ను, ‘అదండ్యాన్తందయన్ రాజా దండ్యాం తైవృవాప్యదండయన్’ అయితో మహదాప్నోతి నరకంపాథగచ్ఛతి’ అనగా దండింపఁడగనివారలను దండింపుచు దండింపఁ దగినవారల దండింపఁకయుండు రాజు గొప్పఅపకీర్తిని నరకమును పొందుచున్నాడని శాస్త్రము ఘోషింపుచుండ శాస్త్రమునకు లోబడినరాజులు గాని, మఱియు నితరదేవతలుగాని మఱివరుగాని యెట్లు రక్షింపఁగలరు.

కావున సర్వస్వతతంత్రుడవై, ‘యత్త్వత్ప్రియం తదిహ పుణ్యమపుణ్యమన్యత్’ అనఁగా నీ కిష్టమైనది పుణ్యము నీ కిష్టము కానిది నాపము అని నిరూపించు నీవు రక్షింపవలెగాక మఱే దొరకొడుకు రక్షించునురామా? అని త్యాగయ్యగారు ప్రార్థించుచున్నారని భావము.

కాళ రాగలక్షణము:—ఇది 15-వ మేళమైన మాయూమాళవ శాళయందుఁ బుట్టినది. వక్రపాడవరాగము. తైవతము వర్ణము. అవరోహణమనందు వక్ర గాంధార శుద్ధ ఋషభ శుద్ధ మధ్యమ కాకలీ నిపాదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము సేయఁదగినది.

ఆరోహణము.

సా రి గ మ రి మ ప ని స

ప. రి రి - పమపా; - మపమగమా -

దుడు - కు. .; - గ. ల. . . -

సారిమా - రిమపా - మాపనిపానీ - పామా

కొ. డు - కు. . - ప్రో. . . . - . చు

అ. కీర్తికీ; కీసా - స్వరీమా

కడదు; ర్విచ - యా .

కీమరీసి - సి రీస్వి - నిస్విప - పనిపమ

గ . డి. - య. . . - గ . డి. - య. .

రీరీసా - నిసరీ - సాసా - స. వి.

క్రీ. . - పనితా - చ్యా. - తుక్రము

అవరోహణము.

స ని ప మ రి గ రి స

| రి ; - రినిసా

| డో; - ర. .

| పమగమ - రిపమ

| ఎం. . . - తో.

| సనిసా - నీసా -

| మ్మ. . - డై. .

| పమమా - రిసస

| డా. . - రు. . .

| పనిపా - మ్మపనిస

| స. స - గో. చర

చ. రిరి ససా , - రి స రిమామ - సరిమా
సకలభూ , - తములయందు - నీ. వై

2. స రిరిపమా - రి రి ససాస - రిపమా
విలుతప్రా - యము. నాడె - భజనా

3. పపమమ - రి రి స - రి ప మమరి స - రిప
వరధ స - ములకొల - కొరుల . మది - కర

4. నిప - చపని - రి మ పనీ - పనీ
తన - మదిని - భవని సా - శ్వాపుణీ - వన

5. రి రి పప - రిరిమమ - స స రి రి - పని సరి -
తెలియని - నటవిట - తూద్రులు - పని తలు -

రీపు - రీ సనిసారీ - మ రీ క్షే స ని - రీ స
బి . - స్వరలయలు - తెలుగ కయ - కిలా

| ని స రి రిమా - సరి
| యుండ.గా. - మది

| రి స - నిపరిసాస -
| మృత-ర సనిహీన -

| మ - రిపమ - నిస రిమ
| X - బలికి - కడుపునిం

| సా - రి మ పనిసా =
| మే - యనుచునదా -

| పమమ రి సస - ని ప
| వళ . మా . ట - కుప

| , స నిప - సనీ ప
| , తుక్కె - సుభక్త

| గా , మ - రి రి సస
| రే , క - హాయి. స

| పమా మ - రిరిస
| కుత ర్కు - డై. .

| , మ - రిరిససాస
| , ప - దిరిగి న ట్టి

| సినిప మ - రిరి సస
| దిసములు - గడవైడి

| పమాని - పనిసేరీ
| దేకించి - సంత సి

| మరి - నిపామరి స
| లకు - సమానమను

6. సారిరిసాసా - రిస రిగమా - రిప
పుష్టికిసారం - బగులలనా - సర

సా - పసినిపా - రిస్సనిపా - స్స నిపమ
దే - క . . దే - వసేరస - మృతినిగా

7. పాపమరి స - రిమపామరిస - రి రీ
చక్క - నిముఖ - కమలంబును. - సదా

ససా స - పమరిసాస - నిపపా - పస్స
ర్మరాంద - జనులకోరి - పరితా - పము

రిక్రిపురీపు - సిరీపుక్రీస్ - నిపని - స్స
దురాశలను - లో.యలేక - సతత - మ

8. సారిస - నిసరీ రి స - ని స రిమామ -
మానవ - తనుదుర్లభ - మనుచుజెంచి.

| మాపని - పామా - | ప నిపమా - రి రి స |

| నార్యక - సే నా - | వి తథనా - దులను ||

| , - నిపమరీ సస - | పగ్గాని - పమ రిస |

| , - కమపదాబ్జ - | జనంబు - ముఱచిన ||

| మా - స రమా - ని స్స | రిగామరీ - సరి ||

| నా - మదిలో - స్మర | ఇచేయక - దు. ||

| నిపా - పమరి - పమ | ని - పా , సినిగ్గా - ||

| లచే - తగిలి - నొగి | లి - దు , రిగ్గయ - ||

| రిగ్గానిపమ - రి మ | పనీ ప - మమరిస |

| పరాధియై. - చప | లచిత్తు - డై . న. ||

| సరిమా - రిమస - రి | , స - సాసా ; - ||

| పరమా - సం.ద - మొం | , ద - లే క ; - ||

ప పమరిస - రిమప - రిమ - రిపమ
మదమత్సర - కామ - లోభ - మోహము

ప నిప - పనిప - మపమ - రిపమ - రిమపని -
మొదటి - కలజా - దగుచు - భవని - శాద్రు. లి పనలు - సత్సచును -

స్థాస్థ - రిపురిరిపు - స్థి క్షేపు క్రిస్థ
న రాధ - ములనుకోరి - సార . హీన

9. రి పపమ - గమరిస - నిసరిమ - రిమపా
సతుల. - . . కై - కొ

గమరిస - సన్నిపా - నిసరిమ - రిమపని
ల కై . . . కొ

రీ రీ రీ - సరిమా - సరిమా -
ఇతులక్త - తి. రి - గి. . .

రి స - పామ రి - సరి
లభ - దాసుడై - మో

ప మరిస - పాసా -
ఉంజిని - గా క -

నిప - పామరీ స
ప. - తాటమూలు

రీసా - పమపమ
స్థిక్త - సు. తు.

పమమా - పమమా
ధ . . - న . .

సా ; - సా .
యాభి ; - . ;

శ్రీమద్రీస - స్థిరీస్థి - దిస్థిప - పదపమ

త్యా... - గ... - కా... - జా...

| రిమపని - స్థినిపమ

| మగమా - రిరిసస

| ప్ప... - ఇటు.

| పం... - టి...

~~అను~~

అవతారక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు శ్రీరాములవారి అనుగ్రహబలమే గాని యెట్టిగ్రహముల బలముండినను ఏమియు నుపయోగము లేదనుచున్నారు.

(51) శేషగుప్తి - దేశాది.

కు. గ్రహబలమేమి శ్రీరామాను - గ్రహబలమే బలము

(౧౪)

అ. గ్రహబలమేమి తేజోమయ వి - గ్రహమును ధ్యానించు వారికి నవ

(౧౫)

చ. గ్రహక్షీడలఁ బంచపాపముల నా - గ్రహములుగల శామాదిరివుల ని -

గ్రహవసునెయు హరిని భజించు - త్యాగరాజుగారు రసికాగ్రేసరులకు

(౧౬)

ప్రతిపదారము.

గ్రహబలము - కూర్మ్యాది గ్రహములయొక్క బలము

ఏమి - ఏమి యవయోగము

(శ్రీ) త్యాగరాజ.

‘ఏకోవిష్ణుర్మహాద్భూతమ్’ అనునటులు భూతముల కన్నిటికంటెను పెద్ద భూతమైన భగవంతుని నిజమైన శక్తి నెఱుంగనివారికి, ఈ చిల్లర గ్రహములయొక్క కటాక్ష మావశ్యకమై యుండును. ఇది విచారింపగా రాజానుగ్రహ సంపాదించుకొన శక్తి లేనివారలు బంధైతములు యగుదురు. |
వారిని ఆశ్రయించునటు లున్నది. ఏలయన, కింకుర్వన్తి గ్రహస్పర్శ్యే శనిభౌ మః యః | ఏకాదశశస్త్రే గోవిందే విగ్రహం ఏకాదశస్థానమగు మనస్సునం నిలికొని ధ్యానించువారి! శని, కుజుడు కలను గ్రహః కాలము ఏమి చేయుగలవు ?

‘స్వర స్తేయూ సురాపాయీబ్రహ్మ ఘోషా గురుతల్పగః...తత్సంసరన్తు పంచమాః’ అనునటులు బంగారు దొంగిలించుట, కల్లుత్రాగుట, బ్రాహ్మణుని జంతువు, గురువత్పిని గణాదులు, లోనర్హు నలుగురతో చేరుట అను పంచ మహాపాపకడమలను, కామ క్రోధ లోభ మత్సరములును, ‘హర్షార్హతి పాపాని దహన్తి తై రపిస్మృతః’ అనిచ్చుయాపి సంస్మృజ్యో దహన్త్యేవ హిపాపకః’ అనునటులు నిష్కర్మాడక త్రొక్కినను కాలు గాల్చిన చందముగ భగవః నిరూపించు ప్రీతి లేక ‘హర్షి’ యని స్మరించినమాత్రమున సశింహజేయుచున్నాడు ఈ మర్మము ని భగవంతునే

ధ్యానించు త్యాగరాజను గాని, త్యాగరాజువంటి భక్తాశ్రేయదలగాని ఏగ్రహములు, ఏపాపములు, ఏ పిశాచములుగాని యేమియు చేయఁజాలనియు; 'భేద్యయో నాశాయణస్యజ్ఞః' అనునట్లు సదా ధ్యానము చేయఁదగినవాఁడు శ్రీమన్నారాయణుడే యనియు నిగద్య అత్యుచ్యుగాను వెల్లడించుచున్నాడు.

రేవగుప్తి రాగలక్షణము:—ఇది 15-న మేళమూసంగ-ఁ బుట్టినది జౌడపరాగము. ఆరోహణము:—సాహారాణమలయందలి మధ్యమ నిపాదములు పర్వతము. శుద్ధ మువళ అంతని గాంధార శుద్ధ ధైర్యములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. రాత్రియందు నాలవ యామమహంగు పాడఁదగినదని కొందఱుచెప్పెను. ఎల్లప్పుడును పాడఁదగినది. ఈ రాగమునకు 'రేగుప్తి' అనియు నొక నామము గలదు.

ఆరోహణము.

స రి గ ప ధ స

ప, ; * ధాపాధగా-బగ-పాధప-గా,పగారీ
; * గ్ర హ బల...-మే. . . , . .

అవరోహణము.

స ధ ప గ రి స

| రి - సారిసా - ధాపాధా | సా ; ; ;
| మి-శ్రీ... - రా . . | మా ; ; ;

	"		"		సారీసరిగా - ; ;	
	"		"		మా.... - ; ;	
	"		"		సారీ-సరిగా-రిగసా-గపధప	
	"		"		మా.... - . -	
ధా	* గాపధాపా - పాపగాపాప - ధప		గరి - సారిసా - ధపధ		సా ; ;	
స	* గ్రహబల మే - - బల		మ - శ్రీ . . . - రా . .		మా ; ;	
అ. ;	* పగాపధా - సో ; ; సో		; - పగాపధా		సో ; ; సో	
;	* గ్రహబల - మే ; ; మి		; - గ్రహబల		మే ; ; మి	
	"		ధప - పగాపధా		"	
	"		. . - గ్రహబల		"	
ధప	* పగాపధా-సో-ధసరిసి-సరిగరి-సో		"		సో-ధసరిసి-సరిగరి-సో	
. .	* గ్రహబల - మే - - మి		"		మే - - మి	

ధప * పగా - పధా - సో - ధసిరిసి-త్తసో | ; - సిసిత్తసో - సిరీసో ; - రిరిగిరి - సోగప
 . . * గ్రహ - బల - మే - మి | ; - తే . . . - జో . ; - మ.య. . . వి .
 హా * ధపాధగా - పాధా - సిసిరిసిత్త ; | ; - రిసిసిధపమ | రిసిరేధ - సిధసిధ
 . * గ్రహమును - ధ్యాం - విం. . . . ; | ; - చు. . వా . | రి . కి . - స . వ .

పX *

((Xహబల))

ఘ. ; * XXపా ; - ధాపా - Xపధా | పా-గా, స - ధపా, - Xప | గా-గ ధపపగా-గా-గారీ
 ; * గ్రహశీ ; - డల - బం . | చ-పా, , -ప. | . -పబల . . -వా
 ; * ధపాధగా - పగగరి - సారీ - రిసపా | ; - రిసారీ | గాపా - పగసో - సోధా
 ; * గ్రహములు - గ.ల. - తా. - | ; - మా.ది | రి పు - ల. . - ని .
 ; * పXపా - ధాసోసో ; - రిసి | రీ - గం - రిసిసో - ; | సోధా - ధపప - ధాపా
 . * గ్రహము - సే . యు ; - హరి | ని - భ - జిం. . - ; | చు. - - త్యా .

ధగగా * గపాపధా - సా ; - ధస్థిస్థిత్తి ; | ; - రిస్థిస్థి - ధపధ | రిస్థిస్థి - స్థిస్థిధ ||
 గ... * రా. జావ - కు ; - ర. సి... ; | ; - కా... - క్రే. | స. రు. - ల. కు. ||

పధ *

.. * (గ్రహబల)

అపతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు శ్రీరాములవారి బాణప్రభావమును గుఱించి మనస్సునకు బోధించుచున్నారు.

(52) సావేరి - ఆది.

ప. రామబాణ త్రాణ శౌర్య - మేమని || తెలుపుదురాట మనసా (రా)

అ. భామ కాసపడు రావణ మూల - బలముల నేలగూలఁ జేయు (రా)

చ. తమ్ముడు బడలినవేళ సురరిపు - తెమ్మని చక్కెర పంచీయగఁ గని

తెమ్మనుచును నింద్రారి వల్కునకు - యమ్మని లేవగా

|| 'పొగడుదుర' అని యొకపాఠము.

సమృద్ధితో నిలబడి కోదండ పు - బ్యా ఘోషమ్ము లశనులజేసి తా -
నెమ్మదిగల తోడును జూచెనురాని - జమ్మగదా ద్యాగ రాజ నుతఃకుగు

(రా)

[ప్రతిపదారమ్మ

మనసా - ఓ మనస్సా

రాసబాణత్రాణ శౌర్యమ - శ్రీరాముల బాణముల

రక్షించుశక్తి

ఏమి అని - ఎటువంటిదని

తెలుపుదురా - బోధింతురా

భామ కాసపడు రావణు మూలబలమునీతాదేవితై అశ

పడు రావణాసురుని మూలబలములను

నేలకా - భూనియందు

కూలజేయు రామబాణత్రాణ శౌర్యమ - పదగోష్ఠిపి

[శ్రీరామబాణ ప్రభావము (ఏమని)

తమ్ముడు - లక్ష్మణస్వామి

బడలిన వేళకా - శ్రమ నొందిన సమయమున

నురరిపు - రావణాసురుడు

చక్కెర తెమ్మ అని - చక్కెరను తెమ్మని పలికి

పంచి యియ్యకా - పంచియియ్యగా

కని - చూచి

ఇంద్రారికా - ఇంద్రైరియగునొక రాక్షసుని

తమ్మ అనుచుకా - తెమ్మనుచు

పల్కెకా - పల్కగా

సమయమ్మ అని - చక్కెర పంచుటకు తగిన సమయమని

లేకా కా - (అరాక్షనుడును) లేవగా

తా - తాను (రాముడు)

సమృద్ధితో - నిండు మనస్సుతో

నిలబడి - నిలిచి

కోదండపు బాధ్యహోషములు - ధనుర్వర్తకాగమలను

ధ్యమలను

అశనల - ఓడుగులుగా

చేసి - చేసి

సమృద్ధితో - నిమిత్తముగల లక్ష్మణుని

చూచెనురా - చూచెనురా

నిజముగ - నిజముగ

త్యాగరాజుచేతుడు - కావలెనా తాళ శౌర్యము - త్యాగరాజుచే తొనియాడబడు శ్రీరామతాళ రక్షణ ప్రభావము (శేవనిదెలపుదురా)

విశేషార్థము:—నుహాపీరుడగు లక్ష్మణుడు యుద్ధమున బడలిపోగా రావణాసురుడు సంతోషముచే శర్కర పంచిపెట్ట వలయునని కూడ యోజించెను. ఆ సమయమున శ్రీరాముడు దృఢమనస్సుతో నిలబడి ధనుష్పంకారములు చేయుచు రావణాసుల నోడించెను. అంతః గాంతనేపటికి శిష్టితిలి స్థిమితమనస్కుడైన లక్ష్మణునిచూచి సంతోషించెను.

అనగా ఎంతటి మహాపీరులకుఁగూడ నాపద వచ్చినప్పుడు నిరంకుశముగా రక్షించునది శ్రీరామబాణముకప్ప మఱియొకటిగాదు. కావుననే రామబాణ మమోఘుని లోకోక్తిగలదు.

విభీషణుడును, 'యావన్న గృహంతి శిరాంసీ బాణా రామేరితా రాక్షసపుంగవానామ్' ! వజ్రోపమా వాయుసమానవేగాః ప్రదీయతాం దాశరథాయ మ్మేధిలీ' అనగా అన్నా ! రావణా ! శ్రీరామబాణములు ప్రజాయుధముల వంటివి, వాయువేగము గలవి, అవి యీరాక్షసుల ప్రాణములు దీయక మునుపే నీతను శ్రీరామునకు సమర్పింపుము అని మహాప్రాజ్ఞుడుగాన మొట్టమొదటనే శ్రీరామబాణప్రభావమును వెల్లడిచేసెను.

సావేరి రాగలక్షణము:—ఇది 15 వ మేళమైన మాయామాళవ శాళయందు జనించినది. పాడవ సంపూర్ణరాగము. అంతర గాంధార శుద్ధ మధ్యమ శుద్ధ ద్వైవతములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఈ రాగమునందుగల అంతర గాంధార కాకలీ నిపాదములు ఒకశ్రుతి తక్కువగనే పలుకును. అట్లుండివఁ గాని యీరాగకళలు చక్కఁగ న్నురింపవు. పూర్వాచ్ఛాయలు లక్షణ గీతములయందలి సాధారణ గాంధార కైశికి నిషేదములనే ఉపయోగించినట్లును తెలియుచున్నది. 'సనిక' అను ప్రయోగమునందు కాకలీ నిపాదమును, 'సనికమగా' అను ప్రయోగమునందు అంతర గాంధార మును శుద్ధముగఁ బలుకును. ఇతర సుందర్యములయం దెల్ల సీ రెండు స్వరములును కొంచెము తక్కువగనే పలుకునను విషయము అనుభవ వేద్యము.

ఆరోహణము.

అవరోహణము.

స రి మ ప ధ స

స ని ధ ప మ రి స

సరిగరి - గారిగరి - రిమపధమాగరి - పధనిధపమగరి మున్నగుచవి రాగ రంజకములు.

ప. ;	*	గగరిసా - సా ; సన్నిధా - రిసరి	; - సరిమపమ	పా ; ; - సా	
;	*	రా..మ-పా ;	; - త్రా.ణ .	తా ; ; - ర్య	
2. ధపమా *	”	సరిసన్నిధా - రిసరి	”	”	
...	*	పా...	”	”	
3. ”	*	”	”	పధసా ; - నిధ	
”	*	”	”	తా . ; - ర్య	
4. ధపమ *	”	”	”	పధ - సారీగి - రిసినిధ	
....	*	”	”	తా - ... - . . ర్య	

X8 *					
స. *	(రామబాణ)				
అ. ; *	దాధాపా ; - పామధధా	; - పధానిధా		సో ; ; - నిధ	
; *	భామ కా ; - స . ప డు	; - రావణు.		మా ; ; - ల.	
పమ *	దాధా-పాధా-ధపమ-పామధధా			”	
. . *	భామ-కా - స . పడు			”	
పమ *	”			సోపధసో - నిధ	
. . *	”			మా . . . - ల.	
పమ *	”			సో ; - నిస్సరిస్స	
. . *	”			మా ; - ల . . .	
రి *	రిగారిసో - నిస్సరిస్సనిధపమ పాతా	రిస్సక్తి - ధపధా		పా ; - ధనిధప	
. *	బలముల - శే - ల	గూ . - ల . .		జే ; - యు . .	

Xరి * - ధపధా

.. * - .. ల

Xరి * -

.. * -

Xరి *

.. * (రామబాణ)

చ. నిధని ప - ధపధమ - దధపధ - ధ నిపధ
తమ్ముడు - బడతిన - చే. త. - సురరిపు

మరిపమ - ధ పధా - ధాపమగా - రిస
లెమ్మును - చును ఇం - దారిపల్క - సమ

సరిగరిసా - ధపపమ - స్థానిజధప
సమత్తిలో - నిలబడి - కొడండపు

| నిసరీసరీ ; - మపధపధా ;

| గూ... ; - ల... ;

| ,

| ,

| స్థాని ధ - ప మ గరి
| తెమ్ముని - చక్కెర

| ధా సరి - పా, మ
| యమ్ముని - లే, క

| ధ రీస్థా - ని ధ ప ని
| బాధ్య. ధో - మమ్ములక

| ,

| ,

| పమపధ - ని నిధమ

| జే... - య... .

| సారిమపమ - పమ
| పం. యగ - గ ని

| గా, రి - సా ;
| గా, . - . ;

| ధప - పధస్థానో
| నుల - జే. . నితా

సరిగ్గస - రీసేరీ - గీ రీసో నిదధా
శైవ్యది - గలతో - డునుజూచెనురా

రీ *

. * (రామబాల)

| భరీసో నిధ - రీ
| ని . జమ్మగ్గ - త్యా

| స - దాధ - పతు X రి ||
| X - రాజ - నుతమగు ||

అనతారిక:-- ఇందు అయ్యగాట, రామా ! నీవును ధనవంతులనే యాదరించెదవా నావంటి
దరిద్రుని కటాక్షింపవా యని న్యాయనిష్ఠురము లాడుచుగ్గారు.

(రీ) సావేరి - దేశాది.

ప. దరిద్రాపులేక వేడిన - దయరా దేమో శ్రీరామ

అ. కరిధనములు కలిగిన - గరుణించి ప్రోతు వేమో

చ. అలనాడు నిర్జైరి శూ - లునిజూచి బోచితివి గాని

వలచి పదముల నమ్మిన - వరమీయఁ దోచునా త్యాగరాజు

(ద)

(ద)

(ద)

[ప్రతిపదార్థము.

శ్రీరామ - ఓరామ
దరి - గట్టు
దాపు - దగ్గరనుగూడ
లేక - కనుపించక (వేలుగతిలేక)
వేడినక - ప్రేమచేయగా
దయరాదు - కృపకలుదు
ఏమో - ఏమి కారణమో
కరిధనములు - వీనుంగులు, ద్రవ్యములు
కలిగినక - కలిగియుండినవో
కరుణించి - కటాక్షించి
ప్రోతువు ఏమో - కాపాడెద వేమో

అలనాడు - అప్పుడు
నిగ్రహైరిఖాలునిక - ప్రహరుని
చూచి - చూచి
ప్రేమితివికాని - కాపాడితివిగాని
నలచి - అశపడి
పదములక - సీసాదములను
నమ్మినక - నమ్మగా
వరమియక - వరమిచ్చుటకు
తోచుక - ఆ - తోచునా
త్యాగరాజు - త్యాగరాజు
(దరిదాపులేక)

విశేషార్థము: 'సర్వధర్మా స్తుత్యజ్య' అనునటులు అన్నిటిని వదిలి గత్యంతరము లేక
నీ పాదములనే ఆశ్రయించినవారిపైని కరుణ రాకయున్నది. కృపా! నీ హక్కునును నీవే విూలే

దవా ? లేకున్న స్త్రీమంతులకై యాసపడుట యేల, 'పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి' అనునటులు ఆకుగాని, పుష్పముగాని, పండుగాని, ఉదకముగాని భక్తిపూర్వకముగ సర్పించినయెడల పరమానంద మొందుచున్నానని పల్కిన నీకు ధనములపైని ఆశ యుండదగునా ? మఱియు ఉభయవిభూతినాథుడ వగు నీకు ఈ యల్పములగు నైశ్వర్యములు లక్ష్యములా ? కాదు. అయినను ప్రకృతము సన్న కటాక్షింపకుండుటకు వేత్తొక కారణము దొరకనందున 'కోహ్యర్థస్థపాం విస్మజేత్' అనునటులు లోకములో ధనాశ లేనివాడు లేడు గావున నీవురు అట్టివారితో పాటు ధనికులనే కటాక్షింపవలెనని యోజించుచుంటివేమో యని నా మనస్సునకు తృప్తిగా నేనొక కారణము గల్పించుచున్నానని భావము.

మఱియు 'నిరర్జాలుని' అనుపదముచే సాధువులై, సదా నీ పదారవిందముల సమ్మిసించివారి వంశములోఁ బుట్టిన నన్ను రక్షించుట కష్టముగ నున్నది. దేవతలకు విరోధియై, దురాచరణపరాయణుడగు హిరణ్యకశిపునిపుత్రుని రక్షించుట పరమసులభముగ నున్నది. ఆహా ! ఏమియీ న్యాయము ! 'అయినవారికి ఆకులలోను కానివారికి కంచములో' నన్ను టున్నదే ! ఇది

శ్రీ త్యాగరాజ]

విగిది

[హృదయము.

నీ స్వాతంత్ర్యమును జూపుటయూ లేక భక్తుడుగాని ధనికుడైనను రక్షించెదను, రాక్షసుడైనను రక్షించెదను కాని, త్యాగరాజునుమాత్రము రక్షించని కంఠము గట్టుకొని యుంటివా? అని త్యాగయ్యగారు భగవంతునితో న్యాయ విషయము లాడుచున్నారని తాత్పర్యము.

ప. ; ;	*	రీసాధా ; పమ	గారీ - సని	ధా - సా , రిమా	
; ;	*	ద రి దా ; - పు.	లే... - క.	. - వే , . డి	
పాధా ;	*	కీసా - నిధనిధపమ	గరిగీ , - సని	ధా - రిసారిమా	
స . ;	*	ద రి దా . . పు.	లే... - క.	. - వే . . డి	
పాధా ;	*	"	" "	ధా - సరిమపధని	
. . ;	*	"	" "	. - వే . . డి.	
ధాపమపధ	*	సరిగా - రిస్సనిధపమ	రీ ; ; - సని	ధా - రిసారి - ధా	
స... .	*	ద. రి దా . . . పు.	లే; ; - క.	. - వే . . డి	
పమధా ;	*	దాధా - పధనిధపమ	గ రి - రిసనిధా	; - సరిపమ - ధసి	
స. . ;	*	ద య - రా . . .	దే. . - మో . .	; - శ్రీ . . - రా.	

విభవమపథ * (సిరీసా)
మా... * (స. ర)

అ ; ; * పాదా - సో ; సో
; ; * క రి - ధ ; న

విధానిమమ *
న... * " "

" *
" * " "

" పాదా - సో ; - తే
" క రి - ధ ; - న

ధస్తిరీసరి *
న... * క రు - జీం . చి.

విస్తితీ ; - తే
ము... ; - లు

"
" "

వి ధస్తినిధా - మా
ము... - లు

కాకాత్తే - కా
ము... - లు

పథసో ; - ని ధ
ప్రో ; - తు.

సో - సిరితీసో
; - క . తి

; - ధస్తిరీసరి
; - క... తి

; మపథా - రీసరి
; క... తి.

; తి ; - సో
; క ; - తి

పథప - ధస్తిరీసరి
... - క... తి

(శ్రీ) త్యాగరాజ

త్తిర

[హృదయము]

కీ ; ; * (దధరీస్సనిధపమ)

మో ; ; * (దరి. దా. పు.)

చ. ; ; * సారీగారీ

; ; * అలవాడు

గరిగరిసద్ద * "

బా.... * "

పమగరిసద్ద * సారీ మ గ రీ రీ

బా..... * అలవా. డు.

" * సారీగా - సారీసా

" * లు. ని - జా. చి

ధా ; ; * సోధా - పాపమ - ధప

ని ; ; * వల - చి... - ప.

|

|

| సా ; ; - రీ

| ని ; ; - రజ

| "

| "

| గరిగరిసద్ద - సరి

| ని.... - రజ.

| ధా ; ; - రీ

| బ్రో ; ; - చి

| ధా - ; ; సా

| జ - ; ; ము

| పమ - పాధపమ ||

| ర. - జై... రి. ||

| పమ - పధసా - నిధ ||

| ర. జై... రి. ||

| "

| "

| సరి - పామధప ||

| తి... - వి. గా ||

| ధా - సినిదాధా ||

| ల - స. ప్తి ||

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

396

[హృదయము]

సా ; ;	*	స్విధా - దాపమ - ధప		ధా - ; ; - పా		"	
స ; ;	*	ప.ల - చి. . . - ప.		ద - ; ; - ము		"	
స్వరీశీరీస్వి	*	ధాసా - నిధపమ - ధప		"		"	
స	*	ప.ల - చి. . . - ప		"		"	
స్వరీగా ;	*	క్రీసాస్విధా - పధ		సానిధ - పధనిధ		పమ - గరిగరిస	
స . . . ;	*	ప.ర వి.య - తో.		. చు - నా. .		. . - త్యా.గ.	

రి రిపమదధ *

రా. . . . జు *

(దరిదాపు)

అవతారిక:--ఇందు త్యాగయ్యగారు, 'దైవీహ్యేషా గుణమయీ' అనునటులు గుణత్రయ ముచే గలుగు మదమత్సరారుడు లనెడి తెర నామసనునం దడ్డపడి మంచివిషయము నొకదానిని గూడ కనుపడకుండఁ జేయుచు బ్రాధింపుచున్నది. వేంకటాచలపతీ! 'యవనికా మామతా జగన్మోక్ష హిన్' అనునటులు నీ స్వరూప, రూప, గుణ, విభూతులను లోకులకుఁ బ్రాపక లోకుల నెడవల్ల

నన్నిటయు నీకుఁ జూపుచు విచిత్రమై వెలసేయుండు నీ సన్నిధి తెరను తీసి నీ దివ్యమంగళ విగ్రహ సేవను భారదాస మొనర్చినటులు నాకు కన్నుల పండువుగ ప్రసాదించుమో యని వేడుచున్నారు.

(54) గౌళిపంతు - ఆది.

ప. తెర తీయఁగరాద నాలోని - తిరుపతి పంకట రమణ మత్సరమును (తె)

అ. పరమపురుష ధర్మార్థ మోక్షములఁ - బాఱఁజోలుచున్నది నాలోని (తె)

చ. మచ్చె మ్మాడలిగొని గాలముచే - మగ్నమైన దీతి నున్నిది
అచ్చమైన దీద సన్నిధిని వఱుఁ - గడఁచడి చెఱగిఁటకున్బది (తె)

2. ఇరవొందఁగ భుజించు సమయమున - నీఁగ దగులారీతి చున్నది
హరిధ్యానము నేయువేళఁ జిత్త - మృత్యుజ్ఞానాదకుఁ బోయినట్లున్నది (తె)

3. వాగురయని తెలియక మృగగణములు - వచ్చి తగులారీతి నున్నది
వేగమె నీ మతము ననుసరించితిఁ - ద్యాగరాజనుత మదమత్సరమను (తె)

శ్రీ త్యాగరాజ]

[ప్రతిపదార్థము

తిరుపతి వేంకటరమణా - తిరుపతియందు వేంచేసియుండు

డు వేంకటేశ్వరా!

నాలోని - నాలోపలుండు

తెర - తెరను

శ్రీయక్ కక్ రాదా - శ్రీయరాదా

మత్సరమనుతెర - మత్సరమనెడు తెరను

శ్రీయక్ కక్ రాదా - శ్రీయగరాదా?

పరమపురుష - పురుషోత్తముడా

నాలోనితెర - నాయుండలి తెర

ధర్మార్థమోక్షములక్ - ధర్మము, ఆర్థము, మోక్షము

అను పురుషార్థములను

పాపాదోలుచున్నది - పోగొట్టుచున్నది

ఇరవు ఒండక్ కక్ - చక్కగా

భుజియించు సమయమునక్ - భోజనముచేయు కాలమున

కళగతగులు రీతిక్ - కళగయడ్డ పడు చందమున

ఉన్నది - (తెర) అడ్డపడుచున్నది

హరిధ్యాసు సేయువేళక్ - భగవంతుని ధ్యానించు సమ

యమున

చిత్తము - మనస్సు

అంత్యజ్ఞానాడక్ - జ్ఞానపైఠ

పోయినట్లు - పోయిన చందముగ

ఉన్నది - తెర కలత నొందించుచున్నది

మచ్చెము - చేప

అకలిగొని - అకలిగొని

గాలముచేత - గాలముచేత

మగ్నమెనరితక్ - మునిగిన చందముగ

ఉన్నది - ఉన్నది (తెరచే నాస్థితియట్లున్నది)
అచ్చమైన దీపసన్నిధిని - స్వచ్ఛమగు దీపమునెదుట
మఱుగు - చాటు
అడ్డపడె - క్రమిల్లి
చెఱచినట్లు - కాంతిని పొడుచేసిన చందముగ
ఉన్నది - నా జ్ఞానమును తూయుచున్నది
(తెరదీయగరాదా)
వాగురయని - వలయని
తెలియక - తెలియక
మృగగణములు - మృగసమూహములు

విశేషారము:—లోకములో మనుజులకు, 'సజ్జాత్సంజాయతో కామః కామాత్కోద్ధో భిజాయతే' అనునట్లులు సాంగత్యదోషముచే కామము, కామమువలన క్రోధము కలుగుచున్నది. ఆ క్రోధముచే లోభ, మోహ, మద, మత్సరములు పుట్టుచున్నవి. ఈ సముదాయమునకే అజ్ఞానమని పేరు, ఇదియే యొకతెర. ఈ తెరచే నుంచి విషయము తెన్వీయు కనుపింపకున్నవి.

వచ్చి తగులునీతికొ - వచ్చి చిక్కకొను చందముగ
ఉన్నది - నామనస్సు రుష్కర్మముల దగులుచున్నది
త్యాగరాజునత - త్యాగరాజుచే నుతింపబడు వేంక
టేశ్వరా!
వేగము వి - శీఘ్రమే
నీ మతము - నీ యభిప్రాయమును
అనుసరించితికొ - చేరియుంటిని
మదమత్సరమను తెర - మదముచైక గల్గి మత్సరమను
తెరను

నీయతొ కకొరాదా - నీయగరాదా?

మఱియు నీ యజ్ఞాగమను తెరచిత భోజనముచేయున ఈగ దగులుకొన్నచో నెంతకష్టమో అంతటి కష్టము గలుగుచున్నది. ఇటాటి, ఈ తెరచి పుడు మంచి కారాగమము, తాను బాడని దోషముచే, భగవంతుని జ్ఞానానంద స్వరూపము కలిగిన యీ సాగరమున నీల విధులైన కష్టమున నడుభరించుచున్నాడను. మఱియు, 'నివర్త్యుస్యా ద్యోశీహమ్మహమ్' అనఁకటలు కను మందుఁ బుట్టిక భగవంతునిచే అమృతమొకటి, ఈ సాగరము జీర్ణుని భోగ్యమై యున్నది. 'తమసః పరస్తాత్' అనుకటలు ఈ యజ్ఞాగమను చీకటి లాలన, 'అమృతేష్యష సేతః' విజ్ఞాన పదే పరమే పుష్కరస్థిః' అనుకటలు అమృత ప్రసాదమువలె భోగ్యమగు భగవంతు ననుభవించుటకుగా ని, మిని గుణానుభవ మొందుచున్నది అను అనుగారు తెలుపుచున్నారు.

'వేంకటరమణా పరమపురుషా' అనుటచే పాపమును భోగ్యమొకమును ఇచ్చు శక్తి గలిగి, 'ఉత్తమః పురుష స్స్వయః పరమార్థేష్యదాహృతః' అనుకటలు ప్రకృతి, జీవులను వశపఱుచుకొన్న వాడవై పురుషార్థమొందువై ఈ యజ్ఞానమ నడు తెరను పేటొకరు తీయఁజాలరు అని భావము. ఇదిగాక యార జేతలు, 'అగోగ్యం భాసరాదిశ్చే' దసమిచ్చేదు

తాశనాత్ శంకరాజ్ జ్ఞానమన్విచ్ఛేన్మోక్షమిచ్ఛే జ్ఞానానాత్ అనునట్లు నూర్పుఁ జారోగ్యమును, అగ్ని ధనమును, శంకరుఁడు జ్ఞానమును, ఇట్లు వారివారి శక్తి కాలంది స్వల్పఫలముల నీయఁగలరే గాని మోక్ష మిచ్చుటకు వీ రెవ్వరును శక్తులుగారు. నీ వన్ననో ప్రార్థనా దైవమే, భువనస్యచుధ్యో అనునట్లులు భూలోకమధ్యమున తిరుపతియను దివ్యక్షేత్రమున శేషాంశమగు పర్యతముపై వేంచేసి యుండి ధర్మార్థ కామములనే గాక మోక్షమును సముతము అధికారుల యిష్టానుసారమిచ్చి కటాక్షించువాఁడవు; కావున నా యజ్ఞానమను తెరనుబాపి సుజ్ఞానినిజేసి మోక్ష మివ్వని వేంకటాచలపతిస్వామిగుర్చి అయ్యగారు ప్రార్థించు చున్నారని భావము.

శాఖిసంత రాగలక్షణము:—ఇది ఇది 15-వ మేళమైన మాయామాళవగౌళయందు జనించి నది. ఆరోహణమునంబు గాంధార దైవతములు వర్జ్యములు. శుద్ధ మధ్యమ కాళి నిపాధములు రాగాచ్చాయా స్వరములు. ఎల్లవృండును గానము సేయఁదగినది.

అరోహణము.

స రి మ ప ని ప.

అవరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి స.

ప. ; * విష్ణు ; - సాసారీ ;
; * తైరతీ ; - యగరా ;

2. ; * విష్ణు ; - సాసారీ
; * తైరతీ ; - యగరా.

3. ; * " "
; * " "

4. సద్ధి * "
. . * "

5. సద్ధి * సరేయసా - నీ ; - సాసారీ
. . * తిరుపతి - కేం ; - కట

6. సద్ధి * విష్ణు ; - సాసారీ
. . * తైరతీ ; - యగరా,

| సా ; - సా ;
| దా ; - సా ;

| " "
| " "

| సా ; - మపధా
| దా ; - సా . .

| రిసపమ-ధపనీ
| దా. . . .

| పనిధప - పామ,
| ర.మ. - బామ

| సా ; - సా ;
| దా ; - సా ;

| సారీ - రిసన్
| లో. - ని . .

| సారిక - రిసన్
| లో. . - ని . .

| పధపమ - గరిగరి
| లో. . - ని . .

| " "
| " "

| పధపమ - గరిగరి
| త్పర . - మ. ను.

| పా, ధ - ధపమా
| లో. . - ని . .

గ. ; * మహాస్థి - స్థిరీభుగ - రీస్థిని
; * తిరుపతి - తేం . . కటు . .

| స్థిరీస్థిని - ధపపమా
| ర . మ. - ణ. . మ

| ప ధపమ - గరి గరి
| త్య. ర. - మ. ను

సద్ది *
. . *

‘తెర తీయగరాదా’ అని పాడి నిలుపవలయును.

అ. ; * పమాప నీ - స్థాస్థా - స్థా , ని
; * పరమపు - రుష - ధ , .
; * స్థాస్థా - స్థిరీధపమ - రిమపని
* పా ర - ణో. లు . - చు. . .

| స్థిరీభుగీ - స్థా
| ర్థ్యార్థ. . - మో
| స్థిరీ - రీస్థిధపమ
| . . - స్థిరి . నా.

| ; - ఓస్థాస్థా
| ; - తుముల
| పధపమ - గరిగరి
| లో. . - ని. . .

సద్ది *
. . *

(తెరతీయగ)

చ. ; * పా , పపా - పాధాపామా
; * వా , నుర - మ ని తెలి

| ; - స్థి నీధపమ
| ; - యకమ్యగ

| పధపమ - గరిసా
| గ. ణ. - ము. లు.

; * ఛాన్దీ - సాసారీ ;

; * చ చ్చిత - గు లరీ ;

సద్ది * పమాపన - సోనీస్తాసో

. . * వే. గమే - నీ . మ త

; * సోసో - స్వనిధపమా - రిమపని -

; * త్యాగ - రా . . జ - ను. త. -

సద్ది *

. . * (తెరళియగ)

(ఇతర చరణములును ఇదే మాదిరిగా పాడవలసివి.)

అవతారిక:—ఇందు అయ్యగారు, మనసా ! నీ కితర విషయము లనేకము దెలియునని భగవద్విషయమును వదలి మోసపోకుము, 'తక్షణ మజ్ఞానమతో యదన్యత్' అనునటులు

| పథపమ - గరిగరి ||

| స్వ. . - రి. . . ||

| స్వనిధపనీ సో ||

| చి. . . యు. ||

| ప థపమ - గరిగరి ||

| త్స్వ. రి. - మ. ను. ||

భగవద్జ్ఞానము లేక నీవెంత జ్ఞానము సంపాదించినను సదియంతయు సజ్జానమే కావున సన్య సాంగ త్యములు వదలి శ్రీరాముల సాంగత్యమే చేయుమనుచున్నారు.

(55) శాశ్వతంతు - అది.

చ. మోసపోకు వినవే సత్సహ - వాసము విడవకువే (మో)

అ. దాస జన్మార్తి హరుని శ్రీరాముని - వాసప హృదయ నివాసుని తెలియక (మో)

చ. అల్పాశ్రయమునఁ గల్గు వెసనములు - కల్పాంతరమైనఁ బోవు శేష - తల్ప శయనుని నెరసమ్మిన సం - కల్పమెల్ల నీడేరును మనసా (మో)

2. ధన తరుణుల కాశించు తెల్ల - వెనుకతనువున కలసలే గాని మనసుచేత సేవ్యుని దలచినను - మన స్వమునొసఁగునే మనసా (మో)

3. శారవవిహీన ధనికులఁ గాచుటయు - నేరముల తెడమానే గాని గారవిండు త్యాగరాజ హృదయా - గారుని లోకాధారుని దలపక (మో)

[ప్రతిపదార్థము]

మనసా - చునసా

వాసద హృదయనివాసుని - ఇంద్రుని మనస్సునందు వసిం
చువాఁడును

దాసజనార్తి హరుని - దాసజనులయొక్క దుఃఖమును
బోగొట్టువాఁడునునగు

శ్రీరాముని - శ్రీరామచంద్రుని
తెలియక - తెలియక

మోసపోకు - మోసము నొందవలదు
వినవే - వినమా

సత్యహవాసము - గోష్ఠవాని సాంగత్యము
విడవకు ఏ - వడలవలదు నుమా

అల్పశ్రయమున - కొలందివారల నాశ్రయించుటచేత
కల్లువెనములు - కలుగునట్టి దుఃఖములు

కల్పాంతరము నిక - మఱియొక కల్పమయినప్పటికిని
పోవు - పోవు

శేషతల్పశయనుని - అదిశేషునిపైఁ బగ్గళించు ఇగ
వంతుని

నెరసమిక్కి - పూర్తిగ నమ్మిగయెడల
నంకల్పము ఎల్ల - కోరికలన్నియును

ఈ దేరును - నెఱవేఱును
మనసా - హృదయమా

(మోసపోకు)

ధక తరుణులకు - ద్రవ్యమునకు, స్త్రీలకును
ఆశించుట ఎల్ల - ఆశగొనుట యంతయు

వెనుక తనువునకు - మఱియొక జన్మమునకు
అలనకు ఏ కాని - ఆయాసమే తప్ప

నేవునిక్ - నేవింపఁదగిన భగవఁతుని

మనసుచేతక్ - మనస్సుచేత

తలఁచింక్ - తలఁచినయెడల

సుమనస్త్వముక్ - దేవత్వమును

ఇచ్చుక్ ఏ - ఇచ్చునే

మనసా - హృదయచూ

(మోసపోతు)

గౌరవఙ్గీన ధనికులక్ - గౌరవములేని ధనవంతులను

కాచుటఁచుక్ - కనిపెట్టుకొని యుండుటయును

నేరములకుక్ - తప్పులకు

ఎడము - అపకాశము

ఔను ఏ కాని - అవునే తప్ప

గారనించు త్యాగరాజ హృదయాగారునిక్ - ఒక్కజేరిన

వారిని గౌరవించునట్టి త్యాగరాజ హృదయమున

నెలకొన్న

లోకాధారునిక్ - లోకమున కంతకును ఆధారమైన భగవం

తుని

తలపక - స్మరింపక (మోసపోతు)

విశేషార్థము:—‘అల్పాశ్రయో న కర్తవ్యః కర్తవ్యో మహద్దాశ్రయః’ అనునట్లులు సులభమని కొద్ది వారల నాశ్రయింపరాదు. నాశ్రయితో నొప్పవానినే ఆశ్రయింపవలయు, ఈ న్యాయముచే విచారింపఁగా అన్నివిధములచేత నొప్పవాఁడు భగవంతుఁడే కావున వానినే ఆశ్రయింపవలయు. వానికన్న నితరుల నెందఱ నాశ్రయించినను దుఃఖములేతప్ప నిజమైన సుఖము

గలుగఁబోను. మోక్షనుభుము నొసగువాఁడు శ్లేషశాయి యొక్కఁడే కావున నేవావృత్తి చేసి నను భగవద్విషయముననే ఉపయోగింపలయుఁ గాక ప్రీతిచేత భార్యాపుత్రుల విషయమున నుపయోగించినను, ధనమునకుఁగాను ధనవంతునికడ నుపయోగించినను 'నేవా శ్వవృత్తిర్వాన్య భ్యాతా' యనునటులు పర్యవసానము కుక్కవృత్తివంటిదే యవును; కావున సాంసారిక నేవలనుమాఁపు భగవత్ప్రేంకర్య మొనర్చినయెడల కొండంత యుపచార మొనర్చినను గోరంతక భావించని సంసారులవలె గాక, గోరంత యుపచరించినను కొండంతక భావించు భగవంతుని సాంకర్యము చేసి భాగుపడవలయునని అయ్యగారు మన స్సంబోధన మూలముగా జేల్చి చేయుచున్నారుని భావము.

12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534

۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹

* ..

.. * १५ २५ ३५ ४५ ५५ ६५ ७५ ८५ ९५ १०५

✱

;

*

(వ్యాఖ్య)

*,
*
* (హాస్యం)

అ. ; * పమాపనీ - సోనీసో ;
 ; * బా. సజ - నా . రి ;
 ; * సో , సోసో - సినిధపనీసో
 ; * వా , స ప - హృద. యని
 ; *
 ; * (మోసపోతు)

ధ. ; * పా , పపా - పాపాపాధా -
 ; * గా , ర ప - హీ న ధ ని -
 ; * మగారిసో - సనిధపనీసో
 ; * సో . రము - ల ... కెడ
 ; * పమాపనీసోనీ - సో ;
 ; * గా. ర. విందు త్యా;

; - సి నీరీసో
 ; - హయనీశీ
 ; - రిసినిధపమ
 ; - జా.సు.ని .
 ; - పధాపమా
 ; - కుల గా.
 ; - శరిమపా
 ; - మా. శి.
 ; సో - సో ; సో
 ; x - రా ; జ
 ; సి నిధపనీసో
 ; రా...మని
 ; పమగరి - స నిధరి
 ; జె. లి. - య. క.
 ; గారీ సారీ
 ; చుటయు.
 ; ద ధపమగరిసో
 ; గా..... ని
 ; సి నిపానీసో
 ; హృ.ద. యా

; * సో , సోసో - స నిధవసో

| : - రే సేవిధవసు

| సమగరి - సస్తిసరి

; * గా , దు ని - లో...కా.

| ; - ధా. యని .

| ద . ల. - ప. క .

; *

; * (మోహిత)

(ఇతర చరణములును ఇట్లులే హేతుకొనవలయును.)

అనతారిక:—ఇందు త్యాగరాజుగారు, శ్రీరాముని సౌందర్యము, పరాక్రమము, మహిమ
యను కళ్యాణగుణముల ననుభవించి, వీని వర్ణించుటకు బ్రహ్మాదిదేవతలకును శక్యము గాదను
చున్నారు.

(56) గుండక్రియ - ఆది.

ప. ఇంతనుచు వర్ణింపఁ దరమౌబ్ర - హేంద్రాదులకైన

(నిం)

ల. కంఠనిగన్న మా చక్కని - కల్యాణ రామచంద్ర నీ సొగ

(నిం)

చ. చల్లనిచూపుల కన్నులు మటిచో - బిల్లి కళలఁ గేరిన యాననము
మెల్లని మాటలభనుకరము లివి - యెల్ల సహజమైన శి నీ గుణ (మిం)

2. అన్యలఁగోరి ఘోరతపము తె - న్నెన్నో చేసె వగములాదిమూ -
రన్యలైకవారి మదంబుల రా - జన్య లగువున నణఁచు పరాక్రమ (మిం)

3. పాగీశాది సురకోట్లలకు వే - దాగమ శాస్త్రములకుఁ గనఁగూడునే
నాగరాజ భూషణవరద శ్రీ - త్యాగరాజ సన్నత స్తీదు మహిమ (మిం)

[ఉతిపదార్థము

కఠునికొ - మన్నభుని

కన్న - కనిపిస్తే

షోక శ్లోకారామచంద్రా - అందమగు మాకశ్లోకారామ

నీసాగసు - నీ పొందర్యము

ఇంత అనుచుకొ - ఇంతమాత్ర మనుచు

వరింపకొ - వర్షన చేయుటకు

[బంహ్యోద్రాదులకైకొ - బ్రహ్మ ఇంద్రుఁడు మొద

లైనవారికైసను

శా 'రామగుణ' అని యొకపాఠము.

తరము ఆ - శక్తిమా

చల్లనిచూపుల కన్నులు - అమృతమువలె చల్లని కటాక్షముగల శ్రేత్రములును

మఱి - ఇంకను

జాబిల్లి కళిలక్ - చంద్రభకలను

కేరిన యాననము - పరిహసించిన ముఖము

మెల్లనిమాటలు - తిన్నని పలుకులున్న

అభయకరము - అభయ హస్తమున్న

ఇవియెల్లక్ - ఇనియన్నియు

సహజమైన నీ గుణములు - స్వభావ నిద్రములగు నీ విశేషగుణములు (ఇంతనుచు)

రాజ్య - ఓ రామరాజా

అన్యైక్ - ఇతరులను

కోరి - కోరి

ఘోరతపములు - తీవ్రమగు తపస్సులు

ఎన్ని ఎన్నియో - ఎన్నియో

వేసి - యొవర్ని

వరములు అంస - ఆ దేవతలవలన వరములను సంపాదించి

మూర్త్యులైన వారి మదంబును - పట్టాభిషిక్తులైన

రాజుల మదంబును

లభుచునక్ - చులకనతో

అణచు పరాక్రమము - అణగత్రొక్కునట్టి నీ పరాక్రమమును (ఇంతనుచు)

వాగీశాది నురక్కొట్టుకుక్ - (బహుమొదలగు జేవతల

బృందములకును

వేదాగమ కాస్త్రములకుక్ - బుద్ధ్యువాది వేదములకు,

పాంచరాత్రాది యాగములకు విమామాంసాది కాస్త్ర

ములకును

కనకూడఁక్ ఏ - చుడశక్తిమా

నాగరాజ భూవని వరద - శివునకు వరము లిచ్చినవాఁడా

త్యాగరాజ సన్నిత - త్యాగరాజుచే కొనియాడబడు
శ్రీరామా

నీదు మహిమ - నీయొక్క- ప్రభావము

(ఇంతనచు)

విశేషారము:—ఇందు సేవించినతోడనే వ్యామోహముఁ గలిగించునది సౌందర్యము. కొంతకాలానుభవముచేఁ దెలియఁదగినవి పరాక్రమ మహిమలు. రామ సౌందర్యాదుల గుఱించి రాక్షసియను భూర్భూతయే, 'తరుణౌ రూపసంపన్న నుకుమారౌ మహాబలా' పుండరీక విశాలాక్షౌ చీర కృష్ణాజినాంబరౌ || ఫలమూలాశిస్తా దాంతౌ తాపసౌ ధర్మచారిణౌ।' అను నటులు, శ్రీరామలక్ష్మణులచే అవమానితయై ముక్కు- చెవులు కోయఁబడినదియైయు, రావణా సురుచే నీ వెవరిచే నింత పరాభవముఁ జెందితిని ప్రశ్నింపఁబడినదియై దూషణగఁ జెప్పదలచియు, అన్నా! రావణా, వాడు యకావసవంతులు, రూపవంతులు, బహుసుకుమారులు, బహు పరా క్రమవంతులు, తెల్ల తామరలవలె చెంపకుచేరెడు కన్నులు గలవారలు, కృష్ణాజనమును ధరించిన వారలు, ఫలమూలములు ఆహారము చేయువారలు, మనో నిగ్రహము గలవారలు, తపస్వీలును, ధర్మానుష్ఠాన పరులు అనియే చెప్పెనుగాని వేటొకవిధముగఁ జెప్ప శక్తురాలు గాదయ్యో. 'శత్రో

ప్రఖ్యాత వీర్యస్య రంజనీయ స్వపీకమైః' అనునటులు రావణాదులు పరాక్రమమునకుఁ లోబడి పోయిరి. ఇట్లు శత్రువులగు వారలే శ్రీరామకల్యాణ గుణముఁ లనుభవించి వ్యామోహ మొందు చుండ త్యాగయ్యగారివంటి భాగవతుల విషయము చెప్ప నక్కఱలేదుగదా ?

‘కంతునిగన్న’ యిత్యాదులచే ‘కారణా గుణాః కాద్యే సంక్రమంతి’ అనునటుల కారణ కదార్థమునందు గుణములే కార్యమునందుఁ జేరుచున్నవి. చక్కనివారలలో మన్మథునిగన్నతండ్రి యెంత చక్కనివాఁడుగా నుండవలె! అట్టి చక్కని కల్యాణరాముల సొందర్యమేమి, పరాక్రమ మేమి, అవాఙ్మౌనసగోచరమగు మహిమలేమి, వీనిని బ్రహ్మాదులకును వర్ణించ శక్యముగాదని భావము.

గుండక్రియా రాగలక్షణము:—ఇది 15-వ మేళమునందుఁ బుట్టినది. వక్ర సంపూర్ణ రాగము. శుద్ధ ఋషభ శుద్ధ మధ్యమ కాకలీ నిపాదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. మొదటి యామమునందు గానము చేయఁదగినది.

ఆర్యోహణము.

స రి ను ప ని స.

ప. ; * సారీమాపాపాధాపా ;

; * ఇం . త ను చు . వ ;

స్థి. * సారీమాపాపాధాపానీ

. * ఇంత . ను చు వ .

స్థి. * ”

. * ”

సద్ది. * సారీమాపాపాధాపనిస్తో

. . * ఇంత . ను చు. వ .

సద్ది. * ”

. . * ”

అవరోహణము.

స ని ప థ ప మ గ రి స.

| ; - ధాపామా

| ; - రిం . ప

| ; - పథపామా

| ; - రిం . ప

| ”

| ”

| ; - సిరిస్థిరీస్థి

| ; - రిం . ప.

| ”

| ”

| పమగారీసా

| ద . ర మా

| ”

| ”

| దధపమ - పమగరి

| ద. ర . - మా...

| పధపమ - పమగరి

| ద. ర . - మా...

| స్థినిపా - నీ స్థా

| ద . ర-మాట

செய்து

416

[హృదయమూ.

పద్యములు - పద్యములు - పద్యములు

; * హ్యూం, - రు.ల - క్క...

*

*

*
62
12

• • *

۱۰
 ۹
 ۸
 ۷
 ۶
 ۵
 ۴
 ۳
 ۲
 ۱

[illegible]

;

*

;

2

*

22

“ * ”

2
*
3

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

|| ప. ర. - మా. || ౩

|| మహాధామ - పామర ||

.....

[illegible]

25

196

“

— ۱۵۸ —

62
1
m
:
:
:
Y3

; * సో, సిసీ - సాధాపమగా
 ; * దా, గమ - కాస్త్రో. ము
 ; * ధాపాహా - పానీసో ;
 ; * నా. గ - రా. జ ;
 ; * సో ; సో - సినిపానీసో
 ; * త్యాగ - రా. జ స

సరి *
 .. *
 (ఇంతనుచు)

(ఇతర చరణములును ఇటులే పాడుకొనవలయును.)

—

అవతారిక:—గీతను త్యాగయ్యగారు, 'వత్స ప్రహార భద్రస్తే ప్రితోహస్తే' అనుగోల్తము!
 వరం వృణీష్వాభిమతం కామ పూరోస్మహం పృణామ్ అని భగవంతుడు ప్రహరించుకొని నీ
 భక్తి మెచ్చితిని నీకు కావలసిన వరమును నేను కోరిన పారల కోర్కె నీర్పువాడనని

| పథపమ - గ రసా
 | గూ. . - డు. శే.
 | పథపా - నీసో
 | క. ర - ద శ్రీ
 | పథపమ - పమగరి
 | మహి. . మ. . .

అనతిచ్చిపటులు, తన్నుగూర్చి నీ కిష్టమైన పరములఁ గోరుమని చెప్పఁగా, 'అఫలాకాంక్ష భిర్యజ్ఞే విధి దృష్టాయ ఇజ్యతే! యష్టవ్య మేవేతి మన స్సమాధాయ ససాత్త్వికః' అనునటులు, తాము పరమ సాత్త్వికులును ఫలాపేక్షలేక కైంకర్యములు చేయువారునగుటచే, భగవద్భజనముతోపు వేత్తొక ఫలమునందు మనస్సస్పృహక అన్నియు వదలి నీయందలి భక్తినే పృథిచేయుమని అడుగడుగునకు వేడుచున్న నాకు నితర పదముల నడుగుమని నన్ను పురికొల్పుట వంచించుటగదా యని వేడు చున్నారు.

(57) ఘుగ్ధరి - ఆది.

- ప. నరా లందుకొమ్మని నాయందు - మంచన నేయ న్యాయమా (ప)
- అ. సురాసురవినుత రామ నాదుమనసు . ను భక్తివేకోరి యుండఁగ నను (ప)
- చ. మనమున నిజముగ నమ్మినవారి - మనసు కొంచెపు ఫలనూశించఁగ రా దనుచు ఘనుని జేసిన నీ బిరుదుకుఁ - గనకశివుసుతుడు సాక్షి గాదా (ప)

2. అవివేకముల్లోఁ దెలిసీ తెలియక - భవసుఖముల కాశించినఁగాని

ధ్రువమైన ఫలమొసఁగు నీదుశక్తి - ధ్రువుఁడు సాక్షి గాదా రామ నను (ప)

3. చరాచరాల్పక సురపూజిత యింక - బరాకులేకయు సతతము నీ ద - (ప)
య రావలె ననుచుఁ గోరిన శ్రీత్యా - గరాజుపై నీ గృహలేక నను (ప)

ప్రతిపదార్థము.

సురాసురభీనుత - దేవదాసపులచే' సతింపఁబడువాఁడా

రామా - శ్రీరామా

నామనను - నా హృదయము

సుభక్తికావ - మంచిభక్తివే

కోరియుండక - కోరించి యుండఁగా

వరాలు అందు కొమ్ములని - వరాలు పుచ్చుకొమ్మని

నాయందుక - ఫలాపేక్షలేని నాఁగవయమున

పంచననేయక - మోసపుచ్చుట

శ్వాయము ఆ - యుక్తమా

మనమునక - మనస్సునందు

నిజముగక - యథార్థముగ

నమ్మినవారి మనసు - నమ్మినవారియొక్క - మనస్సు

కొంచెపు ఫలము - అల్ప ఫలమును

ఆశించక - రాదనుచుక - కోరదనుచు

ఘనునిక - నిన్ను గొప్పవానినిగా

చేసిన నీ బిరుదునక - గాంచి నీయొక్క - బిరుదునకు

కనకశివు సుతుడు - ప్రహారుడు
సాక్షిగాదా - నిద్రపనుగాదా
అవి వేకముతో - అజానముచేత
తెలిసి తెలియక - ఎట్టిగియునెఱుంగక
భవసుఖములకు - సంసార సుఖములకు
అశించినకాని - అశించి నప్పటికిని
ధ్రువమైనఫలము - స్థిరమైన ఫలమును
ఒకఁడునీడు శక్తికొ - ఇచ్చునట్టి నీ సామర్థ్యమునకు
ధ్రువులు - ధ్రువులు
సాక్షికాదా - సాక్షిగా లేదా
రావ - రామా
నన్ను - నన్ను (వరాలందుకొమ్మని)

విశేషారము:— 'మనమునకా' అను చరణముచే భగవద్భక్తి గలవారు తమ సుఖమునుగాని,
ఇతర లాభములనుగాని యేనియుఁ గోరక భగవత్కై-ంకర్యమునే ఫలముగఁ గోరుదురను విషయ

చరాచరాల్పక - సావగ జరిగమఱులయందు అంతరాల్పక
సున్నపాదా
సురభూజిత - దేవతలభే పూజింపఁబడుపాదా
ఇక - ఇంకమీఁదటను
పరాటలేకయ - అజాగ్రతలేకయే
సతతము - ఎప్పుడును
నీదయ - నీ యనుగ్రహము
రావలెక - రావలెను
అనుచుకొ - అనుచు
కోరిన శ్రీత్యాగరాజుపైకొ - ఆశించిన త్యాగరాజుమీఁద
కృపలేక - అనుగ్రహములేక
నన్ను - నన్ను (వరాలందుకొమ్మని)

మునకు, 'ఏవం ప్రలోభ్యమానోపి వర్తన్లోకప్రలోభస్తేః । ఏకాంతిత్యాద్యభగవతి నైచ్చత్తానసుగో త్తమః' అనునటులు సృసింహస్వామి ప్రహ్లాదునిగూర్చి, 'కోరిన వరముల నిచ్చెదను కోరుము' అని వేయివిధముల ప్రోత్సాహపఱచినను ప్రహ్లాదుడు తాను పరమైకాంతి యగుటవలన అల్పములగు వరముల నెవ్వయును నాశించలేదని ప్రహ్లాదవృత్తాంతము నుదహరింపబడినది.

'అవివేకముతో' అను చరణముచే, ధ్రువుడు అన్నిటికన్న నున్నతపదమును కోరినను భగవంతుడు, అయ్యో! బాలకుడు తెలిసి తెలియక యెద్దానినో కోరుచున్నాడని కనికరము గలిగి, ధ్రువ! నీ యిష్టానుసారము జ్యోతిశ్చక్రమునకు పైస ధ్రువమండలమును నున్నతపదము నిచ్చెదను, 'తత్తోగంతాసి మత్స్థానం సర్వలోకనమస్కృతం । ఉపరిష్టా దృషిభ్యస్త్యం యతోనా వర్తతే యతిః' అనగా, ప్రకృతము ఈ భూలోకమున ఇరువదియాఱువేల సంవత్సరములు రాజ్యపరిపాలన మొనర్చి తరుచరి సర్వలోక పూజ్యమగు నా ధ్రువసాసమును నీవు పొందగలవు. తిరిగి నీకు జన్మములేదు. 'అసంగా ధ్రువమండలానుభవానంతరము నా సాయుజ్యమును పొందుచువు అనిన ధ్రువ పృత్యంత ముదహరించి, అయ్యగారు, శ్రీరామ! ఫలమును గోరిన ధ్రువునకు నే ఫల

మళ్ళ-ఆలేదనిన ప్రహాదునితో పాటు మోక్షఫలమును బసంగితివి. మోక్ష మడిగిననాకు ఫలాంతరములను జూపి మోసపుచ్చుటకు ప్రయత్నించుచున్నావు. ఇది న్యాయమా అనుచున్నారు.

ఘురరి రాగలక్షణము:—ఇది 15-వ మేళమునందుఁ బుట్టినది. సంపూర్ణ రాగము. అపరోహణమునందు, 'సధనిపమగరిస' అని వాడుటయే సంప్రదాయముగ నున్నది. శుద్ధ మధ్యమ శుద్ధ ద్వైవత కాళి నీపాదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయఁదగినది. ప్రాతఃకాలమునందు పాడఁదగినదని కొందఱు.

ఆరోహణము.

స రి గ మ ప ధ ని స.

ప. గాగా ; - గా ; గా - మా ;
ప రా ; - లరి ; దు - కొ ;

”

”

అపరోహణము.

స ధ ని ప మ గ రి స.

| ; - పాపామా
| ; - మృ ని .

| ; - ప ధ పామా
| ; - మృ . ని .

| గామాగారీ
| నా. యందు

| గ మపమ - గారీ
| నా... - యందు

ఆ. పాదా ; నీస్తాధానీ

వి

సు రా ; సుర వి సుత

”

”

”

”

స్తానా ; స్థా-ధానీ - పాపా

సు థ ; క్తి - శా - తో .

”

”

చ. పాపా ; పాపా ; పాపా

చ రా ; చ రా ; త్మ క

| సా ; సా - శా

| రా ; పు - నా

| నిర్దేశాత్రిప్తి - శా

| రా . పు . నా

”

”

| పా - ధా-పాపా

| రి - యం . .

| పూ - గురుప్రభానీ

| రి - యం . .

| ; గురుప్రభా

| ; గురుప్రభా .

| ధా - నీపాపా

| . - మన సు

”

”

| రా - ధానీస్తా

| . - మన సు

| గా-ధా-పాపా

| డ గ నస్తు

| పథపమ - గమగరి

| డ. గ . - న . న్ను

| మగపమ - గ రిసా

| జి. త . - యి. క

క్రి) త్యాగరాజ]

428.

[హృదయము.

పాపా ; పాపజనీ - పథము

చ ధా ; చ రా . - ల్మ క .

సాధా ; నీసా ; రీ గా

ప రా ; కూలే ; కయు

పాధా ; నీసా - రాధానీ

యరా ; వలె - న నుచు

సాసా ; సాధానీపామా

గ రా ; జా ని . నై .

గామాపథము

పా ; పా .

గా ; గా .

పా ; పా .

సా ; సాసా

కా ; రీ స

గా ; గామా

కా ; ప .

గమపమ - గానీ

జి . త . - యక

గా ; రీసా

నీ ; దయ

బాధానీసా

శ్రీ . త్యా

గామాగారీ

లే . కయు

అప్రతారిక :—ఇందు అయ్యగారు భగవంతునికు అవతారాది కార్యములన్నియు ఆశీర

సంరక్షణార్థమయే వెల్లడి చేయుచున్నారు.

(58) జగన్మోహిని - ఆది.

ప. మామవ పతతం రాఘునాథ
(మా)

ల. శ్రీమదినాన్వయసాగరచంద్ర
(మా)

చ. శ్రీతజనశుభఫలద సుగుణసాంద్ర
(మా)

ప. భక్తిరహితశాస్త్ర విదతిదూర - పంజరజడతనయన వృషకుమార

శక్తితనయఃపృథాలయ రఘువీర - శాంత నిర్వికార

యై క్షవచన కనకాచలధీర - ఉరగశయన మునిజనపరివార

త్యక్తకామమోహమద గంభీర - త్యాగరాజరిఘ్నజలదసమీర
(మా)

ప్రతిపదార్థము.

రఘునాథ - శ్రీరామా రఘుగుణ్యులలో శ్రేష్ఠుడూ

సతతమ్ - ఎల్లప్పుడును

మామ్ - నన్ను

అవ - కాపాడుమా

శ్రీమత్...చంద్రః

శ్రీమత్ - సంపద్యుక్తమగు

జనాన్వయ - సూర్యవంశమనెడు

సాగర - సముద్రమునకు

చంద్ర - చంద్రునివంటివాడా
 శ్రవణసంభవద - ఆశ్రయించినవారలకు శుభఫలముల
 నిచ్చువాడా
 సుగుణసాంద్ర - మంచిగుణములచే దట్టమయినవాడా
 (మామవ)
 భక్తిరహితశాస్త్రవిద్యుదహార - భక్తిలేని శాస్త్రపేత్ర
 లకు మక్కిలి మారముగ నున్నవాడా
 పంకజదళసంఘ - తామరచేతనలవంటి కన్నులుగలవాడా
 స్పృహమూర - దశరథరాజ కుమారా
 శక్తితనయ స్వామీయ - పరాశర మహాబుద్ధియొక్క
 హృదయమున నివసించువాడా
 రఘువీర - ధనువంశస్థులలో వీరుడా

విశేషార్థము: ఇందు శాంత, నిర్వికార, ఇత్యాదులచే, 'అవికారాయ శుద్ధాయ' యను
 నటుల ఏవిధమైన మార్పు నొందని పరిశుద్ధ స్వరూపుడయ్యును ఆశ్రిత సంక్షణ్ధారవై, 'రాజా

శాంత - బహిరింద్రియ నిగ్రహముగలవాడా
 నిర్వికార - మారుతాలు లేనివాడా
 యశోక్తవచన - న్యాయానుసారము మోటాడువాడా
 శలకాచలధీర - మేరువుపర్వతమువంటి ధైర్యముగల
 వాడా

ఉదగ్రగోయన - ఆదిశేషునిపైని పవ్వళించినవాడా
 మునిజ పరివార - బుద్ధిశ్శ్రుతలే పరిజనకుగాఁ గలవాడా
 క్లృక్తకామమోహుడ - కానుకజాహుడములను విడిచినవాడా
 గంభీర - గంభీరుడా
 త్యాగరాజ రిపుజలద సమీర - త్యాగరాజుయొక్క
 శత్రువులను మేఘములవలన వాయువు వంటివాడా

దశరథోనామ తస్యపుత్రః ప్రియోజ్యేష్ఠః' అనునటులు సూర్యవంశజుడగు దశరథ చక్రవర్తియంట నవతరించి, 'సమోహం సర్వభూతేషు' అనునటులు తాను సర్వసమృద్ధయ్యను ఆశీతుల శత్రులనే తన శత్రువులుగ భావించుకొని యుండునామృతము మేఘములను ఎగురగొట్టినచంద ముగ రావణుడి దుష్టరాక్షసుల హతముచేసినది తన్ను చుట్టుకొన్న మునిజనులను రక్షించుట కొఱకే గదా! అట్టి రాముడు నాకు మంగళము లొసంగి భాషించునగాక అని అయ్యగారు ప్రార్థించుచున్నారు.

జగన్మోహిని రాగలక్షణము:—ఇది 15-వ మేళములో జన్యము. బౌడవ పాడవ రాగము. అంతర గాంధార తాకరీ నిపాదములు స్వరములు ఎల్లప్పుడు పాడదగినది.

ఆరోహణము.

స గ మ ప ని స.

అవరోహణము.

స ని ప మ గ రి స.

ప. ; * మా, గ రీ - సారీసా ;
; * మా, మవ - స తతం ;

| ; - గమపా, మ
| ; - రఘునా, .

|
|

ః * ”
 ః * ”
 ః * ”
 ః * ”
 ః * గీమాగీరీ - సినిపదు - పానీ
 ః * (శితజన - శు. భ. - - ధ ల

సా *

(మామవ)

భ.ః * పాపాపాపాపాపాః
 ః * భక్తిరహితః
 ః * సా, రిసా - గాగామాగా
 ః * పం, కజ - ద త న య

| ః గీమాగీరీ
 | ః సా. గర
 | ః సా, నిసా
 | ః సా, గర
 | సా - సినిపామా
 | ద - సు. గు ణ

| ”
 | ”
 | సా ; మా ;
 | పం ; ద్ర ;
 | గమపమ - గమగరి
 | సాం. - - ద్ర. . .

| సా - మామామా
 | (పై) - - వి ద తి
 | మా - మాపామా
 | స - స - ప తు

| గా ; రీ ;
 | దూ ; ర ;
 | గామాగరిసా
 | మా . . . ర

; * సానీసా - గామా పానీ

; * శక్తిత - స య హృదా

; * మపామ - గా ; రీసా ;

; * తాంత . - ని ; ర్వికా ;

; * గామాపానీనీస్తానీ

; * యుక్తర చన క న

; * పనీ - స్తినీ - పామా - గామా

; * ఉర - గళ - య న - ము ని

; * గామాపానీనీస్తానీ ;

; * క్తర - మజా ;

గా క్తర - స్తానీపా - నీసా

త్యా. గ - రా . జ - రి పు

| ; స్తినీ పమా

| ; లయరహు

| గమపమ - గరీ,

| ర

| స్తా ; స్తానీ

| కా ; చ ల

| ; పనీపమా

| ; జనప రి

| స్తా - గా క్తర

| చా - మ దగం

| ; స్తినీపమా

| ; జలద స

| గా ; గా ;

| పీ ; రా ;

| స్తా ; ; ;

| . ; ; ;

| స్తా ; స్తా ;

| ధీ ; ర ;

| గా ; మా ;

| వా ; గ ;

| గా ; మా ;

| ధీ ; ర ;

| గమపమ - గమగరి

| మి . . . - ర . . .

సా * * (మామవ)
 . *
 పి

అనంతాంక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు భగవద్గీతానుభవమునకు సాధకములగు సప్తస్వర ములయొక్క అధిదేవతలను భజించుచున్నాడు.

(పల్లి) జగన్మోహిని - రూపకము.

ప. శోభిల్లు సప్తస్వర - సుందరుల భజింపవే మనసా (శో)

అ. నాభి హృత్కంఠ రసన - నాసాదులయందు (శో)

చ. ధర ఋక్కామామలలో - వర గాయత్రీహృదయమున (శో)
 సురభూసురమానసమున - శుభత్యాగరాజునియెడ

ప్రతిపదారము.

మనసా - ఓహృదయమా

నాభి...యందుకా ,

ప. గా ;	; రీశాన్తీ	సా ;	గా ; మానూ	
కో ;	; భి ల్లి	స ;	ప్ప ; ప్పర	
గమపమ	గా - రీశాన్తీ			
కో...	. - భి . ల్లి			
గమపమ	గమ - పమగరిసన్తి			
కో...	. . - భి . ల్లి			
గమపని	పమ - పమగరిసన్తి			
కో...	. . - భి . ల్లి			
”	”	సగమా	గమపా - మపనీ	
”	”	స . .	ప్ప . - ప్పర	
పమగమ	పమ - గమగరిసన్తి			
కో...	. . - భి . ల్లి			

సీనిపమ కో...	గమ - పమగరిసన్ది . . - భి . . . ట్టె.		"	"	
సో;	సీనిపా - సామా		"	"	
సుం;	ద. ద - ల భ		గమపతి	పమగా - మగరిస	
గా ;	; - రిసాన్తి		జిం . .	ప. వే - మనసా	
కో ;	; భి . ట్టె		సగమా	గమపా - మపనీ	
సోగరే	సోనీపామా		స . .	ప్త . . - స్వ . ర	
సుం. .	ద రులభ		గమపా	మపనీ - ప నిస్సరి	
సీనిపా	మా - గరిసాన్తి		జిం . .	ప. వే - మనసా	
కో. . .	. - భి . ట్టె.				
సో	సోగో ; ;		రీసో	రి - సోసోసో	
నా.	భివ్వు ; ;		త్తం	ర - ర స స	

మహా - నిస్సగా
సు. ర | భూ. - ము. ర
మగ్గరిసి | నీ - సినిపమగా
కు ... | భ - త్యా. గ

|| పడుగ రి | హా - నిస్సగా
|| మా ... | స - సము స
|| ప మగి | హా - గామాపని
|| రా... | జా - నియె. డ

అవతారిక:—ఇందు అయ్యగారు భగవద్విఘ్నముల జోలికి పోక భజనపకులతోనే చేరిన గుణానుభవ మనెడు నమ్రతపాన మొనర్చుచు, కాలక్షేప మొనర్చుచున్నాననుచున్నారు.

(రీ) సింధురామక్రియ - అది.

- ప. సుభామాధుర్గభాషణ . సుభాకరానన (సు)
అ. కథామృతముచే బహుకాలము లఱ - కలి దీప్తి యున్నాను బ్రోభము (సు)
చ. దురాత్ములగు భూ - కిరాతకులఁ జే . ర రాదనుచు సుం - దరాకార త్వత్
.. పరాయణులచేలి - మి రాఁగోరు త్యా - గరాజదేవ ఓ - పరాత్పర సుగుణ (సు)

ప్రతిపదార్థము.

సుధామాధుర్య భావణ - అమృతమువలె తియ్యని పలు
కలు గలవాడౌ

సుధాకరావన - చంద్రునివంటి ముఖముగల ఓసామా
కధామృతముచేత - నీచరిత్రయనెడు అమృతముచేత

బహుకాలము - చాలకాలము

ఆకలి - ఆకలి

పీడి - భోయి

ఉన్నాను - ఉన్నాను

ప్రోవుము - కటాక్షించుము

దురాత్ములగుభూకిరాతకులకై - దుర్మార్గులైన మానవ

[రాక్షసులను

చేరరాదు అనుచుకై - చేరగూడదనుచు
నుందరాకార - చక్కని రూపుగలరామా
త్వత్ పరాయణుల చెలిమి - నీభక్తులయొక్క
సాక్షియును

రాగోరు - ఆశపడునట్టి

త్యాగరాజుదేవ - త్యాగరాజయొక్క దైవమా

పరాత్పరా - అందఱకంటె నధికుడైనవాడౌ

సుగుణ - మంచిగుణములు గలవాడౌ

(సుధామాధుర్యభావణ)

విశేషారము:—భక్తులగువారు, 'మచ్చిత్తా మద్దత్తప్రాణా భోగయన్తః పరస్పరమ్ | కథ
యన్తశ్చ మాం నిత్యం హృష్యన్తి చరన్తున్తిచ' అని గీతాచార్యులు ప్రసాదించినటులు భగవంతుని

యందే మనస్సుచేర్చి ప్రాణములనుగూడ వానియందే తగిలించి, వానిగుణానుభవము లేనియెడల వీరికి ప్రొద్దుపొక్కట కరణముగాన, దుర్మార్గులపొంత బోక అనుకూలురగు భాగవత్తులచెంత జేరి, 'తనకథామృతం తప్తజీవనమ్' అనునటులు సుసారనుచు అగ్నిచే పరితపించినవారికి అమృతము వలె చల్లగా జీవించుకలయు భగవంతునిచరిత్రలను బ్రతికొకరు దెలుపుకొనుచు, తమంతటఁ దామే పాడుకొనుచు, మనమున నిండుకంతయు సహారములేక పరమానందభరితులై యుండురు. అను విషయమును అయ్యగారు వెల్లడించిరని భావము.

సింధుచామక్రియ రాగలక్షణము:—ఇది 15-వ మేళ జన్యము. పాడవ వక్ర రాగము. అం తర గాంధార శుద్ధ మధ్యనుములు, ఈరాగచ్ఛాప్తమాస్వరములు. ఎల్లప్పుడూను పాడుకొనదగినది.

ఋరోహణము.

అవరోహణము.

స క మ ప ధ ని స.

స ని ప ధ మ క స.

N. B :—ఋరోహణమునందు 'గెగస' అను ప్రయోగ మున్నదని కొన్ని గ్రంథకారుల యభిమతము. అట్లున్నను, గీత కీ ర్తనములందు ఈప్రయోగము కనబడలేదు.

ప. సాగా ; ; ; - గామా
సుధా ; ; ; - మా .

సాగా - సగమా ; ; - గామా
సుధా - . . . ; ; - మా.

సాగా - సగమప - మా ; - గామా
సుధా - ; - మా .

సాగా - గమపధనీ ; - పధపమ
సుధా - ; - మా .

సాగా - గమపగనిసి - సినిపధపమ
సుధా - మా

సాగా ; మా - పధపమ - మగపమ
సుధా ; క - రా న .

| ; - పధపామా
| ; - ధు . ర్య

| " "
| " "

| " "
| " "

| గా " "
| . - " "

| గమ - పధపధపమ
| . . - ధు . ర్య .

| గా ; ; - సిని
| న ; ; - . .

| గామాగాసా
| భౌ . వ ణ

| " "
| " "

| గమపమ - గాసా
| భౌ . . - వ ణ

| " "
| " "

| గమపమ - గమగస
| భౌ . . - వ . ణ .

| పధపమ - గమగస
|

(కీ) త్యాగరాజ

సాగా ; మా - పథపమ - గామా
 ముధా ; క - రా... - స
 సాగా ; మా - పథపమ - మగపమ
 సుధా ; క - రా... - స.

అ. పాధా ; నీ సోనీసో ;
 క ధా ; మృతముడే ;

”

”

మఃమగసో ; సో - పినిపథపమ
 క . లి . దీ ; రి - యు...
 చ. పాసా ; పా - పాధా - పామా
 చరా ; మృ - ల గు - ధా.

442

గమపథనీ - పిని
 స...
 గా ; - ;
 స ; - ;
 సో నీ సో ;
 సహా కా ;
 ”
 ”
 గమ పథ - నిసోని
 సా... - సు.
 మామా ; మా
 కి రా ; త

[హృదయము.

”
 ”
 సా ; ;
 . ; ;
 పినిపథ - పామా
 ల. ము. - అ.
 నీసో - సామా
 లము - అ.
 పథపమ - గమగప
 ప్రో. - పు. ము.
 మాగాసా ;
 మల జే ;

క్రిత్యాXరాజ]

443

[హృదయము.

గాగా ; మా - గాగాహా ;
ర రా ; ద - ను చుకుం ;

పాధా ; నీ సోసీసోసో
ప రా ; యణులచెలి

సోసో ; నీపథపరు - Xచుపని
X రా ; టుదే.వ . - ఓ...

| సాగామాహ
| ద రా . కా

| సోసో ; మా
| మి రా ; గో

| పథనిసోని - పమ
| ప. రా . . త్త్య.

| పాధానీ ;
| . రత్వత్ ;

| గోసోసోనీ
| . ర త్యా.

| పథపమ - Xమగస
| ర . ను . - గు. బి.

అలా

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు లోకులయనుభవము, నడవడి మొదలగు వానినిగూర్చి విసుగు చెందుచున్నారు.

(61) నాధనామక్రితూ - అది.

(క)

(క)

ప. కరుణాజలధి దాశరథి - కమనీయూనన సుగుణవిధి
చ. నీ మయమేకాయిలను - నిన్నేమని నే దూఱును

2. నిజవాసులయనుభవ మొకటి - నినుఁ దెలియని జనమత మొకటి
3. పలచుచు నామము నేయుదురే నినుఁ - దలఁచుచుఁ బ్రొద్దు పోఁగొట్టుదురే
4. సుకృతము లొప్పుగింతురే - ప్రకృతిని దెలిసి యేగింతురే
5. మనసారంగఁ బూజింతురే నిను - మాటిమాటికి యోజింతురే
6. నిను కనులను కన కోరుదురే నవ - నిధులబ్ధిన స్వస్థులుకాకే
7. తమలో మెలగుచు నుందురే - తారకరూపుని కందురే
8. నీ వన్నిటయని పలుకుదురే - నీవే తాసని కులుకుదురే
9. భాగవత ప్రహర హిత - భావుక త్యాగరాజనుత

(క) (క) (క) (క) (క) (క) (క)

ప్రతిపదారము.

కరుణాబలధీ - దయకు సముద్రమైనవాఁడా

దాశరథీ - దశరథకుమారా

కమనీయానన - మనోహరమగు ముఖముగలవాఁడా

కుగుణనిధి - కర్మగుణముల కాటవట్టయినవాఁడా

నీ మయము ఏ కా - నీచే నిండియున్న దేగదా

ఇలను - భూమిని

ఏమి అని - ఏమని

నేక - నేను

దూఱుదును - నింగితును

నిజదాసుల యనుభవము-నీ సొంతవారలైన భాగవతుల

యనుభవము

ఒకటి - ఒకవిధము

నినుకొ తెలియని జనమతము - నిన్ను యథార్థముగ దెలి

యని మనుష్యుల యభిప్రాయము

ఒకటి - మఱియొకటి (కరుణా)

వలచుచుకొ - ఆశపడుచు

నాపము చేయుదురు ఏ - నాచుస్మరణము చేయుదురా

తలచుచుకొ - స్మరించుచు

ప్రొద్దు పొంగొట్టుదురు ఏ - కాలము గడవెదరా

(కరుణా)

గుక్కతములు - నుంచికార్యములు

ఒప్పగింతురు ఏ - ఒప్పు జెప్పెదరా

ప్రకృతిని - మాయను

తెలిసి - తెలిసికొని

ఏగింతురు ఏ - పోగొట్టెదరా (కరుణా)

మనసారకొక్క - మనస్సునిండుగా

భూజింతురు ఏ - భూజచేసెదరా

మాటిమాటికికొ - అప్పుడప్పుడు

యోజింతురు ఏ - తలంతురా (కరుణా)

నిన్నుకొ - నిన్ను

కనులను - కన్నులచేత

కక్కొ - చూచుటకు

కోరుదురు ఏ - ఆశపడుదురా

నవనిధులు - తొమ్మిది నిధులు

అట్టికొ - పొందినట్లయిన

స్వర్ణులుకారు ఏ - స్వస్థి త్రము కలవారలుకారు

(కరుణా)

తమలోక - తమలోపల

మెలగుచుకొ - అత్మవిచారముచే సంపరింపుచు

ఉందురు ఏ - ఉందురా

తారకరూపునికొ - సంసారమును తరింపజేయు దివ్య

మంగళ విగ్రహుడవగు నిన్ను

కందురు ఏ - చూచెదరా (కరుణా)

అన్నిటకొ - సకలపదార్థములయందును

నీవు అని - నీవున్నావని

పలుకుదురు ఏ - చెప్పెదరా

నీవు ఏ - నీవే

తానని - చేసని

కులుకుదురు ఏ - నీకును తనకునుగల సంబంధముచే సంతోష
పడెదరా

(లోకులు విమియలు చేయరని భావము) (కరుణా)

భాగవత ప్రహళ హితా - భాగవతుడగు ప్రహళుడు
మేలు చేయువాడె

భావుక త్యాగరాజనుత - మంగళకరుడగు త్యాగరాజు
చే కొనియాడబడు వాడె

(కరుణా)

విశేషారఘుః--నిజదాసుల యిత్యాసులచే, 'శ్రుతిశ్చ భిన్నా స్మృతయశ్చ భిన్నా మహా
ఋషీణాం మతయశ్చ భిన్నాః' ధర్మస్య తత్త్వం నిహితం గుహయాం మహాజనో యేన గతస్సపన్యాః' అనునటలు శ్రుతులు వేఱుగాను, స్మృతులు వేఱుగాను, మహాఋషులయభిప్రాయములు వేఱుగాను నున్నవి. ధర్మము జ్ఞానులచేతనే యెఱుంగదగి దాచబడియున్నది. భగవదంతరంగులగు అట్టి భాగ

వత్తు లేమార్గమునఁ బోయెదగో అదియే మంచిత్రోవ. ఈమర్మ మెఱింగినవారలు కొలది జనులే. ప్రకృతికి లోబడి పృథా కాలక్షేప మెఱవర్చువార లెల్లరును ఇట్టి భగవత్త్వ మెఱుంగఁ దల పెట్టెదరా? ఇందులకై యించుకైనను ఆశపడెదరా? 'మహాపద్మశ్చ పద్మశ్చ శంఖోమకరకచ్ఛపా ముకుందః కుంద క్షితౌచ వారాశ్చ నిధయోనవ' అనునటులు కుచేరునియొద్దనుండు నవనిధులు లభించిన సంతోషింతురేగాని దాశరథియను నుగూనిధి లభించిన వారలకు సంతోషమగునా? మఱియు భగవంతుఁడు ప్రక్కతోడై యన్నిపదార్థములయందు నిండియున్నాఁడనియు, వాఁడే తామని చెప్పఁదగిన యెడఁబాయని నిత్యసంబంధము గలవాఁడని యెఱింగి యానందింతురా? అయ్యో? ఈజ్ఞాన మెక్కడ? లోకు లెక్కడ? 'సర్వగత్వాదనంతస్య సవవాహమవస్థితః' అను నటులు పరమాత్మ యంతటను వ్యాపించి యున్నాఁడు. కావున నాయందునను గలఁడు. వానికి నేను శరీరముగ నుండుటచే వాఁడే నేనుగను డాన్నాఁడను, అనునట్టి జ్ఞానము ప్రహేళకున కబ్బినది. కావుననే వానికి సకలబాధలనుండి లోలగించి యంతటిమేలు భగవంతుఁ డొనర్చినది. ఈ సూక్ష్మ మెఱుంగుటయే మోక్షమునకు మార్గమని త్యాగయ్యగారు సూచింపుచున్నారు.

నాధనామక్రియా రాగలక్షణము:--ఇది 15-వ మేళమైన మామూలమాళన శాశయందు బుట్టినది. ఈ రాగమును 'నిసరిగమపధనీ - నిధపమగరిసని' అని నిపాదాంత్యముగ జూడుటయే సాంప్రదాయముగ నున్నది. శుద్ధ ఋషభ శుద్ధ మధ్యమ శుద్ధ ధైవతములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఆరోహణమునందు 'నిమగమా' అనియును, అవరోహణమునందు 'నిధాపమాగరీసా' అనియును వాడినయెడల రాగచ్ఛాయ చక్కగా స్ఫురింపను. ఈ రాగమునకును దీని జనక రాగమైన మాయామాళన శాశకున్న గల వ్యత్యాసము అనుభవ వేద్యము. సాయంతోలమునందు పాడదగినది.

ఆరోహణము.

స రి గ రి మ ప ధ నీ.

అవరోహణము.

ని ధ ప మ గ రి స నీ.

సరిగరిసనీ - రిమగమ - పధనీ - నిధాపమా - గరీసనీ - మున్నగునవి రాగ రంజకములు.

ప. సారీయా ; - గామాపా ;

| సాధాహమా

| గా ; ;

కరుణా ; - జలధి ;

| దా. శర

| ధీ ; ;

పాధాపామా - గా రీసారీ

క మ నీ . - యా. నన

పాధా - నీ ; ధాపాపామా

క మ - నీ ; యా. నన .

| గామాగారి

| మ గుణ ని

| ”

| ”

| సా ; ; ;

| ధీ ; ; ;

| ”

| ”

41

(ఇతర చరణములును ఇదే మాదిరిగా పాడుకొనవలయును.)

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు తాము పూజించు శ్రీరామ పరివార పటాభిషేక విగ్రహములను చాయూదులు వీరి వైభవమును జూచి యోర్వజాలక కావేరిలో బడవేయఁగా, శ్రీ రాములను బాసీక్షణ మొక యుగముగఁ గడపుచు, కంటికి కడివెండు నీరుగార నేడ్చుచు, కావేరి యందు ఒక సంవత్సరకాలము గాల్పించుచుండఁగా, ‘తాసామావిరభూచ్చారిస్సర్పయమానముఖా మ్బిజః’ అనునట్లులు అలనాడు చెట్టుగుట్టలను పట్టుకొని వెదకెన గోపికలకు గోపాలకృష్ణుఁడు ప్రత్యక్షమైనచందముగ తనకు తటాలున సేవ సాదించఁగా నమస్కరించి రామా ! చుట్టుప్రక్కల

అప్రసాదము, ఒకడైన నాప్పుడు ! లేక శత్రుమండలిలో చిక్కి- నిన్ను బానిసదే గాక నీ కైంకర్యములను విడనాడి అయోగ్యత కాకరముగ నున్న నాయందు కరుణించి నాకెట్లు దొరకితి వో యని ప్రానుపడి కొంతసేపటికి తెలివి దెచ్చుకొని వెనుకటి కష్టములను దలంచుకొని కీర్తనమురూపముగఁ బాడుచున్నారు.

(62) వసంత - ఆది.

ప. ఎట్ట దొరకితివో రామ తన

అ. చుట్టర గడియ త్రోవకు నాదు - పట్టభిమానము లేకుండఁగ

చ. పాదమహిమయో పెద్దలయాశీ - ర్వాదబలమో సుస్వరపు

నాదఫలమో త్యాగరాజ - భేదహర శ్రీనాథ తన

(కె)

(ఎ)

(కె)

చుట్టు - చుట్టుప్రక్కల

అరగడియ త్రోవకు - అరగడియనేపు పోదగినహర్ష

ములోపల

[వతిపదారము]

(చుట్టుప్రక్కల అర్రోసుదూరము)

నాదుపట్టు - నావిషయమున

అభిమానము - పీతి

లేకుండక క్క - ఎవ్వరికిని లేకుండగా

రామ - రామా

తనకుక్క - నాకు

ఎట్టు అ - ఏవిధముగానే

దొరికితివి ఓ - చిక్కితివి

పాదపహిమయో - నీపాదములప్రభావమో

పైదల ఆశీర్వాద బలమో - భాగవతుల మంగళాశాసన

బలమో

సుస్వరపు నాదబలమో - మంచిస్వరముగల సంగీత ధ్వని
బలమో

త్యాగరాజ భేదహర - త్యాగరాజాయొక్క దుఃఖమును

బోగొట్టినవాడా

క్రీనాధ - లక్ష్మీపతి

తనకుక్క - నాకు

ఎట్టదొరికితివి ఓ - ఎటుల దొరికితివి

విశేషారఘ్నము:—ఓక జీవునియందు భగవంతునికి దయ గలిగి దర్శన మిచ్చుటకు వాని నిర్దేశ కృపయనునది సిద్ధముగ నుండగా మన బుద్ధిచే మన మనేక కారణముల నూహించుచున్నాము. 'ధనం మదీయంతేవ పాదపంకజమ్' అనునటులు వాని పాదములు భాగవతుల సోత్తుగను, అచార్య సానముగను ఉండుటచేత నీభక్తుని కటాక్షించుటకు భగవంతుని పాదములే భగవంతుని పురికొల్పి వెంటఁ జెటుకొని వచ్చి దర్శన మిప్పించజేసినా యనియు, లేక పెద్దల యాశీర్వా

దముచే భగవద్దర్శనము లభించెనా యనియు, లేక చక్కని స్వరములతో తంబర మీటి పాడు భక్తులపాట వినుటకై భగవంతుడు తానుగనే వచ్చేనా యనియు, ఇట్లు పెక్కు తెలుగుల శంకి చ్చనై యున్నదని భావము.

వసంత రాగలక్షణము:—ఇది 15-వ మేళమునందు బుట్టినది. పాడవరాగము. ఆరోహణ మునందు ' సగమధని ' అను ఔడవ ప్రయోగమే విశేషముగఁ గనబడుచున్నది. ' సరిగమ ' అని కొందఱుచుతము. ఈరాగమునందు పంచమము నుపయోగింపవలయునని మఱికొందఱు చుతము. అంతర గాంధార కాకలీ నిపాదములును చతుశ్చరి ధైవతమును రాగాచ్ఛాయా స్వరములు. ఈ రాగమునకు లక్షణప్రకార ముండవలసిన శుద్ధ ధైవతము, 'మధమ' అను ప్రయోగమునందు మాత్రము గనబడుచున్నది. తదితర ధైవతములు చతుశ్చరి ధైవతములే. ముద్రస్థాయి ధైవత మునకు దిగువ ఈరాగము సంపరిపదగదని తెలియుచున్నది. ఎల్లప్పుడును గానము నేయఁ దగినది.

అర్రోహాణము.

స గ మ ధ ని స.

అవరోహాణము.

స ని ధ మ గ రి స.

ప. ;	*	గమనిధమా - గాగరి - గమధమ	గరిసా ; - సద్ది	సాగా - గాగరి	
; *	ఎ . ట్ట .	దొర . - కి . తి .	వో . ; - రా	. మా - త స .	
రిస *	*	గమనిధమ - మా ; మగగరి - గమధమ	గరిసా ; - సద్ది	సాగా - గమధమ - గమగరి	
.. *	*	కెట్ట . . . - దొ ; ర . . . - కి . తి .	వో . ; - రా	. మా - త . . . - న . . .	
సా *	*	గమ - గమధామధనీ - నినిధమ - గమగరి - సాగాగమధమ	గగరి - సా ; - సద్ది		
.. *	*	కె - ట్ట . . . - దొ . . . - ర . . . - కి . తి .	వో . . . ; - రా .		
సా *	*	సినిధధమా - గమగరి - గమధమ	గరిసా ; - ;	; ; - ; ;	
.. *	*	కె . ట్ట . . - దొ . ర . - కి . తి .	వో . ; - ;	; ; - ; ;	
అ. ;	*	మమగామా - ధానీసాసా	; - సీరీసా	సినిధనిసిని - ధని	
; *	*	చుట్ట . . - ర గ డెయ	; - త్రో . వ కు	నా . . . - చు .	

ధమ * ”
 . . * ”
 గమ * మగమా, మ - గమధమ - ధానీ
 . . * పట్టి . , ఖి - మా . . - న ము
 సా *
 . * (ఎట్టి దొరకతివో)
 ధ. ; * ధామాగా - గామాదాధా
 ; * సా . ద - మహిమయో
 ; * మాధామాగరీసాన్
 ; * ర్యా . దబలమో.
 ; * ధా ; మాధానీసో ;
 ; * నా ; ద పలమో ;

| ; - గ రీసేసిని
 | ; - త్రో. పకు
 | సో - సేనిధనిసిని
 | . - తే. . తుం.
 | ; - ధా, మగా
 | ; - పె, ద్దల
 | ; - సాన్సేసా
 | ; - ము. స్వ
 | ; - సోరీసో
 | ; - త్యా. గ

| ధనిసేనిధని - ధమ
 | నా. దు.
 | ధనిధమగమగరి
 | డ. . . . గ. . . .
 | గా ; గరిగా
 | యా ; కి. . .
 | గా ; మా ;
 | ర ; పు ;
 | నీధానీసో
 | రా. . జ

; * సా ; నీధానీసానీ
; * థే ; దహరణీ .

| ; - ధనిధామా
| ; - నా . ధ

| గామాగారి
| త . స .

సా *

* (కెట్ట వొరకితివో)

అపతారిక:—ఇందు, అయ్యగారు శ్రీరామా ! నేను నీ గుణానుభవము మాత్రమును చేయుచున్నవాడను. కర్మానుష్ఠానము లేమియు నెఱుంగనివాడను, నన్ను కాపాడవలయు ననుచున్నారు.

(63) చక్రవాకము - రూపకము.

ప. నుగుణములే చెప్పకొంటి - నుండర రఘురామ

(సు)

అ. వగ లెఱుంగలేక యిటు - వత్తు వనుచు దురాశచే

(సు)

చ. స్నానాది సుకర్మంబులు - దానాధ్యయనంబు లెఱుంగ

(సు)

శ్రీనాయక క్షమియింపుము - శ్రీత్యాగరాజునత

(సు)

ప్రతిపదార్థము.

సుందర రఘురామా - అందగాడవగు శ్రీరామా
వగ లెఱుంగలేక - నిన్ను పొనించెడు మృగమును తెలిసి

కొనఁజాలక

ఇటు - ఇక్కడకు

వత్తువు అనుచుకొ - నీవు వత్తువని
దురాసచేకొ - పెరాసచే

సుగుణములు ఏ - నీదు సద్గుణములనే
చెప్పకొంటికొ - కీర్తించుచుంటిని

శ్రీనాయక - లక్ష్మీనాథ
పానాది సుకర్మంబులు - పానాద్యను పానములను
ధానాధ్యయనంబు లెఱుంగకొ - దానములు చేసిన పద
నంబులు మున్నగువానిని ఎఱుంగను

శ్రీత్యాగరాజునక - త్యాగరాజుచే కొనియాడఁబడిన
శ్రీరామా

క్షమియింపుము - మన్నింపుము
(సుగుణములే)

విశేషారము:-- 'వరాశ్రమాచారసతా పురుషేణ పరః పుమా' । విష్ణురారాధ్యతే పనా
నాన్యస్తోషకారకః ' అనఁగా, మనుజులు వారివారి వరాశ్రమ ధర్మములను క్రమంబున ననుష్ఠిం
చుచు భగవద్ద్యానము చేయవలయును. అట్లు చేయఁబడెడి యుపాసనవలననే భగవంతుండు తృప్తి
నొందుచున్నాడు. మఱియు బ్రాహ్మణ కులమనంగుఁ బుట్టినవాఁడు, 'స్వాధ్యాయాన్యాప్రమదః',
అనుసలులు వేదాధ్యయనమునుచేసి, యజన, యాజన, అధ్యయన, అధ్యాపన, దాన, ప్రతిగ్రహ

ములను యథాశాస్త్రముగ ననుష్ఠించియే కావలయునని శాస్త్రములు మొఱపెట్టుచున్నవి. అదియు నుంగాక, స్వానమాదిగాఁ గలిగిన సమస్తకర్మములును భగవదనుభవమునకు సాధనములుగ నున్నవని ప్రాజ్ఞులు నుడుపుచున్నారు. వర్ణాశ్రమ ధర్మము నతిక్రమించుటచే, గలుగు దోషములు పెక్కులు గలవు. ఆశ్రమ ధర్మములను క్రమంబున ననుష్ఠింప వలయు నేని దినమంతయు అందులకే సరిపోవు నేగాని భక్తి సలుపుట కెంతమాత్రము సమయము గలుగను. భగవద్వా మోహముచే నిండు కొన్నియున్న శ్రీత్యాగయ్యవంటి మహనీయులకు ఆశ్రమధర్మములను అనుష్ఠించుటయు వారు సలుపుచున్న తైలధారవంటి భక్తికి శాధకముగ నుండవచ్చును, అందుచే కర్మానుష్ఠానములు పాంగో పాంగముగ నెఱవేఱక నుండవచ్చును. ఈ కారణములచే అయ్యగారు, శ్రీరామా ! నాకు నీ ముందు గల మితిలేని అనురాగముచే నదా నీదు సుగుణములను కీర్తించు చున్నవాడను. నాయా శ్రమ ధర్మము ననుసరించి నేఁ జేయవలసియుండు వేదాధ్యయనము, స్వానాద్యనుష్ఠానములు మున్నగువానిని పాంగోపాంగముగఁ జేయక యపరాధినై యుండవచ్చును. అట్టి నాతప్సలను మన్నించి నన్ను కాపాడవలయునని నైచ్చానుసంధానము చేయుచున్నారు.

చక్రవాక రాగలక్షణము:—ఇది పదియొకవ మేళకర. సర్వస్వర సంపూర్ణ గమ వరిక రక్తిరాగము. శుద్ధ ఋషభ శైలికి నిపాదములు నుభ్యమై జీవస్వరములు. ఎల్లప్రభును పాడెదగినది.

ఆరోహణము.

స రి గ మ ప ధ ని స.

ప. ప ధనీ | ధా - పామపధా
సు.గు | ణ - మలే..

రీసా | రీగాగారీ
సుం | దర రఘు

2. ప ధనీ | ధా - పామపధప
సు.గు | ణ - మలే...

రీసా | రీగాగారీ
సుం | దర రఘు

అనరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి స.

| ; - గా
| ; - చె
||

| గా ;
|| రా ;
|| ; - మ...
||

| ; - మా
|| ; - చె
||

| గా ;
|| రా ;
|| ; - మ...
||

రి. ప థనీ

సుగు

రిగరీ

సుం.

4. ప థనీ

సుగు

సన్నిధిని

సుం...

రి. ప థనీ

సుగు

సన్నిధిని

సుం...

| ధనిసో - నిధపథ

| ఇ. ము - లే...

| గమగా - మపమా

| ద. ర - ర . ఘు

| ధానీసోరీసే - నిధపథ

| ఇ . ము . . - లే...

| సరిగమపాధా

| ద. ర . గ ఘు

| ధానీసోరీసే - నిధపథ

| ఇ . ము . . - లే...

| సరిగమ - పథనిసే

| ద. ర . - ర . ఘు

|| నిధ - హా

|| . . - చె

|| పనిధని

|| రా...

|| నిసే - నిధ

|| . . - చె.

|| నిసేరీసే

|| రా...

|| నిసే - నిధ

|| . . - చె.

|| నిసేరీసే

|| రా...

| ముగారీసా

| ప్పకొంటి

| పథపథ - మపామ

| - మ . .

| పమగారీసా

| ప్పకొంటి

| నిధ - నిసేనిధపమ

| . . - మ

| పమగారీసా

| ప్పకొంటి

| నిధ - నిసేనిధపమ

| . . - మ

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

460

[హృదయము]

6. పభనీ ముగ	ధా - పామపధా ణ - ములే , .	; - గా ; - చె	మాగారీసా ప్ప - కొంటి
రీసా ము	రీగాగారీ దర రఘు	గా ; రా ;	మగా , - రిసా , . . . , - మ . ,
అ. నీధా వ గ	నీసా ; నీ లెఱుం ; గ	క్రీసా లే .	క్రీసా - నీ సా క . - యిటు
” ”	నీసా ; రీ లెఱుం ; గ	గామా లే .	గాక్రీసీనిసా క . యి . టు
” ”	నీసా ; నీ లెఱుం ; గ	క్రీ ; లే ;	సాక్రీ - సా క్రీ . క . - యిటు
గా ; ర ;	మగ - రీసీసీనిధా త్తు . - వ . ను . చు	పాధని దురా .	సా నీ - నిధపను . శ - పే . . .

చ. మా ;

నా ;

| మా ; మామా

| నా ; ది ను

| మాగా

| క .

| గరిరీ - రీ సా

| ర్మం - బులు

||

||

|| గమపధ

| విశపమ - గరిసా

||

|| క . . .

| ర్మం . - బులు

||

|| మాగా

| గరిరీ - రీ సా

||

|| క .

| ర్మం - బులు

||

| సాన్తి - దాహా

| వీ - సాసాసా

||

| నా. - ధ్యాయ

| బు - తె అం X

||

| ధాన్తిసోపి

| కీసా - పి సా

||

| నా. యక

| యం - పుము

||

”

| పుగక్తి - పిసాసా

||

”

| యం. - పుము

||

”	రిస్తా	రీ ; - సోరీ	
”	క్షమి	యిం; - పును	
గా ;	పుగ రీసనీధా	సాధని	సా - నీనిభవను
శ్రీ ;	త్యా... . X	రా... .	జ - విను.న.

అవతారిక:—ఇందయ్యగారు, శ్రీరామా! నీ వెంతటి దయాశాలివై నను నీకృప తలయెత్త నీయకుండునట్లు నాపాపములు కొండవలె నున్నవే యని విచారపడుచున్నాను.

(64) చక్రవాకము - త్రిపుట.

ప. ఏటులు ప్రోతువో తెలియ - దేశాంతరామయ్య (ఎ)

అ. కటకట నా చరితము - కర్కరమయ్య (ఎ)

చ. పట్టిగొడ్డురీతి - భక్షించి తిరిగితి, పుట్టులోభలను . పొట్టకె పొగడితి
దుట్టులతోఁ గూడి-దుష్కృత్యములు సల్పి, ‘‘అట్టుపడిన త్యాగ-రాజునిదయతో (ఎ)

‘‘ అట్టుచేసి ’ అని యొకపాఠము.

[వతిపదార్థము.

ఏకాంతరామయ్య - అంతరంగుడవైన శ్రీరామచంద్రా

కటకటా - అయ్యయ్య

నాచరితము - నాకథ

కరకతోరమయ్య - వినశ్శానిదయ్య

ఎటులు - వీవిధముగ

ప్రొతువో - కాపాడెదవో

తెలియదు - ఎలుకపడదు

పట్టిగొడ్డనీతికొ - దొంగగొడ్డనవలె

భక్షించి - తిని

తిరిగితికొ - సంచరించితిని

పుట్టులోభలను - ఇన్యముమొదలు లోభులైనవారిని

విశేషారము:—(శ్రీ)రామా! నీవు నాకు చాల అంతరంగుడ వగుటచే ఏకాంతముగ విన్న

వింపుచున్నాను. నీ పన్నునో పన్ను కటాక్షింపఁ బూనియున్నావు. శాస్త్రమర్యాదానుసారము

పొట్టకై - పొట్టకుఁగా

పొగడితికొ - కొనియాడితిని

దుట్టులతోకొ - దుర్బుధులతోడను

కూడి - చేరి

దుష్కృత్యములు - చెడుకార్యములు

సల్పి - చేసి

ఱట్టుపడిన త్యాగరాజునికొ - అర్హునిపడిన యీ త్యాగరాజును

దయతోకొ - కృపతో

(ఎటులుప్రోతువో - ఎటుకాపాడుదువో)

కటాక్షించవలసి యుండును. నే నన్ననో, మహాపాపిని, 'యద్యద్యదఘలేఖనాకలనజగదగ్రాం
గుణీమిశ్రచక్రలేఖనీముఖవిహితోద్యమాః । అలం కిల లలజ్జితే సపది చిత్రగుప్తాయస్య
ఏవపతితాగ్రణీస్స పయరక్షదక్షిణీచేత్', అనునటులు దొంగగొడ్డువలె తిని తిరిగి భనాశాపరుడనై
చేయరాని దుష్కార్యములనుచేసి సంపాదించిన పాపముల లెక్కను వ్రాయుటకు చిత్రగుప్తుడు
మొదలగు లేఖకు లెల్లరును వ్రాయఁజాలక విజేగిన కలములు గలవారలై యున్నారు. నా చిత్ర
మిటులు కరకఠోరముగ నున్నది. ఈవిషయమున నీ వెట్లు కాపాడఁదలంచి యున్నావో తెలియను.
కేవలముకృపతో చల్లమును మీఱి సమరుడవై కాపాడవలసినదే గాక వేటొక యుపాయములేదని
అయ్యగారు విన్నవించుచున్నారు.

ప. ; ; * స రి	గా ;	మా ;	॥ పామా ;	పాధప	ధా ;
; ; * ఎటు	లు ;	ప్రో ;	॥ తువో ;	తెలి.	య ;
ధనిసో	నిసేన	థాపా	॥ పమధపామ	మగరిస	రి ;
కే.	కాం.	త.	॥ రా... .	మ ...	య్యా ;

; ; * స రి | గా ; | మా ;
 ; ; * ఎటు | లు ; | ప్రో ;
 ధనిసరీసని | ధనిసని | ధాపా
 డే..... | కాం.. | త .
 హా , ని * స రి | గా ; | మా ;
 . , . * ఎటు | లు ; | ప్రో ;
 ధనిసరీగీరి | స్తనిధ | నిధపమ
 డే..... | కాం.. | త....
 గరినని * స రి | గా ; | మా ;
 * ఎటు | లు ; | ప్రో ;
 ధనిసరీగీఘ | గీరీసని | ధనిసరీ
 డే..... | కాం.. | త....

|| పామా ; | పమధప
 || తు వో ; | తె. లి.
 || పధనిధపమ | పధపమ
 || రా.... | మ....
 || మధ-పమమా | పమధప
 || తు. - వో . | తె. లి.
 || గమపధనిస | స్తనిధ
 || రా.... , | మ....
 || పమపమమా | పమధప
 || తు. వో . | తె. లి.
 || గమపధనిస | రీస్తినిధ
 || రా.... , | మ....

| ధా ;
 | య ;
 | గమగరి
 | య్యా.
 | ధా
 | య
 | ధపపమ
 | య్యా.
 | ధా ;
 | య ;
 | పమగరి
 | య్యా.

సా, ని *
., . *
.

(ఎటులు)

అ. ; ; * పని
; , * కట

ధా; పచూ | ధా ;
| క;ట . . | సా ;

|| ధానీ ; | కీర్తి | సా ; |

|| చ రి ; | త . | ము ; |

ధనిసో

క .

| స్వనిధా | నిర్దహా
| . ర . | క . .

|| పద్ధనిధపమ | కమగరి |
|| తో.ర . | మ . . | య్యా . |

సా, ని *
., . *
.

(ఎటులు)

చ. ; ; * సో
; ; * ప

| సా ; | పచూ
| త్తి ; | సా . .

|| మగావమా | గారీ | రి ; |
|| . . . ధ్వు | రి . | తి ; |

; ; * గా
; ; * భ

| గారీ | రి ;
| త్తిం | చి ;

|| సాసనిధా | వ్వి ; | సా ; |
|| తి రి . . | గి ; | తి ; |

; ; * పా	పా ;	మా ;	మగాపమా	గారి	రీ ;
; ; * పు	ప్పి ;	లో ;	. . భు .	ల .	ను ;
; ; * సరి	గా ;	మా	పాపమగా	మా ;	పా ;
; ; * పా.	ప్పి ;	కై	పొ . .	టి ;	తి ;
; ; * ధా	ధా ;	పమమా	ధానీ ;	గోత్రీ	నో ;
; ; * దు	ప్పి ;	ల . .	లో . ;	గూ .	టి ;
; ; * ధని	గో ;	ప్పిధా	ధనిస్సరేస్సని	ధా ;	పా ;
; ; * దు.	ప్పి ;	త్య .	ము	న ;	ప్పి ;
; ; * ధని	ప్పిరేగో	రేస్సగో	ప్పినిధానీ	ధా ;	నిధపా
; ; * ట.	ప్పి . .	ప . .	టి . న .	త్యా ;	. . గ
పా ; మా	పధనిధ	పమమా	గమపధనిధ	పమగమ	ప మగరి
రా ; .	జు . .	ని . .	జ . య	లో . . .

సా , ని *

. , . * (ఎటులు)

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు 'మాతాచ కమలాదేవీ ! పితా దేవో జ్ఞాతృనః ! బాంధవా విష్ణుభక్తాశ్చ స్వదేశం భవనత్రయమ్' అనునటులు ప్రపన్నునకు తల్లి లక్ష్మీదేవి, తండ్రి శ్రీమన్నారాయణుడు, బంధువులు విష్ణుభక్తులు. ఈ న్యాయముచే స్వర్గ మర్త్య సాతాళములు మూడును స్వదేశములే అనునటులు తనతల్లి తండ్రి బంధువులు మొదలైన వారిని సీతా, రాముడు, రామభక్తులుగా నిరూపించుచున్నారు.

(రీ) లలిత - రూపకము.

ప. సీతమ్మ మాయమ్మ - శ్రీరాముడు మాతండ్రి

అ. వాతాత్యజ సామితి - వైసతేయ రిపుమర్దన

ధాత్య భరతాదులు సో - దరులు మాకు ఓమనసా

(సీ)

(సీ)

చ. పరమేశ వసిష్ఠ పరా - శర నారద శౌనక శుక
 సురపతి శాతమ లంబో - దర గుహ సనకాదులు
 ధర నిజభాగవతాగ్రే - సరు లెవరో వారెల్లరు
 పర త్యాగరాజనకుఁ - బరమభాంధవులు మనసా

(శ్రీ)

ప్రతిపదార్థము.

స్థితమ్మ - స్థితాజ్ఞు
 మాయమ్మ - మాతల్లి
 శ్రీరాముడు - శ్రీరాములవారు
 మాతల్లి - మావాయన
 ఓమనసా - ఓమనస్సా
 'వాతా...దరులు'
 వాతాత్మజ - ఆంజనేయుడు
 సామిత్రి - లక్ష్మణస్వామి

వైసతేయ - గరుత్మంతుడును
 రిపుమర్దన - శత్రుఘ్నుడును
 ధాత - బ్రహ్మయను
 భరతాదులు - భరతుడు మొదలైనవారును
 మాతృక్ - మాత
 సోదరులు - కూడబుట్టినవారలు
 'పర...కాదులు'
 పరమేశ - శివుడును

చిన్ని - చనిష్టుడును
పరాశర - పరాశరుడును
నారద - నారదుడును
శౌనక - శౌనకుడును
శంక - శ్రీశకుడును
మరపతి - ఇంద్రుడును
గౌతమ - గౌతముడును
లంబోదర - లింగాయకుడును
గుహ - గుహారస్వామియును

లలిత రాగలక్షణము:—ఇది 17-వ మేళమైన సూర్యశాంతములో జన్యము. 15-వ మేళములో బుట్టినదని కొందఱివాక్యము. పాడవరాగము అంతరగాంధార శుద్ధ మధ్యమ చతుస్త్రి ముషధములు రాగచ్ఛాయాస్వరములు. పంచమము వర్జ్యము. ఉదయమున పాడుకొనవలయును.

ఆరోహణము.

స రి గ మ ధ ని స.

అవరోహణము.

స ని ధ మ గ రి స.

సనకాదులు - సనకుడు సనంజీనుడు మొదలగు వారలును
ధరత్ - భూమియందు
నిజభాగవతాగ్రేసరులు - స్వీయలగు భాగవత శ్రేష్ఠులు
ఎవరు ఓ - ఎవరు గలరో
వారు ఎల్లరుత్ - వార లందరును
వరత్యాగరాజునకుత్ - శ్రేష్ఠుడగు త్యాగరాజునకు
ఓ మనసా - ఓ మనసా
పరమ పాంధవులు - ముఖ్యులగు చుట్టములు

శ్రీ త్యాగరాజ]

ప. 1-2. సా ;
కిది ;

2-కి. సాన్తి
కిది .

5.

; - శాన్తి
; - శ్రీ

471

| ; - రీగామా
| ; - త. పు
"
"
| సా - రీగామా
| . - త. పు
"
"
"
"
| శాన్తి ; - శాన్తి
| రా ; - మును

|| గామా
|| మా .
|| గ మధా
|| మా .
|| గ మధని
|| మా . . .
|| ధ నిస్థితి
|| మా . . .
|| గ మధా
|| మా . . .
|| ధనిధా
|| మా .

| గా - శ్రీసాన్తి
| . - య. పు
| మా - గరిసాన్తి
| . - య. పు
| సిని - ధమగరిసాన్తి
| . . - య. . పు
| సిని - ధమగరిసాన్తి
| . . - య. . . పు
| మా - ధనిసాన్తి
| . - య. పు
| మా - గమగరిసాన్తి
| . - తం. . శ్రీ.

[హృదయము]

సాన్తి	సా - రిగామా		Xమధా	మా - ధనిస్స నీ	
కీ .	.. త . మృ		మా .	.. య . మృ	
;- ధని	స్వరేసా - రేస్స నీ		ధనిధా	మా - Xమగరినధి	
;- శ్రీ.	రా. . - ము, దు		మా .	.. తం. . . శ్రీ	
అ. ; * ధని	ధా - మాగామా		ధానీ	సా ; సాసా	
; * వా.	తా - . తృజ		శా .	మి ; త్రి .	
;- ధా	నీ - సా ; నీ		ధానీ	దాధా - మాగా	
;- తై	న - తే ; య		రి పు	మ . - ర్దన	
; * మా	; - మాగామా		గామా	ధానీసా ;	
; * ధా	; - త భ ర		తా .	దు లహా ;	
సాసా	స్వని - ధనిధామా		నీధా	మా - Xమగరినధి	
రు	లం. - మా. తు .		ఓ .	మ - న . స. . .	

ఁ. ; * మమ	మా ; - మామా	మా ;	మామాగా ;
; * మర	మే ; - శ వ	శి ;	మ్మ ప రా ;
; - కమ	ధనిస్సని - ధామా	మా ;	గారీసాన్సీ
; - శర	నా . . - ర ద	తా ;	న కళు క
; * కమ	గారీసా ;	సాసా	సారిసన్సీ ;
; * మర	ప తి గా ;	భ మ	లం . బో ;
సారీ	గామాగామా	ధామా	గా ; రీ సా
దర	గు హ స స	తా .	. ; దులు
; * ధని	ధా - మ్మమా ;	ధానీ	హే ; సోనీ
; * ధర	ని - జ . భా ;	క వ	తా ; గ్రా .
; * ధని	హేసోసోనీ	ధానీ	ధనిధామాగా
; * సర	తి వ రో .	వా .	రె . . ల్ల ర

;	*	మా	మామామా		ధా ;	; - నీసాసా	
;	*	వ	ర త్యా . గ		రా ;	; - జానకు	
;	*	సిసి	సా - సినిజాధా		నినిధా	మా - గమగరిసని	
;	*	బగ	మ - బాం. ధ		పులు	మ - న . స...	

అపతాదిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు క్షణమైన విడవాడక నేనించు సీతాలక్ష్మణాదులు గూడ ఎన్నడును జూడని క్రొత్తవస్తువును జూచినట్లులు విన్నోడము నొందుచు నేనించు శ్రీరామచంద్రుని ముఖమండలమును దివ్యమంగళ విగ్రహమును నేనింప నాపగొనుచున్నారు.

(రీ) కళావతి - ఆది.

- ప. ఎన్నడు చూతును - ఇనకులతిలకా ని (నై)
- అ. వన్నగళయన - భక్తజనావన - పున్నమచంద్రుని - బోలు ముఖమును (ఎ)
- చ. ధరణీజా సౌమిత్రి భరత రిపుష్ణు వా-నర యూధవతి పరాంజనేయులు
- కరుణను ఒకరికొకరు వర్ణింప నా-దరణను బిలుచు నినుఁ ద్యాగరాజార్చిత (ఎ)

ప్రతిపదార్థము

ఇహపతిలకా - సూర్యకంఠమునకు తిలకము వంటినాడా భరత - భరతుడును
 పక్ష్యకశయనా - అదిశేషునిపైని బిచ్చంబినాడా రిపున్న - శత్రువుడును
 భక్తజనావనా - భక్తులను కాపాడువాడా వానరయూధపతి - సుగ్రీవుడును
 పుష్పమచంద్రునిబోలు ముఖులును-పుష్పమనాటి చంద్రునివలె ఆహ్లాదము కలిగించు నీముఖమును వరాంజనేయులు - శ్రేష్ఠుడగు అంజనేయుడును
 ఎన్నడు - ఎప్పుడు కరుణను - ప్రేమచేత ఒకరికొకరు ఒకరు - ఒకరితో నొకరు
 చూతున్ ఓ - నేనించెదనో వశింపన్ - వరింపగా
 త్యాగరాజ్పిత - త్యాగరాజుచే పూజింపబడురామా ఆదరణ్ - ప్రీతితో
 'ధరణిజ...లు' పిలుచు నినున్ - పిలుచునట్టి నిన్ను
 ధరణిజ - నీతయు ఎన్నడు - ఎప్పుడు
 సామితి - ఒత్తిణుడును చూతున్ ఓ - చూతునో

విశేషార్థము:—ధరణిజ, ఇత్యాదులచే శ్రీరాముడు తనకు పరమాంతరంగులగు వారితో జేరి సరస్వలూపము లాడునపుడు అట్టి భగవద్భగవత గోష్ఠికి తాను సవర్యులు చేయుచు వారిలో

తా నొక్కఁడుగ కలసిమెలసి యుండవలయుననియు, మఱియు సీతాలక్ష్మణాదులు, 'ఇయదైశ్వర్యం ఈద్యశ స్వభావ వితి పరిచ్ఛేత్త మయోక్యే' అనునటులు ఈ రామచంద్రుని ఐశ్వర్యమును గాని స్వభావమునుగాని, మహిమనుగాని, ఇంతమాత్రమని చెప్పటకు నెవరికి శక్యమనిన, 'మతిక్షయాన్ని వర్తతే న గోవిందగుణక్షయాత్' అనునటులు అసంఖ్యేయములై తమబుద్ధికి గోచరింప నందున వర్ణించుటకు సతీతములై యున్న భగవంతుని కళ్యాణగుణములను వారివారి శక్తి కొలది వర్ణించుచు, 'అహమన్నాదః' అనునటులు నే నానంద మనుభవించుచున్నానని చెప్పుచుండఁగను, ఇట్లే భగవంతుఁడును, 'అహమన్నాదః' అనునటులు నేను నానందము ననుభవించుచున్నానని చెప్పుచుండఁగను, విని అట్టిసిద్ధికి తానును పాత్రుఁడు కావలయుననియు అయ్యగారు కోరుచున్నారని భావము.

ఇందు మోక్షావస్థను సూచించుచున్నారని స్పష్టదేశము.

కళాపతి రాగలక్షణము:—ఇది 16-వ మేళమైన చక్రనాకములో పుట్టినది. ఔడవ పక్రమాడవ రాగము. శుద్ధ రిషభ అంతర గాంధార శుద్ధ మధ్యమములు రాగచ్ఛా రూప్యరములు. ఎల్లప్పుడును పాడఁదగినది. నిషాదము పరము.

ఆరోహణము.

స రి మ ప ధ స.

ప.	;	*	రి, మగా - సారి, రిసా	; - సరీకుసా	; - సరీకుసా
	;	*	ఎ, స్పృడు - మా, తునో	; - ఇనకుల	; - ఇనకుల
	;	*	సరిపమా - గసరి, - రిసా	; - రిమాపధా	; - రిమాపధా
	;	*	నెప్పడు - మా, - తునో	; - ఇనకుల	; - ఇనకుల
	;	*	"	; - దదాదధా	; - దదాదధా
	;	*	"	; ఇనకుల	; ఇనకుల
గసరి *		*	"	"	"
...		*	"	"	"
సరి *		*	"	; - రిమాపధా	; - రిమాపధా
"		*	"	; - ఇనకుల	; - ఇనకుల

అవరోహణము.

స ధ ప మ గ స రి స.

		దధపమ - గ స రి	
		తి.ల. - కాని	
		"	
		"	
		దధపమ-పాధపమాపమ	
		తి.ల. - కా... ని	
		పాధప - మాపమ - గామగ గస	
		తి.ల. - కా... ని.	
		సధపమ - గ స రి	
		తి.ల. - కా. ని	

*
* (ఎన్నడు చూతునో)

అ. ; * పదాపదా - సోసోరీ ; | ; - సిక్రీపూసా | సిరీగేఱు - సిరీసో ||
; * ప. స్మర - క యన ; | ; - భ క్త. జ | నా... - వ. నా ||
; * దదాదదా - పథపమప - ధసో | ; - ధా , పమా | పమగా, - స రీ ||
; * పు. స్మరు- చం... - ద్రుని | ; - బో , లుము | ఖం . , - బును ||
; * దదాదదా - పాధపమాపమ - పథసా | ; - ధా , పమా | పాధప - మాపమ - గళరీ ||
; * పు. స్మరు - చం... - ద్రుని | ; - బో , లుము | ఖం... - బును ||
; *
; * (ఎన్నడు చూతును)

చ. ; * పపా - పపా-దాదా - పాపా | ; - మమాగసా | సారీ మా ; ||
; * ధగ - ణిజా - సా. - మి త్రి | ; - పుష్పవా ; ||

;	*	మగా స రి - మామాగాసా	; - సాధాసా	రి ; మాగా	
;	*	న ర యూ - ధ ప తి వ	; - రాం. జ	శే; యలు	
;	*	పధాపధా - సాసాకీ ;	; - సిక్రీపసా	సరిఘగ - సరిసా	
;	*	కరణను - ఒ క రి ;	; - కొక్కర వ	ర్నిం . . - ప. నా	
;	*	దదాదధా - పధపమ - యధసి	; - ధా , పమా	గా ; - సాత్రి	
;	*	దరణను - బిలుచు, - నిన్న	; - ద్యా , గరా	నా ; - ద్విత్	
;	*				
;	*	(ఎన్నడు చూతును)			

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు తా మొనర్చిన పాపములను గుఱించి భగవంతుడు, 'క్షిపామి నక్షపామి' అనునటులు నిన్న రాక్షసయోనిలో బుట్టించెదను ; నే నోర్వను అని కోపించునపుడు కోప మాపు మని సవినయముగ ప్రార్థించుచున్నారు.

(67) వేగవాహిని - అది.

- ప. చల్లగ నాతో బల్కుమి రామ - సారసవదన సాధుసంతాని (చ)
అ. ఉల్లమునను సీకేమరులు క్కాన్నాను - ఉరగశయన నా తన్మలెంచక నీవు (చ)
చ. విరుపమమశూర నిఖిలాధార - ధరకాపి:నీడూర పాపవిదార (చ)
సరసిజనేత్ర శ్యామలగాత్ర - వరత్యాగరాజహృద్విరిజమిత్ర (చ)

ప్రతిపదార్థము

రామ - శ్రీ రామ

సారసవదనా - తామరపువ్వుమునంటి ముఖముగలవాడా

సాధుసంతాని - శత్రురుషుల రక్షించువాడా

ఉల్లమునను - మనస్సునందు

నీకు ఏ - నీకు నే

మరులొన్నానురా - మోహమెంది యున్నానురా

ఉరగశయనా - కేవలశయ్యయందు పవ్వళించువాడా

నాతప్పులు - నాదోషములను

ఎంచుక - గణింపక

నాతోక - నాతో

చల్లగ - శాంతముగ

పల్కుమా - మాటలాడుమా

నిరుపమశూరూ - సాటిలేని శూన్యము గలవాడా

నిఖిలాధార - సకలమునకు ఆధారమైనవాడా

పరకామినీరూర - పరశ్రీల సమీపమునకు చేరనీయని

వాడా

పాపవిదార - పాపములను పోగొట్టువాడా

సరసిజనేత్ర - తామర తేటలవంటి కన్నులుగలవాడా

శ్యామలగాత్ర - నీలవర్ణముగల శరీరముగలవాడా

వరత్యాగరాజ హృద్వారిజమిత్ర - త్యాగరాజు మనస్సు

నెడి మంచి తామరపువ్వుమునకు నూర్చునీవంటి

వాడా (హల్లెలూలో)

విశేషారము:—జీవుడు భగవంతుని నాశ్రయించినపుడు వీనిపాపపురానులను జూచి,

‘తాన్త్రం భూరి నిజస్వరూపమతయే’ అనునటలు నన్నెఱుంగుటకుగాను శాస్త్రము నిచ్చి కరణ కళేబర ప్రదాన మొనర్చి నేనిన్ని సౌకర్యములు గలిగించినను వీడస్యవిషయములయందే ప్రొద్దు పుచ్చెనే యని భగవంతుఁ డాగ్రహపడుచు నుండును. అప్పుడిచేతనుఁడు, పోయినకాలము దుర్విషయముల పోయినను ఇప్పుడు నాత్రికరణములచేత నిన్నే ఆశ్రయించితిని. దోషభోగ్యుడ వనుటకు సూచకముగ విషపూరితమగు సర్పముపైని వరుండి నాదోషములను మాత్ర మెంచదగునా? నాయుండును దోష భోగ్యుడవు గమ్ము. ఎల్లరకు నాధారుడై తలఁచిన మాత్రమున సకల పాపములు నశింపఁజేయు నీవు దిక్కులేని నాభోఁటులయందు శౌర్యమును జూపిన నేనేమి చేయఁగలను? కావున కోపమునిలిపి చల్లగ మాటలాడుమని ప్రార్థించును, ఇట్టి జీవప్రహ్వనాదమును అయ్య

గారు, ఉరగశయన, నాతప్పు లేంచక, నిరుపమశూర, నిఖిలాధార, పాపవిదార, చల్లంగ నాతోడి బలగమి యిత్యాది పదములచే వెల్లడి చేసిరని భావము.

వేగపాహిని రాగలక్షణము:—ఇది 16-వ మేళము: చక్రవాకములో పుట్టినది. వక్ర సంపూర్ణ రాగము. శుద్ధ మధ్యమ చతుశ్రుతి ధైవత కైశికి నిపాదములు రాగాచ్చాయాస్వరములు. ఎల్లప్పుడును పాడఁదగినది. దీనిని వేంకటమఖి 16-వ మేళకర్తమనియు సంపూర్ణ రాగమనియు చెప్పి యున్నారు. అట్లు ఉన్నప్పటికి, ‘మనిధని - మధనీ’ అను ప్రయోగము లే ఈరాగమునందు విశేషముగ గనబడుచుండుటచే నిది వక్ర సంపూర్ణ రాగ మేయగును.

ఆరోహణము.

ప రి గ మ ధ ని ధ స

ప. ; * సరిమా - గమగరి - సరిగా
; * చల్లగ - నా... - తో .

; * , , - సరిగమ
; * , , - తో .

అష్టరోహణము.

స ని ధ ప గ రి స.

| ; - గా ; రి
| ; - బ ; బి

| గా - సరిగరి
| . - బ. బి

;	*	”	కా - సరిపమగరి		”	
;	*	”	. - బ...ల్ల -		”	
;	*	”	కా - సారీపమగారి ;	సా ; - సరిగమ		
;	*	”	. - బ...ల్ల -	మి ; - రా.మ.		
;	*	ధాపపమా-మాపధపాధా-పమమా-మగరిప	రి - ”		”	
;	*	చ.ల్లగ - నా... - తో . - - ”		”	
;	*	ధా , దత్తా - పధనిధ - పమగరి	సరి - ”	సా ; - సరిగా		
;	*	చ, ల్లగ - నా... - తో .	. - ”	మి ; - రామా		
;	*	సరీపమప - పమగరి - పమగరి - సరిగా ;	- సరిపమగరి	సా ; - సాసా		
;	*	చల్లగ . - నా... - తో	; - బ...ల్ల -	మి ; - రామా		
;	*	గరిపమ - చాదా - ధానిధపా ;	; - మపమపమా	గమగరిసాగి		
;	*	సా.రస - చ ద - నా... ;	; - సా.ధు.సం	త్రా...ని		

;	*	గరిపమ - బాదా - ధానిదధానిధ	పా - ,		,
;	*	సారస - వద - నా - ,		,
;	*	"	పధ - స్తినీధపమ		,
;	*	"	. . - సాధుసం		,
;	*	గరిపమ - బాధా - నిధసా	; - నిధాపమా		గమపమగారి - సరిగా
;	*	సారస - వద - న . .	; - సాధుసం		త్రా ణ

||

(చల్లగ నాలో)

ల.	;	పధానిధా - సాసా - సా - నిస్తిరిసి	త్రి - స్త్రీగగరి		సాస్తిరిగ - రిసా
;	*	తల్లము - నమ - నీ - కే - మదలు. తొ		నా . . . ; - నురా
;	*	సిసాసిసా - సినిధాసా ;	; - నిధాపమా		మగపమగరిసా
;	*	తరగళ - య. న నా ;	; - త . ప్పలెం		న . క . నీ . పు

; *

; * (చల్లగ నాల్లో)

చ. ; * పపామమా - గమగరి - గగమా

; * నిరు ప మ - కూ రా

; * సరిగామపా ; పాపా -

; * పరకామి నీ ; దూర -

; * పధానిధా - నానా - నా - నిసరేసే

; * స ర విజ - నే . - త్రా

; * సేనానాసే - సేనిధానిధనా

; * వ రత్యాగ - రా . జ . వృ

; *

; * (చల్లగ నాల్లో)

| ; - సరిగామా

| ; - నిఖి లా.

| ; - మపధపపమ

| ; - పా . . పవి.

| రీ - సక్రీగ్గరి

| . - త్యామల

| ; - సనీ ధపమ

| ; - ద్యా.రి జ

| గానీగ్గరి - రీగా

| ధా ర

| మాపామపధా - పా ;

| దా ర ;

| నాక్రీసరీసా - క్రీసా

| గా త్రా

| మగపమగరిసా

| మి . . . త్రా.

అవతారిక:—ఇందు అయ్యగారు మూఢులు కొందఱు, చింతామణిని కాలఁ జిమ్మి గాజు పూస కాసించిన చందముగా, చక్క-దనముల కునికి పట్టగు శ్రీరాముని విడనాడి కాంతాలోలురై కాలము గడపుచుండెదరే అని విచార మొందుచున్నారు.

(68) బిందుమాలిని - ఆది.

ప. యెంతముద్దో యెంతసొగసో - ఎవరివల్ల వర్ణింపఁ దగునే (ఎం)

అ. ఎంతవారలైనగాని కాంతా - చింతాక్రాంతులయ్యెదరు (ఎం)

చ. అత్తమీఁదఁ గను లాసకు దాసులై - సత్త భాగవత వేషులై రి
దుత్త పాలరుచి దెలియు సామ్యమే - ధునీణుడౌ త్యాగరాజునుతుని (దెం)

[ప్రతిపదార్థము.

అత్తమీఁదఁ - అత్తగారిమీఁదను

కనులు - చూపులు

అశకుదాసులు - అశకు లోబడినవారలు

(ఆపందముగా)

సత్త - ఉనికియందు

భాగవతవేషులఁ విరి - వేషముచేత మాత్రము భాగవతు

దుత్తయన్నరు (ఇట్లుండుట)

దుత్త - పాలబుంగ

పాలరుచి తెలయు సామ్యము ఏ - పాలరుచిని ఎఱిగిన

సామ్యమే (అనగా తెలివితో లేదనుట)

ధురీణుడు ఔ - భారవాహకుడైన

త్యాగరాజమతునిది - త్యాగరాజుచే కొనియాడబడు

శ్రీరామునిది

ఎంతయుద్దు ఓ - ఎంత మురిపెమో

ఎంత సొగసు ఓ - ఎంత చక్కదనమో

ఎవరివల్లె - ఎవరినలన

వర్ణింపఁదగున్ ఏ - వర్ణనశేయ శక్యమగునా

ఎంతవారలు విన్కొ - కాని - ఎటువంటి వారతైనప్పటికిని

కాంతా చింతాక్రాంతలు - ప్రీతిచారముచే నీడ్వ

బహువారలు

అయ్యెదరు - జౌచున్నార

విశేషారము:—భగవంతుని చక్కదనమేమి, గుణములేమి, చరిత్రమేమి సకలమును చూచు వారల కెంతో మురిపెముగ నున్నది. 'నివృత్తగరైభగీయమానాత్' భవహదాత్ శ్రోత్ర మనోభిరామాత్' అనునటులు అన్ని యాశలు వదలిన ఋషులు సయితము భగవద్విషయమునందలి యాశను మాత్రము వదలజాలకున్నారు. అట్టి సకల విఘానంద సంభాయకమగు భగవద్వైభవమును ఇంతమాత్రము అని యెవరెట్లు వర్ణింపఁగలరు. లోకు లన్ననో అట్టిదానిని సులభముగ వదలి ప్రీతివిషయమున మునిగి తేలుచున్నారు. మఱియు, చూపులకు మాత్రము భాగవతుల

వేషము వేసియున్నారు. ఇది చూడ అత్తమ్మాద కనులు, ఆశకు దాసులు అనునటు లున్నది. ఇట్లుండుటకు భగవద్విషయమున నిజమగు రుచిలేకుండుటయే కారణము పైకి వేషమువేసి పాడిన మాత్రమున దానియందలి రుచి వీరల కెట్లు దెలియును. దుత్త నిండుగ పాలు నింపుకొని యుండి నను అపా లుపుగనున్నవో లేక చప్పగ నున్నవో తనకే మెఱుక ? భక్తి లేని మనుజుని బ్రతుకట్టివ యని అయ్యగారు బోధించుచున్నారని భావము.

బిందమూలిని రాగలక్షణము:—ఇది 16-వ మేళమైన చక్రవాకములోఁ బుట్టినది. వక్ర సంపూర్ణ రాగము. అంతర గాంధార కైశికి నిషాదములు రాగచ్ఛాయాస్వరములు. ఎల్ల పృథును పాడఁదగినది.

అరోహణము.

స గ రి క మ ప ని స.

ప. ; * గా ; రి - గాగామా ;
; * ఎం ; త - మం . డ్లో ;

అవరోహణము.

స ని స ధ ప గ రి స.

| ; - గా ; రి | పాన్దీసా ;
| ; - ఎం ; త | పోసా ;

; * గా ; రీ - గామపమా ;
 ; * ఎం ; త - ము . . డ్డో ;
 ; * గారీపా - గారీగామా ;
 ; * ఎం. త - ము. డ్డో .
 ; * గరిగామా - పనిస్తోధపగా
 ; * ఎం త - ము . డ్డో
 ; * దాదాదా - ధా ; పాపా
 ; * ఎవరి - వ ; ల్ల వ

(మల్ల)

అ. ; * పాతీ - పా ; కిస్తా ;
 ; * ఎంత - వా ; రత్త ;

| " |
 | " |
 | ; - పనిస్తోధప | ధ పనిస్తోధపా
 | ; - ఎం . . త. | సా. X . - సా .
 | ; - ధనిధాపా | X గధప-గరిసరి
 | ; - ఎం . త | సా . X - సా
 | ; - ధా ; పా | ధపగరిసారి
 | ; - రిం ; వ | ద. గు. శే.

| రీస్తా ; సా
 | కాం ; తా

* పా నిధి - ధాపాగాపా
* చింతా. . - కాం. . కు

*
* (ఎంత ముద్దో)

* పాపాపా ; పాదాధా
* అత్తమీ ; ద గను

* సరిహూ - మామామామా
* స. త్తభా. . గ వ త

* పానీపా - నీనీసోసో
* దుత్తపా. . ల రుచి

* ప నీధ పా - ధాపాగాపా
* భుజిబుడో - త్యా. . గ

| ; - గాధాపా
| ; - ల .య్య

| గారీసారి
| జ. రు.

| ; - పా , గపా
| ; - లా , శ క

| గారీసారి
| రా. కులై

| ; - రిచపా నీ
| ; - వే. పు

| ధనిధాపా ;
| లై . రి ;

| ; - పునిరేగా
| ; - లై. లి. యు

| రీ ; సోసో
| నా ; ప్యమే

| ; - మ పదధపా
| ; - . రా. జ.

| గారీసారి
| శకుని.

; *

; * (దెంత ముద్దో)

అవతారిక:—ఇందు అయ్యగారు మనస్సునుగూర్చి మంచి మార్గముపదేశించుచున్నారు.
(69) మలయమారుతము - రూపకము.

ప. మనసా యెటు లోర్తునే నా - మనవి చేకొనవే ఓ

అ. దినకర కులభూషణుని - దీనుడవై భజనచేసి

దీనము గడుపు మనన నీవు - వినవదేల గుణవిహీన

చ. కలిలో రాజస తామస - గుణములు గలవారి చెలిమి

కలసి మెలసి తిరుగుచు మఱి - కాలము గడవకువే

సులభముగాఁ గడతేరను - సూచనలను తెలియఁ జేయ

పెలయు త్యాగరాజు మాట - వినవదేల గుణవిహీన

(మ)

(మ)

(మ)

ప్రతిపదార్థము.

గుణవిహీనమనసా - గుణములేని మనసా
దివకర తులభూపణునిక్ - నూన్యవంశమునకు ఆభరణము

వంటి రామునిసూర్య

దీనుడవై - దైన్యము గలవాడవై

భజనచేసి - శేవచేసి

దినము గడపుము - కాలమును వెల్లించుము

అనినక్ - అని చెప్పగా

వినవదల - విన వెండలకు

ఎటులోయ్యక్ ఏ - నేనెటు సహించునే

నా మనవి - నావిజ్ఞాపనను

చేకొనవే - అంగీకరింపవే

కలిలోక్ - కలియంగములోపల

రాజున తామస గుణములుగల వారి చెలిమిక్ - రజోగుణ

తహాగుణముగల వారి స్నేహముచేత
కలసి మెలసి - వారితో మిక్కిలి యొద్దికగచేరి

తిరుగుచుక్ - తిరుగుచు

మఱి - యింకను

కాలము గడపకువే - కాలక్షేపము చేయవలదు

సులభముగాక్ - సుఖసాధ్యముగా

కడతేరను - కృతార్థుడవగుటకు

మాచనలను - బాడలను

తెలియజేయుక్ - తెలుపుటకు

వెలయు త్యాగరాజుమాట - నెలకొనియున్న త్యాగ

రాజుయొక్క పలుకును

వినవదల - విన వెందులకు

(గుణవిహీన మనసా)

విశేషారము:—లోకమున ప్రతిమనుజులును సత్త్వరజస్తమస్సు లనుమూడు గుణములు గలవారలై యున్నారు. అం దేగుణము అధికముగ నుండునో వా రాగుణములకుఁ దగిన పనులు చేయుచుందురు. ‘రజోరాగాత్మకం విద్ధి’ అనునటులు రజోగుణము గలవారలు కామము, దంభము, ప్రాభవము మొదలగు గుణములు గలవారలై యుందురు. తమోగుణము గలవారలు, ‘నిద్రాలస్య భయక్రోధా’ నిద్ర భయము క్రోధము మొదలగు దుర్గుణములు గలవారలై యుందురు. అట్టి వారల సాంగత్యమునుచేయక ‘అభయం సత్త్వసంసిద్ధిజ్ఞానయోగవ్యవస్థితః । దానసమశ్చ యజ్ఞశ్చ సావ్యధ్యాయస్తప ఆరవమ్’ అనునటులు దుఃఖములకు భయపడకుండుట, అంతః కరణ శుద్ధి, ఆత్మజ్ఞానము, దానము, అంతరిద్రియ నిగ్రహము, యజ్ఞము, సావ్యధ్యాయము, తపస్సు, ఋజుమార్గ ప్రవర్తనము మొదలగు సుగుణములుగల సాత్త్వికుల నాశ్రయించినయెడల భగవద్భక్తి యోగాదులను ఉపదేశింతురు. కావున భక్తునకు భాగవత సాంగత్యముచేతను, భగవద్భజనము చేతను ప్రౌఢ పుణ్యులయే జేను మను విషయమును అయ్యగారు మనస్సంబోధనచేసి వెల్లడించి రని భావము.

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

మలయమారుత రాగలక్షణము:--ఇది 16-వ మేళములోఁ బుట్టినది. పాడవరాగము. మధ్య మము పర్వము. అంతర గాంధార కైశికీనిపాదములు రాగాచ్చాయా స్వరములు. ఉదయము పాశుర దగినదని కొందఱ మతము. ఎల్ల పృథును పాడఁదగినదని మఱి కొందఱు చెప్పుచున్నారు.

ఆరోహణము.

అవరోహణము.

స రి గ ప ధ ని స.

స ని ధ ప గ రి స.

ప. గా గా	పా ; ధా ని	సా ;	నీధాపా ;	
మ స	సా ; యెటు	లా ;	ర్తునేనా ;	
"	పా ; - ధ నిస్థిరీ	" "	" "	
"	సా ; - యె.టు.	" "	" "	
"	" "	స్థి నిధని	పధ నిధపా ;	
"	" "	లా....	ర్తు.నే.నా ;	
"	" "	గ రిస్థిని	రిస్థినిధ - స్థినిధప	
"	" "	లా....	ర్తు.నే - నా. .	

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

455

[హృదయము]

గానా	రీరీ - సరిగా	X రీరీ	సా ; - X రీరీ	
మన	విని - చే. .	కొన	చే ; - సా...	
"	రీరీ - X రి X ప	గారీ	సా ; - X రి ప	
"	విని - చే. . . .	కొన	చే ; - సా. . .	
అ. పాపా	దాధానీనీ	సో ;	నీ - ధానీనీ	
దన	క ర కుల	భూ ;	. - చ లుని	
సో ;	; ; - ; ;	సోనీ	ధాపాగా	
. ;	; ; - ; ;	
సోసో	దాధా - నీనీ	సో ;	నీధానీనీ	
దన	క ర - కుల	భూ ;	. చ లుని	
సో ;	; ; - ; ;	పభునీ	భునీ - నిధున	
. ;	; ; - ; ;	

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

పాపా
వి న
శా :
.
పాపా
వి న
శా య
యి .
శా య
వి న
ధనిని
వి.న. బ

రాధా - నీ
క ర - కుల
; ;
; ;
రాధా - నీ
క ర - కుల
శా శా;
సు క్తై;
శ్రీ - శా శ్రీ
ము - క డ పు
ధనిధాపాగా
చ. దే. బ

496

శా ;
భూ ;
పధనిని
.
శా నీ
భూ .
పాపా
భ జ
శానీ
మ ని
గపధని
గు.ణ .

నీధానీ నీ
చ.ణని
శ్రీ - క రేసినిధు
.
ధా - నీ ప్తా శ్రీ
చ. - చ.ణని
శ్రీ - శా శ్రీ
న - ప్తా . నీ
శ్రీ - దాదాధా
న - నీ . పు
ధప - గ పగారిస
వి. - ప్తా . న .

[హృదయము]

చ. గాగా	పా ; ధా ;	దాధా	పధన - నీదధా	
కలి	లా ; రా ;	జప	తా. - మ. స	
పాపా	గాగాధాపా	పాగా	రీపారీపా	
గుణ	ములు X ల	పా.	రిచెలిమి	
దాధా	నీసారీ	సకారి	సాన్దీసారీ	
X ల	వీమెలపి	తి.రు.	గుచుచుతి	
గారీ	గాగాపాపా	దాధా	పధనిదధాపా	
తా.	ల ము X డ	ప కు	వే. . . .	
పాపా	దాధానీ ;	ప్పినిధని	పధనిసీక్తకీ	
ముల	భముగా ;	క . డ.	తే. . . రను	
సోక్త	గాగ్గసాగా	గాగా	క్కగ్గరి - క్కసా	
మా.	చనిలను	తెలి	యజ్ఞే. . . య	

సోక్తి	కీ సోక్తిసో	సోక్తి	నీ - నీదాధా	
వేల	యంత్యాగ	రా.	జా - మా.ట	
భవిష్య	భవిధాపాగా	గపదని	భప - గపగరిసరి	
వి.న.	వ.దే.ల	గుణ.	వి. - హీ.న.	

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు, ‘పుంసాం దృష్టిచిత్తాపహారిణమ్’ అనునటులు పురుషులయొక్క చూపును సహితము నాకర్షించునట్టి చక్క-దనముగల శ్రీరామచంద్రుని ముద్రముఖమును ఋషులెల్లరును నేవింపునపుడు, ‘అతీన ప్రీయవర్షవమ్’ అనునటులు ఎంతటి ప్రీయముగా నేవించిరో? ఎంతకాలము నేవించిన? దృష్టి గల్గినట్లుండిరో? ఎట్టి యానందము నొందిరో? ఎట్లు మోహము చెందిరో? అని యా యనుభవమును నిటిదని నిరూపింపఁజాలక యాశ్చర్య మొందుచున్నారు.

(70) సూర్యకాంతము - ఆది.

- ప. ముద్దుమోము ఏలాగు చెలంగెనో - మునులెట్లు కని మోహించిరో (ము)
- అ. కద్దనుచును చిరకాలము హృదయము - కరగికరగి నిల్చు వారి కెగుటరాముని (ము)
- చ. మనస్సు నిర్మలముగ భాసుర కృతివహ - మంచి పూజాఫలమో తొలుతటి తప మో ఘనవిభదేహుని జననస్వభావమో - ధనపతి సఖినుతుని త్యాగరాజార్చితుని (ము)

ప్రతిపదారము.

- చిరకాలము - చాలకాలము
కద్ద అనుచుకొ - (శ్రీ)రాముల దర్శనము కలుగ బోవు సనుచు
హృదయము - మనస్సు
కరగికరగి - ద్రవించి ద్రవించి
నిల్చువారికికొ - ఎదురుచూచుచు నిల్చు (శ్రీ)రామదాసు లకు
- ఎదుటకొ - ఎదుర
రాముని ముద్దుమోము - (శ్రీ)రాముని ముద్దులు గుల్కొముఖము
ఏలాగు - ఏతీగన
చెలంగెకొ - ప్రకాశించెనో
మునుల - బునులు
కని - ఆయుఖమును నేవించి

ఎట్లు మోహించిరి ఓ - ఏవిధముగా మోహముచెందినో
మనస్సు - మనస్సు

నిర్మలము కళ - శుద్ధమగునట్లుగా

భూసుర కృతతా మంది పూజాఫలమో - బ్రాహ్మణు
లచే చేయబడిన చక్కని పూజాఫలమో

వొలుతటి నపము ఓ - వొలి జన్మమందు జీవితపన్ను

యొక్క ఫలమో

ఘననిభదేహుని జనన స్వభావము ఓ - నీలమేఘము
వంటి శరీరముగల శ్రీరామచంద్రుని పుట్టుక తీలో

యేమో

ధనపతి సఖుతుని - పరమశివునిచేకొనియాడబడువాడను
త్యాగరాజార్చితుని - త్యాగరాజుచే భూజింపబడువాఁ
డునగు శ్రీరాముని (ముద్దు)

విశేషార్థము: - శ్రీరామావతారమునకుఁగాని, 'పూర్వమేవ మయాస్మిన్ జాంబవా
నృక్షపుంగవః' అనునటులు చతుర్ముఖబ్రహ్మ ఆవలించునపుడు పుట్టియున్న జాంబవంతుఁడు మొద
లుకొని భక్తులెల్లరును చంద్రోదయమునకు ఎదురు చూచు చకోరపక్షుల చందమున వేచియుం
డిరి. శ్రీరాముఁడును వత్సమునకు పాలిచ్చుటకై చేవుగలిగి వచ్చు నోపునతె కృపావశుడై విచ్చేసి
భక్తుల కెల్లరకు సేవ యొసంగెను. అట్టి ఘటమును అయ్యగారు తలంచుకొని, అక్కలమున
అనురాగముగలిగి భగవంతునిసేవించిన భక్తులకు భగవంతుఁ డెట్లు సర్వజనవశ్య మంత్ర

మగు తన ముఖమును ప్రకాశింపఁజేసెనో? ఆ సేవనుఁజేసి భక్తులెట్టి మోహమునొందిరో? అని రాముని ముఖముయొక్క చక్కఁదనమును గుఱించియు, భక్తులయానందమును గుఱించియు తలచి, తలచి, ఆకాలమున మనము లేకపోతిమే! యట్టి సేవ మనకు లభింపక పోయెనే! యట్టి దివ్యసేవను అనుభవించిన ఋషులయొక్క జన్మాంతర పూజాఫల మెట్టిదో? వారి ప్రకృతపు జన్మముయొక్క- తపో మహిమ లెట్టిదో? 'పుణ్యైర్వి నా సహిభవన్తి సమీహితార్థాః' అనునటులు జన్మాంతరములయందు పుణ్యములను జేయక యుండునట్టి నావంటివానికి అట్టి సేవ యెట్లు లభించునని అనుతాప పడు చున్నారు.

సూర్యకాంత రాగలక్షణము:—ఇది 17-వ మేళకర. శుద్ధ ఋషభ కాళీ నిపాద చతుః శ్రుతి ధైవతములు రాగాచ్చాయా స్వరములు. ఎల్లప్పుడూను పాడఁదగినది. సర్వస్వర సంపూర్ణ గమక పరికర క్తి రాగము.

అరోహణము.

స రి గ మ ప ధ ని స.

అవరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి స.

ప. ; * స రి - గారీగా ; - గమ	పా ; - ధపపమ	గా ; - రి సనన్తి ;
; * ముద్దు మోము ; - వీల	లా ; - గు.చె.	లం ; - గె.నో. ;
2. ; * " - గమపథ	పమగమ-పాధప-మాపమ	" ;
; * " - వి...	లా... - గు... - చె. .	" ;
; * " "	నీసా - నిదధప	పాధప - మాపమ - గారీ
; * " "	లా. - గు.చె.	లం... - . . . - గెనో
రిసన్తి* దధన్తి ; - పా , రిగారీ - రీ , గమాగా	గమపథా - ధపమ	గా - రిగరి సన్తి
... * మునుతె; - ట్టు , ... - క , ని . .	మో. . - హిం.	. - చి. - రో.
అ. ; * ధా , దధా - నీసానీసా	; - సారీగీతీ	గామాగాగీ
; * క , ద్దప - చునుచిర	; - కా.లము	హృదయము
రీసనా* నిదధా - దాధానీసీని - ధానిదధా ;	పా - ; ;	; - సీసాసీసా
... * కరిగి క - ర . గి. . - ని . . .	ల్పు - ; ;	; - హృదయము

; *

; * (మధుమేను)

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు, రామా ! అశ్రితపక్షపాతియను పేరునొన్ననీకు అన్యులతోపాటు నన్నును చూచుట న్యాయము గాదనుచున్నారు.

(71) భైరవము - దేశ్యాది.

ప. మరియాద గాదయా - మనుషవ ప దేమయా (మ)

అ. సరివారిలో నన్ను జొక చేయుటెల్ల - హరిహరి నీవంటి కరుణానిధికి (మ)

చ. తనవార లన్యులను తారతమ్య మును
 ఘనుడైన నాశరథికి కలదని క్కీర్తిగా
 నిను బ్రాయనేరని నను బ్రోవకుండెడిది
 దనదనఖ శ్రీ త్యాగరాజ పూజన

(మ)

ప్రతిపదారము.

హరిహరి - శ్రీరామా

నీవుంటి కనుటాగిక్కి - నీవంటి దయాశాలికి

సరిహరిలో - సమానుల లోపల

హరిచేయుటెల్ల - చులకనగా జూచుటంతయును

మరియొక కాపయా - హ్యమును గాదయ్యా

మనుపమదేమయా - కాపాడవేమయ్యా

తనవారలు - తనకుచేరినవారలు

అన్యులు - ఇతరులు

అనుతార తమ్యము - అనునట్టి హెచ్చుతక్కుల గరు

నించుట

ఘురుడైనదాశరథికి - గొప్పవాడగు శ్రీరామచంద్రునికి

కలను అని - ఉన్నదని

క్రిక్కిదా - యశస్సుగదా

ధనదిసఖ శ్రీత్యాగరాజ పూజిత - టవేయిస్తేహితుఁ

డగు శివునిచేత (త్యాగయ్యగారిచేతను) పూజింపఁ

బడినరామా

నిశ్చ - నిశ్చ

పాయశేరని నన్ను - విడువజాలని నన్ను

ప్రొవకుండెడివి - కాపాడకుండుట

(చురియా గాదయా)

విశేషారము:—భగవంతుడు, 'దేవానాన్దానవానాంచ సామాన్య మధిదైవతమ్' అను వటులు, దేవతలకును రాక్షసులకును సమానుడైనప్పటికిని, ఆశ్రితులను విశేషముగ రక్షించుట యను గుణమును రామావతారమునందు మాత్రము విశేషముగఁజూపెను. ఉవాహరణముగ

‘రక్షితా జీవలోకస్య స్వజనస్య చ రక్షితా’ అనునటులు, రాముడు జీవులనెల్లరను గాపాడువాడు, స్వజనులను విశేషించి కాపాడువాడని సీతకు ఆంజనేయుడు చెప్పెను. అయ్యగారును శ్రీరాముడు ఆశ్రిత హక్షపాతీయని, సమిధి, రామా! ‘విహితస్సహి ధర్మస్య శరణాగతవత్సలః | తే స మైత్రీ భవతు తే యది జీవతు మిచ్ఛసి’ అనునటులు సీత రావణునకు నీవైభవము దెలుపునపుడు, ‘రావణా! నీచుబ్రతుకఁ దలచినయెడల మారామునినాశ్రయించుము. ఆ మహానుభావుడు నీ పెట్టిపాపివైనను దగ్గర ఆజేరినమాత్రమునఁ గరుణించువాడు.’ అని యుపదేశించెను. అట్టి కనికరము స్వభావముగఁగల నీపుత్రుణమైన నిన్ను నెడఁబాఁయఁజాలక యుండు నన్ను రక్షింపకుండుట న్యాయమా? ఘనతయైన నుండఁగలదని గర్వించు నన్ను నలుగురతోపాటు చూడఁదగునా? ఆహా! ఇది నీకృపకుఁ దగునా? నీ యవతారమునకుఁ దగునా? ఆంజనేయవాక్యమునకుఁ దగునా? లేక నీతా వచనమునకు తగునా? ఎందులకునుతగదు. కావున నన్ను రక్షించియే తీరుమని ప్రార్థించుచున్నారని భావము.

తైరవము రాగలక్షణము:—ఇది 17-వ మేళములోఁ బుట్టినది. ఆగోహణము సంపూర్ణము. అవరోహణము పాడవము. శుద్ధ ఋషభ, శుద్ధ మధ్యమ కాకలీ నిపాదములు రాగాచ్చాయా స్వరములు, ఎల్లప్పుడును పాడఁదగినది.

అర్చోహణము.

స రి ఖమ ప ధ ని స.

ప, ; ; * గా.మా.గా ; రీ
; ; * మ రి యా ; ద.
; ; * " "
; ; * " "
; ; * గా.ప.మ.గా రీసా
; ; * మ రి . యా. ద
రీ ; ; * గా.మా.మా ; మా
; ; * మ రి యా ; ద
; ; * గా.మా.ధా ; ధా
; ; * మ ను ప ; వ

అవరోహణము.

స ధ ప మ ఖ రి స.

| సా ; - సధన్తి ;
| గా ; - . . .
| సా ; - ససధా ;
| గా ; - . . .
| సరిఖరిససధా ;
| గా . . .
| ఖమపమ - మగరి
| గా . . .
| హా ; - ;
| ధే ; - "

::: * గామాగానీపా
::: * పురియాద
::: * గామాపాదాధా
::: * మనుప . ద

::: *

::: * (మరియద)

అ. ::: * పాపాపా ; పా
::: * సురివా ; రి
::: * దాధాపా ; మా
::: * సురివా ; రి
::: * సాక్షాత్తా
::: * త్తా . కచే .

| సరిగరి - రిససద్ధ
| గా
| పద్ధనిధ - ధపపమ
| దే

| ధా , నిసా ;
| లా , . . ;
| ధా , నిసా ;
| లా , . . ;
| ధనిసా - ధనిసా
| యు

| ; - రి సరి ;
| ; - దయా ;
| గా - రి సరి ;
| . - మయా ;

| ; - క్రిసా ;
| ; - నన్ను ;
| ; - రిసేత్త ;
| ; - నన్ను ;
| ; - దాధాపా
| . .

(శ్రీ) త్యాగరాజ]

509

[హృదయము]

మా ; * పామాచాధా ;

. ; * హరిహరి ;

; * చాధాపా ; మా

; * కరుణా ; ని

; *

; * (మరియద)

చ. ; * పామాచాచాధా

; * తనవా . ర

; * చాధాపామా ;

; * తా . రత ;

; * ధానీసా ; రి

; * ఘనశై ; న

| ధా , నిసా ;

| నీ , . . ;

| మాగాపమగా

| ధి

| ధాపాపామా

| వం . టి .

| రిసానీ ;

| కి . . . ;

| చాధాపా ;

| ల . నన్య ;

| మాగాపామా .

| వన్య . ము .

| నా ; మా ;

| దా ; క ;

| ; - పాపా ;

| ; - లను ;

| గారీసా ,

| ము . ను ;

| గారీగా ;

| రథిశే ;

;; * గామాపాదా;

;; * కలదని;

;; * పాపాపా; పా

;; * నిన్న పా; య.

;; * సోక్రిసో

;; * నన్నబో. చ

;; * నామాదాదా

;; * దురద

;; * రా; పామా;

;; * త్యా; గరా;

రి;; *

.;; *

| రా; ధానీ

| కి; రి.

| ధా; పి;

| నె; .;

| ధానీసా;

| మం. డె;

| ధా, నిసా;

| వి, .;

| మాగానామా

| జ. పూ.

| ధా; పా;

| క; రా;

| నెక్కిసా;

| ర. ని;

| రాధాపా;

| డి. డి;

| రాధాపా

| ప్రి. .;

| గారీసా;

| జి. చ;

అనంతాక్షః—ఇందు అయ్యగారు భగవంతుని స్వామిత్వము, పాండర్యము మొదలగు గుణముల ననుభవించుచున్నారు.

(72) ఝంకారధ్వని - ఆది.

ప. ఛణిపతిశాయి న్మాం పాహి - పాలితాబ్ధి పాయిన్ (ఫ)

అ. మణిమయమకుట విరాజమాన - మన్మథకోటి కోటిసమాన (ఫ)

చ. గజవరగమన కమనీయానన - సుజనగణావన నుందరరదన (ఫ)

గజముఖవినత కరుణాకర నీ - రజనయన త్యాగరాజహృత్సదన

[ప్రతిపదారము.

పాలితాబ్ధిపాయిన్ - రక్షింపబడిన అగ్రస్థ్యండుగలవాడా ఛణిపతిశాయిన్ - శేషశయనా

మణిమయమకుట విరాజమాన - రత్నమయమయన మాం - నన్న

కిరీటముచే ప్రకాశించువాడా పాహి - కాపాడుమా

మన్మథకోటి సమాన - కోటిమన్మథులతో సమానమైన గజవరగమన - గోప్యదగు ఏనుగుయొక్క

వాడా నడకగలవాడా

నడకగంటి

కమనీయనన - మనోహరమైన ముఖముగలవాడా
ముజనగజావన - సత్పురుషుల బృందమును కాపాడువాడా
సుందరరదన - సుందర స్నేహ దంతులు గలవాడా
గజముఖునిత - గణపతిచే నుతింపబడినవాడా

కరుణాకర - దయానిధి
నీరజచయన - తామరతీతులవంటి కన్నులుగలవాడా
త్యాగరాజునిత - త్యాగరాజుచే నుతింపబడినవాడా
(ఫణిఫణి)

ర్ఘంకారధ్వని రాగలక్షణము:—ఇది 19-వ మేళకర్త. సర్వస్వర సంపూర్ణ గమక వరిగర్జితము. ఎల్లప్పుడును పాడదగినది.

ఆగ్రోహణము.

స రి గ మ ప ధ ని స.

ప. ; * పపాడధా - పా ; మా
; * ఫణి పతి - తా ; యిక్
; * పథాప - మా ; గారీ ;
; * పా. లి - తా ; ల్లిపా ;

అష్టగోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి స.

| ; - మగరీసా
| ; - మాం.
| సా ; ;
| యిక్ ; ;
| రీగామా ;
| పా. హీ ;
| మగరిస - రిగమా
|

49

;

;

(ఫణివతి)

అ. ; నిశానిశా - రీ రీరీ ;

; మణిమయ - మకుట ;

; రీగాఢమోగా ; రీ ;

; మన్మథకోటి ;

;

;

(ఫణివతి)

చ. ; పహాపహ - హాహాహా ;

; క జలర - క మన ;

; నిసానిశా - రీ ; గాగా

; మజన జనా ; వన

| స్వరీగరీగా

| నిరా... జ

| స్వరీగరీస్తాన

| కో... టి

| గరీరీసా ;

| మా.న. ;

| హృదాధపమా

| హృ.న. .

| గా ; రీరీ

| యా ; నన

| రీగామాహ

| రద న .

;	*	నిసానిసా - కీశీసా ;	; - గీశీసా ;		కీశీసా ;	
;	*	గజముఖ - వివతా ;	; - కరుణా ;		కర నీ ;	
;	*	గీమాగీమా - గాక్షగీశీసా	సిరిగీశీసానీ		పాధాధపమా	
;	*	రజనయ - సత్యా.గ	రా... జహ్న		త్వద.న.	
;	*					
;	*					
;	*					
;	*					

(ఫణిపతి)

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు, 'నీతాసమక్షం కాకుత్స్థమిదం వచనమబ్రవీత్,' అని లక్ష్యణస్వామి, శ్రీరామ కైలశరార్థమై అరణ్యప్రయాణమును చేయఁదలంచి పురుషకార భూతరాలగు నీత యెదుట నిలఁబడి, అన్నా! రామా! మీయ్యో! గూడ సరణ్యమునకు నేనుగూడ వచ్చెదనని యిగిసటులు తన సంకల్పము నెఱవేర్చుకొనుటకు నీతాసమక్షముగఁ జూచి శ్రీరామ చంద్రుని నాశ్రయించుచున్నాడు.

(73) భైరవి - ఆది.

ప. కొలువై యున్నాడే కోడండపాణి

(కొ)

అ. తొలికర్మమణంగఁ జూతమురారే - తోయజారి రోహిణి గూడినరీతిఁ

(గొ)

చ. మనసురంజల్ల సురసతులు నణి - మామలుఁ గొలువ వెయివన్నె

కనకశలూకను కేను నీతా - తాంత్రోను త్యాగరాజుతుండ

(కొ)

ప్రతిపదార్థము.

త్యాగరాజుతుండ - త్యాగరాజుచే కొనియాడబడు

కొలువక - నేవించుచుండగా

వాడు

వెయివన్నె కనకశలూకను - వెయ్యివన్నెలుగల బంగారు

కోడండపాణి - ధనమువేళ్ల బూనిన క్రీడముడు

తీగను

మనసు - మనస్సు

శర - పరిహసించు

రంజిలక - సంక్రాంతిచునట్లు

నీతాకాంత్రోక్ - నీతాదేవిలో

సురసతులక - దేవతాశ్రీలును

తోయబారి - చంద్రుడు

అణిమాదులక - అణిమాద్యన్నిధులును

రోహిణిక - రోహిణి నక్షత్రమును

కూడినరీతికై - కూడినరీతిగా

కొలువై యున్నాడు ఏ - కొలువు కూటమున ను
న్నాడే

తొలికర్మము - వెనుకటిపాపము

అణగకై - అణగకుటలు

చూతమురాశి - నేవితేమురండీ (అని భాగవత సంభాషి
ధన చేయుచున్నాడు)

విశేషారము:—కొలుపుకూటమున దేవతాస్త్రీలు, అణిమాద్యష్టసిద్ధులు సేవించుచుం
డగా, 'శశిసం రోహిణీయథా ! తథాహ మిత్థ్యాకువరం రామం పతిమనువ్రతా' అని రోహిణి
చంద్రుని గూడినటులు నేను నాపతియగు శ్రీరామచంద్రుని గూడితినిని సీతాదేవి చెప్పినటులు;
బంగారుశలాకవలె ప్రకాశించు సీతాదేవితో శ్రీరామచంద్రుడుకూడి చేత విల్లునుబానియున్న
సన్నివేశమును అయ్యగారు కన్నులార సేవించి, ఆహా ! ఇది మంచిసమయము; పాపములను శత్రు
వులను చీల్చి చెండాడుటకు కోడండపాణియై యున్నాడు; పుణ్యములను నొక్కటి పదిగా పెంచి
చెప్పటకు సీతమ్మయు నిచ్చటనే యున్నది; అని తా మాశ్రయింపఁ బోవుటయే గాక, ఇట్టి సమ
యము దొరకుట దురభ్యుగాన, జన్మాంతర పాపకర్మముల నణచుటకు ఇదియే సమయము;
రండు; అని భక్తులను ఆహ్వానించుచున్నారని భావము.

దైత్యుని రాగలక్షణము:—ఇది 20-వ శ్లోకము. సంపూర్ణ కమక పరిగర్భము. ఈ రాగము పూర్వార్థములచే చెప్పబడిన 18 ప్రసిద్ధ మేళములకు 7-వ మేళము. ఆరోహణము: సమశ్చరిత్ర మేళము. సాధారణ శుద్ధ మధ్యమ చతుస్స్వరై ధైవతై శ్చరిత్ర మేళము. అవరోహణము: సమశ్చరిత్ర మేళము. సాధారణ శుద్ధ మధ్యమ చతుస్స్వరై ధైవతై శ్చరిత్ర మేళము. అది ఏకమైనది, ఒకేసారియును రాగములు స్వరములు సున్నవి. ఈ రాగమునందు విశేషముగలదు. అది ఏకమైనది, ఒకేసారియును రాగములు స్వరములు సున్నవి. ఈ రాగమునందు మృదయోగముగలదు. మృదయోగములలో నీరాగమును వాయించునపుడు ఒక్కొక్క స్వరమును దానికి దిగువనుకు స్వరస్థానము నుండియే పలికింపవలసి యుండును. ఉదాహరణముగ కంచమమును పలికించునపుడు ఆ కంచమమునకు దిగువనుకు ప్రతి మధ్యమ స్థానము నుండియే పలికింపవలసియుండును. ‘గగరితపని’ మున్నగు జులస్వరములచేతనే ఈ రాగమునకు రక్తి గలుగుచున్నది. ‘సరినిధి’ అను తాళములో గల ఋషభము పడమనందుండి బుట్టి శుద్ధ ఋషభముగ నే పలుకుదు. ‘రిగమగమగరి’ అను మధ్యమ సంకలిత గాంధారమునందు అంతర గాంధా

శ్రీ త్యాగరాజ]

రమును పలుకును. 'పథనిధ - సనిధని' మున్నగు తావులలో చతుశ్శ్రితై వత్తమే పలుకును. 'పథనిస' అను ప్రయోగమునందు చతుశ్శ్రితై వత్తమురు, 'పథనిధనిస' అనుచోట సమయో చితముగ శుద్ధ వత్తమును చతుశ్శ్రితై వత్తమును కలుకును. ఇట్లు గల అనేక సందర్భముల నెఱిగి వాయించినగాని యీరారాగమునకు రక్షిగలుగదు.

ఆరోహణము.

స రి గ మ ప ధ ని స.

అవరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి స.

ప. నిధిధా - పాధా - నిసక్రీసా; ని	నిధాప - మపామ	పాధా - నిసక్రీగ	
కా . - ల . - టై . . . , - - యు. .	
రీసక్రీసా - నిసరీ - సాగరీస - సని	ధప - నిసపథ - మని	ధపమగ - రిగమప	
...సా - . . . - . . . - - టై. -	
నిధిధా - పాధా - నిసాక్రీగరీ - సారీసినీ ;	ధాపా - మపామ	పాధా - నిసక్రీగ	
కా . - ల . - టై. . . . - ;	. . - - యు. .	

రేసేతేనా - నిసేరే - నాగేరేసే - నని	ధప - నిసేవధ - మని	ధపమృ - రి౦మప
....నా	.. - డె..... -
నినిథా - పాథా - సేగేరేనా, ని -	నిధాప - మపామ	పాథా - నిసేరేగే
నా. - బి. - డె..... - - యు..
రేసే - తేనా - నిసేరే - నాగేరేసే - సేని	ధప - నిధ - పధ - మని	ధపమృ - రి౦మప
....నా	.. - డె..... -
నిస-రీ౦రి - నా, ని - నిసేనా - నిసరి౦	రిసే - నిసా	రి౦మపధప - నిని
నో..... - డె..	పా.....
ధమ - పామృరిస - రి౦మపమరి - గమ	నా ; రీ ;	నా ; - ::
....	ని ; . ;	. ; - ::
నిస - రీ౦రి - నా, ని - నిసేనా - నిసరి౦	రిసే - రి౦నా	రి౦మపధని - నా
నో..... - డె..	పా.....

స్థినిధప - మగలన - రగమపతి - గమ

..... -

స్థిస - రీగరి - సా, ని - నిస్థిఘా - నిసరిగ

కో - - దం..

స్థినిధపమగలన - రీగమప - పతి - గమ

..... -

అ. నినిధా - ధాసా - మపధప - పమగా

త్తో - లి - కి - -

సామాసా ; - కి - గామా

గ . . . ; - కి - . . .

నినిధా - ధాసా - మపనిధపమగ

త్తో - లి - కి - -

| గా ; రి ;

| ణి ; . ;

| రిసగీ - రీసా

| - దం..

| గా ; రి ;

| ణి ; . ;

| కీగామపఘా -

| క్కీ - -

| ఘా ; - కి ;

| . . . ; - కి ;

| రీగా - మపధా

| క్కీ - -

| సా ; - కి ;

| . . . ; - కి ;

| రీగమపధని - స్థితి

| ఘా - -

| సా ; - కి ;

| . . . ; - కి ;

| సాధా - ధపపమ

| మ - -

| సాధా - ధపపమ

| అ - -

| సాధా - పపపమ

| మ - -

పామాపా - :: - మపధా
 x . . - :: - అ . .
 నినిదాధాపా - మపనిధపమగ
 తొ . లి . - క
 పధనిధ - ధనీధ - నిస్తాని - ధపమప
 x . . . - టా - త . .
 పనిధా - ధాపా - మపనిధపమగ
 తొ - లి . - క
 పధనిధ - ధనీధ - నిస్తాని - ధపమప
 x . . - టా - త . .
 పనిధప - మపధని - పిరీగరి - పనిధప
 తొ . . - లి . . . - క

| పధనీ - ధనీధ
 |
 | గీగా - మపధా
 | ర్మ
 | , మ - పధపధనీ
 | , . - ము . . .
 | మగరిగ - మపధా
 | ర్మ
 | , మ - పధపధనీ
 | , . - ము . . .
 | మగరిగ - మపధా
 | ర్మ

| పధాప - మపాప
 |
 | పాధా - ధపపమ
 | మ . - టా . . .
 | ధనిస్థని - పిరీగరి
 | రా . . - రే . . .
 | పాధా - ధపపమ
 | మ . - టా . . .

పథనిధ - ధనిధ - నిసాని - ధపమప

క... జా... త...

స్థనిసా - తీగగ - నిసేతీ - స్థనిసేరీ

తో... య... జా...

రీగసా - స్థనిధప - మపథని - సాసా

హి... టీ... గూ.

నీ, స్థరీగ - స్థరీనిస్థ - పథమప - గమ

మగరి - పమధప - నిధస్థనిరీస్థ - గరీగ

చ. మా ; మా ; మా ; - పథనిధ

మ ; న ; మ ; - రం...

రీ ; సరిగరి - సారీసా ; -

ల్ల ; ము... రస ; -

| , మ - పథపథనీ

| , . - ము...

| గమగరీ - స్థనిధప

| ... - రి...

| నినిధప - మగరి - రి

| డి... - ... - ని

| హమగరిసా - స్థ

| మా, గరీస్థ - నీ

| హాధాపా ;

| ... ;

| మపథప - పమగా

| తు... - లు.

| ధనిస్థనిసా ;

| రా... రే ;

| ధపమప - ధనిస్థరీ

| టీ... - ...

| గప - గరిగ - మపథ

| ... - రి... - తి...

| గరీస్థ - మపథ

| గరీస్థ - మపథ

| మపథప - పమగా

| డి... - ...

| రీగా - మపథా

| స... - టి...

పథనినిధప - మధపా ; - మపపథ

మా దు ; - లు . . .

మపథా - పథనీ - ధనీధ - పథామ

వె య . .

పాథా - నిసేతీ - సేతీసాతీ ; -

వి క . . . శ ; -

తీగళ - రేసనీ - నీసరీగళ - తీసా

గ

నిసేతీ - తీసనీ - ధాపా - మపపథ

కాం త . . . తా . .

సా ; - భిషగరీగా - మపథా

క ; - రా జ . .

పమగపమా ;

కా

పాథానిసేతీ

వ

సేతీగళ - సాతీ

లా క .

నిసేతీస - సీనిధప

. రు . .

పమగారీ - ;

. . . ను - ;

పథనీ - ధనిసా

ను తు .

నిధాప - మగరిగ

వ

రేసీనిసా ;

. నై ;

రేసీనిసా ;

ను ;

మపామ - పాథా

నీ తా

సతిగరి - చాతీ

తా

నిసేతీ - సేతీగళ

దు

అవతారిక:—ఇందు త్యాగయ్యగారు సీతారాములకు భుత చామరాద్యపచారముల సమర్పించుచున్నారు.

(74) భైరవి - ఆది.

- ప. ఉపచారములను జేకొనవయ్య - ఉరగరాజశయన (ఉ)
- అ. చపలాకోటినిభాంబరధర శ్రీ-జానకీపతి దయ చేసినా (యు)
- చ. కపటనాటకనూత్రధారివై - కామిత ఫలము లొసంగెడురామ అపరిమిత నవరత్నములు పొడిగిన - యపరంజిగొడుగు సీకే తగునయ్య (ఉ)
2. మొఱపుతీగలరీతిని మెఱనెడు - కఱకుబాగారు కాడ లమరిన శరదందుద్యుత్తిసమాసవహా చా - మరయుగములు సీకే తగునయ్య (ఉ)
3. జాజులు సంపెంగలు మరువము విర - బాజులు కురువేరు వాసనలను వి- రాజమాసమగు వ్యజనము త్యాగ - రాజవీనత సీకే తగునయ్య (ఉ)

ప్రతిపదారము.

ఉరగరాజశయన - ఆదిశేషునిపై పవనించినవాడా
చపలాకోటి నిర్భాంబరధర-కోటి మెఱపుతీగలతో సమా
నమగు వస్త్రమును ధరించినవాడా

శ్రీజానకీ పతి - శ్రీజానకీరామా
దయచేసి - కృపయించి

నా యుపచారములను - శేషేయు సుపచారములను

చేకొనవయ్య - గ్రహింపవయ్య
కేపటునాటక మాత్ర ధారికై,
కపటునాటక-కపటుముగ వర్తించుటయను నాటకమునకు

(నిజనీతిని దాచి నటించుటకు)

మాత్రధారిని ని - మాత్రధారివలె నున్నవాడవై

కామితఫలములు - కోరిన కోర్కెలను

పిన్నగారురామా - ఇచ్చునట్టి శ్రీరామా

అపరిమిత సవరత్నములో - లెక్కలేని వజ్రవైడూర్యా
ది సవరత్నములను

పొందిగైన యపవంజిగొడుగు - చెక్కినట్టి పదియాలు
వస్త్రై బంగారుగొడుగు

నీకుకొవి - నీకే

తగునయ్య - యుక్తవయ్య

మెఱపుతీగలరీతిని - మెఱపుతీగల చందముగా

మెఱసెడు కఱకు బంగారు కాండలు - ప్రకాశించునట్టి
మేలిమి బంగారు కాండలను

‘అమరిన...యంగమును’

అమరిన - చేరియున్న

శరదెందు ద్యుతి సమానము జౌ - శరత్కాలమందలి చంద
దునికొందిని బోలిన

చామరయంగమును - వింజామగముల జంటయొన్ను

నీకుటా ఏ - నీకే

తగునయ్యా - ఓప్పియొన్నదయ్యా

(ఉపచారములు)

జాబాలు - జాజిపుష్పములు

సంపైంగలు - చంపకపుష్పములు

మరువము - మరువము

విరజాబాలు - పెద్ద జాజిపుష్పములు

కురువేలు - కురువేలు

వాసనలును - పరిమళములును

విరాజమానమగు వృజనము - ప్రకాశించునట్టి విసనకట్టియును

త్యాగరాజ వినుతే - త్యాగరాజుచే కొనియాడఁబడు

శ్రీరామా

నీకుటా ఏ - నీకే

తగునయ్యా - ఓప్పియొందునయ్యా

(ఉపచారములును)

విశేషార్థము.—ఇందు ఉరగరాజశయనా, చపలాకోటి నిభాంబరధర, శ్రీజానకీపతి, యను విశేషణములచే, 'తయానీహాస మనస్తభాని ప్రకృచ్ఛవిజ్ఞాన బలైకధామని' అనునటులు విజ్ఞాన బలములకు నాటపట్టగు అదిశేషునిపైని, 'హీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ సత్వే' అనునటులు తనకు భార్య యగు లక్ష్మీదేవితోకూడ వేంచేసి, 'తస్య మహారజతం వాసః' అను శ్రుతిప్రకారము బంగారు

వస్తువు ధరించియున్నాడను జగదీశ్వరత్వమును నిరూపించి తా మొనర్చు నుపచారముల నొకటిని పదిగా చూపెట్టు లక్ష్మీదేవిని అండచేసికొని దివ్యోపచారములఁ జేయుచు ‘నీకే తగునయ్యా’ అనుపదముచేత ఛత్రచామరాది క్షంకర్యమంతయును చేతనుఁడు భగవంతునికే చేయవలెను గాక తానుకోసరమై వీనముం జేయని రాజుల కెవ్వరికిని జేయఁగూడదని అయ్యగారు బోధించుచున్నారనిభావము.

ప. *	;	ధనిసౌ ; - సినిశిస్సినిధసౌ	; - నీ , ధసౌ	మగమప - మగరిస	
	;	* ఉపచా; - ర . ము . ల ను	; - చే , కొన	చ . . . - య్య .	
	;	* సరిభిధ - నిరీరిస - రిగమప	మగరీ ; ;	సా ; ; ;	
	;	* ఉరగ . - రా . జ . - క . య .	న . . ; ;	. ; ; ;	
అ. ;	*	పపసౌ - ధానీ - సౌసౌసౌ	; - ధనీ - సక్తి	హా , ని - నిధసౌ	
	*	చుడలా - లో . - టి ని భాం	; - బర - భర	శ్రీ , . . . ;	

; * నిగ్రీసా - రిసీధాపా
 ; * బా. స. - కీ. . పతీ
 చ. ; * పపథా - ధపమా ; - పాధా
 ; * కపట - నా. . ; - ట క
 ; * ధనీధపా - మగమప - మగరిస
 ; * కా. మిత - ష. ల. - ము. . .
 ; * పమాపధా - నీనీసాసా
 ; * అ ప రిమి - తన ప ర
 ; * నిగ్రీసా - సరిసీధాపా
 ; * అప రంజి - నొ.డు.గు.

| ; - ధనిధాపా
 | ; - జ. యవే
 | ; - నీ ; - రిస
 | ; - నూ ; - త్ర.
 | ; - రి గామపా
 | ; - నొ.డు
 | ; - ధనీ స క్రి
 | ; - త్నములు
 | ; - నీ , ధపా
 | ; - నీ . కే .

| ధపపను - ధపధా
 | సి. . . - నా. .
 | నీ ; - ధాపా
 | ధా ; - రి కై
 | ధ పధపా ;
 | రా. మా ;
 | నానీ - నిధపా
 | పాది - గి. స
 | ధపపను - పను నీ
 | త. గు. - నయ్యా

(ఇతర చరణములను ఇదే మాదిరిగా పాడుకొనవలయును.)

ఇలవతారిక:—ఇందు, అయ్యగారు భగవంతునకు, ఉపచారములు చేయువార లనేకులున్నను కైంకర్యమొనర్చియే జీవించవలసిన తమతమ స్వరూపమును గాపాడుకొనుటకై ప్రతి జీవులును భగవంతుని యాచించి కైంకర్యమును చేయవలయును. అను విషయమును వెల్లడి చేయుచున్నారు.

(7b) ధైరవి - రూపకము.

ప. ఉపచారము చేసెడువా - రున్నారని మఱవకురా (ఉ)

అ. కృపకావలెనని నే నీ - కీర్తిని బల్కుచు నుండఁగ (ఉ)

చ. వాకిటనే పదిలముగా - వాతాత్మజుఁ డున్నాడని

శ్రీకరులగు నీతమ్ములు - చేరి యున్నారని

యేకాంతమునను జానకి - యేర్పడియున్నదని

శ్రీకాంత పదులే లని - శ్రీత్యాగరాజవినయ (ఉ)

[వత్తిపదార్థము]

రామా - శ్రీరామా
కృపకావలెకొ అని - నీ కటాక్షము కావలయునని
నేక - నేను
నీకీర్తినికొ - నీ యశస్సును
పట్కొచు నుండకొ క్క - అనునధికమండగా
ఉపచారము - పరిచర్యను
చేసెడివారు - చేయునట్టిభాగవతులు
ఉన్నారని అని - కలదని
మఱవకురా - నన్న మఱచిపోకుమా
వాకిటకొ ఏ - వాకిలియండే
పదిలముకొ - బాగ్రత్తగా
వారాత్మిజుడు - అంజనేయుడు

వివేచారము:—ఇందు, 'కైంకర్య నిత్య నిరతైర్భవదేక భోగైర్మైత్యరనుక్షణ నవీన

ఉన్నాడు అని - కాచియున్నాడనియు
క్రికరులగు నీతమ్ములు - మంశికదలగ్గ నీ సోదరులు
చేరియున్నారు అని - ఆశ్రయించి యున్నారనియు
ఏకాంతమునను - రహస్యనమయమున
బాసక - నీతాడేవి
ఏర్పడి ఉన్నది అని - కలిగి ఉపచారమునకు కాచి
యున్నదనియు
పరులు ఏల అనియుకొ - ఇంక నితరు లెందుకనియు
క్రికాంతా - లక్ష్మీపతి
క్రిత్యాగరాజునత - త్యాగరాజుచేకొనియాడబడురామా
(ఉపచారము చేసెడువారున్నారని)

రపార్థిభావైః । నిత్యాభివాంఛిత పరస్పర సేవభావై ర్మదైవతైః పరిజనై స్తవ సంగషీయా' అను నటలు భగవత్కైంకర్యమే భోగముగాఁ గలిగి సంతోషముచే మాటిమాటికి క్రొత్తక్రొత్తలగు భావము లనుభవించువారిలో వారు పరస్పరదాస్యము చూపుకొనుచు నిత్యసూరులందఱును పవన స్థానమున భగవంతునిసేవకై కాచియుంచురు. అట్టి సేవ మనకు లభించవలయునన్న మనముగా ప్రార్థించి పొందవలసినదేగాక యజమానుఁడు తన కక్కఱయున్నయెడల కూలివానిని తా నేజిలిచి పని చేయుచుకొనును అను చందముగ చులకనచేయక భగవంతుఁ డచాప్త సమస్తకాముఁడు గావున పిలిచినచో శల్కునో పల్కుఁడో యనుచుతటి పెద్దటికము వహించియున్నను స్వామీ, మఱి నకుము తమకు ఉపచారము లొనర్చువాను లక్ష్మీదేవి, ఆదిశేషుఁడు, గరుత్మాంతుఁడు మొదలగు వార నేకు లున్నను నన్ను మఱవకు మని అడుగడుగునకును హెచ్చరిక చేయుచుండుటయే. జీవు నకు స్వరూపమనియు, ఏడు పేయు నుపచారమును భగవంతుఁడు పరిగ్రహించుటకన్న వేతొక ఫలమును గోరఁగూడదనియు అయ్యగారు, మఱవకురా, కృపకావలెనని, యిత్యాదిపదములచే జోధించుచున్నారని భావము.

సరి *	కమ	గా ; కీసా	రీ ;	సరిగిగా ;
.. *	ఉప	చా ; రము	చే ;	పెడు.వా ;
రికమప		ధనిసిరీ - సినిధప	సినిధప	మా - పమగరిసని
రు ..		రా. . - ర.ని	మఱి.	వ - కు. రా. .

సరి *

(ఉపచారము)

బి. ; *	ధని	స్థా ; క్షిప్తా	నీధా	నిసిరీ - ధాపా
; *	కృప	కా ; వలె	సని	శే. . - నీ ;
; *	ధని	”	నీధా	రీసిని - ధాపా
; *	కృప	”	సని	శే. . - నీ .
; *	ధని	స్థాచీక్షి ; - క్షిప్తా	”	”
; *	కృప	కా... ; - వలె	”	”

శ్రీ త్యాగరాజ]

రగిర

[హృదయము.

ధని సోసోసోసో
; * కరులను
; * సో - నిధిపాపా
; * రి - - - యు.
; * నీ ; నీ ;
; * కాం; త ;
; * సోకీసో ;
; * ర్పడియు;
; * సో; రేగేగేరే
; * కాం; తా...
; * కీ.
పథనిసి కీ - సోనిధిపాపా
; * . - - త్యా. గ

ధనిసో స్వనిధిపాపా
; * త... మ్యులు
; * పమ - గారీసా
; * - - - ర ని
; * పథనిధిసో
; * తా... సకి
; * స్వనిధిపాపా
; * - - - ద ని
; * రేస్వనిధిపాపా
; * తే... ల ని
; * ధప - పమగరిపది
; * జ. - వి.ను. త.

(ఉపచారము)

